NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

XXXII. ÉVFOLYAM

1988

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

2

A FOLYÓIRAT VEZETŐ TANÁCSA

SZABÓ ZOLTÁN *főszerkesztő*

ANTAL ÁRPÁD *főszerkesztő-helyettes*

MURÁDIN LÁSZLÓ *szerkesztőségi tudományos titkár*

CÂMPEAN, ILEANA *szerkesztőségi tag*

CS. GYIMESI ÉVA

KOZMA DEZSŐ

MÓZES HUBA

PĂTRUȚ, IOAN

PÉNTEK JÁNOS

A kéziratok, a cserére szánt könyvek, valamint a levelek a szerkesztőség alábbi címére küldendők:

Redacția revistei „Nyelv- és Irodalomtudomány Közlemények"
Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță 19—21.
Telefon: 36205

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

XXXII. évf. 1988 2. szám

TARTALOM

Tanulmányok

SZABÓ ZOLTÁN: A szecesszió főbb stiláris sajátosságai Hortensia Papadat—Bengescu és Kaffka Margit prózájában 99
KÖTŐ JÓZSEF: Az aradi színjátszás két világháború közötti történetéből. 111
FÜLEI—SZÁNTÓ ENDRE — JULIO ZAVALETA: A 'marad' ige elemzése a spanyol és a magyar nyelvben 123
CSOMORTÁNI MAGDOLNA: Egy érmelléki falu utó- és becenevei 133

Kisebb közlemények

MÓZES HUBA: A hazai magyar verseskötetek megjelenésének dinamikája 1944 és 1987 között 149
MURÁDIN LÁSZLÓ: A rovarnevek nyelvjárási szókincséből 153

Adattár

MÓZES HUBA: Irodalomtörténet — 1987 163
JANITSEK JENŐ: Feiurdeni helynevei 171

Szemle

Molnár Szabolcs, Berde Mária *(Mózes Huba)* 185
József Hajós, Timotei Cipariu şi filosofia *(Magdalena Tampa)* 186
Ion Coteanu — Marius Sala, Etimologia şi limba română *(Szász Lőrinc)* . . . 188
* * * Text şi textualitate. Semiotică şi poetică 3. *(Kabán Annamária)* . 190
Studii de onomastică *(Gabriel Vasiliu)* 191
Geoffrey N. Leech and Michael H. Short, Style in fiction: A linguistic introduction to English fictional prose *(Szabó Zoltán)* 193
Balázs János, Hermész nyomában. A magyar nyelvbölcselet alapkérdései *(Péntek János)* 198

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Bucureşti, Calea Victoriei nr. 125

STUDII ŞI CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ ŞI ISTORIE LITERARĂ

Anul XXXII 1988 Nr.

SUMAR

Studii

ZOLTÁN SZABÓ: Stilul 'art nouveau' în proza Hortensiei Papadat-Bengescu şi Kaffka Margit 99

JÓZSEF KÖTŐ: Contribuţii la istoria mişcării teatrale arădene din perioada interbelică 111

ENDRE FÜLEI-SZÁNTÓ — JULIO ZAVALETA: Verbul 'rămîne' în limba maghiară şi spaniolă 123

MAGDOLNA CSOMORTÁNI: Prenume şi nume hipocoristice în Curtuiuşeni (jud. Bihor) 133

Articole

HUBA MÓZES: Dinamica apariţiei volumelor de versuri maghiare din România între anii 1944-1987 149

LÁSZLÓ MURÁDIN: Din terminologia dialectală a insectelor. 153

Materiale şi documente

HUBA MÓZES: Bibliografia istoriografiei literare — 1987 163

JENŐ JANITSEK: Toponime din Feiurdeni (jud. Cluj) 171

Recenzii

Molnár Szabolcs, Berde Mária *(Huba Mózes)* 185

József Hajós, Timotei Cipariu şi filosofia *(Magdalena Tampa)* 186

Ion Coteanu — Marius Sala, Etimologia şi limba română *(Lőrinc Szász)* . . . 188

*** * * Text şi textualitate. Semiotică şi poetică 3.** *(Annamária Kabán)* . 190

Studii de onomastică *(Gabriel Vasiliu)* 191

Geoffrey N. Leech and Michael H. Short, Style in fiction: A linguistic introduction to English fictional prose *(Zoltán Szabó)* 193

Balázs János, Hermész nyomában. A magyar nyelvbölcselet alapkérdései *(János Péntek)* 195

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XXXII. évf. 1988. 2. szám

TANULMÁNYOK

A SZECESSZIÓ FŐBB STILÁRIS SAJÁTOSSÁGAI HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU ÉS KAFFKA MARGIT PRÓZÁJÁBAN

(Összehasonlító stilisztikai vizsgálat)

1. Ennek az összehasonlító stilisztikai és egyben stílustörténeti, irányzattörténeti vizsgálatnak az alapja az a felfogás, amely szerint az irodalmi irányzatok nemzetközi jelenségek (l. pl. Zsirmunszkij 1968, Deugd 1968), illetőleg hogy irodalmak egymásra hatása mellett tipológiai hasonlóságokkal, megfelelésekkel is számolhatunk (l. pl. Ďurišin 1984: 193—224; magának a századfordulónak ilyen szempontú vizsgálatáról l. pl. Bauer 1975, Bauer et al. [Szerk.] 1977, Chevrel 1981, Václavek 1982). Célja, hogy Hortensia Papadat-Bengescunak (1876—1955) az 1910-es években írt műveit[1] stílustörténeti szempontból megvilágítsam, a stílus szecessziós jellegét a Kaffka Margitéval való egybevetés alapján bizonyítsam, és sajátos vonásait kiemeljem. Kaffka Margit szecesszióját egy tágabb keretben (impresszionizmus és szecesszió a századforduló prózájában), de éppen ezért kevésbé mélyfúrással már tanulmányoztam (Szabó 1976). Az itt újabb anyaggal kiegészített Kaffka-kép és a hátteréül szolgáló szecesszió-kutatásaim (Szabó 1982, 1984) alkotják a viszonyítási alapot, a bizonyítás eszközét, ami mint már ismert eredmény kevesebb fejtegetést és a leíró, bemutató részben kevesebb példaanyagot igényel, mint a bizonyítás tárgya, Hortensia Papadat-Bengescu szecessziója.

Ugyancsak bevezetőként még azt is jelezni szeretném, hogy az irodalmi irányzatokat, stílustörténeti műszóhasználatomban (Szabó 1982: 11—65) a stíluslejlődési tendenciákat struktúraként fogom fel (erről l. még Vajda 1978: 9—41). E szerint az irányzatokra jellemző stiláris sajátosságok és az azokat alakító stíluseszközök szerves egységet alkotnak, amelynek valamilyen domináns eleme, meghatározó erejű szervező elve van. A szecesszió ilyen elve a díszítettség.

Hangsúlyoznom kell még azt is, hogy más felfogásoktól eltérően, de azokkal számolva, az irányzatot történelmi jelenségnek, nem pedig időtlen kategóriának tekintem. Nem beszélek tehát például az egy-egy fejlődési szakaszban különbözőképpen megnyilatkozó örök barokkról vagy manierizmusról.

2. A Hortensia Papadat-Bengescu gazdag életművére vonatkozó szakirodalomban meglehetősen kevés szó esik arról, hogy korai munkái milyen irányzatot képviselnek. Elismerik az írónő világképének újszerűségét, és azt is, hogy tulajdonképpen nincsenek elődei. És találóan jellemzik írásművészetének lírai jellegét, lélektani mélységeit, valamint új eszközeit, megoldásait, köztük szenzualizmusát és zenekultuszát.

De irányzatával nem sokat foglalkoznak, csak nagy ritkán olvashatunk egy-két szavas megjegyzést róla, de ezekben a megjegyzésekben sincs egység, sőt nem-

---

[1] *Marea* (A tenger, 1913), *Dorinţa* (A vágy, 1913), *Vis de femeie* (Női álom, 1913), *Sephora* (1914), *O pasăre* (Egy madár, 1915), *Femei, între ele* (Nők egymás között, 1915—1916). E hat írás kötetben először 1919-ben jelent meg: *Ape adînci* (Mély vizek). — *Lui Don Juan, în Eternitate, ii scrie Bianca Porporata* (Don Juannak, az Örökkévalóságban, írja Bianca Porporata, 1916), *Pe cine a iubit Alisia?* (Kit szeretett Alisia?, 1919), *Romanul Adrianei* (Adriana regénye, 1920). E három írás kötetben először 1920-ban jelent meg: *Lui Don Juan, în Eternitate* ... (Don Juannak, az Örökkévalóságban).— *Femeia în faţa oglinzei* (Nő a tükör előtt, 1914). Azonos című kötetben először 1921-ben jelent meg. — A felhasznált kötet: Hortensia Papadat—Bengescu *Opere I*, Ediţie şi note de Eugenia Tudor, Prefaţată de Const. Ciopraga. Bucureşti, 1972. — A zárójelben szereplő lapszámok erre a kiadásra vonatkoznak.

egyszer ugyanannál a szerzőnél többféle besorolással, legalábbis több idevágó műszóval is találkozhatunk. Néhányan — inkább csak puszta kijelentésként, mint bizonyított megállapításként — az impresszionizmushoz (Lovinescu 1969: 336, Cristescu 1976: 27) vagy a szimbolizmushoz (Ciopraga 1972: XXXI, Mihăilescu 1975: 183) kötik, vagy meg inkább a kettővel való kapcsolatát jelzik. Mások valamilyen kategóriát vezetnek be, neveznek meg, amit úgy-ahogy irányzatnak vagy egy irányzat alapjának, velejárójának tekinthetünk, például: a szemlélet és kifejezés esztétizmusa (Mihăilescu 1975: 114), esztétizmus és stiláris művesség (Mihăilescu 1975: 184), tiszta lirizmus (Cristescu 1976: 27). Számunkra ennél is többet mond az olyan minősítés, amely az impresszionizmus és szimbolizmus mellett egy harmadik századfordulói irányzatra utal. Ez az esetek többségében a (nyilván nem történelmi kategóriaként felfogott) barokk, például: az irónő barokk képzelete (Cioculescu 1972: 377), művészi, barokk stílusa (Zaciu 1986: 28). A kérdés tisztázását semmiféleképpen sem segítő kombinációs megnevezése is előfordul: barokk impresszionizmus (Mihăilescu 1975: 114).

3. Az így értelmezett barokk vagy az esztétizmus a szimbolizmus és impresszionizmus mellett a harmadik századfordulói stílusnak fogható fel, amely a magyar irodalomtudományban a leginkább szecessziónak nevezett irányzat megfelelője lehet. De ezt a román irodalomtudományban érdemben még nem tárgyalták. Hogy itt többen is barokknak nevezik, az lényegében csak azt jelenti, hogy a barokk műszó több felfogásban is nem egy korszakhoz kötődő irányzatot, hanem egy olyan általános és időtlen kategóriát jelöl, amelyről például Wellek (1970: 72–132) összegezésében azt olvashatjuk, hogy érzéki művészet (124), hogy foglalata mindannak, ami díszítő jellegű, bizarr (101, 120), vagy hogy virágstílus (virágos, virágdíszes stílus, 101), sőt hogy maga a századvég stílusa is lehet (122). Ilyen felfogás alapján persze az is elfogadható lehetne, hogy — mint Wellek szerint Curtius állítja — a barokk műszót a manierizmussal helyettesítsék (129).

A szóban forgó irányzat fogalmi tartalmáról itt mindenekelőtt azt kell elmondanunk, hogy megítélése távolról sem problémamentes, minthogy egészen eltérően értelmezik. Például a magyar irodalomtudományban teljes tagadásától (Lukács 1969) a mindenes, átfogó és egyetemes korstílusként, illetőleg uralkodó stílusként (Halász 1977, Diószegi 1967) való felfogásáig értelmezésében nagyon sok az átmeneti változat, az egymást tagadó nézet. Bozótos és ingoványos területre lép az, aki a szecesszióval kezd foglalkozni. Bonyolítja a helyzetet, hogy megnevezésében is nagy a tarkaság, például: (esztétizáló) modernség, Jugendstil, modern style, style 1900, art nouveau, fin de siècle, belle époque. Az összehasonlítási alap mindenképpen szükséges egyértelműségének az érdekében a tárgyalt irányzatot a továbbiakban egyetlen műszóval szecessziónak nevezzük.

A szecesszió mint általános művészeti mozgalom sem a képző- és iparművészetben, sem az irodalomban nem hozott létre minden országban egységes törekvéseket. Európai képviselői között egészen eltérő íróegyéniségeket találunk (persze mindegyiknél csak egy-egy rövidebb alkotási korszakban mutatható ki több-kevesebb szecessziós sajátosság), például: Wilde stiláris különcködése és az erotika jelentéskörében megnyilvánuló dekorativitása (Lady Windermere legyezője 1892, Salome 1894), Symonsnál vagy Swinburne-nél az esztétikum túltengése, Rilke korai hangulati lírája és ritmikus prózája (Ének Rilke Kristóf zászlós szerelméről és haláláról 1906), Thomas Mann kezdeti artisztikus stílusa, Hoffmannstahl misztikus érzelmessége, Maeterlinck mesterkélt artisztikuma, D'Annunzio stiláris díszítettsége, rafinált érzékisége, Jarry *Übü királyában* (1896) a stilizált groteszk (l. idevágó kérdésekről Staud 1969, Tálasi 1969, Szegedy—Maszák 1969). Nemzetközi szintű nagy művészei Van de Velde belsőépítészeti remekműveivel, Klimt a portréival, Crane a plakátjaival, Tiffany üvegmunkáival, Gallé üvegintarziás edényeivel, Gaudi híres épületeivel, a zenében pedig Richard Strauss szokatlan hangszerelésével vagy Schönberg atonális zenéjének feloldatlan hangzataival (Berend 1980: 10).

A szecesszió kutatásának épp a különböző változatok, főleg az országok szerint elkülöníthető sajátosságok felfedésére kell irányulnia (amiknek sikerét az összehasonlító stilisztikai vizsgálatok jelentős mértékben növelhetik). Az irányzattörténeti századforduló-kutatások azonban igen eltérő képet mutatnak nemcsak Európa-szerte, hanem a minket érdeklő két irodalomtudományban is.

Hogy mi a helyzet a magyar irodalomtudományban és tágabb körben, a művészettörténetben, arról már többen is írtak[2], már csak a szűkre szabott terjedelem sem engedné meg itt részletező tárgyalását. A lényeg az, hogy a szecesszió a századforduló egyik stílusa, amely az impresszionizmussal és szimbolizmussal párhuzamosan több, mint két évtizeden át (kb. 1890—1912 között) hatott. Alakítói a szakasz újító írói, akik ilyen vagy olyan mértékben az impresszionizmusnak és szimbolizmusnak is ugyanúgy képviselői. A kilencvenes években főleg Ambrus Zoltán, Bródy Sándor, Czóbel Minka, Gozsdu Elek, Iványi Ödön, Justh Zsigmond, Malonyai Dezső, Pekár Gyula, valamint ekkor és később Krúdy Gyula. Az új század első évtizedében olyan írók műveiben van több-kevesebb sajátosság, mint többek között Ady Endre, Kaffka Margit, Kosztolányi Dezső, Csáth Géza, Szomory Dezső, Elek Artúr. És hatott a festészetben (Rippl-Rónai József, Körösfői-Kriesch Aladár, Gulácsy Lajos), iparművészetben (Beck Ö. Fülöp, Kozma Lajos, Nagy Sándor), építészetben (Lechner Ödön), zenében (a fiatal Bartók).

A román irodalomtudományban mindezidáig eléggé elhanyagolt terület. A legtöbbet talán Vianu (1977) mond róla két kategória, törekvés tárgyalásában (Hortensia Papadat-Bengescut azonban nem itt, hanem az „új regény" cím alatt tárgyalja anélkül, hogy olyan vonásairól szólna, amelyek szecessziósak lennének). Az első kategória a lírai realizmus (teljes címén „Realismul artistic şi liric"), idetartozik mindenekelőtt Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Al. Vlahuţă, I. Al. Brătescu-Voineşti. A második az esztétizálás (teljes címén „Intelectualişti şi esteţi"), ahol a következő írókat szerepelteti: Alexandru Macedonski, Ştefan Petică, D. Anghel, Gala Galaction, Tudor Arghezi. Figyelemre méltó az is, hogy a második esetében az esztétizálás szinonimájaként egyszer a modernség (248), egyszer pedig a barokk (253) műszót is használja. És ami legalább ennyire fontos, olyan vonásokat is említ, amelyek szerintünk szecesszióra (is) vallanak, mint amilyen például a próza lirizálódása, a nagyfokú vizualitás, a fényhatásokra való törekvés, a látási érzetek tompítása, érzéki érzeteket jelző jelenségek (pl. a zöld színre utaló smaragd) használata, továbbá a természet, a művészet, a tudomány és a misztika sajátos fogalmai, mint díszítő motívumok, végül a mondatok kígyózása.

Ennyiből is kiderül, hogy a vizsgálatunkhoz szükséges kiindulópontunk nem megalapozatlan, hisz van román irodalmi szecesszió. Hasonló a helyzet a román művészettörténetben. A rendelkezésünkre álló gyér irodalomból (l. mindenekelőtt Constantin 1972, Champigneulle 1978, Koós 1979, Cenuşă 1983) is megállapítható, hogy a század elején feltűnően új szecesszió rövidebb-hosszabb ideig mind a festészetben (pl. Artachino, Băncilă, Luchian, Pallady, Cuţescu-Storck), mind pedig az építészetben (pl. Antonescu, Cherchez, Mincu, Culina, Ghica-Budeşti) szintén hatott.

A fentebb már említett problematikus jelleg és az előbb szóba került eltérő helyzetek ellenére talán mégsem egészen lehetetlen a szecesszió fogalmi tartalmát egyféle felfogás alapján úgy megvilágítani, hogy ez a körülhatárolás a vizsgálatnak legalább munkahipotézis értékű kiindulópontjául, alapjául szolgálhasson.[3]

E szerint a szecesszió a századforduló egyik stílusa. Tehát nem egyetemes irányzat, nem korstílus, mint ahogy az impresszionizmus vagy a szimbolizmus sem az, hanem csak egyik változata a századforduló sokszínű művészetének. Elsősorban képző- és iparművészeti, építészeti irányzat, de kevésbé kifejletten szépirodalmi is. Stiláris sajátosságainak, kifejezőeszközeinek a rendszere nem zárt, hanem inkább nyitott, emiatt nehezen körvonalazható. Elég nagy mértékben keveredett a többi századfordulói stílussal. Emiatt a két írónő prózájának szecesszióját csakis az impresszionizmussal és szimbolizmussal való kereszteződésében tanulmányozhatjuk, és ez közvetlen alapjára is vonatkozik, amelyet a századforduló jellegzetes életérzései alkotnak, azaz olyan szemléleti, magatartásbeli tartalmakat veszünk alapul, amelyek valamennyi századfordulói stílus számára meghatározó erejűek.

---

[2] Az erre vonatkozó szakirodalmat l. korábbi munkáimban: Szabó (1976: 51—54, 1982: 264—265, 1984: 418). Ezen kívül megemlítendő még Koós (1979) és Kiss (1984), illetőleg a bennük közölt gazdag szakirodalom.

[3] Az alapul szolgáló szakirodalomról l. a 2. számú jegyzetet. A nemzetközi szakirodalomból megemlítendő Aslin (1970), Mitchell (1966), Champigneulle (1978) Hamann és Hermand (1967), Rheims (1965), Schmutzler (1962), Schorske (1980), Simon (1976).

4. A szecessziónak fentebbi taglalása után egy közös kiindulópontot kell találnunk Hortensia Papadat-Bengescu és Kaffka Margit szecessziójának a tárgyalásához. És ez nem is lehetne más, mint az, hogy a két írónő közös témájú munkáiban (pl. *Femei între ele, Vis de femeie, Femeia în fața oglinzei,* illetőleg *Színek és évek, Mária évei, Állomások, Asszonyok*), a századforduló világszerte előtérbe került nőproblémájának a megszólaltatásában feltűnően sok hasonlóságot mutat. Az asszonyi sors ábrázolásában mindkettőnél ott vibrál valamilyen szorongás, érzéki nyugtalanság, türelmetlen életigenlés, a kényszerű belenyugvás elleni csendes tiltakozás. Ahogy Tóth Árpád írja a *Színek és évek*ről: „A csendes tragédiájú, ezer apró dologhoz, élményhez súrlódón csiszolódó... női lelkek csodálatos tisztaságú és hűségű tükre ez a könyv" (idézi Nemeskürty 1983: 700). Valamilyen kiábrándultság kap tehát hangot műveikben és valamilyen vonzódás az álmodozás, a titokzatosságok, a misztika vagy a lélektani szélsőségek iránt. Mindkettő annak a nőnek a szemével nézi hőseit, aki maga is szabadulni akar a szürke mindennapok világából, a lélekölő társadalmi kötöttségek, konvenciók nyűgéből, és aki még szebb, pezsgőbb, gazdagabb életre, nagyobb önállóságra vágyik. És ezzel a témával mindkét írónő a századelőn az elsők között indult el a lélek mélyebb titkainak feltárása felé, mindkettő kezdeményező szerepet játszott a női lélek rajzában.

Ez a téma és szemlélet beleillik a századforduló sokféle életérzésébe, mindabba, aminek foglalata egy indirekt és individuális, elsődlegesen érzelmi lázadás, tiltakozás a szürkeség, a mindennapiság ellen, valamint csalódás, kiábrándultság és menekülési vágy: menekülés a szépbe, a művészetbe, a természetbe, a rendkívülibe, feltűnőbe, az érzetek izgató világába, az illúzióba vagy álomba (Diószegi 1965: 1033—1037, 1967). A kételkedés és tépelődés, az elfordulás, a menekülés, „az ezúton való tagadás attitűdje" (Diószegi 1965: 1033) közvetlen alapja a szecessziónak és ugyanúgy a többi századfordulói stílusnak.

Mindez persze így még túl általános. Lennie kell ezen belül, ennek érvényesülésében valamilyen — úgy-ahogy — egyéninek, és ez minden bizonnyal az lehet, hogy mindkét írónőnél a női lélek ábrázolását nagyfokú líraiság jellemzi. Sadoveanu (1959: 338) szerint Hortensia Papadat-Bengescunál a próza megszokott lehetőségeit felülmúló líraiság figyelhető meg. Ehhez hasonlóan vélekedik Kaffka Margitról Tóth Árpád (idézi Fülöp 1980: 321): „mint prózaíró is lírikus".

Ez a líraiság erőteljes esztétizmussal (szépítő tendenciákkal) társul. Mihăilescu (1975: 184) találóan jegyzi meg, hogy Hortensia Papadat-Bengescunál a szöveg az esztétizmus benyomását kelti. És Kaffka Margitról is megállapíthatjuk, hogy — Bodnár (1979: 27) állításától eltérően — „elvszerű esztétizmusból vallja magát a látvány hívének". Líraiság és esztétizmus vagy Kun (1983) műszavával a lírai stilizmus a szecesszió lényeges tartozéka. Elsősorban ebből fakad a szecesszió legátfogóbb stiláris sajátossága és egyben domináns eleme, szervező elve: a díszítettség.

A díszítettséget és nyelvi anyaggal való bizonyítását a díszítettség három lehetőségének megfelelően tagoljuk: (1) díszítő motívumok, (2) stilizáció, (3) indázó mondat- és szövegszerkezetek és a belőlük fakadó zeneiség.

5. A díszítő motívum egy dekoratív funkciójú szó, amelyik egy-egy szorosabb vagy lazább grammatikai kapcsolatban feltűnőbb hatásra tesz szert. A líraisággal összefüggő szubjektív hangulati tartalomnak az érzékeltetésére való törekvés megváltoztathatja a közlés egyik-másik elemének az értékét. Az író egy szót (rendszerint valamilyen jelentést és a velejáró hangulatot kifejező szerepe miatt) az előtérbe tol, a figyelmet erre „mint hangulatteremtő narkotikumra" (Pók 1972: 93) tereli. Így a kérdéses szó tényleges funkciójánál nagyobb jelentőségre tesz szert, a másodlagosból elsődlegessé lesz, és ezzel dekoratívvá válik.

Hogy mennyire fontos a dekorativitás, azt az is jelzi, hogy a díszítés tényére vonatkozó közvetlen utalásokat is olvashatunk. E tekintetben már az is feltűnő, hogy Hortensia Papadat-Bengescunál gyakran ismétlődő szó a *díszít* és néhány szinonimája: *împodobi* (díszít, ékesít), *decor* (dísz), *bizar* (bizarr). Sőt a díszítés több jelentéskörét érzékeltető egyfajta összegezést is olvashatunk: az ész ködében alighogy körvonalazott dísz, a kínzó hangok egy percnyi látomás fényében ragyogtak (406).

A díszítő motívumok osztályozási alapja a szemantikai tartalom, a két írónőnél egyaránt elkülöníthető négy jelentéskör: (1) érzéki érzetek, (2) illúzió és

sejtelmesség, (3) művészet és szépség, (4) természet. Látni lehet, hogy a négy jelentéskör egybeesik a szecessziónak menekülést jelentő (fentebb már felsorolt) lehetőségeivel. Epp, mert ennyire sokatmondóak, a szóban forgó jelentéskörökből való szavakat, képeket is kiemelek, szerepeltetek, olyanokat tehát, amelyek nem díszítő motívumok.

6. A díszítő motívumok nagy többségét érzéki érzetek alkotják, ami nagyfokú egybeesést jelent az impresszionista érzetkultusszal. A közlési szándékban és az érzetek kifejezési módjában azonban, mint látni fogjuk, sajátosan szecessziós vonásokat is elkülöníthetünk.

Az érzéki érzetek jelentőségéről mindkét írónő vallott. Hortensia Papadat-Bengescu merészen kijelenti, hogy „érzek, tehát vagyok" (159). Hogy ez hogy függ össze az érzetekkel, azt egy másutt olvasható véleménye világítja meg: nem gondolatokról vagy érzésekről írok, hanem az érzésekkel társuló érzéki benyomásaimról (idézi Cioprага 1972: XXV). Kaffka Margit pedig egy versében arról szól, hogy „ujjaimon számláltam titkon, / Hányféle a szín, illat, íz", és hogy „üvegvalóm... áteresztszint, fényt és árnyat" *(Én szegény)*.

Valóban sok, nagyon sok az érzéki érzetekből alkotott díszítő motívum. Dekoratív jellegük akkor a legfeltűnőbb, ha az érzetek elvont fogalmakkal kapcsolódnak össze: *trilul risului* (42, a kacagás trillája), *aroma păcatului* (145, a bűn illata), *diamantul veseliilor* (146, a vidámság gyémántja), *pulberea galbenă a ispitei* (177, a kísértés sárga pora), *argintul iubirii* (279, a szerelem ezüstje), *parfumul amorului* (386, a szerelem parfümje), *giuvaerele şi balsamurile parfumate ale legilor* (393, a törvények ékszerei és illatosított balzsamai). Lazább kapcsolatok sem ritkák: *cucerire pură ca ninsoarea* (160, a tiszta hódítás olyan, mint a hó), *culoarea simţirii părea verde ca a buruienilor strivite* (345, az érzések színe zöldnek tűnt, olyannak, mint amilyen az eltaposott füveké).

Látható, hogy a látási érzet a leggyakoribb. De vannak más érzetek is, és ami legalább ennyire fontos, nem egy esetben eltérő érzetek keverednek egymással, azaz egy-egy szinesztézia alkot dekoratív képet: *lumina are sunet* (135, a fénynek hangja van), *visul are colori care cîntă* (67, az álomnak daloló színei vannak), *o bulă de ivoriu patinat cu tonuri blonde din polenul pipăitului — învăluită cu o ceaţă aurie ca fumul vaporizat al ţigărilor umplute cu fire de tutun aromitor* (168, a tapintás virágporából való szőke színárnyalattal befuttatott elefántcsont gömb, amely illatos dohánnyal töltött cigaretták elpárolgott füstjéhez hasonló aranyszínű párával van körülvéve).

Mindezekre néhány példa Kaffka Margittól, akinek a stílusára Radnóti Miklós (1934) szerint „a színek tobzódó felvonultatása" jellemző, ami mellett természetesen vannak más érzetek is: *lila-ködös hangulatok* (G. 107)[4], *a szó színe-illata* (R. 53), *századok szivárványos bűne* (Á. 73), *a csodálkozás illata* (G. 131), *a bronzsárga ernyős függőlámpa fényes, széles, meleg sávban vetődött eléjük* (Lev. 70), *lelke mélyén csendesen, mélán és fehéren havazik* (Lev. 48), *a végtelen harmóniába még ismerős, földi akkordok zörrennek bele — olyanok, mint egy-egy eleven, piros színfolt* (G. 152).

Az érzetkultusz az impresszionizmus és a szecesszió közös vonása. Fontos kérdés azonban annak a tisztázása, hogy mi a sajátosan szecessziós mindebben. Két megkülönböztető sajátosságra gondolhatunk. Az első az érzeteknek a szecesszióra jellemző funkciója — ami, mint már láttuk — nem más, mint a díszítettség. A szecesszió az érzeteket dekoratívvá lényegíti át: az érzetek feltűnő ékítmények. A második sajátosság a díszítő motívumok anyagában ragadható meg. Az érzetek itt általában nem önmagukban szerepelnek, azaz nem puszta, nem közvetlen megnevezései (pl. fehér, illatos, nedves) a jellegzetesek. Az érzetekre közvetve, a díszítő szerepre alkalmasabb fogalmak segítségével utalnak (pl. a sárga színre a topázzal, az illatra a parfümmel), nyilván olyan jelenségekkel, amelyeknek valamilyen határozott érzettulajdonságuk van.

Néhány példa: *ochi, oglinzi mititele, cristale de substanţe vii, micuţe candele pîlpîitoare ale vieţii* (135, a szemek kis tükrök, élő anyagú kristályok, az élet kis pislákoló mécsesei), *fluturele, frumosul juvaer înaripat* (390, a pillangó szép szár-

[4] A felhasznált Kaffka-kötetek rövidítésük jelzésével: *A gondolkodók és egyéb elbeszélései*. Budapest, 1906 (*G.*), *Álom* — Kaffka Margit kiadatlan elbeszélései. Franklin Társulat. H.n., é.n. (*Á*), *Kaffka Margit regényei*. Budapest, 1968 (*R.*), *Levelek a zárdából*. Elbeszélések. Bukarest, 1970 (*Lev.*).

nyas ékszer), *şoseaua albă şerpuia departe ca o dungă de lumină* (56, távol a fehér út mint egy fénycsík kígyózott), *cobaltul mării scînteiază* (144, a tenger kobaltja ragyog), *luna se atîrnase în salcimul secular ca un lampion veneţian* (147, a hold úgy csüng a százados akácfán, mint egy velencei lámpa), *luminile păreau cît nişte briliante* (287, a fények briliánsnak tűntek), *fata are ochi albaştri şi reci ca un safir transparent, obrazul de porţelan, era o păpuşă* (346, a leánynak kék és hideg szemei vannak, mint amilyen az áttetsző zafír, porcelán az arca, egy baba volt), *umbrele, valuri vii ca nişte trupuri cu spume albe de lumină* (152, az árnyak, élő hullámok, mint valami fehér fényhatású testek), *luna trecînd învăluit în întuneric ca o signoră mascată* (153, a hold sötétbe burkoltan halad, mint egy álarcos úrnő).

Ilyen és ezekhez hasonló jelenségeket jócskán találhatni Kaffkánál is: *a messzi szérű felett ezüstben csillámlott a nyári por* (Lev. 63), *a rügyezés halványzöld zománca fújta be a fákat* (Lev. 63), *porcelánosan fehér madonnaarca* (G. 147), *arca olyan színű, mint a valódi csipkék* (G. 105), *csoda szőke baba-lány* (G. 97), *picinye tökéletes alkatú üvegvirág* (Lev. 120). Tehát: ezüst, csillám(lik), zománc, porcelán, csipke, üveg.

Érdemes felsorolásszerűen számba vennünk a Hortensia Papadat-Bengescunál gyakrabban szereplő, érzetekre utaló díszítő funkciójú fogalmakat: abszint, álarcos úrnő, arany, aureola, baba, báb, balerina, balzsam, bibor, briliáns, csipke, drágakő, ébenfa, ékszer, elefántcsont, ezüst, fajansz, fáklya, fátyol, fény, fülbevaló, gyémánt, gyöngy, gyöngyház, hab, hattyú, hold, hullám, kagyló, karkötő, kincs(tár), kobalt, kötéltáncos, krém, kristály, lámpa, lampion, lepke, márvány, mécses, nap, opál, parfüm, porfír, porcelán, réz, rubin, selyem, serleg, skála, smaragd, szekfű, szentjánosbogár, szépia, szirom, sztalaktit, tej, tenger, topáz, tükör, tűz, velencei lámpa, virágkehely, víztölcsér, zafír, zománc. Látható, hogy jó részük színes, fényes, csillogó vagy pedig törékeny, finom jelenség. A Kaffka Margitnál előforduló hasonló jellegű fogalmakat nem sorolom fel. A két írónő között e tekintetben is nagy a hasonlóság, nála is jórészt ugyanezek szerepelnek, talán csak a drágakövek ritkábbak.

A különböző érzeteket jelölő fogalmakat, legalábbis nagy részüket, a korabeli szépirodalom és művészet emlékei alapján sajátos szecessziós jelenségnek tarthatjuk, olyan sajátosan századfordulói jelenségnek, mint amilyen akkoriban a mindennapi életben közismert japán kályhaellenző vagy a szépen zúgó gyöngyházkagyló volt. És ilyen divatjelenségekről maga Hortensia Papadat-Bengescu is tájékoztat. Beszél például olyan spanyolfalról, amelyen a japán rajzművészet mintái láthatók (4), vagy egy kínai szelencéről (359), vagyis japán és kínai iparművészeti tárgyakról, amelyek nagy mértékben hatottak, illetőleg beépültek az európai szecesszióba (a japanizmusról, chinoiserieről l. Koós 1979: 9).

7. A díszítő motívumok második nagy csoportját az illúzió és sejtelmesség jelentéskörébe eső fogalmak alkotják. Jelentőségükről Hortensia Papadat-Bengescu így vall: az illúziók az egyedüli adomány, amit menetközben elszórhatunk... és a múló álmok, csak ezek nem csalnak meg (15).

Illúziókeltő szerepe van az érzettompításnak, a mesésnek és misztikusnak vagy a bohémságnak és frivolitásnak.

7.1. Hortensia Papadat-Bengescunál a szecesszióra jellemző illúziókeltés és sejtelmesség egyik legáltalánosabb eszköze az érzetek tompítása, finomítása. A látásképzeteket rendszerint úgy teszi homályossá, hogy a fényt és a színeket elhalványítja, a hanghatások erejét csökkenti, és egyáltalán mindent, amit csak lehet, átszűrtté, elmosódottá tesz. A tompítás eszközei rendszerint a következő szavak: fél (félfény), homályos, áttetsző, halvány, könnyű, gyenge, fátyolos, lehelet(nyi), lágy, sápadt, szitált vagy árnyék, gőz, pókháló, felhő, füst. Az ilyen és az ezekhez hasonló szavak használata, a segítségükkel való tompítás az írónő számára kedvelt eljárás.

A tompítást, átszűrést jelző szók nemegyszer díszítő motívumot alkotnak: *colori pale care păreau numai suflarea unor colori prime* (89, halvány színek, amelyek bizonyos alapszínek leheletének tűntek), *lumina moale a lunii* (387, a hold lágy fénye), *ceaţa privirei* (208, a nézés köde), *fericirea era numai abur de simţire* (66, a boldogság csak érzésgőz volt), *ce pală era iubirea* (356, milyen sápadt volt ez a szerelem).

Kaffka Margitnál is ehhez hasonló szavakat találunk: *opálszínű, vándorló fellegárnyak* (G. 151), *a rügyezés halovány árnyaló zöldje* (R. 148), *fakóarany derengés* (R. 200).

7.2. Az előbbihez némileg hasonló eljárás az érzetek tűnékenységének, múlékonyságának az érzékeltetése. Az ezt érzékeltető szavak szintén sokfélék: füst, gőz, pára, körvonal, délibáb vagy múló, folyékony, füstös, egykori, továbbá elmúlik, eltűnik, eltávolodik, elolvad, eltöröl, belelágyul, elszóródik, elpárolog. A legfontosabb a köd és még inkább a füst, amiről az írónő vallomása is tanúskodik: *mindig kerestem a ki nem ejtett szavak modern tömjénét és a meg nem magyarázott érzések párolgását, a füstöt* (172).

Bár sok az idetartozó szó és forgalmuk is nagy, díszítő motívumot keveset alkotnak: *marea părea un miraj* (49, a tenger káprázatnak tűnt), *un alb peisaj s-a topit ca aburul pe fața unei oglinzi* (66, a táj fehér képe elolvadt, mint a gőz a tükrön), *conturele ceasurilor trecute* (134, az elmúlt órák körvonalai), *acest capriciu se strecurase o clipă ca un abur fierbinte* (349, ez a szeszély egy pillanat alatt kiszűrődött, mint a forró gőz).

Kaffkánál: *Sugárkévék, szivárványoszlopok — permetező, kacagó, emlékei elillant perceknek* (G. 153), *mint a tépett gyöngysor, úgy bomlott szét először minden, aztán szétpárázott a semmiségbe* (G. 154).

7.3. Az előbbiek mellett jelentős illúziókeltő szerepe van mindannak, ami a mese, a csodás, a babonás, a fantasztikus, a misztikus vagy a kísérteties, a rémítő világába tartozik. Hortensia Papadat-Bengescu művei jól példázzák e témakör gazdagságát, változatosságát. A *Femeia în fața oglinzei* (Nő a tükör előtt) néhány fejezetcíme is az illúziókeltő elemeknek a fontosságát jelzi: A meghalt múlt, Beteg napok, A zöld kígyó, Sápadtság, A kínai, Esős napok, Mesék, A talizmán, Szűz Mária ikonja. És rengeteg az ezekből a jelentéskörökből való szó: bajadér, bálvány, csoda, fantom, harang, holttest, ikon, kehely, kripta, legenda, liturgia, lóhere, misztérium, misztikus, nimfa, oltár, papnő, rejtély, rettentő, sárkány, szadista, templom, tömjén, titok, varázs, várkastély, Venus, zsoltár.

Persze ez esetben is az a legfontosabb, hogy az ezekben a szavakban is tükröződő szemlélet és téma gazdag forrása olyan képeknek, amelyek a legtöbbször díszítő motívumként funkcionálnak: *umbra întreitului mister al nopții* (66, az éjszaka megháromszorozott misztériumának árnyéka), *ochi, fioroase sticle* (135, szemek, rettentő üvegek), *religia nopței* (152, az éjszaka vallása), *taina sacră a întunericului* (152, a sötétség szent titka), *fantomele trecutului* [unui bărbat] *sunt trupuri îmbălsămate într-o criptă sacră* (278, a férfiúi múlt fantomjai egy szent kriptában bebalzsamozott testek), *jucăriile dormeau ca niște cadavre* (301, a játékok mint holttestek aludtak), *inima mea e o biserică frumoasă cu candele și cu icoane* (317, a szívem egy szép templom gyertyákkal és ikonokkal), *stîncile îmi păreau altare* (50, a sziklák oltárnak tűntek).

Kaffka Margitnál: [a leány olyan] *mint egy bájos és együgyű bájos gyermekmese* (G. 89), [egy kislányról] *Te kis égetnivaló boszorka* (G. 163), [a férfi a leányt] *szinte eszelős imádattal* [nézte, úgy] *mint az oltárok szűzét* (G. 25), *mennyi új, polypkarú rém* (G. 42), *a leány fehér sátánkisasszony* (84), *lilavörös fellegszörny* (Lev. 49), *a messze tünedező sziklarémek* (151).

7.4. Jelentésbeli hasonlóság alapján az előbbivel szorosan összefügg az álom, az álomszerű vagy a képzelet, ábránd és révület. Diószegi (1965: 1032) szerint a szecessziós „én-kultusznak következménye... az álomvilág jegyeibe való túlzott belefeledkezés", amiről Pók (1972: 81) mint „álomszerűen vegyítő technikáról" beszél.

Hortensia Papadat-Bengescu sok hőse, mint a menekülés egy lehetőségében, valami furcsa álomvilágban él, mintha a valóságból semmi sem érdekelné. És ezt meg is okolja: az álmoktól nem kell kérni semmit és mégis mindent megadnak (15). Gyakran szól álmokról, az egyik regényének címében is ez szerepel (Egy nő álom). Ehhez hasonlóan Kaffka egyik szereplője úgy véli, hogy „mindig azt hiszem, nappal is álmodok" (G. 162). Mindkettőjüknél maga az álom szó is gyakran fordul elő. Ennek ellenére idetartozó díszítőmotívum meglehetősen kevés van. Ilyen lenne például ez: *ce simfonie s-ar fi scos din somnul violei tale* (233, milyen szimfóniát lehetett volna kicsalni brácsád álmából). Kaffkánál: *Te nem is vagy az igazi Marika, te csak álomból vagy, mert én álmodlak* (G. 162).

7.5. Illúziókeltő szerepe van a bohémságnak, frivolitásnak és az erotikának, amit a kötöttségeket, a mindennapiságot megvető szemlélet szült, tehát menekülési és egyben tiltakozási lehetőséget jelentett: elfordulást a megszokottól, a megunttól és szembefordulást a szürkeséggel, a képmutatással, az álszemérmes felfogással. Mindkét irónőnél a szecesszió többi írójához, például főleg Adyhoz hasonlóan, a bohémeszmény, a szerelmi szabadság új költői szemlélet lecsapódása, és náluk is nyilvánvaló, hogy mindez mint valami deliriumosság olyan érzelmi menekülési lehetőséget jelent, mint a fentebb már tárgyalt álom, révület, így tehát az illúzió mindenképpen velejárója lehet. Minderre különösen Hortensia Papadat-Bengescu második regénye *(Lui Don Juan, în eternitate)* kitűnő lehetőségeket teremt, ahol az is jól kivehető, hogy a bohémság, a csók, valóban a menekülés egy lehetősége lehet.

Érthető, hogy ez a jelentéskör sok díszítő motívum forrása: *îmbătarea aerului* (31, a levegő lerészegedése), *sărutul tăcerii* (66, a hallgatás csókja), *luna scaldă pătimaş natura culcată sub ea, ca pe un trup de femeie* (135, mint egy lustán elterülő női testen, úgy fürészti a hold szenvedélyesen az alája feküdt természetet), *amăgirea totală a delirului care e viaţa* (146, a delírium teljes ámítása [az, ami az] élet).

Kaffkánál sem ritka az ilyen jelentéskörű díszítő motívum: *függönyeit felduzzasztotta a tréfás tavaszi szél* (G. 2), *a fellegek nyugtalanul sereglenek udvarlására a holdnak* (G. 14), *március léha szellője* (Lev. 48), *részeg tavasz* (Lev. 44).

8. A díszítő motívumoknak az előzőktől eltérő jellegű jelentésköre a művészet, a szépség, ami érthető is, hisz egy akkori eléggé általános felfogás szerint „a művészet az öröm forrása, az élet vigasza" (Pók 1972: 55), a művészet a tagadás, a lázadás és a menekülés egyik lehetősége. Valóban a századforduló íróinál kedvelt téma a művészet, és gyakran szerepeltetnek művészeket (pl. Ambrus Zoltán *Midas királya*, Bródytól *Az ezüst kecske*, Malonyaitól *Az utolsó*). Mindez Hortensia Papadat-Bengescunál egy feltűnő zenekultuszban csúcsosodik ki (l. pl. egyik regényének a címét: *Concert din muzică de Bach*, magyar fordításban: Kamarazene). Számára a zene valamilyen eszményt jelent, olyant, amelynek segítségével elfordulhat a megvetett valóságtól. Amit a művészetekkel összefüggő táncról mondott, érvényes lehet a zenére is: az élet legnagyobb költeménye (idézi Ciopraga 1972: XXVI). Több helyen jól érezhetni, hogy hősei valóban vigaszt találnak a zenében.

Az egyes művészetek sajátos fogalmai, műszavai díszítő motívumok alkotóelemeként szerepelnek: *înfigea în pînza argintie poezia mătăsurilor cu colori stinse* (89, halvány színekkel a selymek költészetét nyomta az ezüst vászonra), *poezia pastorală a livezei* (365, a gyümölcsös pásztorköltemény), *muzica ploaiei* (366, az eső zenéje), *armonia se desfăşura ca o imensă simfonie languroasă* (347, a harmónia mint egy végtelen epekedő szimfónia bomlott ki), *melopeea legănătoare a băsmuitului* (373, a mesélés ringató dallama), *fiecare din noi e un instrument* (7, mindegyikünk egy-egy hangszer), *sunt şi harfe minunate ca sufletul tău* (7, és vannak csodás hárfák, mint a lelked), *se trăgănea mai stins şi mai leneş* [cîntecul] *amintirii ca o melopee pe instrumente cu coardele slăbite* (80, az emlékezet éneke elhalóan és lustán nyújtódott el, mint egy monoton dallam a meglazult húrú hangszereken).

Kaffka Margitnál: *stílszerű férfi* (G. 89), *poétikus állapot* (G. 99), *szépliteratúrai szerelem* (G. 120), *a málnabokrok fekete, kusza rajza* (G. 135), *a hagyomány poézise* (G. 199), *az ifjúság vad, eszeveszett crescendói* (G. 34) [az a leány] *az ártatlanság fitos paródiája* (G. 83).

9. Az előbbieknél kisebb részarányú jelentésszféra a természet. Ez, mint már tárgyaltuk, a menekülés egy lehetősége. Igaza van Kun Andrásnak (1974: 85), amikor azt állítja, hogy „a természet lesz az utolsó mentsvár, amely egyes-egyedül képes az összerontott, leszerelt életeket újjáépíteni". Valóban egy jól kivehető természet utáni nosztalgia nyilatkozik meg, ami egy sajátos természetlirizmust, olykor valóságos természetmitoszt szült. A képzőművészetekben gyakori növénymotívumok miatt a szecessziót megnevező műszavak között ilyeneket is találunk: virágstílus, liliomstílus.

Hortensia Papadat-Bengescu egyik regényének hősnője így meditál: nem lehetek egyedül, ha a természet közepén el vagyok szigetelve, ott vannak a társaim, és lehet, hogy a kezdet kezdetén úgy volt elrendezve, hogy növény legyek (5).

Mint másoknál, nála sem az üde természet jelentkezik. Egyrészt azért, mert nála is inkább a szoba- és dísznövény, főleg az orchidea és a krizantém és az állatvilágból is a nem természeti, hanem a mesterséges környezetben élő hattyú vagy a mitológiai, képzeletbeli pelikán a jellegzetes, másrészt pedig — és ez a gyakori — nem annyira egy-egy növény vagy állat képviseli a természetet, hanem inkább úgy általában a növény, a virág, a madár.

Mindez forrása néhány díszítő motívumnak, amelyekre nem egy esetben az is jellemző, hogy bennük a természet az emberrel fonódik össze: *somnul m-a dezmierdat pe frunte, ca o floare* (62, mint egy virág, úgy simogatta meg homlokomat az álom), *Flavia se uită cu ochii mici şi galbeni ca de pasere* (142, Flavia kis és sárga madárszemével nézett), *parmezan frumos ca un masacru de petale subţiri de crizanteme albe* (158, a szépen reszelt parmezán olyan, mint a lehullott fehér krizantémszirmok), *Viorica rîse ca o porumbiţă* (364, Viorica úgy kacagott, mint egy galamb).

Kaffka Margitnál: *a leány húsos, erős, mint valami duzzadt, vérbélű gyümölcs* (G. 38), *a nő apró, műértő nefelejtsszeme* (G. 81), *bokája körül ezer selyem-fodor, mint egy nagy, világos mákvirág gyűrött, duzzadó kelyhe* (G. 82), *egy leány ravasz kis majom, csengő barack, mosolygó alma* (G. 84.)

10. Hortensia Papadat-Bengescunál is dekorativitást alakító technika a stilizáció. Az eljárás lényege az, hogy az író egy vagy több, de nagyjából azonos jelentéskörbe tartozó szót gyakran szerepeltet, ismétel egy hosszabb-rövidebb szövegrészletben. A gyakori ismétlés következtében az újra meg újra megjelenő szók feltűnővé válnak, a figyelem rájuk terelődik, így már emiatt is díszítő funkcióhoz jutnak. Különben az ismétlődő szók jórészt a díszítő motívumoknak fentebb tárgyalt jelentésköreiből valók, például: elefántcsont, fehér vagy köd, füst (168), hamuszürke, sápadt, füst, matt (209—210), parfüm, aromás vagy zöld és abszint (345) sápadt (359, a betétversben). De van más jelentéskörből vett, az érzetekkel azonban mégis összefüggő szavakkal alakult stilizáció is, például: üres, csupasz (13—14). Erdemes ez utóbbinak néhány szövegrészletét idézni:

> Gîtul *gol* care îşi aşteaptă podoaba, ca sufletul curat... *gol de avuţii*, şi acum îşi aşteaptă răsplata. Gîtul *gol* care ar fi ştiut să poarte povara bogăţiilor sclipitoare... Gîtul *gol*, fără mărgele mărunte — sufletul *gol*, fără concesii mărunte. (13—14).
>
> (*Csupasz* nyak, ami díszre vár úgy, mint a tiszta lélek..., vagyontól *mentes*, és most jutalomra vár. *Csupasz* nyak, amely hordani tudta volna a csillogó kincsek terhét... *Csupasz* nyak apró gyöngyök nélkül — *üres* lélek apró engedmények nélkül.)

Kaffka Margitnál inkább az a sajátos, hogy azonos jelentéskörből való szavakat ismétel, például virágokat (R. 38—39, 40), vagy pedig idézendő szövegünkben hangutánzó szavakat:

> Messzi, elmosódó *zsivajok* hangzottak be... vasaló *csattogott* és nyújtottan *danolt* egy cseléd... gyerekhangok *visitoztak* egymásra, egy *zongoraverkli* járt a másik utcában valahol. (R. 218)

A szecesszió más íróihoz viszonyítva elmondhatjuk, hogy a két írónő stilustechnikája abban is hasonlít egymáshoz, hogy a stilizáció kevésbé kifejlesztett eljárás náluk. Egyiküknél sem olyan gyakori és jellegzetes, és — főleg — nem fog át olyan nagy szövegrészleteket, mint másoknál, például Bródynál. Adynál vagy Kosztolányinál. De az a kevés és kis terjedelmű, ami van, meggyőzhet arról, hogy a stilizációnak lényeget kiemelő és összefoglaló funkciója van, segítségével mindkét írónő a tartalmat, a jelentést, a stílust alapvető vonásaira tudja egyszerűsíteni, ugyanúgy, mint ahogy a festményeken vagy az iparművészeti tárgyakon a díszítő motívumokat, például a növényeket, mondjuk, a liánt, a liliomot, egyszerű indázó, hullámzó vonallá stilizálják, arra redukálják. Az esetek többségében az is megfigyelhető, hogy az ismétlődő szavak elsődleges, konkrét jelentésük mellett rendszerint még kontextuális, mélyebb és elvontabb, olykor szimbolikus jelentést is kifejeznek (ami a szecesszió és a szimbolizmus egybefonódásának egyik egészen nyilvánvaló bizonyítéka). Az ismétlődő szó szimbolikus jelentése miatt is dekoráció. A fentebb idézett szövegrészletben ismétlődő *gol* (csupasz, pőre, leplezetlen) szónak szintén van szimbolikus jelentése: a tiszta, a szép, az ártatlan szépség az a vágyott minőség, ami nincs meg a megvetett világban, illetőleg az, aminek a szecesszióban általában a liliom, a hó, a fehér vagy a hattyú a jelképe.

11. Az eddig megvizsgált anyagban láthattuk, hogy a díszítő motívumok és a stilizáció eszköze a szó. Mint a századforduló többi stílusára, a szecesszióra is rányomta bélyegét a szó uralma. És ez elég nagy mértékben a mondatformák jellegét is meghatározta. Hogy ugyanis a szó dekoratív funkcióját sikerrel tölthesse be, az előtérben kell állnia. Funkcionálását, hatását nem zavarhatják a bonyolult mondatszerkezetek. Épp ezért a szecesszióra is a könnyed és laza mondatfűzés, a sok mellérendeléssel járó felsorolás, részletezés a jellemző. És ugyanilyen jellegű a nagyobb egység, a szövegszerkezet is.

Ennek a laza mondatfűzésnek és szövegszerkesztésnek egy sajátosan szecessziós változata különíthető el. Ebbe többféle mondat- és szövegforma tartozik, amit a szecesszió művészetére jellemző kígyózó, indázó motívumok (pl. csiga, lián) talán nem is erőltetett analógiája alapján indázó szerkezetnek nevezhetünk. A sokféle indázó szerkezetből sajátos zeneiség fakad. Mind az indázó szerkezetek, mind pedig a belőlük fakadó bizarr zeneiség díszítő jellegű, éppúgy dekoratív, mint az eddig tárgyalt díszítő motívum és stilizáció.

Figyelemre méltó már az is, hogy Hortensia Papadat-Bengescu nagyon kedveli az indázó jellegű fogalmakra utaló szavakat: hullám, kígyó(zó), görbe, ritmikus lüktetés, ringás, kapaszkodó növény, (hullámzó) tenger, térül. Az ilyen és az ezekhez hasonló jelentésű szavak szokatlan kapcsolatokban, elvont jelentésű szavak mellett is előfordulnak: *valurile vreunui suflet* (43, a lélek hullámai), *viaţă cadenţată* (144, ritmikus élet), *o undă de plăcere* (281, a tetszés hulláma), *valul misteriosului* (358, a misztikus hulláma), *un val uriaş toată viaţa ta* (407, egész életed egy óriási hullám). Sőt egy helyen leír egy rövid 'hullámzó' jelenetet: *O scîndură rătăcită se zbătea în valuri... se întorcea... se rostogolea... se afunda — şi iar plutea* (17, egy eltévedt deszkadarab a hullámokban hánykolódott, visszavisszafordult, kavargott, el-elmerült és ismét továbbúszott). Ezek a szavak ugyanúgy, mint az indázó szerkezetek a szecesszió művészetének olyan általános sajátosságát érzékeltetik, amelyekre a szecesszió néhány (eddig még nem jelzett) megnevezése is utal: hullámstílus, spirális stílus és (feltehetőleg némileg gúnyosan) galandféreg-stílus.

Minden bizonnyal az indázó szerkezetekre figyelhetett fel az írónő egyik monografusa, amikor a mondatformáit így jellemzi: mondatai előnyomulásokból és visszanyomulásokból állanak. (Cristescu 1976: 104). Az indázó szerkezetek több különböző nagyságú, terjedelmű belső részre, 'szelvényre' tagolódnak annak következtében, hogy belső felépítettségük eltérő vagy ellenkezőleg, rendszerint ismétlődő szavakhoz kapcsolódva, azonos tagolódású. Mindkét esetben jól kivehető a szelvények közötti határ. Egy-egy ilyen határponton, mint egy-egy növény csomóján, egy új elágazás, egy új ív kezdődik. Példánk egy olyan hosszabb szaggatott mondat, amelynek első részében az ismétlődő *care*, a második részében pedig az ugyancsak ismétlődő *atît* az elágazás csomópontjait alkotja, és a figyelmet magára vonó tagolódás miatt feltűnő, díszítő jellegű zeneiség forrása:

Visul are forme care vorbesc, colori care cîntă, sunete care mărturisesc!... şi mai mult decît atît... şi dincolo de atît... cum să le pot eu povestí! (67).
(Az álomnak olyan formái vannak, amelyek beszélnek, olyan színei, amelyek énekelnek, olyan hangjai, amelyek tanúskodnak! ... s ami több, mint ennyi ...és ennél is továbbmenően ... hogyan meselhetném el!)

Következő példánk egy olyan mondat, amelynek eltérő nagyságú indái közül a két legfeltűnőbbet eltérő felépítettségű füzérek alkotják. Az első füzér kéttagú egységekből (şi marea), a második pedig egytagú egységekből (leneş, dulce stb.) áll. S ebből szintén dekoratív zeneiség fakad:

Şi marea, şi cerul, şi barca, şi omul, ca fund de tablou, prinse parcă într-o clipă de imobilitate, de suspensiune a mişcării, şi pe ele, desprinzîndu-se ca un simbol, gestul leneş, dulce, moale, rotund, puternic, etern al braţelor albe (19).
(A tenger is, az ég is, az ember is, mint egy látvány mélye, mintha egy pillanatra a mozgás mozdulatlanságába, felfüggesztésébe lennének befogva, és rajtuk, mint egy szimbólum bomlik ki a fehér karok lusta, édes, lágy, kerek, erős, örök gesztusa.)

Kaffka Margitnál szintén sok az indázásra utaló szó: hullám, ív(elt), kígyó(zó), csiga, lüktet. És ezek nála is képalkotó elemek: *az élet hatalmas, ijesztő hullámai* (G. 9), *a hullámok kígyós csuszamlása* (G. 151), *kígyómozgású leány* (G. 99). Mon-

datainak dekoratív hangszerelésű indázására már Bodnár (1979: 38) is felfigyelt: „Mondatai sokszor ... a szint, hangulatot hordozó torlódásban élnek". Példaként (elszigetelt) füzérszerű egységeket említ: szép, erős, lesett és irigyelt, titokban gáncsolt szabadosság. Természetesen ezeknél hosszabb, terjedelmesebb szerkezetekre is gondolnunk kell. Kiválasztott példánk részben hasonlít a román írónőtől idézett első mondathoz. Az elágazás legfeltűnőbb csomópontjai itt is a vonatkozó névmások. És épp mert feltűnőek, erőteljes díszítő jellegű zeneiség forrásai:

Eszmék, amelyek belőle fogantak, rythmusok, amiket ő lélegzett ki, formák, amiket saját képére alkotott meg. Érezte a múlt forradalmait, — a teremtés kínját és gyönyörét, — a cselekvés viharának szegélyét. (G. 154).

12. Az összehasonlító vizsgálat eredményei azt bizonyítják, hogy Hortensia Papadat-Bengescu korai prózájában ugyanúgy, mint a Kaffka Margitéban az impresszionizmus és szimbolizmus mellett egy harmadik századfordulói irányzat, a szecesszió is kimutatható. És az is jól kivehető, hogy ez a szecesszió meglehetősen erőteljes. További vizsgálat szükséges azonban annak megállapításához, hogy a román írónő prózájában a szecesszió meddig tartott ki, hogy a későbbi, a húszas években írt műveiben van-e még szecesszió, és ha van, mekkora a részaránya.

Mindkét írónő útkereső, újító művész volt. Mindkettő szecessziójának is nagy szerepe lehetett abban, hogy sikerült megtörni a konzervatív stílushagyomány, a „megunt", a túlontúl egyszerű (az expresszivitás nélküli egyszerű) stílusok erejét. Ezeket az elszürkült stílusokat csak egy másik túlzással, a szép feltűnő és új formáival lehetett legyőzni. Mindehhez kitűnő eszköz lehetett a szecesszió a maga dekorativitásával, szépítő tendenciáival. Ahogy egy 1935-ben írt vallomásából kiderül, Hortensia Papadat-Bengescu tudatában volt újító szerepének: írásmódom kezdettől fogva forradalmibb volt, mint amilyen a mai (a harmincas évekbeli) újító íróké (idézi Mihăilescu 1975: 206).

SZABÓ ZOLTÁN

SZAKIRODALOM

Aslin, Elisabeth 1970, *The Aesthetic Movement:* Prelude to Art Nouveau. London.
Bauer, Roger 1975, *Fin de siècle et décadence comme catégories littéraires.* Neohelicon 3—4.
Bauer, Roger et al. (Szerk.) 1977, *Fin de siècle:* Zur Literatur und Kunst der Jahrhundertwende. Frankfurt am Main
Berend T. Iván 1980, *A művészet forradalma — a forradalom művészete az 1910-es évek Közép -és Kelet-Európájában,* Valóság 11.
Bodnár György 1979, *Látvány és valóság* (Kaffka Margit impresszionista regénye: a Színek és évek). Kabdebó Lóránt (Szerk.), *Valóság és varázslat.* Bp.
Cenuşă, Elza 1983, *Literatură şi pictură:* File din istoria criticii de artă din România. Bucureşti.
Champigneulle 1978, *Art nouveau—Jugendstil—Szecesszió.* Függelék: Koós Judit. Bp.
Chevrel, Yves 1981, *Littératures au tournant du siècle:* Propositions pour une histoire comparée synchronique. Neohelicon 2.
Cioculescu, Şerban 1972, *Aspecte literare contemporane.* Bucureşti.
Ciopraga, Constantin 1972, *Studiu introductiv.* Hortensia Papadat—Bengescu *Opere I.* Bucureşti. VII—LXXVII.
Constantin, Paul 1972, *Arta 1900 în România.* Bucureşti.
Cristescu, Maria—Luiza 1976, *Hortensia Papadat—Bengescu: portret de romancier.* Bucureşti.
Deugd, C. de 1968, *A romantika mint nemzetközi mozgalom egysége.* Helikon 2.
Diószegi András 1965, *A századforduló mint vég és kezdet.* MIrT. IV; 1967, *A szecesszióról.* ItK. 2.
Dúrišin, Dionyz 1984, *Theory of literary comparatistics.* Bratislava.
Fülöp László 1980, *Kaffka Margit, a regényíró.* It. 2.
Halász Gábor 1977, *Vázlat a szecesszióról.* Válogatott írásai. Bp.
Hamann, Richard és Hermand, Jost, 1967, *Stilkunst um 1900.* Berlin.
Holban, Ioan 1985, *Hortensia Papadat—Bengescu.* Bucureşti.
Kiss Endre 1984, *Szecesszió egykor és ma.* Bp.
Koós Judit, 1979, *Style 1900: A szecesszió iparművészete Magyarországon.* Bp.
Kun András 1974, *A természetélmény szecessziós változatai.* Studia litteraria XII; 1983, *A lírai stilizmus két változata a századforduló magyar költészetében.* Tanulmányok a XIX. század második feléről. ELTE Bölcsészettudományi Kar. Bp.
Lovinescu, E. 1969, *Scrieri I.* Bucureşti.
Lukács György 1969, *Beszélgetés Lukács Györggyel.* It. 2.
Mihăilescu, Florin 1975, *Introducere în opera Hortensiei Papadat—Bengescu.* Bucureşti.
Mitchell, Bonner 1966, *Les manifestes littéraires de la Belle époque.* Paris.
Nemeskürthy István 1983, *Diák, írj magyar éneket: A magyar irodalom története 1945-ig.* I—II. Bp.
Pók Lajos 1972, *A szecesszió.* Bp.
Radnóti Miklós 1934, *Kaffka Margit művészi fejlődése.* Szeged.

Rheims, Maurice 1965, *L'art 1900 ou le style Jules Verne*. Paris.
Sadoveanu, Mihai 1959, *Opere alese II*. Bucureşti.
Schmutzler, Robert 1962, *Art Nouveau – Jugendstil*. Stuttgart.
Schorske, Carl E. 1980, *Fin de siècle Vienna*. New York.
Simon, Hans – Ulrich 1976, *Sezessionismus*. Stuttgart.
Staud Géza 1969, *A századforduló drámája, színpada*. Helikon 1.
Szabó Zoltán 1976, *Impresszionizmus és szecesszió a századforduló prózájában*. Szabó Zoltán (Szerk.): ***Tanulmányok a magyar impresszionista stílusról***. Bukarest; 1982 ***Kis magyar stílustörténete***. Bp.; 1984, ***A szecesszió stíláru sajátosságai Kosztolányi prózájában***. It 2.
Szegedy – Maszák Mihály 1969, *A századforduló irodalma az angolszász kutatásban*. Helikon 1.
Tálasi István 1969, *Áttekintés az újabb német századforduló-kutatásokról*. Helikon 1.
Václavek, Ludvík E. 1982, *Einheitlichkeit oder Widerspruch? Naturalismus und Moderne in der deutschsprachigen Literatur um 1900*. Neohelicon 1.
Vajda György Mihály 1978, *Összefüggések: Világirodalmi tanulmányok*. Bp.
Vianu, Tudor 1977, *Arta prozatorilor români*. Bucureşti.
Wellek, René 1970, *Conceptele criticii*. Bucureşti.
Zaciu, Mircea 1986, *Hortensia Papadat – Bengescu*. Cahiers roumains d'études littéraires 2.
Zsirmunszkij, V. M. 1968, *Az irodalmi áramlatok mint nemzetközi jelenségek*. Helikon 2.

STILUL 'ART NOUVEAU' ÎN PROZA HORTENSIEI PAPADAT-BENGESCU ŞI KAFFKA MARGIT

(Studiu de stilistică comparată)

(Rezumat)

Baza studiului comparativ o constituie concepţia după care curentele literare sînt fenomene culturale internaţionale, putînd admite şi similarităţi, afinităţi tipologice, pe lîngă interferenţele literare. Scopul studiului este argumentarea ideii următoare: primele romane (publicate în anii 1910) ale Hortensiei Papadat-Bengescu (1876—1955), pe lîngă impresionism şi simbolism, se încadrează şi într-un al treilea curent literar, denumit 'art nouveau', termen răspîndit, în primul rînd, în artele plastice şi arta decorativă a perioadei 'fin de siècle' sau 'belle époque' (ajuns în ţările din Estul Europei, cu o oarecare întîrziere, în primele două decenii ale secolului nostru).

Argumentarea se bazează pe comparaţia trăsăturilor stilistice ale curentului discutat ce pot fi identificate la Hortensia Papadat-Bengescu cu cele din opera scriitoarei Kaffka Margit (1880—1918), deja cercetate într-un cadru mai amplu.

În această cercetare, curentul literar este conceput ca o structură (cu componentul său 'stilul') care este guvernată de un element dominant, un principiu de organizare (în cazul acestui curent: decorativitatea).

Baza curentului 'art nouveau' o constituie, ca şi în cazul simbolismului şi impresionismului, noile concepţii despre viaţă ale perioadei cercetate: deziluzie, o revoltă indirectă şi sentimentală, o frămîntare nervoasă, o desconsiderare a vieţii banale, 'cenuşii', din cauza cărora s-a căutat un refugiu în artă şi frumos, natură, iluzii şi vis, senzaţii excitante şi în ceea ce este bizar şi izbitor. De altfel, multe trăsături ale celor trei curente se suprapun. În aceste trăsături, totdeauna elementul decorativ reprezintă caracteristica distinctivă a curentului 'art nouveau'.

Trăsăturile stilului cercetat sînt studiate în trei categorii stilistice: (1) motive decorative (de ex. *diamantul veseliilor)* a căror sferă semantică coincide cu posibilităţile de refugiu (simţurile senzoriale, iluzie şi vis, artă şi natură), (2) stilizare, repetarea unor cuvinte (de obicei, a elementelor care constituie motive decorative) care, în multe cazuri, au şi un sens contextual, simbolic (de ex. *ceaţă, fum, mare, oglindă, gol),* (3) construcţii sintactice şi textuale ritmate asemenea lujerilor sau valurilor, din care poate să rezulte şi o muzicalitate decorativă.

Prin acest stil decorativ, ambele scriitoare au reuşit să înlăture stilurile tradiţionale, considerate 'plictisitoare', prea simple (simple fără a fi expresive) şi au contribuit mult la înnoirea stilului literar.

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XXXII. évf. 1988. 2. szám

AZ ARADI SZÍNJÁTSZÁS KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI TÖRTÉNETÉBŐL

Az első világháború utáni új történelmi feltételek között Arad város színimozgalma hagyományosan jól szervezett keretek között, művelt közönség előtt kezdhette meg működését. Ez indította arra a kultuszminisztériumot, hogy a működési engedélyek kiadásakor Arad városát önálló színikörzetnek tekintse, és egész évre szóló játszást engedélyezzen. Az újra induló színházi élet kormányrúdját Róna Dezső, a neves operaénekes és színész vette kézbe, akit 1920. szeptember 1-én iktattak be igazgatónak. Erőteljes társulatot szervezett opera, operett és próza részleggel. A kezdeti próbálkozások után, hogy megtalálják az állami szubvenció nélküli, öneltartásra berendezett társulati élet módját, az 1921/22-es évad volt az első teljes értékű munkaév. Az újjászervezett aradi színimozgalom szerencsés körülmények között rajtolt. A helyi szakfolyóirat, az Aradi Színpad így értékeli az évadot: „gazdag és erkölcsiekben is sikerteljesnek mondhatjuk az elmúlt szezont". Ezt igazolják a statisztikai eredmények. Az aradi társulat az 1921/22-es évad folyamán a két színházban összesen 375-ször játszott, 293 esti és 84 délutáni előadásban. A játékrenden szerepelt 17 opera (43 estén), 43 operett, köztük 17 újdonság (207 estén), 50 prózai darab, közte 19 bemutató (104 estén) és 13 egyéb műfaj (21 estén). Pedig nem volt könnyű feladat estéről estére megtölteni a Városi Színházat, hisz termébe 1734 ember fért el, 46 páholya volt az épületnek. Kiemelendő, hogy az operarepertoáron ilyen címek szerepeltek: *Álarcosbál*, *Trubadur*, *Parasztbecsület*, *Bajazzók*, *Faust*, *Traviata;* a prózai darabok között Hugo-, Dumas-, Capek-, Zola-, Nestroy-színjátékokat, népszínműveket *(Falu rossza*, *Piros bugyelláris*, *Gyimesi vadvirág)* mutattak be; az operett-társulat főbb darabjait pedig a klasszikus repertoár képezte (Schubert, Offenbach, Lehár). A társulat tagjai közül kiemelkedőt nyújtottak az 1921/22-es évadban Ocskay Mihály énekes, Olasz Lajos vezető színész, aki Quasimodót alakította *A Notre-Dame-i toronyőrben*, Darvas Ernő; Zilahi Irén a drámai hősnő szerepkörében szerzett népszerűséget. Az operettegyüttes fő erősségei pedig Jakabffy Dezső operettrendező és Horváth Mici primadonna voltak. A közönség érdeklődésének meglétét bizonyítja az a tény is, hogy Zima Tibor országgyűlési képviselő új színház felépítését szorgalmazta, hogy a román és magyar társulat játszása ne szüneteljen, mikor egymásnak engedték át a színpadot. A színház tevékenységében főként azt kifogásolták, hogy a próza együttese nem volt olyan nívós, mint társrészlegei.

A következő évadban Róna Dezső, mikor az 1922/23-as szezon koncesszióját megkapta, maga mellé veszi művezetőnek Szendrey Mihályt. Így mindjárt az évad kezdetekor irodalmi ciklust szerveznek, s ennek keretében mutatják be Tolsztoj *Karenina Annáját*, Strindberg *Mámorát*. Közművelődési jelentőségű kezdeményezések szerepeltek a színház munkarendjén, hetenként egyszer kedvezményes árakkal munkáselőadásokat tartottak. Így kerül színre az *Éjjeli menedékhely*, amelyet Kádár Imre bevezető előadása nyitott meg, és Ibsen *Kísértetek*je, s ugyancsak kultúrmissziós szándékkal rendeznek Petőfi Sándor születésének (100.) évfordulóját ünneplő előadásokat vagy Gárdonyi emlékünnepélyt. A műsor struktúrája alapvetően nem változik, ugyanazon alapelvek szerint alakítják a repertoárt, mint előző évadban. Feltűnnek azonban az első válságjelek. Az irodalmi ciklus előadásai nem vonzottak telt házakat. Megjelenik az öneltartásra kényszerített színház örök réme: a fennmaradásért való küzdelem, a bevétel mindenáron való biztosítása. Az igazgatóság úgy próbálja kiegyensúlyozni fizetési mérlegét, hogy 1923. február 25-én bejelenti a helyárak felemelését a városi színügyi bizottság engedélyével. A nem virágzó gazdasági helyzetben levő közönség reagálása erre: megtorpan a színház iránti érdeklődés. A színházvezetés repertoárkoncessziókkal próbálta becsalogatni a nézőket. A jelenség oda fajult, hogy a helyi művészeti közvélemény cenzúrát követelt a színházba, hogy elkerüljék a botrányosan gyenge szövegek bemutatását (amilyen például a *Kuba gyöngye* volt), javasolták, szerződtessenek a színházhoz

dramaturgnak írót, a sajtó pedig szigorú bírálattal állja útját a kultúraellenes megnyilvánulásoknak. A felborult gazdasági egyensúly belső vitákat is szült, versengés indult Róna és Szendrey között a koncesszióért, 1923 júniusában emiatt még nem dőlt el a színház sorsa, s ez rossz előjel volt az 1923/24-es évadra, ily módon nem maradt kellő idő a körültekintő szerződtetésre, társulatszervezésre.

Végül is a koncessziót Róna Dezső nyeri el. Támogatására összefog a helyi közvélemény; az Aradi Szinpad így írt: „a színház még üzleti alapon álló vezetésnél is kulturális tényező, ami fennmaradását veszélyezteti, a fejlett magyar kulturális élet ellen való merénylet." Szükség is volt erre a támogatásra, hisz a színházat 40%-os adó sújtotta, napi 30.000 lejt kellett bevennie, hogy kiadásait fedezhesse. Róna igazgató a következő társulatot szerződtette: operaelőadásokra — Lepa Dóra, Maros Vilma, Z. Várady Margit, Kertész Vilmos, Ladiszlay József, Tibor Lóri, Róna Dezső ig., Rác Imre; operettelőadásokra — R. Horváth Mici primadonna, Erényi Böske szubrett, Gömöry Emma, Tompa Béla, Sebestyén Jenő, Selmeczi Mihály, Láng Esztike, Kovács Kató, Pattantyús Manó táncos komikus; drámai és vigjátékszínészek: Gergely Gizi, Fekete Irén drámai hősnő, Csigaházi Etel, Mészáros Margit, Lőrinczy Gizi, Darvas Ernő, Baróthy Ernő, Ács Mihály, Horváth Jolán társalgási színésznő, Jávor Alfréd, Szeghő Lili, Kallós József, Sereghy András, Győző Alfréd, Kobza Imre, Márkus Róza, Ekecs Ferenc. Meg kell említenünk, hogy a társulat tagjai közül Kallós József ebben az évadban tartotta negyedszázados színészi jubileumát. A budapesti Vígszínház iskolájából indult, pozsonyi, debreceni, fiumei színészkedés után Aradra került, ahol 18 éven át fejtett ki sokoldalú tevékenységet mint színész, rendező, színházi titkár. Jubileumát a *Felhő Klári* című népszínműben, Aba András szerepében ünnepelte. Az évadra a küzdelem jellemző, hogy visszatérhessenek az igaz művészethez, visszaszoríthassák a korízlést jellemző férceműveket. A szezon derekára fellendült a színház, a közönség pártolása erősödött, úgy tűnt, hogy a színházvezetés, számolva a tömegízléssel is, eltalálta a kvalitás és az érdeklődés-kielégítés helyes arányát. A bemutatókhoz új díszleteket készíttettek, neves vendégeket léptettek fel az operaelőadásokon, s az operett-társulat a legjobbak közé tartozott Erdélyben. Egy elemi csapás nagyon visszavetette az együttes munkáját. 1924 elején leégett a színház tetőzete, s újrafedés miatt április 8-ig szüneteltek az előadások. Az évad második felében Róna igazgató már indolenciával vádolta az aradi közönséget. Hogy kiegyensúlyozzák a pénzügyi mérleget, 1924 júniusában a Nyári Színkörben is elkezdték az előadásokat, de a várt siker elmaradt, és július 7-én konzorciummá alakult az aradi színtársulat. Róna Dezső igazgatásának hátralévő részében az intézkedési jogot a társulat tagjaira ruházta. Öt tagú direktóriumot választottak, amely Darvas Ernőből, Ekecs Ferencből, Fáncsi Tamásból, Kallós Józsefből és Tompa Bélából állt. Az 1923/24-es évad mérlege így festett: 353 előadást tartottak, amely műfajonként a következőképpen oszlott meg: 210 operett, 60 vígjáték, 35 dráma, 2 klasszikus est, 8 népszínmű, 18 opera, 4 kabaré. Hogy az évad eseményei érthetőbbek legyenek, ide kívánkozik az időszak címlistája: operák — *Carmen, Mignon, Bajazzók, Parasztbecsület, Bohémélet, Hoffmann meséi, Trubadur, Tosca;* operettek — *Három a tánc, Yu-Shi, Hamburgi menyasszony, Szép asszony kocsisa, Mágnás Miska, Leányvásár, A tatárjárás, Drótostót, Gül baba, Aranykakas, Sybill, Diadalmas asszony, Hajdúk hadnagya, Hattyúlovag, Pompadour, Cigánybáró, Rab Mátyás, Mintha álom volna, Meghalok utánad, Lengyel vér, Lili, A három grácia, Pillangó főhadnagy, Sztambul rózsája, Gyere be, rózsám, Kék postakocsi, A kék mazur;* prózák — *Tata, Ványa bácsi, A trónörökös, Gyimesi vadvirág, Bátor Salamon, Az új rokon, Vörös malom, Tünemény, Az éjjeli őr, A vén gazember, Jézus élete és halála, Hárem, RUR, Süt a nap, Antónia, Tüzek, A válóperes hölgy, Csalj meg édes, Van-e babája, Piros bugyelláris, Szabin nők elrablása.* Láttuk tehát, hogy az 1923/24-es évadban tovább tartott a hanyatlás, a helyi sajtó keserűen állapította meg, hogy ez az időszak fekete betűkkel vésődik az aradi magyar színészet történetébe, a bevétel még a napi kiadásokat sem fedezte, tulajdonképpen 10 hónap bukdácsolás volt a társulat útja.

Nem volt túlzó a megállapítás, mivel az évad példátlan anyagi deficitje miatt az 1924/25-ös évadban megszűnt az önálló aradi színikörzet, és létrejött az Arad-Timişoara-Lugoj kerület, amelyben az együttes játszási ideje így oszlott meg: 7 hónap Arad, 3 hónap Timişoara, 1 hónap Lugoj, tehát hosszú idő után először fordult elő, hogy Aradon nem volt egész éves színjátszás. Az új körül-

mények között új színházszervező egyéniség próbálta ismét magas szintre emelni a színjátszást. Az 1924/25-ös évadra Fekete Mihály kért és kapott játszási engedélyt. Legelőször is új szervezeti kereteket próbált teremteni. Miközben 15—25%-os jegyáremelést hajtott végre, meg akarta erősíteni a bérletrendszert. Egy-egy sorozat 15 előadásra szólt, az árak a következők voltak: földszint és első emeleti nagypáholy 6000, földszinti páholy 5250, első emeleti páholy 4500, második emeleti páholy 2290, földszinti zsöllye: 1200, 900, 600 lejbe került. Fekete a társadalom minden rétegét meg szerette volna nyerni a színháznak, ünnepnap délelőtt félárú munkásmatinékat szervezett, szombat délutánonként ifjúsági előadásokat tartott, s ezeknek műsorát a tanári karral együtt alakította ki. A minőség biztosítása érdekében ambiciózus, fegyelmezett társulatot szervezett, amely Erdély legerősebb együttesei közé tartozott. Tagjai: F. Sugár Teri, Zilahy Irén szubrett, Lengyel Irén primadonna, Fekete Irén drámai hősnő, Harmath Rózsi társalgási színésznő, Lisztayné komika, Sárközy Blanka, Havasi Rózsi, Hadzsy Lili, Vékony Ilona, Biri Kati, Balogh Böske, Erdélyiné, Fekete Mihály, Szűcs László énekes bonviván, Mészáros Béla bonviván, Misoga László táncos komikus, Ladányi Imre titkár, Szabadkai Miklós komikus, Szabó Gyula, Kassay Károly rendező, buffo, Sorr Jenő, Bereng Gyula, Erdélyi Kálmán, Darvas Ernő, Lisztay József, 20 tagú kórus, Arany József opera basszista, Bereng Béla énekes, Teleki Sándor opera bariton, Kabos László jellemszínész, Auer Kató operaénekesnő, Bakó Eszti táncosnő, Károly Klára komika, Márton Ilona szende, Németh Irén szubrett, 24 tagú zenekar, Békefi Lajos tenorista. Az évad jól kezdődött, a közönséget vonzotta az erős, értékes társulat, a stílusos előadások sikert arattak, „évek vegetálása után megint teljes és értékes egységet jelent a magyar színészet" — konstatálta örömmel a helyi sajtó. Valóban, a színészek szereptudása, precíz játéka illúziót ápoló volt (hogy a minőséget érzékeltető jelzők fogalomkörével maradjunk a kor színházeszményén belül). Fekete Mihály elsősorban a prózai előadásokra helyezte a hangsúlyt. Miközben címlistája nagyjából megegyezik az előző évadokról közöltekével, kiemelnők, hogy a prózai művek között feltűnik az *Othello*, a *Bánk bán*, *Az ember tragédiája*. Mégis az évad derekán már úgy vonható meg a mérleg: erkölcsi siker — anyagi csőd. Fekete Mihály az okokat többrétűnek nevezi, színházi világválságról beszélt; s ezen belül Erdélyben a színházak helyzete katasztrofális a horribilis adók, a túl magas színházi bérek, a 8—10 napos kényszerszünetek miatt.

A sok nehézség azonban nem vette el teljesen Fekete kedvét az aradi színháztól. Az 1925/26-os évadban ismét megpályázza a kerületet, s el is nyeri az igazgatói megbízást. Míg az előző évad az önálló aradi színikörzet megszűntét hozta, addig az új szezon az operarészleg elsorvadását jelentette. Fekete Mihály a hatalmas rezsiköltségek miatt eleve nem gondolt operatársulat megszervezésére. Az operaénekesek szerződéseit nem újította meg, az előző évad prózai és operettszínészei közül újraszerződtette Zilahy Irént, Auer Katót, Erdélyi Kálmánnét, Szűcs Lacit, Misoga Lászlót, Kassay Károlyt, Szabadkai Miklóst, Mészáros Bélát, Erdélyi Kálmánt. Újonnan szerződtette a társulathoz Betegh Bébi szubrettet, Barna Anci naivát, Harmath Jolán hősnőt, Pálffy Zsuzsa szendét, Gömöry Emma komikát, Kubán Rózsi társalgási színésznőt, Stein Janka másodszubrettet, Jódi Károly bonvivánt, Kulcsár Lászlót, Bakos Laci naturburscht, Ács Mihály apaszínészt, Dalnoki Endre, Várnay Jenő színészeket. Az együttes művezető-főrendezője Jakabffy Dezső volt. Az aradi színiszezon ismét megrövidült, Fekete úgy tervezte, hogy Aradon 6, Temesvárán 4, Lugojon 1 hónapot játszik. A színházi közvélemény Feketével már eleve elégedetlenkedett, amiért nem akart operarészleget fenntartani. Az ellentétek odáig fajultak, hogy a város és Fekete perlekedni kezdtek, s emiatt késett az évadkezdés. Hogy a közönség ne maradjon színház nélkül, Róna Dezső engedélyt kapott, hogy november 15-ig vasárnaponként darabrészletekből, hangversenyszámokból összeállított előadásokat tarthasson. A pereskedés azután odavezetett, hogy 1925. január 1-től felbontották Fekete szerződését, és helyére Maurer Bélát iktatták be. A kiéhezett színházi közönség nagy számban látogatta az előadásokat, mégis csúfos kudarc lett az 1925—26-os évad vége, mivel Maurer csak az operettet kultiválta, a Jakabffy Dezső rendezte produkciók színvonaltalanok voltak.

Arad színjátszása válságos korszakba került. Amint azt már Fekete nyilatkozata kapcsán is említettük, a jelenség az egész erdélyi színjátszásra kiterjedt, úgy, hogy megoldása közügyi feladat lett. A tennivalókat az első helikoni talál-

kozó résztvevői így fogalmazták meg: „... a színjátszás ügye szervesen össze van forrva az erdélyi magyarság elsőrendű létérdekével. Ezért az egybegyűlt írók szükségesnek tartják, hogy kisebbségi életünk összes szellemi és gazdasági erői összefogjanak az erdélyi magyar színjátszás támogatására és válságának gyökeres megoldására. Végcélként az egybegyűltek olyan színjátszás megteremtését tartják szem előtt, amely kizárólagosan az általános nemzeti művelődésnek és a művészi céloknak állana szolgálatában". A színház vezetését az 1926/27-es évadra a nagy tapasztalatú Szendrey Mihályra bízták. Szendrey mindenekelőtt visszaállította a bérletrendszert (A, B, C bérletsorozatot hirdetett 50 — 50 — 50 előadás kötelezettséggel). A bérletek voltak hivatottak biztosítani a színház munkájának anyagi fedezetét. Hogy társulatát fenntarthassa, Szendrey Arad mellékállomásaiként játszási engedélyt kért és kapott Lugoj, Deva és Sighetul Marmaţiei városokba. Szendrey tisztában volt azzal, hogy csak ily módon tudja ellensúlyozni a 26%-os adó terheit s azt, hogy havi 8 este nem ők játszottak. Ugyanakkor megindították a harcot az adócsökkentésért, s az utazási kedvezmény megszerzéséért, hogy ily módon csökkentsék a társulat rezsiköltségeit. Szendrey az évadot a küldetéstudat jegyében szervezi: minőség kell, nem kritikátlanság a mentés hazug jelszavával — nyilatkozta. A művészi színvonal biztosítása céljából igazgatóhelyettes-főrendezőként szerződtette az Erdély-szerte híres Hetényi Elemért. Társulata is jó erőkből állott: Havassy Mimi, Zöldhelyi Anna énekes primadonna, Kálmán Sári szende, Adorján Gizella társalgási, Kertész Manci szubrett, Szentgyörgyi Manyi énekesnő, Fekete Irén hősnő, Pallay Manyi naiva, Kiss Mariska drámai és vígjátéki anya, Károly Klári, Borovszky Oszkár, Fratta Géza bonvivánok, Győző Alfréd buffo, jellemszínész, Kun Dezső buffokomikus, Olasz Lajos hős- és jellemszínész, Jávor Alfréd társalgási színész, Désy Jenő táncoskomikus, ifj. Szendrey Mihály sihederszínész, Mészáros Béla szerelmes-színész, Kallós József jellemszínész, Hetényi Elemér kedélyes apa, Kövári Emil énekes, Szendrey Mihály alkották a színház művészszemélyzetét. Szendrey nagy győzelmének számított, hogy ismét voltak a városban operaelőadások, színre került a *Bohémélet*, az *Álarcos bál*, a *Sevillai borbély*, a *Rigoletto*, a *Carmen*. A színház műsorán 43 operett, 56 prózai darab szerepelt. (Itt említjük meg, hogy a *Sári bíró* előadását maga a szerző, Móricz Zsigmond jelenlétében tartották.) Az együttes kiegyensúlyozott, ritmikus munkát végzett. Ebből kifolyólag a látogatottság is megfelelő volt, s így a pénztárkönyv sem mutatott ki különösebb hiányt. Pl. decemberben 600 000 lej személyzeti gázsi és 400 000 lej egyéb kiadás kifizetése után csupán 19 000 lej deficit mutatkozott, januárban a bevétel teljes egészében fedezte a kiadásokat. Az évad végén Szendrey tehát teljes joggal nyilatkozhatta: „... ígéretemet..., hogy Arad színészetét a régi színvonalra állítom vissza, beváltottam... egyes darabok sehol sem tudtak annyiszor menni, mint éppen ebben a városban, ezt pedig csak jó összjátékkal lehetett keresztülvinni".

Az 1927/28-as évadban Erdély területét 7 körzetre osztották, a koncesszionált igazgatók a következők voltak: Janovics Jenő, Erdélyi Miklós, Fekete Mihály, Fehér Imre, Gáspár Jenő, dr. Ferenczy Gyula és Szendrey Mihály. Szendrey az elmúlt évad sikereitől buzdittatva, ismét megpályázta Arad színidirektorságát, Timişoarát is társítva a városhoz mellékállomásként. Mint az előző évadjában is, újból a bérletezéssel próbálja megalapozni anyagi helyzetét. Ugyancsak három bérletsorozatot hirdet (A, B, C) 50—50 előadással. Hogy a közvéleményt maga mellé állítsa, körlevéllel fordul a város lakosaihoz, hivatkozik a 26%-os adóra, az immár havi 10 napos kényszerszünetre, segítségüket kéri, hogy: „ne múljon el az aradi színészet". Elsőrendű prózai és operett-társulatot szervez, időlegesen szerződteti Táray Ferencet, a kor vezető színészét, új primadonnákat hoz az együtteshez, elnyeri Lengyel Irén és Horváth Mici beleegyezését, hogy Aradon játsszanak, s újraszerződteti a tavalyi trupp erősségeit is. Minden erőfeszítés ellenére rosszul indult az évad, az előadások üres házak előtt zajlottak. Ily módon operaelőadások tartásával nem is próbálkozott Szendrey, s ez egyben az aradi operakultusz megszűntét is jelentette, többet egyetlen színidirektornak sem sikerült a két világháború közötti időszakban három részleggel dolgoznia. Szendrey operettműsorát, melyen 36 cím szerepelt, nem vádolhatjuk túlságos koncessziókkal, a műfaj klasszikusait törekedett közönség elé vinni (pl. *Cirkuszhercegnő*, *Marica grófnő*, *Az iglói diákok*, *Nótás kapitány*, *Denevér*, *Lili bárónő*, *A vígözvegy*, *Pompadour*, *Luxemburg grófja*, *János vitéz* stb.), igyekezett színpadát elzárni a kor divatos

malackodásaitól. A prózai repertoár — amely 38 címet tartalmazott, s közöttük ilyenek voltak találhatók: Maeterlinck — *Monna Vanna;* Ohnet — *Vasgyáros;* Shakespeare — *Hamlet* (Beregi Oszkárral vendégként a címszerepben); Jókai — *Szegény gazdagok;* Mikszáth—Harsányi — *A Noszty fiú esete Tóth Marival;* Lengyel Menyhért — *A cárnő;* Molnár — *Olympia* — szintén megpróbálta a minimális irodalmi elvárásokat kielégíteni. A műsor vonzerejét azzal is kívánták növelni, hogy szilveszter éjjelén helyi illetőségű író, Ágoston Zsigmond *Színházba megyünk* című komédiáját tűzték műsorra. Mindezek ellenére a rosszul indult évad úgy is folytatódott, s Szendreyék kénytelenek részvétlenség miatt már március 15-én befejezni Aradon a színjátszást. Egy hónap múlva, április 15-én Szendrey megpróbálta újból elkezdeni előadássorozatát, de az anyagi csőd, ha lehet, még nagyobb, s a direktor arra kényszerült, hogy leköszönjön, eléggé szégyenteljes módon: nem tett eleget kötelezettségeinek társulata tagjaival szemben. Tehát az 1927/28-as évad csak elmélyítette a város színjátszásának válságát, amelyet úgy látszik, átmeneti sikerek (pl. az előző évad) csak enyhíteni tudtak, de megoldani nem.

Szendrey leköszönése után másfél hónapig nem volt kenyere a színháziaknak. „... megrendítően szomorú az erdélyi magyar színészet helyzete 1928-ban" – írta az Aradi Friss Újság augusztus 15-i száma. Hogy mégis valami jövedelemhez jussanak, a nyári időszakban az együttes konzorciális alapon rendezett előadásokat, de ez sem változtatott a helyzeten, elsőrendű színészekre mindössze 30 lej osztalék jutott. A lapokban nagy vita bontakozott ki, keresték a felelőst a színjátszás mélypontjáért. Ha Szendreynek voltak is hibái, például nem minden színész felelt meg a követelményeknek, nem minden előadás volt nívós, de a sok gazdasági nehézség magyarázatot ad, Szendrey megtett mindent — állapították meg végül is az eszmecsere résztvevői.

El kellett kezdeni azonban az 1928—29-es évad szervezését. Ekkor koncesszióharc tört ki a játszási engedély elnyeréséért. Arad városát megpályázta Gróf László és Fehér Imre is; a volt igazgatót azzal próbálták elütni a színidirektorságtól, hogy tartozik a tagoknak, de a város vezetősége, személyesen dr. Robur János, az interimár bizottság elnöke, Szendreyt támogatta, s így az új évadra is ő kapott jogot színtársulat szervezésére. Fehér Imre azonban elérte, hogy megkapta Timişoarát, Arad mellékállomás nélkül maradt, és Szendrey a városra támaszkodva teljes évi szezont tervezett a helységben. Társulatát úgy próbálta erősíteni, hogy megnyerte Karácsonyi Illy primadonnát, hogy cluji felléptei mellett Aradon is játsszék. A Kölcsey Egyesület 40 tagú színpártoló bizottságot alakított, propagandát fejtett ki a színtársulat részére, segített az anyagi feltételek megteremtésében. A város vezetősége is segítséget ígért a társulatnak. Mindezek ellenére az évad katasztrofális volt. Az Aradi Színpad így jellemzi az időszakot: „csaknem romja van annak, amit a színháznál művészi szépnek nevezhetünk". Az Erdélyi Élet (1930. szeptember 17.) így írt: „a tavalyi szezon története szégyenteljes lap marad az aradi színház annaleseiben".

Szendrey akarata azonban törhetetlen volt: megpályázta az 1929/30-as évad játszási jogát is, s elnyeri a körzet koncesszióját. Minden erőfeszítés ellenére helyzete tovább romlott. A társulat közben nyomasztó viszonyokkal küzdött, súlyos nehézségek merültek fel napról napra, az együttesnek kellett fizetnie a fűtést, világítást, terem- és díszletbért, s mindez havonta együttesen elérte az 50 000 lejt is. Mindez oda vezetett, hogy a Friss Újság szemlelírója 1930. március 22-én kénytelen leírni: „az idei színházi szezon nagyon rossz volt". A nehézségek belső válságot is eredményeztek. 1930. április közepén Isac Emil, az erdélyi színészet főfelügyelője ellenőrző körútra Aradra érkezett, és 120 aláírásos feljelentést nyújtanak át neki Szendrey ellen. Isac úgy döntött, hogy Szendrey igazgatása alatt játsszék tovább a társulat, de kormánybiztos ellenőrizze az ügyeket. Szendrey azonban ismét fizetésképtelenséget jelentett be, félreállt a színház vezetésétől, s az évadot konzorcionális alapon fejezték be.

A színjátszás Erdély-szerte elmélyülő válsága, amely már-már megszűnéssel fenyegette az anyanyelvű színművészetet, társadalmi összefogásra kényszerítette a közönséget. 1930. június 1-én tartották azt az értekezletet, melyet az erdélyi magyar színészet megmentése és létalapja biztosítása érdekében az Erdélyi Irodalmi Társaság és a Helikon összehívott. Dózsa Endre (az EIT elnöke) nyitotta meg a gyűlést, Szász Endre beszámolt Rebreanu szépművészeti igazgatóval való tárgyalásairól. Felszólalt Tabéry Géza, s javasolta, alakítsanak egy magas művészi szín-

vonalú prózai társulatot, amely abszolút kultúrát és művészetet terjeszt Erdélyben; Ligeti Ernő felvetette, hogy létesítsenek országos magyar színibizottságot, színpártoló egyesületet. Szentimrei Jenő elaborátumot terjesztett elő magyar kultúralap és kultúregyesületek létesítésére. Ha a tanácskozáson nem is volt jelen, de a színügyi vitához hozzászólt, az Aradon megjelenő Erdélyi Élet hasábjain (1930. június 1.), a kiváló politikus és közíró, Spectator is.

A vitát tettek követték. Hat személyből álló permanens bizottságot választottak: ezek javasolták a színikerületek beosztását, ki kapjon koncessziót. A Magyar Párt utasította helyi fiókjait, hogy alakítsanak színpártoló egyesületeket minden helységben. Ezek után Erdély területét az 1930/31-es évadra 3 elsőrendű körzetre osztották föl.

Szendrey első dolga az volt, hogy beadvánnyal fordult a Magyar Párthoz, aminek nyomán összeült az aradi tagozat közművelődési osztálya, hogy megtárgyalják, milyen módon lehetne az aradi magyar színészet sorsát biztosítani. Arad nem bír el 8 hónapos szezont, le kell rövidíteni 4 hónapra, határozták el, mivel a gazdasági helyzet romlott, kisebb a közönség teherbíró képessége. 1930. augusztus 22-én megalakult az aradi Színpártoló Egyesület, ügyvezető elnöke ifj. Vass Gusztáv lett. A testület beadványt nyújtott be a városi tanácsnak, melyben kérte: engedjék el a színházbért, a város fedezze a fűtés, világítás, technikai személyzet költségeit, és a társulat kapjon 300 000 lej szubvenciót. Ennek fejében a jegyárak 30%-os csökkentését tervezték. Az Egyesület népszerűsítette a 10 szelvényes jegyfüzeteket, ezt a feladatot az aradi nők vállalták magukra. Céljuk egy állandó törzsközönség kialakítása volt. Hogy az együttműködést szabályozzák, a felek jogait és kötelességeit rögzítő szerződést kötnek Szendrey Mihállyal. Jogként köti ki a Színpártoló Egyesület, hogy résztvehessen a társulatszervezési munkában is. Azt is elérték, hogy 26% helyett 13%-os adót fizethetett a társulat. Fontos támogatási akciót indított a Credit részvénytársaság is: vásárlási könyvecskéire színházjegyeket árusított hat és fél hónapos részletre. A Színügyi Bizottság a megállapodások alapján jóváhagyta a színtársulat összeállítását. Új nevek tűntek fel a társulati névsorban: Ágoston Baba primadonna, Keleti Árpád bonviván, Csóka József buffo, Fratta Géza vigjátéki bonviván, Felhő Ervin táncos komikus és rendező. A színház közművelődési feladatait szem előtt tartva sor került a műsor véglegesítésére is. Hogy mennyire sikerült a hivatás és a szórakoztatás törékeny egyensúlyát a repertoáron belül megtartani, erre vonatkozóan soroljuk fel a műsor főbb darabjait. Próza: *Beleznay asszonyok, Dreyfuss ügy, Pártütők* (Kisfaludy emlékünnepély alkalmából), *Egy leány, aki nyer, Hófehérke és a hét törpe, A jó tündér, Cifra nyomorúság* (Csiky Gergely emlékünnepély), *Az utolsó Verebély lány, Töltőtoll, Templom egere, Csókoljon meg, Sári bíró, Elcserélt ember, Ferike mint vendég, Mandarin, A levél, A hattyú* (Molnár Ferenc színművét Szendrey Mihály színészetének 45 éves jubileuma alkalmából újították fel), *Cigány*. Operett: *Lila test, sárga szoknya, Alvinczy huszárok, Lehullott a rezgőnyárfa, Viktória, Első tavasz, János vitéz, Huszárfogás, Csodabár, Ábris rózsája, Csúnya lány, Szökik az asszony, Tatárjárás, Rád bízom a feleségem, Okos mama, Túl a nagy Krivánon, Cigányszerelem, Régi jó világ, Poldi, Marica grófnő, Halványsárga rózsa, Obsitos*. A közönség támogatta a színházat, s a Színügyi Bizottság ellenőrzései alkalmával megállapította, hogy szombaton és vasárnap a bevételek megfelelőek, hétköznapokon azonban igen sokszor csak 2—3000 lej az inkasszó, sőt előfordult az 1000 lejes jövedelem is. Az évad derekán azonban jelentkezett az anyagi válság, mivel a színház karácsonyi bevételei csekélyek voltak, főleg a prózai előadásokon. Sajnos a színház munkáját ebben az évadban már nem sikerült kiegyensúlyozottá tenni. Kissé groteszk egy objektív felidézésre törekvő írásban bökkverset idézni, de a valós helyzet érzékeltetésére nagyon találó. Az Erdélyi Élet 1931. április 1-én közölt Színházi buletinjében az alábbi sorok jelentek meg:

„Szegény Szendrey búskomorságba esett,
tanakodtak sokan az okozat felett,
míg végül így szólt egy színházi vagány:
megártott neki bizton a magány."

A jelentős társadalmi összefogás sem oldotta meg tehát a színházi válságot. Erdély-szerte növekedtek a hátralékok, amelyekkel vagyonbukott igazgatók színé-

szeknek tartoztak. Felvetődött, hogy ezek az esetek csak részben írhatók a súlyos gazdasági helyzet számlájára, nagyobb részben annak tulajdonítható a baj, hogy a színházak igazgatásában sok oda nem való, szakértelem és egyúttal megfelelő anyagi garanciák nélkül való elem bukkan fel. Követelték, hogy törvényes úton kössék megfelelő kvalifikációhoz, anyagi és erkölcsi biztosítékokhoz a színigazgatók kinevezését. Ez azonban csak egyik oldala volt a kérdésnek. Úgy vélem, a megoldás Spectator javaslatának megszívlelésében rejtőzött volna: városi és állami támogatás megadása a színjátszásnak véglegesen megszüntette volna a válságot. Tovább kellett tehát kutatni, keresni a megoldási módozatokat. Visszatértek az 1930. júniusi tanácskozás ajánlataihoz.

Az 1931/32-es évadban a színjátszás jövőjét úgy próbálták biztosítani, hogy 5 város részére egységes társulatot szerveztek, temesvári kezdeményezés nyomán. Úgy tervezték, hogy az egységes vezetés alatt a bevételek és kiadások egalizálódnak, könnyebb lesz a darabok beszerzése, nagy színtársulat tartása kevesebbe kerül, emelkedni fog a művészi nívó, végre botrány nélküli szezon lesz. A terv szellemében elutasították Szendrey pályázatát, s az egységes társulat keretében Janovics Jenő lett az aradi színigazgató is. Szendrey Mihály művészeti tanácsadó lett, Hetényi Elemért kérték fel a főrendezői munkakör ellátására, aki Janovics távollétében az igazgató-helyettesi feladatokat is megoldotta. Az egységes társulat nagyszerű színészek felléptét ígérte. Imponáló volt a társulati névsor: Karácsony Lilly, Neményi Lili, Zöldhelyi Anna, Lengyel Irén primadonnák, Bárdos Klári naiva, László Andor bonviván, Nemes Manci, ifj. Rajnai Sándor, Major Kató szubrett, Kaszab Anna, Forgács Sándor, Bárdy Teréz, Vass Piri, Lantos Béla, Tasnády András, Balázs Samu, Nyerges Ferenc, Poór Lili, Benes Ilona, Bárdos Klári, Czoppán Flori, Fekete Mihály, Tóth Elek, Rajnay Sándor, Tompa Sándor, Jávor Alfréd, Felhő Ervin. Október 22-én nyílt az évad, bevezető előadást Janovics Jenő tartott ünnepélyes, zsúfolt ház előtt. A próza reneszánszára számítottak, az első előadások olyan művészeti élvezetben részesítették az aradi közönséget, amilyenben réges-régen nem volt része. A legnagyobb sikerű próza darabok a következők voltak: *Torockói menyasszony, Mikulás, Fekete szárú cseresznye, Tyúkketrec, Pusztai szél, Hamupipőke, Peer Gynt, Tájfun, Apáról fiúra, Kolozsvári bál, Meddig fogsz szeretni, A kör négyszögesítése.* Valóban rangos a szerzői névsor: Hunyady, Ibsen, Lengyel, Iorga, Tabéry, Katajev — az irodalomközpontúság elveinek érvényesülését sejtetik. Sajnos, mint annyiszor, ismét tiszavirág életűnek bizonyult a fellendülés. Az egységes társulat nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, nem tudott folyamatosan jobbat, olcsóbbat produkálni, mint elődei, mivel az öt városban működő Janovics nem volt képes az adminisztrációt zökkenők nélkül lebonyolítani, jövedelmét felemésztették az utaztatások, egyes városok deficitjei.

Mivel az új rendszerű színházszervezés nem vált be, az 1932/33-as évadra felújították a régi rendszert: bárki pályázhatott, bármelyik erdélyi városra. A pályázatot 3 feltételhez kötötték: 1. román állampolgárság, 2. erkölcsi és anyagi garancia, 3. szerződés a színház művész tagjaival.

Az aradi interimár bizottság ismét Szendrey Mihály pályázatát fogadta el, aki 60 tagú társulatot szervezett, melynek vezető tagjai: Mészáros Béla, Erényi Böske, Balázs István, Major Kató, Nemes Manci voltak. 1932. január 1-ig játszott Aradon Szendrey 9, 12, 15, 20, 25, 35 lejes helyárakkal, elfogadható anyagi eredménnyel, majd Timişoarán folytatta évadját, ahol elengedték a fűtés-, világítás-, tűzoltó bért. Műsoruk azonban semmi érdekeset nem hozott, inkább felújításokból állt, és erősen kommerciális jellegű volt. Szendrey, úgy látszik, ebben az évadban a középszer kockázatmentes stratégiáját választotta. Az évad azonban így is botrányba fullad, a vezető tagok 2 hónappal szerződésük lejárta előtt elhagyták a társulatot, s így az együttes játékképtelenné vált. A korabeli lapok szökést emlegettek és bizonyos szubvenció-eltulajdonítási botrányt, de hát krónikát írunk és nem pletykarovatot, a tény azonban tény marad, az 1932/33-as évad is csúfos véget ért.

A következő évad, az 1933/34-es szervezeti kerete nem változott Aradon, a színidirektor marad Szendrey Mihály, Timişoara szerepelt továbbra is Arad mellékállomásaként, Szendrey most más kezdeményezésekkel próbálkozik. Az aradi törzsgárda-tagok mellett számos új név jelenik meg a társulati névsorban, amely így alakult: Felhő Ervin, Tímár Ila primadonna, Somlay Júlia, Arató Ally, Ágos-

ton Baba, Tunyoghy Péter bonviván, id. és ifj. Szendrey Mihály, Hegyessy Magda, Dálnoky Dudus, Kun Dezső, Szabó Gyula, Gömöry Emma, Németh Nelly, Lenkey István, Somogyi Béla, Kozma Hugó, Odry László, Fekete Tivadar dramaturg, Bánky Baba primadonna, Jávor Alfréd, Szentgyörgyi Mária, Abonyi Klári, Ágai Margit, Székely Bálint. A legfontosabb szerződtetés Szendrey stratégiájában Fekete Tivadar dramaturg Aradra hívása volt, mivel tőle várta a színjátszó stílus megújulását, akinek színházeszménye a modern összjáték megteremtése volt, s irodalmi igényű modern vígjáték- és drámaciklus megvalósítását tervezte. Sajnos a tervekből nem sok valósult meg, a ciklus darabjaiként nemegyszer színvonaltalan giccset adtak, s a gazdasági alap megszilárdítására az idény slágeroperettjeit játszották szériában, olcsó, matiné helyárakon, de legalább a színház élt. Február 5-ig játszottak Aradon. Két hónap múlva, április 8-án, kezdték újra Szendreyék az előadássorozatot a városban. Művészileg említésre méltó esemény nem történt ebben az időszakban, Szendrey erejét inkább a gazdasági manőverezés kötötte le. A gazdasági válságot úgy próbálta áthidalni, hogy 40%-os, nagy arányú jegyár leszállítást hajtott végre, 30, 20, 15, 10, 6 lejes árakkal játszott, ami megfelelt a mozihelyáraknak. A nyár beálltával a társulat a Nyári Színkörben játszott. A szezon eseménye Solymosán Magda és Pintér Böske vendégfellépte volt. Ha kiugró eredményeket az 1933/34-es évad nem is hozott, a maximális programmal induló Szendrey a minimálisat valósította meg, mégis fegyverténynek számít, hogy hosszú idő után először csúfos kudarc, botrány nélkül fejeződött be egy színiidény.

A nyugalmasabb évad ismét megpezsdítette a vállalkozó kedvet, s az 1934/35-ös évadra többen is megpályázzák a színházbérlés jogát. Szendrey mellett jelentkezett Róna Dezső és Horváth Károly, a városi tanács azonban Szendrey mellett dönt. Szendreynek talán ebben az évadban sikerül legszerencsésebben a társulatszervezés. Megnyeri Karácsonyi Illyt primadonnának, visszahozza Aradra Mészáros Bélát és Frényi Böskét, társulatához szerződteti Forgács Sándort, de maradnak a törzsgárda kiválóságai is: Felhő Ervin, Jávor Alfréd, Gömöry Emma, Kozma Hugó, Dálnoky Dudus, Hegyessy Magda, id. és ifj. Szendrey Mihály, Csengeri Ica, Olasz Lajos. Évad közben csatlakozott a társulathoz Fekete Mihály, Kun Dezső. Már a társulati névsor is sejteti, hogy a próza reneszánsza volt várható ebben az évadban. Az esztendőkön át uralkodó színházválság után új szellemet hirdetnek; évadnyitó előadás Az ember tragédiája. Éva szerepében Frényi Böske lépett fel. Ádámban Mészáros Béla, míg Lucifer Forgács Sándor volt. Rendező: Forgács Sándor. Már ez a tény is sejteti, hogy az új szellem spiritus rectora Forgács Sándor. Nézzük csak az alkotási lapiát: rendezi és játssza a *Jedermann*t, rendezi a *Bűn és bűnhődés*t, *Az ördög*öt (Molnár Ferenc) színre viszi Károly Sándor: *Tálalva van* című drámájának ősbemutatóját, amely a két világháború közti romániai magyar drámaírás avantgarde vonulatának egyik kiemelkedő darabja, ugyancsak ő jegyzi a táblás házat vonzó, társadalmi eseménynek számító *Urlovas* című színmű bemutatójának rendezését, amelynek szerzője helyi író, Dálnoky Nagy Lajos. Felújítja a város szabadtéri színjátszásának hagyományait, a katolikus gimnázium udvarán megrendezi ismét a *Jedermann*t, majd a *Hamlet*et — igazolva látszik a fenti állításunk. Megpezsdült az alkotó kedv is, Jávor Alfréd művészesttel lépett a közönség elé, *Egy asszony hazudik* címmel, s hogy a színházba menés valóban eseményt jelentett, bizonyítja, hogy több évfordulós fellépést rendeztek, például a *Szabin nők elrablását* adták elő Novák Irén emlékére. Az eredmények mögött átgondolt, ritmikus munka rejtőzött, hetenként 2 premier is akadt. Hosszú évek óta a leggazdagabb a címlista is, 24 prózai mű és 36 operett szerepelt rajta. Közművelődési célokat szolgált az egész évadon át tartó ingyen jegy akció, amelynek lényege, hogy minden 2. jegyet ingyen adtak. A prózai előadások színvonala elismerten kitűnő volt. Az évad szervezési kiépítése is kiegyensúlyozott volt, október és december 25. között Aradon játszottak, majd január 17-ig Temesvárott vendégszerepeltek. Február végén — március elején fordul a színtársulat sorsa, nem olyan fényes tovább a színházi ügymenet. Június 8-án kezdődött a Nyári Színkörben a nyári szezon, itt ünnepelték meg a *Cigány* című népszínmű bemutatásával Kun Dezső 30 éves színészi jubileumát. Szendrey koncessziójának lejárta után Forgács szervez alkalmi színtársulatot, és egész nyáron át játszottak.

Úgy tűnik, az általános színházi válságot kissé visszaszorították, a színháznak már nemcsak arra volt ereje, hogy botránymentes ügyvitelről számoljon be, ha-

nem művészi elgondolások keresztülvitelére is futotta erejéből. Persze ezek az eredmények relatívak, még mindig messze elmaradnak a virágzó aradi színjátszás mutatói mögött, hisz a szoritó gazdasági helyzet miatt a kiállítás szegényes volt, a díszletek, színészjelmezek kopottak voltak, s az utolsó 3 évadban Szendrey egy szezonban 90 előadást sem tartott. Bevezették a jegykoldulás burkolt formáját, a jutalomjáték-rendszert, így próbálták az ünnepelt színésszel szemben törleszteni az adósságokat. A lényeg azonban az, hogy sikerült stabilizálni a lefelé mutató fejlődési görbét.

Ezt látszanak alátámasztani az 1935/36-os évad eseményei. A városi tanácshoz három komoly pályázó adta be kérését a színházbérletre: Inke és Forgács közösen, Salgó Pál lapszerkesztő és a Róna—ifj. Szendrey Mihály kettős. Hosszas vita után a Róna—ifj. Szendrey páros kapta meg a koncessziót. Róna jelenléte a vezetésben az opera felújítását jelentette. Valóban az évad folyamán bemutatták a *Toscát*, a *Pillangó kisasszonyt* (Tiron Silvia és Dinu Bădescu vendégfelléptével), a *Gólemet*. Ezekhez újonnan szerződtettek 40 tagú vegyeskart. A társulat tagjai a következők voltak: Hinz Helly primadonna, Gábor Mara szubrett primadonna, R. Horváth Mici, Hegyi Lili, Bárdy Teréz, Dálnoky Dudus, Hegyessy Magda, Maguray Piroska, Juhász Joli, Róna Dezső, ifj. Szendrey Mihály, Felhő Ervin, Csermák Lajos bonviván, Székely Bálint, Forgács Sándor, Kozma Hugó, Halmágyi Harry, Szabó Gyula, Kun Dezső, Dálnoky István, id. Szendrey Mihály, Apáthy Klári, Kun Dezső, Paál Magda, Gömöry Emma. A 22 prózai darabból, amely a társulat plakátjain szerepelt, kiemelendő a *Hamlet*, az operett-repertoár pedig arról árulkodik, hogy egyre inkább háttérbe szorulnak a klasszikus művek, és előtérbe kerülnek a pikáns zenés játékok. Az évad gazdasági alapjait a már tavaly bevezetett „ingyenes jegyek" gyakorlata volt hivatott biztosítani. A szezont november 2-án indították. Nagy veszteség érte a társulatot. Forgács és Bárdy évad közben elmentek. Február 2-től újból Timişoarán vendégszerepeltek. A társulat hazatérése után ünneplik meg id. Szendrey Mihály 70. születésnapját és 50 éves színészi jubileumát. A nagy színházszervező egyéniség és kitűnő színész Bisson: *Államtitkár úr* című művében lép fel a jubileumi előadáson. Áprilisban ismét Timişoara következett, az évadot otthon fejezte be a társulat. A nyári idényben Forgács visszatér Aradra, rendezésében és színrelépésével szabadtéren bemutatják a *Peer Gyntöt*. Az előadás szépségtapasz volt a sok éve vegetáló aradi színjátszás középszerű vagy annál is alacsonyabb szintű eseménysorozatán. Az Aradi Közlöny így jellemezte a színművészet helyzetét: „a közönség minden esztendőben új reményekkel várja, hogy lendületet vesz Arad magyar színészete, amely legalább is megközelíti a régi szép színházi idények színét és értékét. A közönség pedig rendszerint csalódott. A színigazgatók nem tudták beváltani a hozzájuk fűzött reményeket, és a színtársulatok a közönség részvétlensége miatt kénytelenek voltak idő előtt befejezni a tervbe vett színiszezont".

Lássuk milyen új reményeket ébresztett az 1936/37-es évad? A régi szép színházi idények színét és értékét a Kozma—Inke kettős kísérelte meg felidézni, ugyanis a 6 pályázó közül (akik között ismét ott találjuk id. Szendrey Mihályt is) Kozma Hugó, az aradi színtársulat egyik vezető színésze kapott koncessziót a művészi munka irányítására, az adminisztratív igazgatást pedig színésztársára, Inke Rezsőre bízták. Ebben az évadban is Arad mellékállomása Timişoara lett. Ily módon az időszak játszási ideje így struktúrálódott: októbertől december 31-ig Arad; január 1-től február 20-ig Timişoara, február 22 — május 4-ig Arad; rövid vidéki vendégszereplés; július 16 — július 18: szezon a Nyári Színházban Aradon; augusztus 24—25: szabadtéri előadások a katolikus gimnázium udvarán. Az Aradi Közlöny nemcsak helyzetértékelést adott, hanem megfogalmazta a közösségi elvárásokat is: „a város magyarsága elvárja és megköveteli az új vállalkozástól, hogy teljesen reális alapon vezessék a színház vállalkozását, szerződtessenek olyan társulatot, amely az igényeket művészi szempontból kielégíti, hozzanak olyan programot, amely felöleli a magyar színműirodalom komoly értékeit és... amit igérnek, tartsák is be!" Az új társulati névsor a következő volt: Trillap Ilonka primadonna, Gábor Mara szubrett, Berecz Manci másodszubrett, Székely Ibi vígjátéki színésznő, Bálint Anna fiatal hősnő, Hegyessy Magda, Varga Ilus énekes naiva, Kovács Juci segédkomika, Lázár Hilda drámai anyaszínésznő, V. Hegyi Lili, Kulcsár Bébi, Boros Zita, Szalay Klári, Groza Edit, Groza Mária, Domby Piroska, Székely Anni, Horváth László szerelmes színész, Puskás Béla tenorista,

Jávor Alfréd, Olasz Lajos, Kiss Elemér táncos siheder, Pető Sándor balettmester és szólótáncos, Inke Rezső buffo és jellemszínész, Hozma Hugó, Tarnay József énekes színész, Antal Lajos epizódszínész, Háry Gyula, Tarnay Béla, István Károly, Kőszegi Gyula, Földvári János, ifj. Szendrey Mihály, Lukács Ede buffo, Lenkey István bonviván, évadközben a társulathoz szerződött Derecskei Pál komikus, Paál Magda. A szezon október végén kezdődött, szintén bérletrendszerre alapozták munkájukat, s úgy próbálták eleve biztosítani a gazdasági mérleg egyensúlyát, hogy a színészek leszállított fizetést kaptak. Évadnyitó előadásként — mintegy névjegyként — Heltai örökbecsű vígjátékának, *A néma leventé*nek a bemutatását tervezték. Az esemény fényét és szellemi rangját növelni kívánták Szántó György meghívásával, aki bevezető előadást tartott a premier előtt. A darab rendezését maga az igazgató, Kozma Hugó vállalta, s az időszak gyakorlatától eltérően, ez alkalomból új díszletek készültek. Kozma Hugó egyúttal Mátyás király szerepét is eljátszotta. A próbák folyamán feltűnt neki, hogy Mátyás, az egyik helyen, ahol az olasz erkölcsökről beszél, a következőket mondja:

„... Veréb mondja a bagolynak, nagyfejű,
Hollónak mondja hattyú, fekete..."

Kozma különösnek tartotta a szöveget, hiányolta benne azt az ellentétet, amelyet a fenti szóképpel a királynak ki kellett fejezni. Kozma Hugó levélben hívta fel Heltai figyelmét a két sor logikai titkaira, egyben annak a gyanújának is kifejezést adott, hogy a „holló"-ról aligha beszélhetett ilyen könnyedén Mátyás, akinek családi címerében szerepelt a legendás, gyűrűt tartó madár.

Heltai a következő válaszlevelet írta:

Budapest, 1936. október 22.

Igen tisztelt Uram,
mindkét dologban tökéletesen igaza van, kérem, javítsa ki így:

„... bagoly a verébnek mondja, nagyfejű,
hattyúnak a varjú mondja, fekete..."

Kitűnő tisztelettel:
Heltai Jenő

Így történt, hogy az aradi előadásra, Heltai Jenő módosította *A néma levente* szövegét. A bemutató kirobbanó sikert aratott, telt házas szériát vonzott. Az évadnyitó előadáson kívül még volt néhány prózai bemutató, amely a színiirodalom komoly értékeit képviselte. A szabadtéri előadás után a téli színházban is műsorra tűzték a *Peer Gyntöt*, továbbá Jókai *Az arany emberét*, Rostand *Sasfiókját*, Moldován Gergely *Florika szerelmét*, Bródy *Tanítónőjét*, Scribe *Egy pohár vizét*, Kosztolányi *Édes Annáját*. Társadalmi esemény volt a *Sasfiók*-bemutató, ugyanis Metternich szerepében fellépett id. Szendrey Mihály, kirobbanó sikert aratva, és a *Tanítónő* színrevitele, amelynek az adott külön ragyogást, hogy az első előadáson Tabéry Géza tartott bevezető szónoklatot. Az operettelőadásokat Kozma Hugó rendezte. Sajnos a klasszikus-operettrepertoár helyett zenés darabokként egyre inkább a pikáns fércművek foglalták el a műsorteret, egészen kirívó volt a *Bikapanzió* bemutatása. Az időtálló operettirodalomból csak a szabadtéri előadásokon mutatták be a *Gül babát* és a *Bob herceget*. Tény azonban az, hogy a téli idény alatt meghódították a közönséget, hosszú évek óta a legmagasabb előadásszámot valósították meg, súlyos hiba volt azonban az operettrepertoár ilyen mérvű felhígítása.

Az 1936/37-es évad ismét felcsillantotta a színházi válság megoldásának a reményét. A közvéleményben kezdett körvonalazódni a hivatását teljesítő színház programja. Az Aradi Közlöny 1937. augusztus 29-i számában Szántó György így fogalmazott: „... tessék figyelembe venni, hogy ez transzilvániai színház és aradi színház. Ez annyit jelent, hogy nem elegendő külföldön beérkezett és biztos kasszát jelentő darabokat harmadrendű előadásban tovább verklizni, hanem az itt élő szerzők darabjaiból havonként legalább egy ősbemutatót kell rendezni".

A remények nem teljesültek be. A társigazgatók között botrányos konkurenciaharc bontakozott ki, hogy melyikük kapja meg immár önállóan a koncessziót. A versengésre az tett pontot, hogy végül is egy harmadik pályázó, Szabadkay

József nyerte el az 1937/38-as aradi igazgatói állást. Társult Jávor Alfréddel, ismét megpróbálkozván az 1931/32-es modellel, célul tűzve ki erős, egységes társulat létrehozását. A koncesszióért folyó harc késleltette az évadkezdést, s hátráltatta a társulatszerződtetési munkálatokat. Ezért csak november 2-án kezdődött a színi idény. S az első aradi ciklus január 1-ig tartott. Ebben az időszakban kezdte pályáját Aradon Senkálszky Endre a *Szent Johanna* angol ezredesének szerepében. A társulat összetétele ez volt: Gábor Mara, Bálint Anna, Hegyessy Magda, Horváth László, Jávor Alfréd, Szendrey Misi, Krémer Manci primadonna, Gács Edit, Mátray Rózsi, Kormos Frederika, Badóczy István szerelmes színész, Nagy István, Karácsonyi Miklós, Szabadkay Miklós, Senkálszky Endre, Németh István, Salgó Jenő, Dálnoky Dudus, Kozma Hugó, Lázár Hilda. Január 27-én kezdődött a második aradi ciklus, amely április első napjaiig tartott. Az időszak eseményszámba menő bemutatói a *Sárgapitykés közlegény* (25-ször ment) és a *Jézusfaragó ember* voltak, az előadás irodalmi bázist teremtvén a — szelíden minősítve — könnyű fajsúlyú és szórakoztató darabok után. Szabadkaynak és Jávornak azonban nem sikerült színházszervezési terveiket megvalósítani, s így április elején, annak ellenére, hogy 11 hónapra szerződtették a társulatot, befejezettnek nyilvánították az évadot, s a tagokat máról holnapra az utcára tették. Egyesek pereltek szerződésszegés miatt, mások könyöradomány-gyűjtési akciókat szerveztek a nyomorgó színészek segélyezésére. Az események nyomán Szabadkay József játszási engedélyét visszavonták, az együttes konzorciumot alapított, a színházat közös kezelésbe vették, s a jövedelmet részarányosan osztották el. Július hónap folyamán a Nyári Színházban játszottak, majd augusztus 13—14-én a Gloria sportpályán Horváth László rendezésében mutatták be a *Prométeuszt* és az *Obsitost*.

Baljós körülmények között indulhatott tehát az 1938/39-es évad. Két pályázó között kellett döntenie az interimár bizottságnak. Kozma Hugó és Szendrey Mihály közül az utóbbiba helyezte ismét bizalmát a város. Szendrey régi módszeréhez híven bérletezési akcióval kezdte a közönségszervezést. A sokszor csalódott publikum eléggé lanyha érdeklődést tanúsított a színházbérlet iránt. Szendrey, hogy növelje társulata hitelét, megállapodott a Thália R.T.-vel, hogy a két színtársulat együtt fog működni, Kádár együttese erkölcsi támogatást fog nyújtani, s vendégszereplésekre engedi majd tagjait Aradra; Szendrey Aradra szerződtette Kovács Györgyöt, s kinevezte művészeti igazgatónak. Kovács György személye nagy nyereséget jelentett, egy színvonalasabb, jobb színház előfutáraként fogadták. El kell hagyni az előítéleteket, bizalom kell — hirdette Kovács György. „Ez az ősz lesz az aradi színjátszás tavasza" — nyilatkozta az új művészeti igazgató. Az évadnyitó előadás a *Kék róka* volt, zsúfolt ház előtt ment. Szendrey bevezetőjében jó színházat ígért. Soha ilyen hamar nem foszlott semmivé a kezdeti nekibuzdulás. Januárban Kovács György távozott, s ezzel az évad is csődbe ment, így január első napjaiban megszűnt a szezon. Hogy az aradi színészek biztosíthassák megélhetésüket, az Iparos Otthonban szerveztek alkalmi fellépéseket. Időközben lebontották a Nyári Színházat is, úgy, hogy a meleg évszak színházi szezonja számára új helyet kellett keresni. Így avatták ideiglenes nyári színházzá a Central mozgó kerthelyiségének szabadtéri színpadát. Júliusban, augusztusban itt Mihályi Károly társulata játszott. A színházra vágyó közönség nagy kedvvel látogatta az aránylag olcsó (27 és 17 lejes) helyárak mellett előadott darabokat. Ezek: *Havasi napsütés*, *Ember és gebéje* (Ciprian műve), *Francia szobalány*, *Bors István*, *Titok*. Mihályi társulata búcsúztatta a színpadtól id. Szendrey Mihályt, aki Pierre Weber *Titok* című drámájában lépett fel. Ugyancsak ez a társulat ünnepelte Felhő Ervin 20 éves színészi évfordulóját, bemutatva a jubiláns *Botrány a színházban* című operettjét.

Az 1938/39-es évadban az aradi színjátszás csak a nyári szezonra maradt állandó színházépület nélkül. Az 1939/40-es évadra fennállt a veszély, hogy a város egész évre épület nélkül marad, mivel a városi színházat alkalmatlannak nyilvánították előadások tartására. A helyzetet Mészáros Béla és Felhő Ervin mentették meg, akik ilyen körülmények között is vállalták a színidirektorságot. Kiszemelték a Központi Szálló báltermét színházhelyiség számára, a tulajdonosok a termet átépítették 330 férőhelyes kamaraszínházzá, s ezt bérelte ki az igazgató páros. Így nyitotta meg kapuit 1939. november 29-én az erdélyi Kamara Színház, amely egész május 1-ig működött, 40, 50, 60, 100 lejes helyárak mellett. A Kamara Színház együttese a következő volt: Erényi Böske, Gömöry Emma ko-

mika, Major Kató, Hegyessy Magda, Rápolthy Ica, Koós Dódi, Mészáros Béla, Felhő Ervin, Fajk Ödön szerelmes színész, Péterffy Béla naturbursch, Jávor Alfréd, id. Szendrey Mihály, Harmath Jolán, Ágai Margit. A megnyitó előadáson Mészáros Béla így fordult a közönséghez: „Legyen bensö, baráti kapcsolat közöttünk. Érezni akarjuk a felénk nyúló kezek biztató szorítását, hogy nap-nap után újult erővel játszhassunk, hogy feltámaszthassuk megint a magyar szó és dal reneszánszát ebben a városban". Mészárosék rendszeres, színvonalas munkájukkal kivívták a közönség pártolását. A sajtó évadjuk befejeztekor nyugodt lelkiismerettel írhatta le: „becsületes, komoly, lelkiismeretes művészi teljesítmény volt mindegyik előadása a társulatnak".

Íme, Arad város színjátszásának küzdelmes története a két világháború közötti időszakban. Nem dicsöséges, nem babérkoszorúval ékes, de mégis győzedelmes. Ápolta a kultúrát, s megéltetett egy közösséget. Eseményei jól példázzák a két világháború közötti vidéki romániai magyar színjátszás feltételeit, lehetőségeit, ezért modellértékűek. Az olvasó megtanulhat tisztelni egy nemzedéket, amelynek közművelödési tettei helyet kell hogy kapjanak önismeretre tanító ismeretárházunkban.

KÖTŐ JÓZSEF

CONTRIBUŢII LA ISTORIA MIŞCĂRII TEATRALE ARĂDENE DIN PERIOADA INTERBELICĂ

(Rezumat)

Studiul prelucrează datele mişcării teatrale profesioniste din Arad, din perioada anilor 1920—1940. Autorul încearcă să definească trăsăturile cu valoare de model ale mişcării teatrale într-un oraş care dispunea de un edificiu teatral, dar nu avea la dispoziţie o trupă stabilă, ci doar colective constituite de la stagiune la stagiune, în condiţiile autofinanţării.

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XXXII. évf. 1988. 2. szám

A 'MARAD' IGE ELEMZÉSE A SPANYOL ÉS A MAGYAR NYELVBEN

1.0. A „marad" ige nyelvi intuíciónk szerint állapotot jelölő (duratív) igei lexéma, valamiképpen ellentétes értelmű a „hagy" igével, és ez az ellentét a diatézis keretében is értelmezhető. Ám még a felületes elemzés is kapcsolatba tudja hozni a verbum substantivummal, a „van" igével, amelynek funkcionális terheltsége a magyar nyelvben nagyobb, mint más nyelvekben. Valamiféle latens negativitást is megérezhetünk benne.[1]

1.1. A „marad" ige elhelyezkedését először a névszói mondatban elemezzük.
/1/ István mérnök /van/.
/2/ István mérnök marad.

1.1.1. A „marad" igének egyfajta választásos ragvonzata is van, hiszen a /2/-es mondat így is erősíthető:
/3/ István meg/marad mérnök/nek.

1.1.2. A spanyol grammatika, amelyben a „marad" igének többek közt a „quedar" ige felel meg, ugyanezt az erősítést így oldja meg:
/4/ Esteban ha quedado como ingeniero. (István + perfektivizáló segédige + múlt idejű melléknévi igenév + mint + „mérnök" alanyesetben).
Ugyanezt a megoldást követi az angol grammatika is:
/5/ Bill remained doctor. (Vili doktor maradt.)
/6/ Bill remained as a doctor. (Vili maradt + mint + egy + doktor).

2.1. Vizsgálgatva azonban a magyar nyelv sok egyéb mondatszerkezetét, arra jöhetünk rá, hogy a „marad" ige nemcsak névszói mondatokból származtatható. (Valaki nálunk maradhat 12 óráig; a barátunk lemondhatja meghívásunkat, és otthon maradhat.)

2.2. Ha a „marad" ige jelentésében merülünk el, akkor azt vehetjük észre, hogy jelenthet helyben maradást, valamilyen állapotnak, tulajdonságnak meg nem változását és valószínűleg még mást is.

2.2.1. Érdekes megfigyeléssel adózhatunk még a kutatott tárgykörnek, azzal ugyanis, hogy míg a „van" ige csak a nagyon is kollokviális „meg" igekötővel párosulhat, addig a „marad" sokféle igekötővel járhat együtt.

2.3. Azt már az első pillanatra megérthetjük, megállapíthatjuk, hogy a „marad" ige duratív jellegű, állapotot jelölő tárgyatlan ige, történésminősége (aktionsart) pedig mediopasszív jellegű. A „hagy—marad" igepáros ugyanis nem a cselekvő-szenvedő típusú összefüggést testesíti meg, hanem inkább ok—következménytípusú szemantikai-logikai relációt; tárgyas és tárgyatlan igék szembenállását.

2.3.1. Felszínes elemzés arra csábíthatna, hogy a „marasztal" — „marad" igéket diatézis keretében vonatkoztassuk egymásra, ez azonban téves volna, hiszen a „marasztal" ige *-szt-* képzője kommunikatív jelentéselemet von be az ige testébe. (Kéri, hogy maradjon.)

3. A fent mondottak azonban még mindig nem merítik ki a „marad" ige jelentését teljesen. Mindenképpen felismerhetünk benne egy rejtett tagadáselemet, valamint egy eredményfogalmat.
/7/ Nem ment el az uszodába, otthon maradt.
Ebben a mondatban az otthon szemantikai helyfogalma bármilyen locus, ahonnan az alany elindult az uszodába.

3.1. Ha figyelmesen szemügyre vesszük a kutatott igét, és mintegy komponenciális elemzésbe fogunk, akkor ilyenféle parafrázisokat végezhetünk el:

---

[1] Jeffrey S. Gruber, *Lexical Structures in Syntax and Semantics*. 1976. Gruber a „marad" (remain) igét a "to be" (lenni) és a "to turn" (fordulni, válni) keverékének tekinti: olyan igének tehát, amely egyszerre tartozik a duratív (tartamot jelölő) és a "motion" iránymozgást jelölő igék osztályába.
A magyar „lenni" ige már önmagában egyesíti a létezést és a valamivé válást, de ezen kívül az általános létezés és a birtoklás jelölése is reáhárul.

/8/ Péter szegény. → Péter nem lesz szegény. (Pontosabban: *Péter nem-szegény lesz.) → Nem igaz, hogy Péter nem lesz szegény. (Pontosabban: *Nem igaz, hogy Péter nem-szegény lesz.) → Péter szegény marad.

A fenti parafrázis azt igazolja, hogy a „marad" ige centrumában a „van" ige húzódik meg, és a „marad" mint annak előfeltevéses (preszuppozíciós) jelentéseleme hozzájárul a tagadott alapige tagadásához.

3.2. A spanyol nyelvben a fenti mondatalakulások a következőképpen történnek:

/9/ Pedro es pobre. → Pedro será pobre. → *Pedro será no-pobre. → Pedro no será pobre. → No es verdad que Pedro sea pobre. → Pedro ha quedado pobre.

A spanyol mondat analízise arra ébreszti az elemzőt, hogy a „marad" ige ekvivalense a spanyolban pretérito perfecto-ba, megváltoztatva a pontatlan terminológiát: befejezett jelenbe, mintegy valamilyen előző folyamat eredményállapotába „került". A spanyol ekvivalens egyik eltérése még az is, hogy a tagadott mondat predikátuma kötőmódba (subjuntivo-ba) kerül, amire hasonló példákat találhatunk a német igenyelvtanban.

3.3. Számunkra az előbbi egybevető elemzésből az látszik érdekesnek, hogy a „marad" ige jelentésébe szervesen beletartozik a „továbbra is" temporális elem.

3.3.1. Nem kívánunk ezúttal a „még" és „már" logikai-temporális partikulák elemzésében elmélyedni, bár kétségtelen, hogy ezek a lexikai elemek valamely cselekmény, állapot stb. megelőzésére vagy követésére vonatkoznak, és témánkkal kapcsolatosak. A következőkben ismét nominális, névszói mondatszerkezetet veszünk szemügyre:

/11/ Péter orvos. → *Péter nem lett nem-orvos. → Péter orvos maradt.

Bővebb kifejtésben:

Péter orvos. → *Péter nem-orvos lett. → *Nem igaz, hogy Péter nem-orvos lett. → Péter orvos maradt.

Hasonló kifejtés: ... Nem igaz, hogy Péter már nem orvos. → Péter orvos maradt. Amennyiben a jövő idejű, a jövőbe irányuló állapotváltozást tagadjuk, a „marad" ige jelen időbe kerül. A „nem lett orvos" parafrázisában viszont a „marad" múlt időben áll.

3.3.2. Éppen a spanyol megfelelő szerkezetből érthetjük meg, hogy a múlt idő — amint ezt már említettük — egy, a cselekvés eredményét a jelenben lezáró időforma, amelyet pontosan fejez ki az angol *present perfect*, és amelynek sok esetben a magyar „meg" igekötő funkciója felel meg.

/12/ Péter orvos maradt. (Ebben a mondatban a marad múlt idejű toldaléka a jelen állapotra utal.)

/13/ Pedro ha quedado médico. (Az „ha quedado" perfektív alak, amelynek eredményjellege, időpontja a jelen.)

3.3.3. A névszói mondatszerkezetekből nyert eddigi információink szerint tehát a „marad" ige olyan duratív, mediopasszív tárgyatlan ige, amely preszuppozíciós jellegű, olyan állapotváltozást tagad „latens", rejtett formában, amely bekövetkezhetett volna. Ha az állapotváltozást a jelenből kiindulva értelmezzük, a „marad" ige grammatikája jelen idejű, de a mondat jelentéstartalma a jövőre vonatkozik, ha a múltból, akkor toldaléka múlt idejű lesz, de a mondat jelentéstartalma a jelenre vonatkozik.

3.3.4. A már említett tagadás tagadását, az időbeli eltolódás jelenségét további nominális mondatokban is nyomon kísérhetjük.

/14/ Péter gazdag. → Péter meg/marad gazdag/nak.

/15/ Péter igazgató. → Péter meg/marad igazgató/nak.

/16/ Péter az igazgató. (= Az igazgató Péter.) → Péter marad az igazgató. (= Az igazgató Péter marad.)
de: *Péter marad az igazgatónak. (Helytelen mondat.)

/17/ Péter budapesti. → Péter meg/marad budapesti/nek.

/18/ Péter Budapestre való. → /?/ Péter meg/marad Budapestre valónak. (Kérdéses a mondat helyessége.)

Ugyanígy:

/19/ A szoba klubhelyiségnek való. → (?) A szoba megmarad klubhelyiségnek valónak.

/20/ A labda gumiból van. → /?/ A labda megmarad gumiból valónak.

3.3.5. A fenti mondatok jó része a „meg" igekötő és a *-nak/-nek* rag alkalmazása révén logikai nyomatékot, gondolati hangsúlyt csatol a mondat jelentéséhez. Kutatásaink céljára nevezzük ezt nyomatékosító vagy emfatikus transzformációnak. Felidézzük a dolgozat elején megoldott spanyol mondatszerkezetet:

/4/ = /21/ Esteban ha quedado como ingeniero. Vagy a vele egyező

/5/ = /22/ Bill remained as a doctor. — angol mondatot.

A spanyolban és az angolban tehát az emfázist a „mint" hasonlító szócska (as, como) fejezi ki, amely valójában a szerepazonosságot oldja fel, és bizonyos állapot-, de még inkább „szerephatározói" partikulát iktat a predikatív főnév elé.

3.3.5.1. A fenti nominális mondatok sorából „kilóg" a 16-os. A „Péter igazgató" szerkezet ugyanis az alanyt az állítmányok halmazába sorolja be, míg a „Péter az igazgató" azonosítási, nemzetközi terminológiában „ekvációs mondat". Ez utóbbiban a fenti emfatikus transzformáció nem végezhető el. /*Péter megmarad az igazgatónak./

3.3.5.2. A 18-as, 19-es és a 20-as szerkezet helyességében álláspontunk ingadozik. Valószínűleg nem teljesen helyes mondatok. Kérdéses nyelvi helyességének szimbóluma a kitett kérdőjel. Amennyiben a kérdőjeles alakot csillagos alaknak, tehát nyelvtaniatlannak tekintjük, akkor felmerülhet egy olyan szabály, hogy a „marad" ige összeférhetetlen a „van" bármely származékával.[2]

3.3.5.3. Érdekes eredményre juthatunk, ha az ekvációs mondatot, a 16-osat spanyol változatában figyeljük meg:

/23/ = /16/ Péter az igazgató. És: *Péter megmarad az igazgatónak.

/24/ Pedro sigue siendo el director. És: *Pedro queda el director.

Amíg tehát magyarban az ekvációs mondatban ugyanúgy szerepelhet a „marad" ige, mint a többi nominális szerkezetben, addig a spanyol a „továbbra is" jelentéselemet lexikalizálja az egyik perifrázisos formában, amely a „folytat" segédigét (sigue), valamint a „lesz" ige határozói igenevét (= gerundio-ját) kapcsolja egybe. Ez viszont azt igazolja, hogy a spanyol ekvivalens a jövőbe nyúló folyamatosságot lexikalizálja, amely az állapot fennforgását és továbbra is létező fennállását, megmaradását jelöli.

A spanyol igei realizáció, a „quedar" lexéma tehát a valamivé válást, az állapotváltozást is jelöli nem preszuppozíció formájában.

3.3.5.3.1. Ide kívánkozik az a hispanisztikai jellegű megjegyzés, hogy a „quedar" igének a spanyol grammatikában erős funkcionális terheltsége van, mivel az egyik létigével teljesen szinonim jellegű is lehet, ugyanakkor a *coniugatio periphrastica* spanyol utódrendszereiben is auxiliáris szerepű.[3]

/25/ Madrid *queda* /= está/ en España. (Madrid Spanyolországban *van.)*

/26/ Quédate /= *estáte*/ tranquilo! *(Maradj* nyugton!)

/27/ El asunto *queda* arreglado. (Az ügy el *van* intézve.)

Mindez tehát arra enged következtetni, hogy a „marad" legáltalánosabb fogalmának egyes nyelvekben történő realizációja olykor a létigével teljes azonossági szerepet mutat. Bizonyos nyelvekben viszont a „marad" egyszerűen a térbeli, helyhez kötött tartózkodást is jelentheti:

/28/ John stayed in London. (János Londonban tartózkodott.)

3.3.5.3.2. Az a felismerés, hogy a „quedar" spanyol lexéma a valamivé válást is jelentheti, amihez az abban való további megmaradás kapcsolódik, a következő mondatszerkezetekben pillantható meg:

/28/ La madera quedó redondo. (A fa gömbalakú lett.) (Majd tovább is gömbalakú maradt.)

/29/ El pueblo queda entre colinas. (A falu dombok között van. [= fekszik]).

/30/ Pedro queda en continuar eso. (Péter továbbra is ezt folytatja.) (Péter /marad/-ban /folytatni/ ezt.)

---

[1] Szilágyi N. Sándor az általunk kétséges nyelvhelyességű szerkezeteket el tudja képzelni helyesnek. Így írja: „El tudok magyarul képzelni ilyet: felfújhatom, leereszthetem, kilyukaszthatom, összegyűrhetem, a ,labda akkor is megmarad gumiból valónak".

[2] Nem soroljuk fel a híresebb spanyol grammatikákat. A *Real Academia Espanola.* Madrid, 1936. kiadását is figyelembe vehetjük, amelynek a megfelelő részében a spanyol perifrázisos rendszereket ismerhetjük meg. A főnévi igenévvel, a múlt idejű melléknévi igenévvel (participium perfectum) és a határozói igenévvel (gerundio) kapcsolódhatnak bizonyos spanyol segédigék, és mint igei analitikus formák tulajdonképpen „kitágítják" a szoros értelemben vett igeragozási paradigmákat. A segédigékről szóló szakirodalomból nem kívánunk idézni.

Eddigi egybevetésünkből tehát azt olvashatjuk ki, hogy a spanyol „quedar" ige kétlépcsős jelentésű, mert egyrészt jelenti a valamire való válást is, de egyben annak az eredményállapotnak meg nem változását, megmaradását is. A pusztán csak valamivé való válás jelentésváltozatát a magyar „marad" ige nélkülözi.

4.0. A magyar „marad" ige, amely, mint láttuk, *szemantikai-logikai* származéka a „van" igének, nemcsak nominális, nemcsak névszói mondatokban szerepelhet. Spanyol—magyar egybevetés munkálataiban a „van" igének a spanyolban négyféle változata lehetséges:

/31/ El libro *está* en la mesa. (A könyv az asztalon *van.)*
/32/ Pedro *es* alegre. (Péter vidám [ilyen az alaptermészete].
/33/ *Hay* muchos problemes aqui. (Sok probléma *van* itt.)
/34/ Pedro *tiene* un libro. (Péternek *van* egy könyve.)[4].

Ha a magyart egyéb indoeurópai nyelvek egyikével-másikával vetjük egybe, meglehetősen rendszeres a „van" háromféle fordítása. Ezek: az általános létezés (es gibt, il-y-a, hay, there is, ce; a példákat a német, a francia, a spanyol, az angol és az olasz nyelvekből vettük). A magyar „van" másik jelentése a térbeli helyzet, az úgynevezett „lokáció". Ennek megfelelő igék szinte minden nyelvben vannak. A harmadik „létigei funkció" az attribúció, a predikátumok halmazába történő alany-besorolás.[5] A spanyolban itt is és más kontextusokban is választani kell a történetileg a „sto-stare" állni latin igéből kifejlődött „estar", valamint a „sub-esse-fui"-ból kialakult „ser" ige között. A spanyolban, a portugálban és még néhány nyelvben két létige van.[6]

Az empirikus tipológia ezt a lokáció-attribúció-posszesszió, a helyben levés, a tulajdonság adása és a birtoklás hármas és egymásba átvezető szemantikai funkcióiban ragadja meg.[7] Ami valahol van, az lehet hozzám annyira közel, hogy már az „enyém". Ilyesmi olvasható ki a francia

/35/ Ce livre est à moi. (Ez a könyv az enyém. [= Nálam van, számomra adott.])

Van-e — kérdezhetjük immár — a magyar nyelvben a birtokást jelölő „nekem van" igei szerkezetnek is olyan transzformációja, amely átvezet a „marad" fogalmi jelentésébe?

5.0. A birtoklásos szerkezetben a „van—marad" transzformáció sokkal bonyolultabb.

/36/ Vannak könyveim. → Maradtak könyveim. (Preszuppozíció: nem adtam el, vagy nem vesztettem el őket, nem lopták el tőlem a könyveket, tehát a birtoklás állapotában nem történt változás.)

Érdekes módon, ebben a struktúrában is alkalmazható a logikai nyomaték:

/37/ Meg/maradtak *a* könyveim. (Se me han quedado los libros.) (...a...)
/38/ *Meg/maradtak könyveim. (Me han quedado unos libros.) (néhány)
/39/ *Maradtak a könyveim.

A pusztán „meg" igekötővel végzett transzformáció tehát szorosan kapcsolódik a birtok határozottságának fogalmához. A „meg" csak grammatikai határozottság esetén használható.

5.1. További, a birtoklással kapcsolatos szerkezetekben:

/40/ A könyv az enyém. → A könyv az enyém marad.

Igaz, az „enyém" fogalmat a valamihez való tartozás is kifejezi, tehát a „gehört", „appartient", „pertenece", „belongs" predikátumok is, valójában azonban az általunk vizsgált két nyelvben nem grammatikalizálódott külön az állandó és átmeneti birtok fogalma, amelynek értelmében nemegyszer a tulajdonság is mint birtok szerepelhet. (Kék szeme van = Kékszemű.)

---

[4] A „van" ige, a „nekem van" és az általában „van", „adódik" jelentését is megtestesíti. Lásd az 1. jegyzet második részét!

[5] A tradíció terminológiája igen heterogén ebben a problémakörben. Az attributív használatban például a „van" jelentésében fel sem merül a létezés jelentése. Bizonyos nyelvekben (kínai, mundari stb.) nincs is olyan abszolút létezést jelölő ige, amely elvonatkoztat a valamilyennek levés, a valahol levés, a valamikor bekövetkező létezés változataitól, és a platoni „tiszta létezést" fejezi ki. Ennek nyomai vannak a német nyelvben, ahol a „Dasein" (itt-lét, létezés), Sosein (ilyennek levés) stb. fogalmak és szavak használatosak.

[6] A létige, amelynek elnevezése is pontatlan, nem minden nyelvben adott. (Lásd az 5-ös jegyzetet!) A spanyol létigepár: *ser* és *estar* más-más helyzetekben használatos. Pl. állandó tulajdonság megléte a „ser"-rel, múló tulajdonságé az „estar"-ral jelöltetik.

[7] *Eve V. Clark* tipológus a *Locationals, existentials and possessive constructions* című cikkében fejti ki a helyétezés-birtoklás fogalmainak általános nyelvi grammatikalizálódását. *Universals of Human Language.* Ed: Joseph Greenberg, 3. vol. (Word-structure) Stanford Univ. Press. California, 1978.

/31/ A könyv az enyém marad. (El libro queda mío.) Az előfeltevés abban ismerhető fel, hogy nem adom el, nem vitték el a könyvemet.

5.2. Láttuk, az általános létezés igéinek (es gibt, hay stb.) ugyancsak a „van" felel meg a magyar nyelvben.

/42/ Van krumpli a piacon. → Maradt /még/ krumpli a piacon.

/43/ A piacon „akad" /még/ krumpli.[8]

A fenti példamondatokban a „van" látszólag átalakult „marad"-dá, ám ez valójában az elhallgatott mennyiségre vonatkozik: egy kevés, néhány kiló stb.

A spanyol nyelvben az általános létezést jelölő „hay"-ből semmiképpen nem származtathatjuk le a „quedar" (marad) igét. Az előfeltevés változatlanul a rejtett negáció: nem vitték el mind, nem adták el valamennyit.

Mindeddig a névszói és a birtoklásos mondatszerkezeteket elemeztük. Valamennyi szerkezet azt tárta fel kutatásunk számára, hogy a „van" létigének a „marad" testvérigéje, származéka, szemantikai alakváltozata. Közben az „akad" ige egyik igen szellemes jelentésváltozatát ismerhettük meg.

5.3. Már a birtoklásos szerkezetekben felismerhettük a birtoklás, a tulajdonosság fogalmi rokonságát a térbeli létezéssel, a helyhez való kötöttséggel. Ezúttal az úgynevezett lokációs struktúrákat fogjuk vallatóra, azokat, amelyekben egy tárgy egy helyhez kötötten létezik, azt a helyet tölti ki.

/44/ Péter a szobában van. → Péter /már/ nincs a szobában. → Nem igaz, hogy Péter /már/ nincs a szobában. → Péter a szobában maradt. (= Péter /még/ a szobában van.)

A kétféle időirány a fenti mondatban is megoldható:

/45/ Péter a szobában van. → Nem fog kimenni a szobából. → A szobában marad.

/46/ Péter a szobában van. → Nem ment ki a szobából. → A szobában maradt.

A fenti szerkezetekben a kiinduló mondat lokációs jellegű, ám a tagadott előfeltevések már a mozgásigék, az úgynevezett „motion-verbs" predikátumaival szerkeszthetők meg.[9]

5.3.1. A magyar lokális ragrendszer finomsága és árnyaltsága szépen alkalmazható céljainkra:

/47/ Nem jött le a hegy*ről*. → A hegy*en* maradt.

/48/ Nem jött ki a múzeum*ból*. → A múzeum*ban* maradt.

/49/ Nem ment fel a hegy*re*. → A völgy*ben* maradt.

Az előfeltevések tehát, amelyeket a „marad" ige lexikalizál, már a helyváltoztatással, végső értelemben az alany állapotának megváltozásával járnak együtt.

Valamivel kétségesebbek, de még mindig irányadóak a következő mondatszerkezetek:

/50/ Nem jött egy Gyöngyvér*től*. → Gyöngyvér*nél* maradt.

/51/ Nem ment el Pisti*hez*. → Gyöngyvér*nél* maradt.

A spanyol ekvivalensekben természetesen a ragrendszer szegényesebb, illetőleg mindig csak a *de*, *a* és *en* prepozíciók szerepelnek.

/52/ No ha bajado del monte. → Quedó en el monte

//nem// perfektivizáló segédige// maradt /-ban, -on/ határozott névelő// múltidejű melléknévi igenév// hegy.

de //-ról, -ről, -ból, -ből, tól, -től// határozott névelő/ el// hegy.//

A többi spanyol példa megadásától — úgy hiszem — eltekinthetünk.

5.3.1.1. Említettük, hogy az 50-es és 51-es mondat kevésbé bizonyítja tételünket, mint az azt megelőzőek. Igazolásul felvázoljuk azt a magyar lokális hár-

---

[8] A *Magyar Értelmező Kéziszótár* szerint a valamibe történő beleütközés, behatolás fogalmait lexikalizálja. Nézetünk szerint a homályos tövű igék csoportjába tartozik, amelyeknek a jelentését az egyes igekötők pontosítják. A szótár 4. jelentésváltozatnak ezt adja meg: előadódik, kerül, van. Nos, éppen az analógia, illetőleg a természetes metaforizálódás jelensége az érdekes, amelynek értelmében az „akad", mint „szórványos és nem elegendő dolgok léte" jellemezhető a legjobban.

[9] Az úgynevezett "motion-verbs", pontosabban "motional verbs" J. Gruber terminusa. Mozgást jelölő igének is fordíthatjuk, jobb azonban iránymozgásos-nak fordítani, mivel a mozgás csaknem minden ige jelentésének jellemzője. Gruber *Lexical structures in syntax and semantics* című tanulmánykötetében (1976 — North-Holland Publishing Company) még a "positional verbs", lokális, helyfogalomhoz kapcsolódó „nyugvó igék", a "durational", tartamot jelölő, és még egyéb szemantikai igeosztályokat különböztet meg.

masságot, amely a fentiek alapjának látszik. Ha a *hol?* kérdést alkalmazzuk, háromféle ragváltozat lehetséges a helyhatározói főnéven:

/53/ Pisti az iskolá-*ban* van.
/54/ Pisti a domb-*on* van.
/55/ Pisti Gyöngyvér-*nél* van.

Hasonlóképpen alakulnak a *hová?* kérdésre felelő ragváltozatok:

/56/ Pisti az iskolá-*ba* megy.
/57/ Pisti a domb-*ra* megy.
/58/ Pisti Gyöngyvér-*hez* megy.

A *honnan?* kérdésnek is három ragváltozat felel meg:

/59/ Pisti az iskolá-*ból* jön.
/60/ Pisti a domb-*ról* jön le.
/61/ Pisti Gyöngyvér-*től* megy el, jön haza stb.

Ez talán azt jelenti, hogy bár a *-nál, -nél,* a *-hoz, -hez, -höz* és a *-tól, -től* lokális ragoknak bonyolultabb funkciórendszerük van, mégis tekinthetők egyfajta *localis personalis*-nak, amely a *hol?, hová?, honnan?* kérdéseire kielégítően adja meg a választ. Világos, hogy vannak a fenti ragoknak más funkcióik is. (Jól mutatja ezt, hogy a *-nál, -nél* rag az angolban nem is létezik.) Az általunk megállapított hármasságban mégis — úgy hiszem — van helyük.

A végső egyenletrendszerünk tehát így fest:

/62/ nem -ból, -ből = -ban, -ben
/63/ nem -ba, -be = -on, -en, -ön
/64/ nem -tól, -től = -nál, -nél
/65/ nem -ról, -ről = -on, -en, -ön

Valamennyi alávethető, amint láttuk, a „marad" transzformációs szabályának. Az így, még a localis personalis-szal is kibővített irányhármasság a spanyolban természetesen nem adható vissza teljesen. A „marad", a „quedar" azonban leszármaztatható valamennyi irányigéből és ragvonzataikból.

5.3.1.2. Egyéb időbeli és mennyiségi jellegű marad-transzformációk[10] már homályosabb jellegűek, de a fogalmi átalakulás nyomon követhető:

/66/ Péter tíz óráig még velünk marad. (Aztán el kell mennie./
Quedará con nosotros hasta las diez. //jövő idő// -val/-vel//mi//-ig// többes határozott névelő// tiz//

/67/ Estig marad. (Aztán el kell mennie.)
Quedará hasta la noche. //jövő idő//-ig//nőnemű határozott névelő//főnév//este//

/68/ Még három óra hosszat velünk marad.
Quedará con nostros tres horas más.
//jövő idő//-val/-vel//mi, személyes névmás többes száma//három/számnév//többes számú főnév/órák//a „több" fokozó szócska//

A „Holnapra marad" (Queda para manana) viszont az elhalasztás jelentését realizálja.

6.0. Ha a „marad" igét tovább elemezzük, egy szemantikailag jól körülhatárolt apró igeosztályra bukkanunk: a személy testhelyzetét jelölő tárgyatlan igék osztályára: *ül, áll, fekszik.* Ezekkel az igékkel kapcsolatba léphet a „marad" igei lexéma, mintegy verbális szószerkezetet alkotva velük:

/69/ Péter ül. → Péter ülve marad. [Pedro está sentado. Pedro queda sentada.]

A fent jelzett igék a testhelyzet állapotát lexikalizálják, mintegy „az ülés állapotában van" mintájára. A fenti mondat marad-transzformációja pedig:

/70/ Péter áll. → Péter leül. → Nem igaz, hogy Péter leül. → Péter állva marad.

6.1. A fenti igeosztályhoz hasonló igecsoportra bukkanunk a magyar nyelvben. A határozói igenév és a „lenni" ige szintagmát alkothat[11]:

---

[10] A kivonás műveleti eredménye a maradék. A kivonás absztrakciója azonban a mindennapi életben gyakran konkrét formát ölt. Ilyenkor ismét csak szerephez jut a „marad"ige.

[11] Cikkünkben az állapotváltozás részleteit, finomabb árnyalatait nem érintettük. Ezek között vannak a változás kezdetét jelölő inkoatív, inceptív, vagy a „hirtelen kezdet" (subitum) kategóriái, valamint a véget jelölő terminatív jelentéselemek is. Hogy a magyar állapotigék és állapotváltozást jelölő igékben benne rejlik a „vanválik" végső széma (= jelentéselem), azt egy sereg példával illusztrálhatjuk: indulóban, távozóban, távozófélben van; más nyelvekben az „állapot-kezdet" kettősséget gyakran a visszaható névmás jelöli: sitzt (= ül), setzt sich (= leül) „está sentado — se sienta".

/71/ Az ablak nyitva van. → Az ablak nyitva marad. (La ventana queda abierta)
Az ajtó csukva van. → Az ajtó csukva marad. (La puerta queda cerrada.)

A fentiekhez hasonló szemantikai transzformációk ezeknél a mondatoknál is elvégezhetők. Ha viszont:

/72/ „A kérdés nincs megoldva = A kérdés megoldatlan", akkor a szokásos módon megkaphatjuk:

/73/ „A kérdés megoldatlan marad" — mondatot.

7.0. Az ellentétes jelentésű lexémák, az úgynevezett adverzívák felmerülése ugyancsak alkalmat ad a „marad" ige használatára, az alapmondatokból történő levezetésére. Ennek talán legalapvetőbb példája a „válik", „változik" valamivé predikátumok használatakor adható meg:

/74/ A tündér nem változott békává. = A tündér tündér maradt.

Az állapotváltozásnak persze egy sereg igei adverzíva felel meg.

/75/ Péter meggyógyult. → Nem gyógyult meg. → Beteg maradt.

/76/ Péter meghízott. → Nem hízott meg. → Sovány maradt.

Ugyanígy a predikátum idejének megváltoztatásával:

/77/ Péter le fog fogyni. → Nem fog lefogyni. → Kövér marad.

A fentiekhez hasonló igen sok képzett és igekötős igét találhatunk. (Elszomorodik, elhervad, megvastagszik stb.) Ezekben az igékben azonban az állapotváltozás eredményét lexikalizáló ige fogalmának éppen az ellentéte kapcsolódik a „marad" ige jelentéséhez. A példák között igen sok a melléknévből képzett ige. Az adverzívák esetében a marad-transzformáció csak egy tagadó műveleten esik át:

/78/ Meghízott. (= meghízottá vált) → Nem hízott meg → Sovány maradt.

Az állapotváltozást jelölő, a valamivé válást lexikalizáló képzett és/vagy igekötős igéknek a spanyolban egyfajta visszaható névmással együtt szereplő, egyébként hasonlóan „képzett" igetest felel meg:

/79/ Pedro no se entristece. → Queda alegre.
//Péter//nem//magát//elszomorítja// → Marad vidám.

A fentieknél sokkal lazább logikai összefüggések is szerepelhetnek származtatott „marad"-állítmányú mondatoknál.

/80/ Meghízott, de azért fürge maradt.
Nem halt meg. → Életben maradt.

/81/ Nem ment férjhez. → Pártában maradt.

A fenti 80-as mondat pragmatikai összefüggést jelöl, megengedő-ellentétes típusú mellérendelést. A másik két mondatban már idiomatikus, szólásszerű, idioszinkratikus elemek is szerepelnek. Érdekes a „pártában marad" spanyol megfelelője:

/82/ Queda para vestir santos. (=*Marad szenteket öltöztetni.)

További egyedi eseteket is ismertethetnénk, amelyekben felmerülnének a „helyett", a „nélkül" az „egyedüli" és még sok egyéb nyelvi elem, amelyek valamiképpen mind a negációval kapcsolatosak.

7.1. Találhatunk még egy meglehetősen általános szintaktikai-lexikai szabályszerűséget a „marad" transzformáció elvégzésére, és ezt talán aritmetikai, mennyiségelő típusnak nevezhetnénk.

/83/ Hatvan gyerek van az iskolában. → Húszan hazamentek. → Negyvenen maradtak. (= Most negyvenen vannak.)
Sesenta ninos están en la escula. → Veinte de ellos se han ido a la casa. → Han quedado cuarenta. (= Ahora están cuarenta.)

A spanyol megfelelő mondatokban csak a „húszan = közülük húsz" mutat fordítási eltérést, az igeidő pedig a már ismertetett összetett múlt idő, amelynek eredménye a jelen.

A zárójelben megadott mondatból következik, hogy a „most vannak" felel meg a „maradtak" predikátumnak, a matematikai nyelvben ugyanis nem szerepel a „marad" ige mint a létige származéka. Aritmetikai formulában:

/84/ 60— Nyilvánvaló, hogy ehhez az összefüggéshez nem kell a marad ige.
40 A fenti mondatban is a „hazamegy" és a „már nincs itt" ellentéte
20 realizálta a kutatott ige előfordulását.

A mennyiségelő transzformáció egy másik példája:

/85/ Van 60 forintom. → Elveszek belőle negyvenet. → Marad húsz.

A „marad" jelentése matematikailag teljesen kiküszöbölhető, hiszen így is mondhatnánk:

/86/ Levontam a hatvanból negyvenet. Az eredmény húsz.

Az aritmetika mesterséges nyelvének természetes nyelvi formába történt öltöztetése alkotta meg a „marad" igét, amelyet minden kisiskolás ismer, amikor a kivonás műveletét tanulja. A csökkenés képzetéhez az „eltávolítás", az „elvevés" képzete társul.

8.0. Mielőtt a „marad" ige valamennyi szintaktikai környezetét, mindazokat a „kiinduló szerkezeteket" újból összefoglalnánk, amelyekből logikai-szemantikai transzformációk révén a származék-mondatban megjelenhetett, és ez nagyjából, egy-két szemantikai jegy kivételével a spanyol nyelv rendszerében is hasonlónak bizonyult, a végleges mérleg elkészítése előtt még egy különös jelenségre szeretnénk a figyelmet felhívni: a „marad" ige egy jó sor igekötővel egyesülhet. Ilyenkor a marad alapjelentése a legtöbbször megváltozik.[12] Mindezek részben a konkrét iránymozgás meghiúsulását jelölik, másrészt a legyőzetés és a győzelem jelentéselemeit kapcsolják a „marad" tőigéhez, amely jelentésében a legtöbb esetben ezúttal már azonos a „van"-nal. A negációt érvényesítő előfeltevés vagy nagyon gyengén színezi, vagy nem is szerepel benne. A „rámarad" ige jelentése az öröklés tényét testesíti meg, a „valamiben maradtak" a megegyezés, a konszenzus tényét lexikalizálja. A „magamra maradtam" típusú mondat már teljesen idiomatikus jellegű, predikátumában már csak a valamilyen állapotba való jutás jelentéseleme érvényesül.

Ha a spanyol „quedar" ige szinkrón használati terjedelmét fogjuk vallatóra, a magyarral egybevetve csak valamiféle funkcionális-formai egyensúlyt vehetünk észre, amely szinte minden nyelvhasonlításnál fel szokott merülni, különösen ha elfogadjuk a modern tipológusok nyelvi „européma"[13] terminusait. A spanyol „quedar" tisztán lokális értelmű is lehet, ezt láttuk; szerepelhet visszaható névmással együtt, és ilyenkor az állapotváltozást lexikalizálja. Tisztán formai szempontból megismételjük azt a hispanisztikai tényt, hogy a „quedar" mint segédige a spanyol grammatika mindhárom perifrázisos változatában, a participiummal, a főnévi igenévvel, valamint a határozói igenévvel is /= gerundio-val/ egyesülhet, alkothat analitikus verbális kifejezést, és szemantikai funkciói nagyjából megfelelnek a magyar igekötőkének. Ez persze csak globális megállapítás.

9.0. Érdekes belepillantani mindkét nyelv etimológiai szótáraiba, hogy legalább vázlatosan figyelembe vehessük a „marad" fogalom fejlődésének legfőbb állomásait.

A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótárában[14] az eredetről ez olvasható: valószínűleg ősi örökség az uráli korból. A szócikkely jelentéstörténetének lényegesebb fordulópontjai:

a/ valami hátramarad valakinek a halála után,
b/ valaminek a létezése nem szűnik meg; megőrződik (bleiben, sich erhalten),
c/ valaki vagy valaminek az állapota, tulajdonsága nem változik meg (verbleiben),
d/ valaki valahol időzik, tartózkodik (sich aufhalten, verweilen),
e/ valakire valami rámarad (jemandem als Erbe zufallen, überkommen),
f/ a matematikai kivonás eredményeként visszamarad (bleiben in der Mathematik),
g/ valami valamilyen helyzetbe kerül (in einen Zustand geraten),
h/ büntet, elítél,
i/ visszatart, megerősít,
j/ büntetést szenved el.

A h/-ban és az i/-ben bizonyára a „maraszt", „elmarasztal" mai szavak őselemei szerepelnek.

A spanyol etimológiai szótárak közül J. Corominas — J. A. Pascal[15] elemzése: Az eredeti a késői latin „quietare" (= aquietar, bacer callar = elhallgattat, meg-

[12] A „marad" igével megférő igekötők: el-, vissza-, hátra-, félre-, le-, oda-, fenn-, alul-, rá-, ki-, abbafélbe-. Valaha irányjelölő (nem helyjelölő) ragokat vonzott a „marad": ez még megvan az odamarad igében. (Szilágyi N. Sándor)

[13] Harald Haarman, *Grundzüge der Sprachtypologie* (W. Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz. 1976.) című művében az areális tipológia szellemében beszél általában vett európai nyelvekről, amelyekben — nem genetikai szempontot vizsgál — gyakran fordulnak elő úgynevezett európai univerzálék.

[14] Lásd *A Magyar Nyelv Történeti Etimológiai Szótára* (H—O. Akadémiai Kiadó. 1970.) *marad* al.

[15] J. Corominas — J. A. Pascal, *Diccionario etimológico castellano e hispánico*. Gredos, Madrid, 1981.

nyugtat) cikkelyéből ered. Az „estar quieto" (nyugodtnak lenni) a „permanezer" (tartózkodni) csak a portugál „quedar" igének a jelentésében őriztetett meg.

A RAE[16] felsorolásos elemzése pedig:

1/ megállni, lakóhelyet készíteni egy vidéken: (quietare, manere, residere = nyugodtnak lenni, maradni, lakni).

2/ megmaradni (restar): nyolcból levonunk hatot, marad kettő (restare, remanere) (lat.)

3/ faltar: restare, deficere (= hiányozni, maradni). (Quédate por pasar el agua un cuarto de legua = marad neked egy negyed mérföld, hogy átkelj a vízen).

4/ megmarad, tart, fennáll valamilyen dolog, mint egy másik dolog hatása (permanecer, durar, subsistir). (Queda la especie, si no queda el individo — megmarad a fajta, ha nem marad meg az egyén. — De Alejandro sólo quedó un sepulcro helado. = Alexanderből csak egy fagyott sír maradt meg).

5/ Rematarse a favor der uno las rentas u otra cosa: stare pro aliquo /lat./ = Kezességet vállalni valakiért, adósságáért vagy valami másért: jótállni valakiért.

6/ Junto con algún nombre vale lo mismo que estar con alguna especialidad, tomando parte en la significación del nombre con quien se junta. (Ha egy névhez kapcsolódunk, ez ugyanannyit jelent, mintha valami sajátos tulajdonságunk lenne; részt veszünk a név jelentésében, amellyel összekapcsolódtunk: esse /lat./ = lenni). (Quedar armado caballero = fegyveres lovag [nemes ember]-nek lenni.)

7/ helytelenül használják aktív igeként, mint a „dejar—hagyni" igét. (Allí lo quedó = allí lo dejó. = Ott maradta = ott hagyta.) reliquere, deponere /lat./ = ott hagyni, letenni, elhelyezni vmit valahol.

8/ a por (= révén, által) prepozícióval = valakinek valamilyen híre van, valakit valamilyennek tartanak, hisznek; putare /lat./ = vminek vélni, gondolni vmit. (Quedó por valiente = érvényben maradt).

9/ Quedarse = felfüggesztve lenni, megpihenni, habozni, elveszteni annak a témának a fonalát, amiről szó volt.

10/ queda bien, queda mal (= jól van, ez baj.)

11/ quedar en limpio (= resultado en una cuanta, suma real, líquido) (valami tisztán megmarad egy számlán, a valóságos összeg, készpénz) quedito: a quedo (= nyugodt, csendes) kicsinyített alakja.

10.0. Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy a „marad" ige a „van" létige szemantikailag transzformált változata, és szoros rokonságot tart fenn a „valamivé válást", a „valamivé változást" jelölő igékkel is. Intranzitív, és tartamjellegű (duratív) állapotot jelző ige, amely azonban előfeltevésként tartalmazza az állapotváltozás, a tulajdonság- és helyváltoztatás, bármilyen egy x időponttól y időpontig terjedő változás tagadását. Cselekvő jellegű ellenpárja a „hagy" ige.

Azokat a szintaktikai struktúrákat vizsgáljuk, amelyekben előfordulhat, és részletes szabályrendszert dolgoztunk ki arra nézve, mikor egyesülhet az „emfázist" megvalósító „meg" igekötővel, vagy a „meg + -nak/nek" pre- és szuffixumokkal.

Amennyiben egyéb igekötőkkel, amelyeket megadtunk, egyesül, jelentése hangsúlyossá válik, módosul, vagy éppen megváltozik.

Logikai-szemantikai kapcsolatban van a „még", „már" és a „továbbra is" jelentéselemekkel, amelyek közül az utóbbit például a spanyol igerendszerben éppen egy perifrázis testesíti meg. (Sigue siendo = továbbra is „van".)

Spanyol ekvivalense, a „quedar" ige a spanyol nyelvben főigei és segédigei szerepet is betölt, és mint a magyar „marad" ekvivalense, sok jelentésváltozatában azonos igepárjával. Lényeges különbséget fedeztünk fel a „quedar" ige ama tulajdonságában, hogy bizonyos struktúrákban teljesen azonos a „van" a térbeli elhelyezkedést jelölő „estar", vagy a valamivé válás igéjével.

[16] Real Academia Espanola, *Diccionario de autoridades*. (Ed. Facsimil) Gredos, Madrid, 1969.

A „quedar" ige különböző vonzatokat realizáló prepozíciókkal egyesülhet, és van álreflexív formája is (Quedarse).[17]

Külön kutatást igényelne a „marad" fogalomnak a művészi nyelvben megmutatkozó jelentésereje.

FÜLEI-SZÁNTÓ ENDRE—JULIO ZAVALETA

VERBUL 'RĂMÎNE' ÎN LIMBA MAGHIARĂ ŞI SPANIOLĂ

(Rezumat)

În urma analizei contrastive dintre cele două limbi sînt formulate următoarele concluzii: Verbul *marad* din limba maghiară este varianta semantic transformaţională a verbului *van* 'este' şi se află în imediata vecinătate a verbelor care exprimă 'devenirea în ceva' şi 'schimbarea în ceva'. S-au analizat structurile sintactice în care apare verbul în discuţie, s-au stabilit regulile referitoare la folosirea lui cu prefixul verbal *meg-* sau cu sufixele *-nak/-nek*. Echivalentul din limba spaniolă, verbul *quedar*, se foloseşte şi ca verb auxiliar şi în majoritatea sensurilor este identic cu verbul maghiar. Se remarcă ca o diferenţă esenţială faptul că în unele structuri verbul spaniol se identifică cu verbul *van* 'este' din maghiară. Verbul *quedar* se îmbină cu prepoziţii care realizează diferite cazuri şi are şi formă evasireflexivă *(quedarse)*.

[17] Különböző modern spanyol grammatikákban a segédigéket sokféleképpen tárgyalják. Erre utaltunk. Juan Alcina Franch – José Manuel Blecua, *Gramática Espanola*. Barcelona, 1975; M. Criado de Val, *Fisionomia del idioma espanol*. 1942; César Aguilera, *Aproximación A la Linguistica*. 1972. R. Fenta — J. Fernández — L. G. Feijóo *Perífrasis Verbales* című kis monográfiája valójában gyakorló könyv. Az empirikus anyag azonban igen jól rendezi az említett három spanyol perifrázisos halmaz segédigéit. A tanulmányozott „quidar" a participiummal záruló perifrázisokban általában a „ser" (lenni) helyébe lép. Egyéb indoeurópai nyelvekben (ist gemacht, est fait, is done etc.) a funkciók nagyjából hasonlók, a „quedar" viszont a segédigeként használt „ser" (lenni) helyén durativitást testesít meg, mint jelentéstöbbletet. Ugyanez a „quedar" ige, ha az igei frázis határozói igenévvel (gerundio) zárul, az állandóságot, a cselekvés folyamatosságát és egy többé-kevésbé meghatározható cselekvési színhelyet jelöl. A főnévi igenévvel „por" (által, révén) kapcsolódó „quedar" ige a valakivel való törődést jelöli. Itt már auxiliáris szerepe elhalványult. „Quedarse", a reflexív forma állapotváltozást jelöl. Az alapjelentés tehát, amelyet a dolgozatban elemeztünk, főigei státusán kívül még segédigei szerepekre is alkalmassá teszi.

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XXXII. évf. 1988. 2. szám

EGY ÉRMELLÉKI FALU UTÓ- ÉS BECENEVEI

Az érmelléki falu, Curtuiuşeni, mai személynévrendszerének öröklődő vezetékneveit és jellegzetes tájnyelvi ragadványneveit megelőző közleményeinkben mutattuk be (l. NyIrK. XXX [1986], 141—50; XXXI [1987], 115—29). A személyek egyértelmű azonosítására azonban két újabb névelem is bekapcsolódik a működő névrendszerbe: a választható utónevek és az őket helyettesíthető becenevek.

AZ UTÓNEVEK

I. Az utónevek állománya. A vizsgált falu hivatalos és népi névhasználatában összesen 160 féle utónév (keresztnév) él. Ezek egy része egyelemű, másik része pedig kettős névtípusként jelentkezik a teljes egyéni név szerkezetében.

A hivatalos névhasználat különböző helyzeteiben mind a két szerkezeti névtípus megjelenik. A kettős nevekkel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy csak az egyik elemük azonosít mint első név, a második csak kiegészítő jellegű.

A 161 kettős utónévben, az *Ede* férfi- és a *Kármen* női nevek kivételével, mind első névből származó második nevek szerepelnek. A 60 második névből 28 férfinév: *András, Attila, Bálint, Barna, Csaba, Endre, Ferenc, Géza, György, Imre, István, János, József, Károly, Krisztián, Lajos, László, Levente, Lőrinc, Miklós, Norbert, Péter, Róbert, Sándor, Tamás, Tibor, Zoltán, Zsigmond* és 32 női név: *Adél, Ágota, Anna, Csilla, Edit, Emese, Emília, Emma, Enikő, Erika, Erzsébet, Eszter, Éva, Gizella, Ildikó, Ilona, Irén, Irénke, Irma, Juliánna, Klára, Katalin, Lúcia, Magdolna, Margit, Mária, Rozália, Szilvia, Terézia, Tünde, Veronka, Zsófia.*

A népi névhasználatban csak egyelemű utónevek élnek. Ezek pedig nem mások, mint a hivatalos egyeleműek és a kételeműek első nevei. Az utónévállomány alapját lényegében ez a 158 név alkotja. A továbbiak során csak velük foglalkozom részletesebben.

Először a férfi-, majd a női utóneveket mutatom be, tájékoztató táblázatok segítségével. A táblázatokon az egyes utónevek megterheltségi sorrendben követik egymást. De nyomon követhetjük nemzedékenkénti megoszlásukat is abszolút- és viszonyszámokban kifejezve. A legutolsó rovat adatai pedig az egyes utónevek állománybeli helyzetéről tudósítanak.

Férfi utónevek

Sorszám	Utónevek	Nemzedékek						Összesen	
		I	%	II	%	III	%		%
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Sándor	54	29,03	55	29,56	77	41,39	186	15,05
2.	József	41	29.71	47	34,05	50	36,27	138	11,17
3.	János	37	36,26	31	30,39	34	33,33	102	8,25
4.	István	15	16,85	28	31,46	46	51,68	89	7,20
5.	Lajos	34	47,22	23	31,94	15	20,83	72	5,82
6.	Ferenc	20	28,95	20	28,95	29	42,02	69	5,58
7.	Imre	10	22,22	17	37,77	18	40	45	3,64
8.	György	10	22,72	12	27,27	22	50	44	3,56
9.	Tibor	3	8,57	12	34,28	20	57,14	35	2,82
10.	Zsigmond	13	37,14	8	22,86	14	40	35	2,82
11.	Zoltán	1	2,91	9	26,47	24	70,58	34	2,75
12.	Attila	—	—	2	6,25	30	93,75	32	2,59
13.	Árpád	3	10	12	40	15	50	30	2,42
14.	László	8	28,57	11	35,71	9	32,14	28	2,26
15.	András	9	34,61	11	42,30	6	23	26	2,10

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
16.	Károly	11	45,83	8	33,33	5	20,83	24	1,94
17.	Mihály	4	22,22	8	44,44	6	33,33	18	1,45
18.	Kálmán	7	38,88	6	33,33	5	27,77	18	1,45
19.	Gyula	5	29,41	6	35,29	6	35,29	17	1,37
20.	Béla	4	25	8	50	4	25	16	1,29
21.	Csaba	–	–	–	–	16	100	16	1,29
22.	Gábor	6	40	3	20	6	40	15	1,21
23.	Levente	–	–	–	–	12	100	12	0,97
24.	Miklós	3	25	4	33,33	5	41,66	12	0,97
25.	Zsolt	–	–	–	–	12	100	12	0,97
26.	Péter	2	18,18	4	36,63	5	45,45	11	0,89
27.	Endre	3	42,85	2	28,57	2	28,57	7	0,56
28.	Róbert	–	–	–	–	7	100	7	0,56
29.	Antal	5	83,33	1	16,66	–	–	6	0,48
30.	Ottó	1	16,66	2	33,33	3	50	6	0,48
31.	Bálint	3	60	2	40	–	–	5	0,40
32.	Gedeon	3	60	1	20	1	20	5	0,40
33.	Ruben	2	20	2	40	1	20	5	0,40
34.	Albert	3	75	–	–	1	25	4	0,32
35.	Dénes	–	–	2	50	2	50	4	0,32
36.	Jenő	2	50	1	25	1	25	4	0,32
37.	Krisztián	–	–	–	–	4	100	4	0,32
38.	Szabolcs	–	–	1	25	3	75	4	0,32
39.	Adalbert	1	33,33	2	66,66	–	–	3	0,24
40.	Elek	2	66,66	–	–	1	33,33	3	0,24
41.	Vince	2	66,66	–	–	1	33,33	3	0,24
42.	Demeter	2	100	–	–	–	–	2	0,16
43.	Gáspár	1	50	1	50	–	–	2	0,16
44.	Géza	–	–	2	100	–	–	2	0,16
45.	Lőrinc	2	100	–	–	–	–	2	0,16
46.	Aladár	–	–	–	–	1	100	1	0,08
47.	Áron	–	–	1	100	–	–	1	0,08
48.	Aurél	–	–	1	100	–	–	1	0,08
49.	Balázs	1	100	–	–	–	–	1	0,08
50.	Barna	–	–	–	–	1	100	1	0,08
51.	Barnabás	–	–	1	100	–	–	1	0,08
52.	Boldizsár	1	100	–	–	–	–	1	0,08
53.	Dániel	–	–	–	–	1	100	1	0,08
54.	Elemér	1	100	–	–	–	–	1	0,08
55.	Emil	1	100	–	–	–	–	1	0,08
56.	Gellért	–	–	–	–	1	100	1	0,08
57.	Gergely	1	100	–	–	–	–	1	0,08
58.	Hunor	–	–	–	–	1	100	1	0,08
59.	Kornél	–	–	–	–	1	100	1	0,08
60.	Lóránt	–	–	–	–	1	100	1	0,08
61.	Máriusz	–	–	–	–	1	100	1	0,08
62.	Norbert	–	–	–	–	1	100	1	0,08
63.	Rajmund	–	–	–	–	1	100	1	0,08
64.	Simon	–	–	–	–	1	100	1	0,08
65.	Tamás	–	–	–	–	1	100	1	0,08
66.	Tihamér	–	–	–	–	1	100	1	0,08
		337	–	367	–	531	–	1235	

Női utónevek

Sorszám	Utónevek	Nemzedékek						Összesen	
		I	%	II	%	III	%		%
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Erzsébet	52	30,23	64	37,20	56	32,55	172	14,64
2.	Mária	43	38,05	40	39,82	26	23	113	9,63
3.	Ilona	38	50,66	16	21,33	21	28	75	6,39
4.	Juliánna	47	62,66	18	24	10	13,33	75	6,39
5.	Irén	20	31,74	28	44,44	15	23,80	63	5,28
6.	Ibolya	1	2,08	27	56,25	20	41,66	48	4,09
7.	Katalin	–	–	11	22,91	37	77,08	48	4,09
8.	Éva	–	–	6	13,04	40	86,95	46	3,92
9.	Rozália	23	57,50	10	25	7	17,50	40	3,41

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
10.	Margit	21	53,84	14	35,89	4	10,25	39	3,32
11.	Eszter	26	74,28	7	20	2	5,71	35	2,98
12.	Anna	14	51,85	10	37,03	3	11,11	27	2,30
13.	Piroska	14	56	10	40	1	4	25	2,13
14.	Terézia	11	44	9	36	5	20	25	2,13
15.	Emma	15	75	4	20	1	5	20	1,70
16.	Gyöngyi	–	–	3	20	12	80	15	1,27
17.	Enikő	–	–	–	–	14	100	14	1,19
18.	Mónika	–	–	–	–	14	100	14	1,19
19.	Erika	–	–	–	–	13	100	13	1,10
20.	Magdolna	2	15,37	8	61,53	3	23,07	13	1,10
21.	Ágnes	9	75	3	25	–	–	12	1,02
22.	Edit	–	–	2	16,66	10	83,33	12	1,02
23.	Etelka	8	66,66	3	25	1	8,33	12	1,02
24.	Ildikó	–	–	–	–	12	100	12	1,02
25.	Teréz	7	63,63	4	36,36	–	–	11	0,93
26.	Tünde	–	–	2	18,18	9	81,81	11	0,93
27.	Zsuzsanna	2	81,18	1	9,09	8	72,72	11	0,93
28.	Irma	40	50	4	50	–	–	8	0,68
29.	Karolina	7	87,50	1	12,50	–	–	8	0,68
30.	Klára	2	25	4	50	2	25	8	0,68
31.	Andrea	–	–	–	–	7	100	7	0,59
32.	Anikó	–	–	–	–	7	100	7	0,59
33.	Borbála	5	71,42	1	14,28	1	14,28	7	0,59
34.	Gabriella	–	–	–	–	7	100	7	0,59
35.	Judit	–	–	–	–	7	100	7	0,59
36.	Emese	–	–	–	–	6	100	6	0,51
37.	Gizella	4	66,66	2	33,33	–	–	6	0,51
38.	Jolán	4	80	1	20	–	–	5	0,42
39.	Kinga	–	–	–	–	5	100	5	0,42
40.	Lídia	3	60	2	40	–	–	5	0,42
41.	Annamária	–	–	–	–	4	100	4	0,34
42.	Adél	–	–	2	66,66	1	33,33	3	0,25
43.	Angéla	–	–	–	–	3	100	3	0,25
44.	Csilla	–	–	1	33,33	2	66,66	3	0,25
45.	Emília	2	66,66	1	33,33	–	–	3	0,25
46.	Ida	3	1000	–	–	–	–	3	0,25
47.	Orsolya	–	–	–	–	3	100	3	0,25
48.	Veronika	1	33,33	1	33,33	1	33,33	3	0,25
49.	Beáta	–	–	–	–	2	100	2	0,17
50	Edina	–	–	–	–	2	100	2	0,17
51	Emőke	–	–	–	–	2	100	2	0,17
52	Flórika	–	–	–	–	2	100	2	0,17
53	Irénke	–	–	–	–	2	100	2	0,17
54.	Kornélia	1	50	1	50	–	–	2	0,17
55.	Krisztina	1	50	1	50	–	–	2	0,17
56.	Laura	–	–	–	–	2	100	2	0,17
57.	Márta	1	50	–	–	1	50	2	0,17
58.	Noémi	–	–	–	–	2	100	2	0,17
59.	Ramona	–	–	–	–	2	100	2	0,17
60.	Róza	2	100	–	–	–	–	2	0,17
61.	Sára	–	–	1	50	1	50	2	0,17
62.	Valéria	1	50	–	–	1	50	2	0,17
63.	Veronka	1	50	1	50	–	–	2	0,17
64.	Vi a	1	50	1	50	–	–	2	0,17
65.	Zsófia	1	50	1	50	–	–	2	0,17
66.	Ágota	–	–	–	–	1	100	1	0,08
67.	Amália	–	–	1	100	–	–	1	0,08
68.	Aranka	1	100	–	–	–	–	1	0,08
69.	Berta	1	100	–	–	–	–	1	0,08
70.	Cecilia	1	100	–	–	–	–	1	0,08
71.	Diána	–	–	–	–	1	100	1	0,08
72.	Dóra	–	–	–	–	1	100	1	0,08
73.	Dorina	–	–	–	–	1	100	1	0,08
74.	Etel	1	100	–	–	–	–	1	0,08
75.	Flóra	1	100	–	–	–	–	1	0,08
76.	Hajnal	–	–	–	–	1	100	1	0,08
77.	Izabella	–	–	–	–	1	100	1	0,08
78.	Jutka	–	–	–	–	1	100	1	0,08
79.	Lívia	1	100	–	–	–	–	1	0,08
80.	Lúcia	–	–	1	100	–	–	1	0,08
81.	Matild	–	100	–	–	–	–	1	0,08
82.	Réka	–	–	–	–	1	100	1	0,08
83.	Renáta	–	–	–	–	1	100	1	0,08
84.	Rita	–	–	–	–	1	100	1	0,08
85.	Stefánia	–	–	1	100	–	–	1	0,08
86.	Szeréna	1	100	–	–	–	–	1	0,08
87.	Szilvia	–	–	1	100	–	–	1	0,08

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
88.	Tímea	—	—	—	—	1	100	1	0,08
89.	Vera	—	—	1	100	—	—	1	0,08
90.	Viktória	1	100	—	—	—	—	1	0,08
91.	Vojkica	—	—	—	—	1	100	1	0,08
92.	Zsuzsa	—	—	—	—	1	100	1	0,08
		406		335		432		1173	

A bemutatott táblázatok adatai alapján megvilágíthatjuk az egyes utónevek állományon belüli, majd nemzedékenkénti helyzetét.

A. Az utónevek állománybeli megoszlása. A följegyzett 2403 személyre 158 utónév jut. Ebből a 66 férfinevet 1235-en, a 92 női nevet pedig 1173-an viselik. A személyek és az utónevek száma közötti nagy eltérések már arra engednek következtetni, hogy a névállomány eléggé bonyolultan oszlik meg a névközösségben. A 158 utónév egyenletes eloszlása esetében ugyanis minden 18. férfi és minden 12. női névviselőre egy-egy új név jutna. Ezzel szemben egyes utónevek nagyon megterheltek, mások viszont kevésbé. Így például a ranglisták élén álló *Sándor* férfinévre 186, az *Erzsébet* női névre pedig 172 névviselő jut, míg az utolsó helyeken álló *Tihamér* és *Ágota* neveket csak egy-egy személy viseli.

Azért, hogy mégis átfogó képet alkothassunk a falu névállományának gyakorisági megoszlásáról, be kell vonnunk a vezeték- és ragadványneveknél már megismert átlaggyakorisági mutatót. Az adatok alapján az utónevek átlaggyakorisági mutatója a férfinevek esetében 18,4, a női neveknél pedig 12,6. A mutatóknak és az egyes névelemek megterheltségi adatainak az összehasonlításából megállapíthatjuk az utónevek gyakorisági fokozatait a névállományon belül. A felállított gyakorisági fokozatok alapján 3 alcsoportba rendezhetjük a körtvélyesi utóneveket.

1. Az átlaggyakoriságot felülmúló utónevek. 16 férfinév: *Sándor, József, János, István, Lajos, Ferenc, Imre, György, Tibor, Zsigmond, Zoltán, Attila, Árpád, László, András, Károly* — és 18 női név: *Erzsébet, Mária, Ilona, Juliánna, Irén, Ibolya, Katalin, Éva, Rozália, Margit, Eszter, Anna, Piroska, Terézia, Emma, Gyöngyi, Mónika, Enikő* — követi egymást megterheltsége szerint ezen a csoporton belül.

2. Az átlaggyakoriságú utónevek. A következő férfi és női utónevek tartoznak ide: *Mihály, Kálmán, Gyula, Béla, Csaba, Gábor* (6); *Erika, Magdolna, Ágnes, Edit, Etelka, Ildikó, Teréz, Tünde, Zsuzsanna* (9).

3. Az átlaggyakoriságon aluli utónevek. Ez a legnépesebb csoport. 44 férfi és 65 női utónév sorolható ebbe a kategóriába: *Levente, Miklós, Zsolt, Péter, Endre, Róbert, Antal, Ottó, Bálint, Gedeon, Ruben, Albert, Dénes, Jenő, Krisztián, Szabolcs, Adalbert, Elek, Vince, Demeter, Gáspár, Géza, Lőrinc, Aladár, Aurél, Balázs, Barna, Barnabás, Boldizsár, Dániel, Elemér, Emil, Gellért, Gergely, Hunor, Kornél, Lóránt, Máriusz, Norbert, Rajmund, Simon, Tamás, Tihamér; Irma, Karolina, Klára, Anikó, Borbála, Gabriella, Judit, Andrea, Emese, Gizella, Jolán, Kinga, Lídia, Annamária, Adél, Angéla, Csilla, Emília, Ida, Orsolya, Veronika, Edina, Emőke, Flórika, Irénke, Kornélia, Krisztina, Laura, Márta, Noémi, Ramona, Róza, Sára, Valéria, Veronka, Viola, Zsófia, Ágota, Amália, Aranka, Beáta, Berta, Cecília, Diána, Dóra, Dorina, Etel, Flóra, Hajnal, Izabella, Jutka, Lívia, Lúcia, Matild, Réka, Renáta, Rita, Stefánia, Szeréna, Szilvia, Tímea, Vera, Viktória, Vojkica, Zsuzsa.*

A gyakorisági vizsgálat során kiderült, hogy az utónévállományon belül az átlaggyakoriságon aluli nevek uralkodnak 69,98%-kal. A második helyen az átlaggyakoriságon felüli nevek állnak 21,51%-os arányban, majd az átlaggyakoriságú nevek követik őket 9,49%-kal.

Az utóbbi két csoport névelemeinek többsége megegyezik az eddig feltárt más bihari személynévrendszerek leggyakoribb 25 utónevével (l. B. Gergely Piroska, *Választható nevek és névválasztás.* Korunk Füzetek. 1984/1. 18—41), de a hagyományosnak számító gyakori nevek között újabb, frissebb utónevek is teret hódítottak, mint a *Csaba, Zsigmond* és az *Edit, Enikő, Erika, Gyöngyi, Ildikó, Mónika, Tünde.*

B. Az utónevek nemzedékenkénti megoszlása. Az élő, működő utónévállomány belső mozgásának sajátosságait a névelemek nemzedékenkénti vizsgálata során vázolhatjuk fel. A táblázatok adatai alapján először is azt figyelhetjük meg, hogy az utónevek a 3 nemzedéken belül is eléggé egyenetlenül oszlanak meg. Az utóneveket megterheltségi adataik függvényében szintén 3 alcsoportba rendezhetjük aszerint, hogy stabil, kiszoruló vagy előretörő tagjai-e a névállománynak. Az egyes alcsoportokon belül tovább árnyalhatjuk a nevek tipizálását, a névdivat hullámzását jelző divatgörbe mozgása szerint.

1. Az utónevek törzsállománya. A törzsállományba azokat az utóneveket sorolhatjuk, amelyek mind a három nemzedékben azonosító szerepűek, és így viszonylag állandó jellegűek az állományon belül. Összesen 26 férfi- és 19 női utónév alkotja ezt a csoportot. Ezek a következők: *András, Árpád, Béla, Endre, Ferenc, Gábor, György, Gyula, Imre, István, János, Jenő, József, Kálmán, Károly, Lajos, László, Mihály, Miklós, Ottó, Péter, Ruben, Sándor, Tibor, Zoltán, Zsigmond,* illetőleg *Anna, Borbála, Emma, Erzsébet, Eszter, Etelka, Ibolya, Ilona, Irén, Julianna, Klára, Magdolna, Margit, Mária, Piroska, Rozália, Terézia, Zsuzsanna, Veronika.*

A bemutatott törzsállomány átrendezhető a divatgörbe mozgásának iránya szerint. Négy kisebb körbe kapcsolódnak be a törzstagok közkedveltségük alapján.

a. Az emelkedő divatgörbéjű nevek. Ebben a csoportban csak férfinevek jelentkeznek: *Árpád, Ferenc, György, Gyula, Imre, István, József, Miklós, Ottó, Péter, Sándor, Tibor, Zoltán* (13). A felsorolt utónevek a legdivatosabbak, közkedveltségük nemzedékről nemzedékre nő.

b. A bizonytalan, hullámzó divatgörbéjű nevek. 7 férfinév tartozik ide: *András, Béla, Gábor, János, László, Mihály, Zsigmond,* és 8 női név: *Erzsébet, Ibolya, Ilona, Irén, Klára, Magdolna, Mária, Zsuzsanna.*

c. Az ereszkedő divatgörbéjű nevek. Ilyenek az *Endre, Gedeon, Jenő, Kálmán, Károly, Lajos, Ruben* (7) férfi utónevek, és az *Ágnes, Anna, Borbála, Emma, Julianna, Margit, Piroska, Rozália, Terézia* (9) női utónevek.

d. Egyenletes divatgörbéjű férfinév nincsen a névállományban, csak egy női utónév, a *Veronika.*

2. A névállományból kiszoruló utónevek. Mind a férfi-, mind a női utónevek között találkozunk olyanokkal, amelyek vagy csak az első két nemzedékben vagy az elsőben jelennek meg csupán. Ezek, ha a névadási szokások nem változtatnak a helyzetükön, fokozatosan eltűnnek a névállományból. 11 férfinév: *Adalbert, Antal, Balázs, Bálint, Boldizsár, Demeter, Elemér, Emil, Gáspár, Gergely, Lőrinc* és 24 női név: *Ágnes, Aranka, Berta, Cecilia, Emilia, Etel, Flóra, Gizella, Ida, Irma, Jolán, Karolina, Kornélia, Krisztina, Lídia, Livia, Matild, Róza, Szeréna, Teréz, Veronka, Viktória, Viola, Zsófia* lépett az eltűnés útjára.

A névdivat görbéjének mozgási iránya szerint 3 névtípussal találkozunk ezen a csoporton belül is.

a. Az emelkedő divatgörbéjű nevekhez csak egy férfinév, az *Adalbert* tartozik, amely a második nemzedékbeliek legkedveltebb neve.

b. Az ereszkedő divatgörbéjű nevek csoportja már népesebb. Ebbe a következő 9 férfinév sorolható be: *Antal, Balázs, Bálint, Boldizsár, Demeter, Elemér, Emil, Gergely,* a női nevek közül pedig az *Ágnes, Aranka, Berta, Cecilia, Emilia, Etel, Flóra, Gizella, Ida, Jolán, Karolina, Lídia, Livia, Matild, Róza, Szeréna, Teréz, Viktória* (18).

c. Az egyenletes divatgörbéjű nevek között a *Gáspár* férfinév és az *Irma, Kornélia, Krisztina, Veronka, Viola, Zsófia* (6) női utónevek jelennek meg.

3. A divatba jövő utónevek. A II. és III. nemzedék névanyagába, az előzőek során bemutatott nevek mellett, egészen új utónevek is betörtek. Gyakorisági mutatójuk szerint többségük életre is kapott. Divatgörbéjük most van kialakulóban, ezért nem bontom szét őket az előző csoportok alnévtípusaira. Összesen 25 divatos férfinév hódított helyet a körtvélyesi névállományban: *Aladár, Áron, Attila, Aurél, Barna, Barnabás, Csaba, Dániel, Dénes, Gellért, Géza, Hunor, Kornél, Krisztián, Levente, Lóránt, Máriusz, Norbert, Róbert, Rajmund, Simon, Szabolcs, Tamás, Tihamér, Zsolt.* A női utónevek között a következő 47 névelem frissíti fel az állományt: *Adél, Ágota, Amália, Andrea, Angéla, Anikó, Annamária, Beáta, Csilla, Diána, Dóra, Dorina, Edina, Edit, Emese, Emőke, Enikő, Erika, Éva, Flórika, Gabriella, Gyöngyi, Hajnal, Ildikó, Irénke, Izabella, Judit, Jutka, Katalin,*

Kinga, Laura, Lúcia, Mónika, Noémi, Orsolya, Ramona, Réka, Renáta, Rita, Sára, Stefánia, Szilvia, Tímea, Tünde, Vera, Vojkica, Zsuzsa.

A bemutatott névtípusokba nem sorolhattuk be azt az öt ingadozó utónevet, amelyek az első és a harmadik nemzedék nevei között jelentkeztek. Az átlaggyakoriságon jóval aluli utónevek ezek, a névállomány perifériáján élnek. Ezek a bizonytalan névelemek az *Albert, Elek, Vince* férfi- és a *Márta, Valéria* női utónevek.

Az utónévállomány nemzedékenkénti vizsgálatát lezárva elmondhatjuk, hogy a divatba jövő utónevek uralják a falu utónévanyagát 44,93%-kal. Rangsorban a törzsállomány következik 28,48%-kal, majd az eltűnőben levő utónevek 22,15%-kal. A névanyag nagyon kis hányada, 3,16%-a ingadozó jellegű.

Ha a három nagy kategória férfi és női utóneveinek a számadatait figyeljük, láthatjuk, hogy a divatba jövő nevek között a női utónevek, a törzsállományban a férfinevek, míg a kiszorulóban levők között ismét a női nevek uralkodnak, az ingadozók között pedig a férfinevek. Mindebből arra következtethetünk, hogy az utónévállomány legmozgékonyabb elemei a női utónevek.

II. Az utónevek funkciója. A bemutatott névállomány minden eleme sajátos szerepet játszik a vezeték- és ragadványnevek mellett a vizsgált falu személynévrendszerében. A személyek azonosítására, megkülönböztetésére vagy hivatalos formájukban, vagy becenévi alakváltozataikban jelennek meg a teljes egyéni név szerkezeti formáiban.

A hivatalos névhasználatban az utónév hivatalos alakja szerepel a *vn + un* általános névkapcsolatban.

A népi névhasználatban is minden utónév előfordul a hivatalos *vn + un* szerkezeti formában, de ezzel párhuzamosan egyes utóneveknek más kapcsolódási formái is élnek, mint a *rn + un* vagy a *rn + vn + un* kapcsolatok.

A *rn + un* típusú névszerkezetekben, az *András, Árpád, Gábor, Géza, István, János, József, Sándor, Zsigmond* férfinevek és az *Erzsébet, Eszter, Ilona, Juliánna, Mária, Rozália, Terézia* női utónevek jelennek meg.

A *rn + vn + un* kapcsolatokban a következő férfi- és női utónevek szerepelnek: *András, Árpád, Béla, Elek, Ferenc, Gábor, Géza, György, Gyula, Imre, István, János, Jenő, József, Kálmán, Lajos, Ruben, Sándor, Tibor; Emma, Erzsébet, Eszter, Ilona, Irén, Mária.*

Az említett szerkezeti formákban az utónevek működhetnek hivatalos vagy becenévi változatokban. De egyes esetekben a hivatalos- és a becealak párhuzamosan, egymás mellett is élhet. A névszerkezetekben való megjelenési formájuk szerint az utóneveink újabb 3 alcsoportra tagolhatók.

a. A hivatalos alakban élő utónevek. Ezek közé 15 férfinév: *Albert, Aurél, Balázs, Bálint, Barna, Boldizsár, Elemér, Emil, Gáspár, Géza, Kornél, Lóránt, Lőrinc, Máriusz, Vince* és 26 női név: *Adél, Ágota, Amália, Anikó, Aranka, Csilla, Dóra, Edina, Erika, Etel, Ida, Irma, Jutka, Kinga, Lívia, Lúcia, Matild, Noémi, Ramona, Réka, Renáta, Rita, Róza, Vera, Viola, Zsuzsa* tartozik.

b. A becenévi alakban élő utónevek. Összesen 24 utónév veszíti el hivatalos formáját a népi névhasználatban, és becenévi megfelelőik helyettesítik őket. A férfinevek közül az *Adalbert, Dániel, László, Zsigmond* (4) és a nőiek közül a *Borbála, Emília, Erzsébet, Gabriella, Gizella, Irénke, Juliánna, Karolina, Katalin, Kornélia, Krisztina, Magdolna, Rozália, Stefánia, Terézia, Valéria, Veronika, Viktória, Zsófia, Zsuzsanna* (20) sorolható ebbe a csoportba.

c. Becenévvel váltakozva működő utónevek. Ezek a következők: *Aladár, András, Antal, Áron, Árpád, Attila, Barnabás, Béla, Csaba, Demeter, Dénes, Elek, Endre, Ferenc, Gábor, Gedeon, Gellért, Gergely, György, Gyula, Hunor, Imre, István, János, Jenő, József, Kálmán, Károly, Krisztián, Lajos, Levente, Mihály, Miklós, Norbert, Ottó, Péter, Rajmund, Róbert, Ruben, Sándor, Simon, Szabolcs, Tamás, Tibor, Tihamér, Zoltán, Zsolt; Ágnes, Andrea, Angéla, Anna, Annamária, Beáta, Berta, Cecília, Diána, Dorina, Edit, Emese, Emma, Emőke, Enikő, Eszter, Etelka, Éva, Flóra, Flórika, Gyöngyi, Hajnal, Ibolya, Ildikó, Ilona, Irén, Izabella, Jolán, Judit, Klára, Lídia, Margit, Mária, Márta, Mónika, Orsolya, Piroska, Sára, Szeréna, Szilvia, Teréz, Tímea, Tünde, Veronka, Vojkica.* Összesen tehát 47 férfi- és 46 női név működik hivatalos és becenévi formában egyaránt.

A névrendszeren belüli működésből kivont 3 névcsoport közül a becenévvel váltakozó utónevek csoportja áll az első helyen 58,86%-kal, a hivatalos alakban

élő utónevek következnek 25,49%-kal, majd a becenévi formában élő utónevek 15,18%-kal.

Az utónevek funkcionális vizsgálata során láthattuk, hogy a falu névhasználatában az utónév sosem azonosít egymagában, hanem csak más névelemmel együtt a hivatalos és a népi névhasználat különböző helyzeteiben. Megjegyezhetjük azonban, hogy a személyes érintkezés szféráiban: a családi, baráti, közvetlen ismerősi körökben az utónév egymagában is működhet. Ez a használati kör viszont annyira bonyolult, sokrétű, hogy szinte lehetetlen a benne működő utónevek funkcionális vizsgálata.

Az utónévállomány gyakorisági, nemzedékenkénti és funkcionális vizsgálatából kiderült, hogy egy megújult, nyitott utnévrendszerrel találkoztunk, amelyben az átlaggyakoriságon aluli divatbajövő utónevek uralkodnak. A névállomány őrzi a hagyományos elemeit is, hiszen a törzsállomány jelentős része átlaggyakoriságon felüli név. A ritka nevek között találunk eltűnőben levő és életre kapó neveket is.

A népi névhasználatban működő utónévállományunknak csak negyede (25,94%-a) teljes funkcióértékű név, a háromnegyed része gyakorisága miatt veszít funkcióértékéből, és becealakokkal tölti be a ráháruló szerepet. Ezek a becealakok ismét új színekkel, vonásokkal gyarapítják a névállományt.

A vizsgált névrendszernek ez a bonyolult rétegződése arra utal, hogy a faluban a hagyományt és az újítást szerencsésen ötvöző, színes, életképes utónévállomány zárkózik fel a vezeték- és ragadványnevek mögé.

A BECENEVEK

I. A becenevek állománya. Az utónevek funkcionális vizsgálata során rámutattunk arra, hogy a népi névhasználatban az utónevek 74,94%-a vagy becenévi alakban vagy azzal váltakozva működik. A lakosok 74,87%-át becézik. Pontosabban 884 férfit és 919 nőt.

A följegyzett beceneveket, amelyek „a szóbeli érintkezésben megszólításként vagy személyemlítésként a személynév hivatalos alakját helyettesítik" (l. J. Soltész Katalin, *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. 1979. 59), szintén táblázatok formájában mutatom be. Ezeken gyakorisági sorrendben feltüntetem a férfi- és női utónevek becealakjait nemzedékenkénti megoszlásban. Az egyes utónevekhez tartozó becealakok a táblázatokon belső csoportokat alkotnak, amelyeken belül a becenevek sorrendjét szintén a gyakoriság szabja meg.

Utónév	Sorszám	Férfi becenevek	Nemzedékek I	II	III	Összesen	A becenévalakot viselők száma összesen
Sándor	1.	Sanyi	38	45	43	126	
	2.	Sanyika	—	—	23	23	15,42%
	3.	Öcsi	—	—	1	1	
	4.	Satya	—	—	1	1	
József	5.	Jóska	33	41	37	111	
	6.	Józsi	6	—	7	13	
	7.	Józsika	—	—	6	6	13,58%
	—	Öcsi	—	—	2	2	
	8.	Jocó	—	—	1	1	
János	9.	Jani	26	20	13	59	
	10.	Jancsi	3	6	8	17	
	11.	Janika	1	2	10	13	
	—	Öcsi	—	—	4	4	9,80%
	12.	Jankó	—	—	1	1	
	13.	Janó	—	1	—	1	
	14.	Öcsike	—	—	1	1	
István	15.	Pityu	14	20	18	52	
	16.	Pista	11	10	2	23	
	17.	Pisti	—	1	6	7	
	—	Öcsi	—	—	2	2	8,97%
	18.	Pityuka	—	—	2	2	
	19.	Istvánka	—	—	1	1	
	20.	Pistu	—	—	1	1	

Ferenc	21.	Feri	13	22	22	57	
	22.	Ferike	—	—	5	5	6,84%
	23.	Ferkó	—	3	1	4	
Lajos	25.	Lajcsi	9	14	7	30	
	26.	Laji	1	1	1	3	
	27.	Lajcsika	—	2	—	2	
	28.	Lajkó	2	—	—	2	
	29.	Lali	—	1	1	2	4,59%
	30.	Laló	—	2	—	2	
	—	Öcsi	—	—	2	2	
	31.	Lajika	—	—	1	1	
	32.	Lalika	—	—	1	1	
György	33.	Gyuri	4	7	8	19	
	34.	Gyurka	2	4	4	10	4,08%
	35.	Gyuszi	—	3	6	9	
	36.	Gyurika	—	—	2	2	
Zsigmond	37.	Zsiga	12	9	13	34	
	38.	Zsigu	1	—	1	2	3,77%
	—	Öcsi	—	—	1	1	
László	39.	Laci	8	11	8	27	
	40.	Lacika	—	1	2	3	3,16%
	41.	Paci	—	—	1	1	
Tibor	42.	Tibi	1	11	17	29	3,16%
	43.	Tibike	—	—	2	2	
Zoltán	44.	Zoli	1	8	15	24	3,06%
	45.	Zolika	—	—	6	6	
András	46.	Bandi	6	8	1	15	
	47.	Endre	2	1	—	3	2,24%
	48.	Bandika		—	2	2	
	—	Öcsi	—	—	2	2	
Árpád	49.	Árpi	—	10	6	16	
	50.	Árpádka	—	—	3	3	2,04%
	51.	Árpika	—	—	1	1	
Károly	52.	Karcsi	7	7	4	18	2,04%
	53.	Kari	—	—	2	2	
Imre	54.	Imi	—	5	13	18	1,94%
	—	Öcsi	—	—	1	1	
Mihály	55.	Mis'	—	2	4	6	
	56.	Miska	2	3	—	5	1,73%
	57.	Misu	1	2	2	5	1
	—	Öcsi	—	—	1	1	
Gábor	58.	Gabi	3	3	5	11	1,22%
	59.	Gabika	—	—	1	1	
Kálmán	60.	Kálmi	—	2	2	4	
	61.	Náni	—	1	1	2	
	—	Öcsi	—	—	2	2	1,12%
	62.	Kálmánka	—	1	—	1	
	63.	Kálmika	—	—	1	1	
	64.	Kuli	—	—	1	1	
Zsolt	65.	Zsolti	—	—	10	10	
	66.	Zsoltika	—	—	1	1	
Miklós	67.	Miki	1	1	4	6	
	68.	Kiki	—	—	1	1	
	69.	Mikike	—	—	1	1	1,02%
	70.	Mityu	—	1	—	1	
	—	Öcsi	—	—	1	1	
Róbert	71.	Robi	—	—	7	7	
	72.	Robika	—	—	2	2	1,02%
	73.	Róbertke	—	—	1	1	
Csaba	74.	Csabi	—	—	8	8	0,81%
Béla	75.	Béluci	—	—	2	2	
	76.	Bé'us	1	1	—	2	
	77.	Béluka	—	—	1	1	0,71%

	78.	Béluska	—	1	—	1	
	—	Öcsi	—	—	1	1	
Gyula	—	Gyuszi	3	2	1	6	0,71%
	—	Öcsi	—	—	1	1	
Ruben	79.	Rubi	1	3	1	5	0,61%
	80.	Aben	—	1	—	1	
Attila	81.	Ati	—	—	3	3	
	—	Öcsi	—	—	1	1	0,51%
	—	Öcsike	—	—	1	1	
Gedeon	82.	Gedus	3	1	1	5	0,51%
Ottó	83.	Oti	—	1	3	4	0,40%
Péter	84.	Péterke	—	—	2	2	
	85.	Peti	—	—	1	1	0,40%
	86.	Petike	—	—	1	1	
Adalbert	87.	Béla	1	2	—	3	0,30%
Levente	88.	Levi	—	—	2	2	0,30%
	89.	Leve	—	—	1	1	
Antal	90.	Anti	1	—	—	1	0,20%
	91.	Tóni	1	—	—	1	
Dániel	92.	Dani	—	—	1	1	0,20%
	93.	Danika	—	—	1	1	
Endre	94.	András	—	1	—	1	0,20%
	95.	Endru	1	—	—	1	
Jenő	96.	Jenci	1	1	—	2	0,20%
Rajmund	97.	Rajmi	—	—	1	1	0,20%
	98.	Rajmonka	—	—	1	1	
Szabolcs	99.	Szabi	—	—	1	1	0,20%
	—	Öcsi	—	—	1	1	
Aladár	100.	Ali	—	—	1	1	0,10%
Áron	101.	Ári	—	1	—	1	0,10%
Barnabás	102.	Barnus	—	1	—	1	0,10%
Demeter	103.	Mitru	1	—	—	1	0,10%
Dénes	104.	Déneske	—	—	1	1	0,10%
Elek	—	Öcsi	—	—	1	1	0,10%
Gellért	105.	Gellértke	—	—	1	1	0,10%
Gergely	106.	Gergő	1	—	—	1	0,10%
Hunor	107.	Huni	—	—	1	1	0,10%
Lóránt	108.	Lorika	—	—	1	1	0,10%
Norbert	109.	Norbi	—	—	1	1	0,10%
Simon	110.	Simike	—	—	1	1	0,10%
Tamás	111.	Tomi	—	—	1	1	0,10%
Tihamér	112.	Tihi	—	—	1	1	0,10%
A becézett személyek száma összesen			223	309	447	979	
A használt becenevek száma összesen			37	51	107		

Utónév	Sorszám	Női becenevek	Nemzedékek I	II	III	Összesen	A becenévalakot viselők száma összesen
Erzsébet	1.	Erzsike	18	49	35	102	
	2.	Erzsi	12	12	10	34	
	3.	Bözsi	25	8	—	33	
	4.	Böske	1	2	1	4	
	5.	Erzsók	1	1	2	4	19,24%
	6.	Bözsike	1	2	—	3	
	7.	Erzsó	—	—	1	—	
	8.	Kicsi	—	—	1	1	
	9.	Pici	—	—	1	1	
	10.	Pinyi	—	—	1	1	
Mária	11.	Mariska	25	15	2	42	
	12.	Marika	7	16	13	36	
	13.	Mari	8	3	1	12	
	14.	Manyi	—	5	2	7	
	15.	Maca	—	—	2	2	11,08%
	16.	Manci	2	—	—	2	
	17.	Manyika	—	1	1	2	
	18.	Marcsa	—	1	—	1	
	19.	Maresz	—	1	—	1	
	20.	Maris	—	—	1	1	
Ilona	21.	Ilonka	21	18	7	46	
	22.	Ica	6	13	9	28	
	23.	Ilus	8	—	—	8	
	24.	Icuka	1	—	2	3	
	25.	Ila	—		2	2	9,83%
	26.	Ilu	—	2	—	2	
	27.	Icik	—	—	1	1	
	28.	Icu	—	1	—	1	
	29.	Ilike	—	1	—	1	
	30.	Ilon	1	—	—	1	
	31.	Lili	1	—	—	1	
Juliánna	32.	Juliska	40	9	3	52	
	33.	Juci	3	10	9	22	
	34.	Julcsa	—	—	—	4	8,57%
	35.	Julis	2	—	—	2	
	36.	Jucika	1	—	—	1	
	37.	Lia	—	—	1	1	
Katalin	38.	Kati	—	7	27	34	
	39.	Katica	—	2	7	9	5,33%
	40.	Kató	—	4	1	5	
	41.	Babu	—	—	1	1	
	42.	Babuci	—	—	1	1	
	43.	Katika	—	—	1	1	
Irén	44.	Irénke	13	19	10	42	
	45.	Inku	—	—	3	3	4,91%
	46.	Inci	—	—	2	2	
Rozália	47.	Rózsika	11	7	1	19	
	48.	Róza	6	2	—	8	
	49.	Rozi	2	—	6	8	4,70%
	50.	Rózsi	4	3	1	8	
	51.	Rozika	2	—	—	2	
Terézia	52.	Teréz	7	6	3	16	
	53.	Tercsi	5	—	1	6	
	54.	Teru	2	—	3	5	
	55.	Terus	2	—	1	3	3,66%
	56.	Teri	1	—	1	2	
	57.	Terike	—	—	2	2	
	58.	Tera	1	—	—	1	
Eszter	59.	Eszti	22	3	—	25	
	60.	Esztike	3	4	—	7	3,55%
	61.	Eszterke	—	—	1	1	
	—	Kicsi	—	—	1	1	
Anna	62.	Anus	10	5	1	16	
	63.	Anuska	3	5	1	9	2,71%
	64.	Anci	—	1	—	1	

Magdolna	65.	Magdus	2	7	—	9	
	66.	Magdi	—	2	3	5	1,75%
	67.	Magda	—	2	1	3	
Margit	—	Manci	4	4	1	9	
	68.	Mancika	3	—	—	3	1,56%
	69.	Margitka	—	1	1	2	
	—	Manyi	—	1	—	1	
Teréz	—	Tercsi	2	—	1	3	
	70.	Terézke	1	—	2	3	
	—	Teri	2	—	1	3	1,46%
	—	Teru	—	—	3	3	
	—	Terus	1	—	1	2	
Ibolya	71	Ibi	1	1	6	8	
	72.	Ibolyka	1	—	1	2	
	73.	Ibici	—	—	1	1	1,36%
	74.	Ibike	—	—	1	1	
	75.	Iboly	—	—	1	1	
Ágnes	76.	Ági	4	1	—	5	
	77.	Áci	3	1	—	4	1,25%
	78.	Ágica	2	1	—	3	
Emma	79.	Emi	2	—	1	3	
	80.	Emike	2	—	—	2	
	81.	Emmus	2	—	—	2	1,25%
	82.	Emmuska	2	—	—	2	
	83.	Muci	1	1	—	2	
	84.	Emmuka	1	—	—	1	
Zsuzsanna	85.	Zsuzsa	1	—	7	8	1,15%
	86.	Zsuzsika	1	—	2	3	
Borbála	87.	Boriska	5	1	1	7	
	88.	Bori	—	1	1	2	1,04%
	89.	Borka	—	1	—	1	
Karolina	90.	Lina	7	1	—	8	
	91.	Linus	—	1	—	1	1,04%
	92.	Linuska	1	—	—	1	
Gabriella	93.	Gabi	—	—	6	6	
	94.	Gabika	—	—	2	2	0,94%
	95.	Gabici	—	—	1	1	
Piroska	96.	Piri	2	4	1	7	0,94%
	97.	Pirike	—	2	—	—	
Éva	98.	Évike	—	2	3	5	0,83%
	99.	Évi	—	1	2	3	
Ildikó	100.	Ildi	—	—	7	7	0,83%
	—	Pinyi	—	—	1	1	
Mónika	101.	Móni	—	—	7	7	0,73%
Gizella	102.	Gizi	3	—	—	3	0 62%
	103.	Gizike	1	2	—	3	
Klára	104.	Klári	1	3	—	4	0,62%
	105.	Klárika	—	1	1	2	
Lídia	106.	Lídika	3	1	—	4	0,62%
	107.	Lídi	1	1	—	2	
Edit	108.	Editke	—	—	5	5	0,52%
Veronika	109.	Veronka	1	1	—	2	
	110.	Vera	1	1	—	2	0,52%
	111.	Verus	1	—	—	1	
Enikő	112.	Eni	—	—	2	2	
	113.	Enci	—	—	1	1	0,41%
	114	Enci—Penci	—	—	1	1	
Jolán	115.	Joli	2	1	—	3	0,41%
	116.	Jolánka	1	—	—	1	

Andrea	117.	Andi	—	—	3	3	0,31%
Angéla	118.	Angi	—	—	2	2	0,31%
	119.	Andzsi	—	—	1	1	
Annamária	—	Babu	—	—	1	1	
	—	Marika	—	—	1	1	0,31%
	—	Pinyi	—	—	1	1	
Beáta	120.	Beácska	—	—	2	2	0,31%
	121.	Bea	—	—	1	1	
Emília	122.	Amma	2	1	—	3	0,31%
Etelka	123.	Etus	1	1	—	2	0,31%
	124.	Etel	1	—	—	1	
Judit	125.	Jutka	—	—	3	3	0,31%
Tünde	126.	Tündi	—	1	1	2	0,31%
	127.	Tündike	—	—	1	1	
Cecília	128.	Cili	1	—	—	1	0,20%
	129.	Cilike	1	—	—	1	
Emese	130.	Eme	—	—	1	1	0,20%
	131.	Mesi	—	—	1	1	
Flóra	132.	Flóri	1	—	—	1	0,20%
	133.	Flórika	1	—	—	1	
Hajnal	134.	Hajnalka	—	—	1	1	0,20%
	135.	Hajni	—	—	1	1	
Kornélia	136.	Neli	1	1	—	2	0,20%
Sára	137.	Sári	—	1	—	1	0,20%
	138.	Sárika	—	1	—	1	
Valéria	139.	Valika	1	—	1	2	0,20%
Zsófia	140.	Zsófi	1	—	1	2	0,20%
Anikó	141.	Ani	—	—	1	1	0,10%
Diána	142.	Dia	—	—	1	1	0,10%
Dorina	143.	Dori	—	—	1	1	0,10%
Emőke	144.	Emő	—	—	1	1	0,10%
Erika	145.	Eri	—	—	1	1	0,10%
Etel	146.	Etelka	1	—	—	1	0,10%
Flórika	147.	Flórici	—	—	1	1	0,10%
Gyöngyi	148.	Gyöngyike	—	—	1	1	0,10%
Izabella	149.	Iza	—	—	1	1	0,10%
Krisztina	150.	Tini	—	—	—	1	0,10%
Laura	151.	Lóra	—	—	1	1	0,10%
Márta	152.	Márti	—	—	1	1	0,10%
Orsolya	153.	Orsika	—	—	1	1	0,10%
Róza	—	Rózsika	1	—	—	1	0,10%
Stefánia	154.	Stefi	—	1	—	1	0,10%
Szeréna	155.	Szerkó	1	—	—	1	0,10%
Szilvia	156.	Szilvi	—	1	—	1	0,10%
Tímea	157.	Timi	—	—	1	1	0,10%
Vera	—	Veronka	—	1	—	1	0,10%
Viktória	158.	Viki	1	—	—	1	0,10%
Vojkica	159.	Vojki	—	—	1	1	0,10%
A becézett személyek száma összesen			365	296	295	956	
A használt becenevek száma összesen			85	72	107		

A bemutatott táblázatok adataiból először is azt állapíthatjuk meg, hogy a becézés mint nyelvi jelenség a nők körében sokkal közkedveltebb, mint a férfiaknál. A névviselők 74,87%-át becézik, ebből a 919 becézett nőre 159 és a 884 becézett férfire 112 becenév jut.

Ennek a 271 becenévnek a névviselők közötti megoszlása nagyon bonyolult, mivel a nyelvi gazdaságosság következtében egy-egy becenév több személyt is azonosíthat. De olyan esetekkel is találkozunk, amikor egy névviselőre 3—4 becenév is jut. Például egy *Erzsébet* nevű nőt szólíthatunk *Bözsi, Erzsi, Erzsike, Kicsi* becenéveken is a beszédhelyzetnek megfelelően. Ezekkel a sokrétű név—névviselő kapcsolatokkal magyarázhatjuk a becenevet-viselők számának a felduzzadását a táblázatokon. A táblázatokból láthatjuk, hogy az utónevek funkcióegyensúlyának a fenntartására egy nagyon gazdag becenévállomány alakult ki.

Az egyes utónevek becenévcsoportjai más-más összetételűek: egyesek népesebbek, mások viszont nem.

A legtöbb becenévváltozata a túl gyakori és az átlaggyakoriságú utóneveknek van, amint azt a nevek utáni számadatok is jelzik. A férfinevek közül a *Lajos* (9), *István* (7), *János* (7), *Kálmán* (6), *Béla* (5), *József* (5), *András* (4), *Ferenc* (4) *György* (4), *Mihály* (4), *Sándor* (4), *Árpád* (3), *Attila* (3), *László* (3), *Zsigmond* (3), a női nevek közül az *Ilona* (11), *Erzsébet* (10), *Mária* (10), *Terézia* (7), *Emma* (6), *Julianna* (6), *Katalin* (6), *Ibolya* (5), *Teréz* (5), *Rozália* (5), *Eszter* (4), *Margit* (4), *Ágnes* (3), *Anna* (3), *Enikő* (3), *Irén* (3), *Magdolna* (3) utónevek rendelkeznek a legtöbb becealakkal.

A ritkább utónevek csoportjaiban esetleg 1—2 becenév tűnik fel. A férfinevek esetében az *Antal* (2), *Dániel* (2), *Endre* (2), *Levente* (2), *Rajmund* (2), *Ruben* (2), *Szabolcs* (2), *Zsolt* (2) sorolható ide, illetve az egy beceformás *Adalbert, Aladár, Áron, Barnabás, Demeter, Dénes, Elek, Gedeon, Gellért, Gergely, Hunor, Jenő, Lóránt, Norbert, Ottó, Simon, Tamás, Tihamér.*

A női utónevek közül két becenévvel jelentkezik az *Angéla, Beáta, Cecilia, Emese, Flóra, Gizella, Hajnal, Jolán, Klára, Lídia, Sára,* egy becealakkal pedig az *Andrea, Anikó, Diána, Dorina, Emőke, Erika, Etel, Flórika, Gyöngyi, Izabella, Judit, Kornélia, Laura, Márta, Orsolya, Róza, Stefánia, Szeréna, Szilvia, Tímea, Valéria, Vera, Viktória, Vojkica, Zsófia.*

Természetesen kivételek is akadnak. Így a ritkább utóneveknek lehet kettőnél több becepárjuk is, mint ahogy a *Miklós* (5), *Péter* (3), *Róbert* (3), férfi-, illetve az *Annamária* (3), *Borbála* (3), *Gabriella* (3), *Karolina* (3), *Veronika* (3) női utónevek esete is mutatja. De a gyakori nevek is jelentkezhetnek 2 becepárral csupán: *Gábor, Gyula, Imre, Károly, Tibor, Zoltán; Etelka, Éva, Ildikó, Piroska, Tünde, Zsuzsanna,* vagy csak eggyel: *Csaba; Edit, Emma, Mónika.*

Az említett utónevek köré rendeződő becenévállományunk nemzedékenkénti megoszlása is érdekesen alakul. A férfiaknál a becenevet viselők és a használt becenevek száma fokozatosan nő az első nemzedéktől a harmadik fele: 223 → 309 → 447, illetve 37 → 51 → 107. Így a fiatalok körében a legélénkebb, a legkedveltebb a becézés.

A nők esetében a nemzedékenkénti becézés helyzete teljesen másképpen alakul. Az idősebbektől a fiatalok fele csökken a becézettek száma: 365 → 296 → 295. A használt becenevek száma pedig ingadozik a három nemzedéken belül: 85 → 72 → 107. A férfi becenevekhez hasonlóan itt is a fiatalok viselik a legtöbb becenévformát.

A női beceneveknek ez a megoszlása a névdivattal hozható kapcsolatba. Tudjuk, hogy a névrendszerben a divatba jövő utónevek vannak túlsúlyban. Ezeknek kicsi a megterheltségük, így becenév nélkül is betölthetik szerepüket, vagy esetleg 1—2 becenévvel. Az első nemzedék női névviselői viszont nagyrészt hagyományos, törzsállománybeli vagy kiszorulóban levő utóneveket viselnek. Ezek a gyakori utónevek veszítettek funkcióértékükből, ezért azonosító szerepük betöltésére több becealakjuk is megjelenik.

A becenévállomány tagjainak nemzedékenkénti megoszlása alapján 3 csoportot állíthatunk fel. Egyes becenevek több alcsoportban is feltűnnek, mivel néhány utónévnek azonos becealakja van.

1. A becenevek törzsállománya. A három nemzedék mindenikében 24 férfi- és 21 női becenév jelentkezik: *Bandi, Feri, Gabi, Gedus, Gyuri, Gyurka, Gyuszi, Jancsi, Jani, Janika, Jóska, Karcsi, Laci, Lajcsi, Laji, Miki, Misu,*

Pista, Pityu, Rubi, Sanyi, Tibi, Zoli, Zsiga; Anus, Anuska, Boriska, Böske, Erzsi, Erzsike, Erzsók, Ibi, Ica, Ilonka, Irénke, Juci, Juliska, Manci, Mari, Marika, Mariska, Piri, Rózsi, Rózsika.

2. A kiszorulóban levő becenevek csoportja. 11 férfi becenév tartozik az első és második vagy csak az első nemzedék becenévállományába: *Anti, Bélus, Endre, Endru, Gergő, Jenci, Lajkó, Miska, Mitru, Tóni.* A női becenevek részlege sokkal népesebb: *Aci, Ági, Agica, Bözsi, Bözsike, Cili, Cilike, Emmuka, Emmus, Emmuska, Eszti, Esztike, Etelka, Etus, Flóri, Flórika, Gizi, Gizike, Ilon, Ilus, Jolánka, Joli, Jucika, Julcsa, Julis, Klári, Lidi, Lidika, Lili, Lina, Linuska, Magdus, Manci, Mancika, Manyi, Muci, Neli, Rozika, Rózsika, Szerkó, Tera, Veronka, Verus, Viki, Zsófi* (49).

3. A névállományt bővítő, divatba jövő becenevek. A II. és a III. nemzedék újabb becenevei közé 75 férfi és 82 női név sorolható be. Ezek a következők: *Aben, Ali, Ari, Árpádka, Árpi, Árpika, Ati, Bandika, Barnus, Béluci, Béluka, Béluska, Csabi, Dani, Danika, Déneske, Ferike, Ferkó, Feró, Gabika, Gellértke, Gyurika, Gyuszi, Ihmi, Imi, Istvánka, Jankó, Janó, Jocó, Józsika, Kálmánka, Kálmi, Kari, Kiki, Kuli, Lacika, Lajcsika, Lajika, Lali, Lalika, Laló, Leve, Levi, Lorika, Mikike, Misi, Mityu, Náni, Norbi, Oti, Öcsi, Öcsike, Paci, Péterke, Peti, Petike, Pisti, Pistu, Pityuka, Rajmi, Rajmonka, Róbertke, Robi, Robika, Sanyika, Satya, Simike, Szabi, Tibike, Tihi, Tomi, Zolika, Zsolti, Zsoltika; Anci, Andi, Andzsi, Angi, Ani, Babu, Babuci, Bea, Beácska, Bori, Borka, Dia, Dori, Editke, Eme, Emo, Enci, Enci-Penci, Eni, Eri, Erzsó, Eszterke, Évi, Évike, Flórici, Gabi, Gabici, Gabika, Gyöngyike, Hajnalka, Hajni, Ibici, Ibike, Iboly, Icik, Icu, Ila, Ildi, Ilike, Ilu, Inci, Inku, Iza, Jutka, Kati, Katica, Katika, Kató, Kicsi, Klárika, Lia, Linus, Lóra, Maca, Magda, Magdi, Manyi, Manyika, Marcsa, Maresz, Maris, Margitka, Marika, Márti, Mesi, Móni, Orsik, Pici, Pinyi, Pirike, Sári, Sárika, Stefi, Szilvi, Terike, Teru, Timi, Tini, Tündi, Tündike, Veronka, Vojki.*

A fenti csoportosítással kapcsolatban még meg kell említenünk azt, hogy 14 becenév nem sorolható be egyetlen kategóriába sem. Két férfinév, a *József* és a *Zsigu*, valamint 12 női becenév, az *Emi, Ibolyka, Icuka, Tercsi, Terézke, Teri, Teru, Terus, Rozi, Valika, Zsuzsa, Zsuzsika* ingadozik.

A becenevek nemzedékenkénti megoszlásából is az derül ki, hogy a divatba jövő újabb becenevek vannak túlsúlyban a névállományon belül 57,29%-kal. A kiszorulóban levő becenevek 21,53%-kal, a törzsállománybeliek 16,42%-kal és az ingadozók 4,38%-kal szerepelnek a becenévanyagon belül.

II. A becenevek funkciója. A falu beceneveinek igazi élettere a népi névhasználat. A népi névhasználatban a becenév általában vagy utónévvel, vagy ragadványnévvel együtt él. Önmagában csak a magánélet szűk köreiben azonosít.

Minden becenév megjelenik a *vn + bn* kapcsolódási formában, akárcsak az utónevek. Ezen kívül *rn + bn* kapcsolatban is előfordulhatnak egyes becenevek, mint az *Árpi, Bélus, Feri, Ferkó, Gabi, Gyuri, Jancsi, Jani, Jankó, Jóska, József, Karcsi, Lajcsi, Miki, Miska, Pista, Sanyi, Satya, Tibi, Zsiga* és a *Böske, Bözsi, Emike, Emmus, Erzsi, Erzsike, Erzsók, Eszti, Etel, Ica, Ilonka, Juci, Kati, Klári, Lina, Mari, Mariska, Piri, Teru* férfi- és női becenevek.

A *rn + vn + bn* szerkezetben az *Árpi, Béla, Feri, Gedus, Gyuri, Jani, Jóska, József, Lajcsi, Laji, Pista, Sanyi, Tibi, Zsiga* férfi becenevek és az *Emi, Emike, Erzsike, Juliska, Lina, Magdus, Róza* női becenevek jelennek meg. Egyetlen férfi becenév, a *Gyuszi* $rn_1 + rn_2 + bn$ kapcsolatban szerepel.

A becenevek funkciójával kapcsolatban megemlíthetjük, hogy az azonosítás mellett érzelmi töltést is hordoz. A ragadványnevekhez hasonlóan a becenevek hangulata is a kedveskedő, goromba vagy közömbös árnyalatok széles skáláján mozoghat. Nem könnyű eldönteni egy-egy becenév érzelmi, hangulati határát, hiszen ez aszerint változik, hogy ki kire használja az illető becenevet, de független is lehet a névviselőtől vagy a névhasználótól. Ennek ellenére megpróbálunk felállítani két hangulati, érzelmi alapú névcsoportot a becenevek körében is.

1. A valódi becenevek csoportja. A valódi becenevek eredeti becéző funkciójuknak valóban megfelelnek, hangulati tartalmuk többé-kevésbé erős és mindig kedvező (l. B. Gergely Piroska, *Inaktelke személynévrendszere:* NyIrK. XV [1972], 47). A becenevek többségét be lehet sorolni ebbe a kategóriába. A férfi becenevek közül az *Ali, Ári, Árpádka, Árpika, Bandika, Barnus, Béluci, Béluka,*

Bélus, Béluska, Danika, Déneske, Ferike, Ferkó, Feró, Gabika, Gellértke, Gyurika, Gyurka, Huni, Imi, Istvánka, Jancsi, Janika, Jankó, Janó, Jocó, Józsi, Józsika, Kálmánka, Kálmi, Kálmika, Kari, Kiki, Kuli, Lacika, Lajcsika, Lajika, Lajkó, Lali, Lalika, Laló, Leve, Levi, Lorika, Mikike, Miska, Misu, Mityu, Nání, Norbi, Oti, Ócsi, Ócsike, Paci, Péterke, Peti, Petike, Pisti, Pistu, Pityuka, Rajmi, Rajmonka, Róbertke, Robi, Robika, Sanyika, Satya, Simike, Szabi, Tibike, Tihi, Tomi, Zolika, Zsigu, Zsolti, Zsoltika (77), a női nevek közül pedig az *Ágica, Andi, Andzsi, Angi, Anci, Ani, Anuska, Babu, Babuci, Bea, Beácska, Bori, Boriska, Borka, Böske, Cili, Cilike, Dia, Dori, Editke, Eme, Emike, Emmuka, Emmus, Emmuska, Emő, Enci, Enci-Penci, Eni, Eri, Erzsike, Erzsó, Erzsók, Eszterke, Esztike, Etelka, Évike, Flórici, Flórika, Gabici, Gabika, Gizike, Gyöngyike, Hajnalka, Ibici, Ibike, Ibolyka, Icik, Icuka, Ila, Ilike, Ilonka, Ilu, Inci, Inku, Irénke, Iza, Jolánka, Jucika, Juliska, Katica, Katika, Kató, Kicsi, Klárika, Lia, Lidika, Lili, Linus, Linuska, Lóra, Maca, Mancika, Manyi, Manyika, Maresz, Margitka, Marika, Mariska, Márti, Mesi, Muci, Orsika, Pici, Pinyi, Pirike, Rozi, Rozika, Rózsika, Sárika, Stefi, Szerkó, Szilvi, Tercsi, Terézke, Terike, Timi, Tini, Tündike, Valika, Veronka, Viki, Vojki, Zsuzsika* (104) — szerepel valódi becenévként a névállományban.

2. A becéző formájú nevek csoportja. A beceneveknek egy másik csoportja az előbbiekkel ellentétben csak formailag minősíthető becenévnek, mivel a névelemek „eredeti becéző hangulati tartalmukat elveszítették" (l. B. Gergely Piroska i.m. 48). Ilyenek az *Aben, András, Anti, Arpi, Bandi, Béla, Csabi, Dani, Endre, Endru, Feri, Gabi, Gedus, Gergő, Gyuri, Gyuszi, Jani, Jenci, Jóska, Karcsi, Laci, Lajcsi, Laji, Miki, Misi, Mitru, Pista, Pityu, Rubi, Sanyi, Tibi, Tóni, Zoli, Zsiga* (34) férfi becenevek, és a következő női becenevek: *Áci, Ági, Anus, Böske, Bözsi, Emi, Emma, Erzsi, Eszti, Etel, Etus, Évi, Flóri, Gabi, Gizi, Hajni, Ibi, Iboly, Ica, Icu, Ildi, Ilon, Ilus, Joli, Juci, Julcsa, Julis, Jutka, Kati, Klári, Lidi, Lina, Magda, Magdi, Magdus, Manci, Marcsa, Mari, Maris, Móni, Neli, Piri, Róza, Rózsi, Sári, Tera, Teréz, Teri, Teru, Terus, Tündi, Vera, Verus, Zsófi, Zsuzsa* (55).

A becenevek a bemutatott kapcsolódási formákban 67,02%-ban valódi becenevekként jelennek meg, 32,96%-ban pedig becéző formájú nevekként. A valódi becenevek többsége, uralma a körtvélyesi névközösség érzelmi, hangulati gazdagságára vezethető vissza.

III. A becenevek nyelvi alkata. A becenévállomány nyelvi felépítésére nézve többnyire utónevekből képzett nevekből áll. Egy kis hányada pedig nem utónévi eredetű becenév, hanem bármely név helyett használható névelem, mint az *Ócsi, Ócsike*, férfi-, illetve a *Babu, Babuci, Kicsi, Pici* női nevek.

Az utónevekből származó beceneveinket aszerint, hogy milyen képzésformákkal alakultak, a következő alaktani csoportokba sorolhatjuk:

1. alapnév + képzés: *Árpádka, Déneske, Gellértke, Istvánka, Kálmánka, Péterke, Róbertke; Editke, Eszterke, Etelka, Gyöngyike, Hajnalka, Irénke, Jolánka, Margitka, Terézke.*

2. tőrövidülés: *Bea, Dia, Iboly, Ilon, Etel, Teréz.*

3. tőrövidülés + képzés: *Ali, Anti, Ári, Árpi, Árpika, Ati, Barnus, Béla, Béluci, Béluka, Bélus, Béluska, Csapi, Dani, Danika, Endru, Feri, Ferike, Ferkó, Feró, Gabi, Gabika, Gedus, Gergő, Gyuri, Gyrika, Gyurka, Gyuszi, Huni, Imi, Jancsi, Jani, Janika, Jankó, Janó, Jenci, Jocó, Jóska, Józsi, Józsika, Kálmi, Kálmika, Karcsi, Kari, Kuli, Laci, Lacika, Lajcsi, Lajcsika, Laji, Lajika, Lajkó, Leve, Levi, Lorika, Miki, Mikike, Misi, Miska, Misu, Mityu, Norbi, Oti, Peti, Petike, Rajmi, Rajmika, Robi, Robika, Rubi, Sanyi, Sanyika, Satya, Simike, Szabi, Tibi, Tibike, Tihi, Tomi, Zoli, Zolika, Zsiga, Zsigu, Zsolti, Zsoltika; Áci, Ági, Ágica, Anci, Andi, Andzsi, Angi, Ani, Anus, Anuska, Beácska, Bori, Boriska, Borka, Dori, Eme, Emi, Emike, Emmuka, Emmus, Emmuska, Emő, Enci, Eni, Erzsi, Erzsike, Erzsó, Erzsók, Eszti, Esztike, Etus, Évi, Évike, Flóri, Flórici, Flórika, Gabi, Gabici, Gabika, Gizi, Gizike, Hajni, Ibi, Ibici, Ibike, Ibolyka, Ica, Icik, Icu, Icuka, Ila, Ildi, Ilike, Ilonka, Ilu, Ilus, Inci, Iza, Joli, Juci, Jucika, Julcsa, Julis, Juliska, Jutka, Kati, Katica, Kató, Klári, Klárika, Lidi, Lidika, Maca, Magda, Magdi, Magdus, Manci, Mancika, Manyi, Manyika, Marcsa, Maresz, Mari, Marika, Maris, Mariska, Márti, Móni, Orsika, Piri, Pirike, Róza, Rozi, Rozika, Rózsi, Rózsika, Sári, Sárika, Stefi, Szerkó, Szilvi, Tera, Tercsi, Teri, Terike, Teru, Terus, Timi, Tündi, Tündike, Valika, Vera, Veronka, Verus, Viki, Vojki, Zsófi, Zsuzsa, Zsuzsika.*

4. tőcsonkulás: *Aben; Lina.*
5. tőcsonkulás + képzés: *Mitru, Tóni, Linus, Linuska.*
6. képzés rövidült és csonkult tövekből: *Cili, Cilike, Lia, Mesi, Muci, Neli, Tini.*
7. hangcsoport-kettőztetés: *Kiki.*
8. hangcsoport-kettőztetés + képzés: *Lali, Lalika, Laló; Lili.*
9. ikerítésből való kiválás: *Bandi, Paci, Pista; Böske, Enci-Penci, Pinyi.*
10. ikerítésből való kiválás + képzés: *Bandika, Nàni, Pisti, Pistu, Pityu, Pityuka; Bözsi, Bözsike.*
11. névösszerántás: *Inku.*
12. A *Laurából* alakult *Lóra* becenevet szóbelseji hang-, illetőleg betűösszeolvadásos alakként tarthatjuk számon.

A falu becenévállományában a képzéssel alakult becenevek vannak túlsúlyban a nevek nyelvi alkata szerint, hiszen a névanyag 95,55%-a képzett elem, 4,45%-a pedig más névalkotási módokkal jött létre.

CSOMORTÁNI MAGDOLNA

PRENUME ŞI NUME HIPOCORISTICE DIN CURTUIUŞENI (JUD. BIHOR)

(Rezumat)

Articolul reprezintă partea a treia a unui studiu de antroponimie (vezi NyIrK. XXX [1986], 141—50; XXXI [1987], 115—29). Se descrie sistemul prenumelor şi al hipocoristicelor din satul Curtuiuşeni (jud. Bihor). Particularităţile caracteristice ale întrebuinţării prenumelor şi hipocoristicelor din această localitate sînt privite şi explicate sub aspectul relaţiilor lor reciproce şi al relaţiilor acestor nume faţă de celelalte tipuri (nume, supranume) ale sistemului de nume. Studiind pe generaţii articolul scoate în evidenţă dinamica interioară a sistemului prenumelor şi direcţiile schimbării modei numelor. În acest sens se face distincţie între stratul stabil al prenumelor şi cel al prenumelor periferice sau devenite mai uzuale sub influenţa modei. Cercetînd funcţia prenumelor se constată că, în uzul popular al numelor, numai prenumele cu frecvenţă redusă îşi îndeplinesc funcţia lor, celelalte prenume au fost înlocuite parţial sau în întregime cu hipocoristice.

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XXXII. évf. 1988. 2. szám

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A HAZAI MAGYAR VERSESKÖTETEK MEGJELENÉSÉNEK DINAMIKÁJA 1944 ÉS 1987 KÖZÖTT

Korábbi könyvészeti felmérésem folytatásaként megpróbáltam összeírni a romániai, illetve az átmenetileg Romániában alkotó szerzők magyarul írott és hazai kiadók (nyomdák) gondozásában 1944—1987 között megjelent verseskötetеit, függetlenül azok műfajától és terjedelmétől. Az antológiák közül csak a hazai magyar költők eredeti verseit tartalmazó kiadványokat vettem figyelembe, a szerzői kötetek közül viszont számba vettem azokat is, amelyekben az eredeti verses művek prózai írások, műfordítások, képző-, fotó- és zeneművészeti alkotások kíséretében láttak napvilágot.

Alább a feltárt — korántsem hiánytalan, ám így is tanulságos — adatok csoportosítását kísérelem meg.

Az 1944—1987 közötti 44 évben megjelent 19 antológia (ide számítva 1—1 négy, illetve öt szerzős kötetet is), valamint 164 költőnek nem kevesebb mint 618 kötete — összesen tehát 637 kiadvány.

A költők sorából 8 — köztük Dsida Jenő, Reményik Sándor és Salamon Ernő — a két világháború közötti alkotásainak újrakiadásával szerepel.

Szerzőnkénti átlagban csaknem 4 kötet hagyta el a sajtót a vizsgált időszakban. Ennél több kötete összesen 40 költőnek látott napvilágot: Majtényi Eriknek 27, Szemlér Ferencnek 25, Kiss Jenőnek 22, Horváth Imrének és Horváth Istvánnak 21—21, Szilágyi Domokosnak 17, Kányádi Sándornak 16, Lászlóffy Aladárnak és Palocsay Zsigmondnak 13—13, Tóth Istvánnak 12, Létay Lajosnak 11, Bartalis Jánosnak, Székely Jánosnak, Tamás Máriának, Veress Zoltánnak 10—10, Hajdu Zoltánnak, Méliusz Józsefnek, Salamon Lászlónak 9—9, Endre Károlynak, Kádár Jánosnak, Kenéz Ferencnek, Király Lászlónak, Lászlóffy Csabának, Márki Zoltánnak 8—8, Jancsik Pálnak, Markó Bélának, Szőcs Kálmánnak 7—7, Balla Zsófiának, Fábián Sándornak, Molnos Lajosnak, Oláh Istvánnak, Salamon Ernőnek, Szász Jánosnak 6—6, végül pedig Anavi Ádámnak, Gittai Istvánnak, Hervay Gizellának, Jánky Bélának, Páskándi Gézának, Szabédi Lászlónak és Vásárhelyi Gézának 5—5.

A kiadványok számottevő része bevezető tanulmány, előszó, utószó vagy legalábbis ajánlás kíséretében jelent meg. A kommentáló, bemutató, értékelő szövegek szerzői közül itt elsősorban Szász Jánost, Kántor Lajost és Lászlóffy Aladárt említeném.

A kötetek grafikai kiállításában több mint 140 képző-, illetve fotóművész működött közre. Közülük Deák Ferenc neve 62, az Árkossy Istváné 52, a Cseh Gusztávé 27, a Feszt Lászlóé 24, a Plugor Sándoré 14, a Finta Edité és a Kopacz Máriáé 12—12, a Baász Imréé 11, a Pop-Silaghi Vasiléé 10, a Bardócz Lajosé és a Kancsura Istváné 9—9, a Kazinczy Gáboré és a Gy. Szabó Béláé 8—8, a Surány Erzsébeté és a Soó Zöld Margité 7—7, a Bencsik Jánosé, Hervai Kataliné, Nagy Gézáé, T. Rusz Líviáé, A. Tollas Júliáé és B. Tamás Kláráé pedig 6—6 esetben fordul elő az egyes kiadványokon.

Az első négy évet összeírásomban 2 + 11 + 9 + 7 kötet képviseli. Ezek a kötetek részben magánszemélyek, illetve különféle közületek kiadásában láttak napvilágot.

1948-tól, az Állami Könyvkiadó megalakulása esztendejétől az évenkénti megjelenések helyzetét két táblázat segítségével szemléltetem. Az első táblázaton a Józsa Béla Athenaeumnál (1948) [I], az Állami Könyvkiadónál (1948—1949 [II], az RNK Írószövetségének Irodalmi és Művészeti Kiadójánál (1950—1951) [III], az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadónál (1951—1960) [IV], az Irodalmi Könyvkiadónál (1961—1969) [VII], valamint az Ifjúsági Könyvkiadónál (1951, 1954—1969) [V], illetve az IMSz KV Ifjúsági Könyvkiadójánál (1952—1953) [VI] megjelent kötetek szerepelnek:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	Ö.
1948	1	1	—	—	—	—	—	2
1949	—	3	—	—	—	—	—	3
1950	—	—	6	—	—	—	—	6
1951	—	—	1	3	1	—	—	5
1952	—	—	—	3	—	1	—	4
1953	—	—	—	4	—	1	—	5
1954	—	—	—	6	6	—	—	12
1955	—	—	—	12	6	—	—	18
1956	—	—	—	7	3	—	—	10
1957	—	—	—	15	8	—	—	23
1958	—	—	—	2	4	—	—	6
1959	—	—	—	4	6	—	—	10
1960	—	—	—	5	6	—	—	11
1961	—	—	—	—	10	—	6	16
1962	—	—	—	—	7	—	6	13
1963	—	—	—	—	9	—	9	18
1964	—	—	—	—	8	—	8	16
1965	—	—	—	—	7	—	10	17
1966	—	—	—	—	9	—	11	20
1967	—	—	—	—	12	—	10	22
1968	—	—	—	—	6	—	20	26
1969	—	—	—	—	9	—	14	23
Ö.	1	4	7	61	117	2	94	

A második táblázat a Kriterion [I], a Dacia [II], az Eminescu [III], a Ion Creangă [IV], a Litera [V], az Albatrosz [VI] és a Facla Könyvkiadó [VII] adatait összesíti az 1970—1987 közötti időszakból:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	Ö.
1970	9	5	2	1	—	—	—	17
1971	8	7	1	—	1	1	—	18
1972	14	5	2	1	—	1	1	24
1973	8	2	2	—	—	1	1	14
1974	9	4	1	1	—	1	1	17
1975	8	3	1	—	—	—	1	13
1976	13	5	—	3	—	2	—	23

	I	II	III	IV	V	VI	VII	Ö.
1977	10	4	1	—	3	1	1	20
1978	15	2	—	3	—	—	1	21
1979	13	4	—	2	2	—	—	21
1980	10	4	—	3	2	1	1	21
1981	11	3	—	2	3	—	1	20
1982	11	4	1	1	—	—	1	18
1983	17	2	—	3	1	—	1	24
1984	9	2	—	1	1	1	—	14
1985	8	2	—	1	—	—	2	13
1986	11	2	—	1	—	—	—	14
1987	7	—	—	3	—	—	—	10
Ö.	191	60	11	26	13	9	12	

A köteteken a kiadás helyeként 11 helységnév szerepel: Bukarest (Bucureşti) 527, Kolozsvár, illetve Kolozsvár-Napoca (Cluj, illetve Cluj-Napoca) 72, Temesvár (Timişoara) 21, Marosvásárhely (Tg. Mureş) 6, Arad 3, Kézdivásárhely (Tg. Secuiesc) és Nagyvárad (Oradea) 2—2, végül pedig Csíkszereda (Miercurea-Ciuc), Szatmár (Satu Mare), Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc) és Szilágysomlyó (Şimleu Silvaniei) 1—1 esetben.

A kiadás és a nyomdai munkálatok helye az esetek többségében nem egyezik. A kötetek száma helységenként így oszlik meg: Cluj (Cluj-Napoca) 467, Oradea 99, Bucureşti 36, Timişoara 13, Arad 5, Sibiu 2, Tg. Secuiesc 2, Braşov 1, Craiova 1, Odorheiu Secuiesc 1, Satu Mare 1, Şimleu Silvaniei 1.

A kötetek közül jó néhány különféle sorozatok keretében látott napvilágot: 1—1 kötet A Romániai Magyar Népi Szövetség Kiskönyvtára (1945) és a Móricz Zsigmond Kollégium könyvei (1946) sorozatban, további 1—1 kötet a Józsa Béla Athenaeum Népművelési Füzetek (1948), az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó Haladó Hagyományaink (1952) és az Irodalmi Könyvkiadó Kincses Könyvtár (1961), 11 kötet pedig az Ifjúsági Könyvkiadó Napsugár Könyvek (1959—1967) sorozatában jelent meg. Külön említést érdemel az Ifjúsági, illetve a Dacia Könyvkiadó Tanulók Könyvtára, az Ifjúsági, illetve az Albatrosz Könyvkiadó Legszebb versei, valamint az Irodalmi, illetve a Kriterion Könyvkiadó Romániai Magyar Írók és Forrás sorozata a maga 10, 19, 28 és 57 kiadványával. A legjobb szolgálatot a Forrás sorozat teszi. Keretében máig nem kevesebb mint 58 szerző debütált verseskötettel. Az összefoglaló szerepre vállalkozó Romániai Magyar Írók sorozatban viszont eddig 25 költőnek látott napvilágot versgyűjteménye — esetenként vegyes műfajú kötetben, amint alább következik:

Bartalis János, *Versek.* [I. kötet.] (A bevezetőt írta Izsák József.) (A borítólapot ifj. Cseh Gusztáv rajzolta.) Irodalmi Könyvkiadó. 1963. 491 l.

Szentimrei Jenő, *Versek.* (Válogatta és előszóval ellátta Gálfalvi Zsolt.) (A borítólap Bour Octavian munkája.) Irodalmi Könyvkiadó. 1963. 240 l.

Tompa László, *Versek.* (A bevezetőt írta Veress Dániel.) (A borítólap Bour Octavian munkája.) Irodalmi Könyvkiadó. 1963. 415 l.

Endre Károly, *Versek.* (A bevezetőt írta Méliusz József.) Irodalmi Könyvkiadó. 1965. XXXVIII + 368 l.

Horváth Imre, *Versek.* (A bevezetőt írta Kántor Lajos.) A borítólapot Deák Ferenc rajzolta.) Irodalmi Könyvkiadó. 1965. 575 l.

Dsida Jenő, *Versek.* (A bevezetőt írta Szemlér Ferenc.) (A bibliográfiát összeállította Réthy Andor.) (A borítólapot Deák Ferenc rajzolta.) Irodalmi Könyvkiadó. 1966. 559 l.

Salamon Ernő, *Összegyűjtött versek.* Színpadi költemények. Műfordítások. (Szerkesztette és bibliográfiai mutatóval ellátta Bonyháti Jolán.) Irodalmi Könyvkiadó, 1966. 744 l.

Salamon László, *Versek.* (Az előszót írta Csehi Gyula.) (A borítólap Kancsura István munkája.) Irodalmi Könyvkiadó. 1966. 392 l.

Szabédi László, *Telehold. Veér Anna alszik.* Versek, szépprózai írások [és műfordítások]. (Szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket készítette Csehi Gyula.) (A borítólap Árkossy István munkája.) Irodalmi Könyvkiadó. 1967. 648 l.

Szemlér Ferenc, *Versek* (1924—1944). (A bevezetőt írta Deák Tamás.) (A borítólap Deák Ferenc munkája.) Irodalmi Könyvkiadó. 1967. 623 l.

Bartalis János, *Versek.* [II. kötet.] (A borítólap Cseh Gusztáv munkája.) Irodalmi Könyvkiadó. 1968. 488 l.

Olosz Lajos, *Versek.* (Válogatta és az előszót írta Szász János.) (A borítólap Árkossy István munkája.) Irodalmi Könyvkiadó. 1968. 208 l.

Szemlér Ferenc, *Versek* (1945—1965). Irodalmi Könyvkiadó, 1969. 648 l.

Berde Mária, *Versek. — Műfordítások.* (A verseket válogatta, a bibliográfiai jegyzeteket készítette Molnár Szabolcs.) Kriterion Könyvkiadó. 1970. 352 l.

Brassai Viktor, *Példázat kétkedőnek.* Versek, műfordítások. (Az előszót írta és a bibliográfiát összeállította Mózes Huba.) (A borítólapot Deák Ferenc tervezte.) Kriterion Könyvkiadó. 1971. 152 l.

Horváth István, *Tornyot raktam.* Összegyűjtött versek (1941—1970). (A bevezető tanulmányt írta Deák Tamás.) Kriterion Könyvkiadó. 1972. 679 l.

Áprily Lajos, *Meddig él a csend?* Válogatott versek. (Válogatta és az előszót írta Sőni Pál.) Kriterion Könyvkiadó. 1973. 432 l.

Sipos Domokos, *Vajúdó idők küszöbén.* Elbeszélések, költemények. (Sajtó alá rendezte Bernáth Ernő.) (Nagy Pál bevezető tanulmányával.) (A borítólapot Cseh Gusztáv tervezte.) Kriterion Könyvkiadó. 1973. 336 l.

Dimény István, *Az élet peremén.* Versek. (Sajtó alá rendezte és az előszót írta Szász János.) Kriterion Könyvkiadó. 1977. 107 l.

Korvin Sándor, *A néma számvető.* Összegyűjtött írások (1933—1943). Versek, műfordítások, cikkek, tanulmányok, feljegyzések. (A bevezető tanulmányt írta és Korvin Sándor műveinek bibliográfiáját összeállította Jordáky Lajos.) Kriterion Könyvkiadó. 1977. 319 l.

Szőcs Kálmán, *A legszebb éneket kerestem.* Válogatott versek. (A bevezetőt Csiki László írta.) Kriterion Könyvkiadó. 1977. 287 l.

Szilágyi Domokos, *Kényszerleszállás.* Összegyűjtött versek. (A bevezető tanulmányt írta Kántor Lajos.) (A fénykép Palocsay Zsigmond felvétele.) Kriterion Könyvkiadó. 1978. 427 l.

Bözödi György, *Nap és árnyék.* Versek. (Az utószót Izsák József írta.) Kriterion Könyvkiadó. 1979. 204 l.

Gellért Sándor, *A magány szikláján.* Válogatott versek [és műfordítások] (1937—1970). (A bevezetőt írta Kereskényi Sándor.) Kriterion Könyvkiadó. 1983. 291 l.

Majtényi Erik, *Emberek, lakások lakói.* Versek, műfordítások. (A bevezetőt Szász János írta.) Kriterion Könyvkiadó. 1983. 272 l.

Reményik Sándor, *Az építész fia.* Versek (1916—1941). (Válogatta és a bevezető tanulmányt írta Kántor Lajos.) Kriterion Könyvkiadó. 1983. 284 l.

Szemlér Ferenc, *Versek* (1966—1978). (A kötetet összeállította Bodor Pál.) Kriterion Könyvkiadó. 1983. 376 l.

Méliusz József, *Válogatott költemények* (1930—1980). (Válogatta és az utószót írta Szász János.) Kriterion Könyvkiadó. 1984. 460 l.[1]

Az 1944—1987 közötti időszakban évenként átlag 14—15 hazai magyar verseskötet hagyta el a sajtót. Az utóbbi 22—23 esztendőben a megjelenések évi átlaga ennél is magasabb: mintegy 18—19 kötet.

MÓZES HUBA

[1] A sorozat keretében időközben — 1988-as jelzéssel — megjelent Kiss Jenő *A repülőtér közelében* cimű versgyűjteménye is.

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XXXII. évf. 1988. 2. szám

A ROVARNEVEK NYELVJÁRÁSI SZÓKINCSÉBŐL

A Romániai magyar nyeljárások atlasza kérdőfüzetében címszóként számos — ismertebb — rovarnév szerepelt. Az anyaggyűjtés során felbukkanó sokféle tájszó igazolta is ezeknek a címszavaknak a beiktatását. Nincs módunkban itt most az anyag egészét bemutatni, csupán néhány érdekes és tanulságos térképlap adatait sorakoztatjuk fel.

1. Mindenekelőtt az iránt érdeklődtünk, hogy általában: „Mi a neve annak a légyhez hasonló kicsi állatnak, mely a földön mászik vagy repül?" A *bogár* címszónak megfelelően a következő válaszokat kaptuk:[1]

Bogár: *bogár* (A:1—3, B:1—10, C:3, D:1—6, E:1—5, 7—13 F:3, 6, 7, 10, 11, 13, G:2, I:1, 2, J:1—3, K:1—3, L:3, 5, 7—9, 11, 14, 18, M:2—6, 9, 10, 12, 14—16, O:1, 2, P:1, T:3—5, 11, 12, 20, U:7), *bogàr* (C:2, E:6, F:2, 4, 5, K:5, L:1), *bogár* (C:1, F:1, 8, H:1), *bogár* (M:7, 8, 13, 17, 18, N:1, 3, 4, R:1, T:1, 2, 6—10, 12—14, 16—19, U:1, 6, 8), *bogạ̀r* (N:2), *bọgár* (F:12, L:12, R:2), *bạgár* (K:4, L:2, 4, 10, 13, 15—17, M:1, R:2), *bạgàr* (L.6, 19), *bagár* (F:9, G:1), *bagàr* (K:5), *bagár* (F:8), *bogār* (M:8), *bogarucska* (M:3).

A kutatott terület egészén tehát szóföldrajzi szempontból egységesen a *bogár*, illetőleg a szó valamely hangalakváltozata fordul elő. Ezt az egységes képet mutatja az MNyA. anyaga is (1035. térkép). A térképlap tehát hangtani tanulságokkal jár; vizsgálható a hangsúlyos helyzetű *a/o* fonémaváltakozás, az *a*-zás, az *á* fonéma hangszíne *(á, ā)* és időtartama *(á, à, ȧ)*. Az itt nem közölt *bogarak, bogarat* címszavú térképlapokkal együtt alaktani vizsgálatot, a tőváltakozás tanulmányozását teszi lehetővé: *bogár/bogarak, bogárok; bogár/bogarat, bogárt.*

2. A következő, a *légy* címszavú térképlapunk is egységes szótanilag, csupán a szóban lévő *é* fonéma realizációi (egyeshang eső vagy emelkedő kettőshangzó) érdemelnek figyelmet. Az adatok közlése tehát inkább egy hangtani vizsgálat tárgya lehet. Annál érdekesebb a *bögöly* térképlap anyaga. A kérdés talán nem volt elég pontos („Mi a neve annak a na-

[1] A betűjelnek és indexszámnak megfelelő kutatópontok jegyzékét lásd NyIrK, X, 58.

gyobb, szürke légyfajtának, amely nyáron a marhákat csípi?"), mert miként látni fogjuk, megkülönböztetnek olykor több bögölyfélét is (l. még MNyA. 642. térkép).

Bögöly: *bögöj* (I:2, O:1, P:1), *bögȍj* (D:6, J:3), *bögöl* (D:5), *bögȍ̱ü* (D:5), *bügȍ̱ü* (J:1); — *bögöjlégy* (I:1), *bögȍ̱ülę̱igy* (O:2),

bogarazò légy (F:10), *bogaraddzolę̱gy* (L:19), *bogàraddzolę̱gy* (K:5), *bogároddzòlę̄gy* (M:16), *bagaràzzòlę̱gy* (K:4), *bogározȍ̱ulé'gy* (T:13), *bogározòulégy* (F:3), *bagaráddzȍ̱légy* (L:14),

dungóulé'gy (T:16), *dungȍ̱ulégy* (T:10), *dungõulę̄'gy* (T:1), *dungȏlę̄gy* (U:4), *dungulòl'ę̱gy* (U:6), *dungulõlę̄gy* (U:5), *dungòlę̱gy* (T:18), *dangólégy* (L:18), *dungòulégy* (J:2); — *dungõ* (T:19), *dungóu* (T:9), *dungõu* (U:3), *dungóu* (A:1, T:5); — *bango!* (F:1),

kutyalégy (T:11), *kutyalę̄gy* (M:13),

lolę̱gy (C:1), *lòlę̄gy* (T:8),

bivajlé'gy (E:10), *bihajlé'gy* (E:9),

marhalégy (F:6, 7), *marhalę̱gy* (C:2, E:6), *màrhalégy* (F:13, K:1, L:2), *màrhaléGy* (E:12, F:9, L:5), *màrhalę̄gy* (G:1, 2), *màrhalę̄gy* (M:7, 14), *màrhalę̄'gy* (T:2, U:2), *marhalę̱gy* (F:5), *màrhalę̱'gy* (E:11), *marhalé'gy* (B:5), *marhalę̀i̱gy* (B:10), *màrhaléigy* (E:1), *màrhalé'gy* (M:9, 12), *mãrhalę̄i̱gy* (E:4), *marhalę̱Gy* (F:4),

nagylégy (E:8, F:7, L:1—4, 7, 9—13, M:15, T:3, U:1), **nagyléGy** (E:7, 12, F:11, L:3, 15, 17), **nagylę̱gy** (F:4, 8, L:16, R:2), **nagylę̱gy** (E:13, F:2, K:2, T:14, U:8), **nagylé'gy** (B:7, E:5, 10, M:12, 18, T:7), **nagylę̄i̱gy** (M:4), **nadzslę̱dzs** (L:1, **nagylę̱gy** (E:9, F:8, L:6, **nagylę̄gy** (T:6), **nagylię̱gy** (T:12), **nagylé'gy** (M:5), **nagylę̄gy** (M:16, T:8),

szȕrkelę̄'gy (M:10), **szȕrkelé'gy** (M:6), **szȕrkę̱légy** (N:3, U:1),

tàrkalę̱gy (K:3), **tàrkaléGy** (T:4),

péi̱csilę̱gy (B:6); — **pécs ~ pé'cs** (C:3),

szuronyosli̱égy (T:20),

légy (M:1), **léi̱gy** (A:1),

pȏücsik (A:3, B:1, 3, 4, 9, D:1, 3, E:2), **pȍ̱ücsik** (A:2), **pȍ̱ücsik** (B:2), **pȏücik!** (D:2),

barátlégy (M:3),

darázs!! (M:2),

szürkebogár (M:8),
burungozuólyégy (N:4),
szakadiék! (M:17),
bondár (N:2), *banzár* ~ *bandzár* (R:1),
tëun ~ *taβon* (N:1),
sztrëtya (F:12), *sztrętya* (K:5),
dunguo 'fényes légyfajta' / *barátosi liëgy* 'szürke~' (U:7), *tëun* ~ *taun* / *kuśalęgy* (H:1), *pőücsik* / *nagylégy* (E:3), *bögöj* / *kutyalégy* (D:4).

A kutatott területen hallható elnevezések egy része önálló, csak a kérdéses rovart jelölő szó *(bögöly, pőcsik, sztretya, taun)*, más részük névátvitel útján keletkező, más rovart is jelölő név *(szakadék, darázs, banzár, bondár)*, többségük viszont a *légy* szónak valamilyen jelzős összetétele: *marha-, kutya-, bivaly-, lólégy; nagy-, szürke-, tarka-, szuronyoslégy; burungozó-, dungó-, bögölylégy*, továbbá *pécsilégy, barátosilégy, barátlégy, bogározólégy*. Ezek között az elnevezések között találhatunk elhatárolható szóföldrajzi egységeket. A *bögöly, bögölylégy* a Sebes-Köröstől délre a bihari és a bánsági kutatópontokon hallható. A *pőcsik* a Sebes-Körös menti és ettől északra eső kutatópontokon, továbbá még északabbra, az Érmelléken és a Szamosháton fordul elő. A *dungó, dungólégy* a háromszéki székely nyelvjárás sajátossága, bár érdekes módon felbukkan egy Kraszna menti kutatóponton is (A:1). A *nagylégy, marhalégy, szürkelégy* váltogatja egymást a mezőségi nyelvjárásban, a *bogározólégy* e nyelvjárásterület északi és déli peremén bukkan fel. A többi, szórványosan hallható elnevezés súlya nem jelentős, ilyen közöttük a román eredetű *sztretya, bondár, banzár, taun* is (vö. RK.).

3. Kérdőfüzetünkben a következő rovarnévként a *szöcske* szerepelt. A barnás színű, kisebb szöcskefajta nevét kerestük, ez szerepelt a felmutatott színes rajzon is. Néhány esetben azonban kétféle szöcskefajta nevét is felgyűjtöttük, s mivel nem lehetett eldönteni, hogy melyik név vonatkozik a tőlünk kérdezett fajtára, az elnevezések felsorakoztatásakor mindkettő szerepel, dőlt vonallal jelezve, hogy a két szó között jelentésbeli eltérés található.

Szöcske: *szöcske* (A:3, B:2, 5, C:1, D:1, 5, P:1), *szöcskë* (A:2, B:4), *szöcskę* (B:1), *szöcskë* (B:7, 8), *szücske!* (E:1),

zücskőü! (D:2),

kaszás (A:1, B:7, C:3, D:4, E:5, 7, F:6, 12, J:1, L:10), *kaszás* (F:5, L:6), *kaszàs* (F:2, 4, 12, K:2, L:1), *kąszás* (F:11, K:5), *kàszás* (E:6, F:1),

sáska (B:5, 6, D:3, 6, E:1, 12, F:3, 7, 9, I:2, J:2, G:1, K:1, L:2, 4, 8, 12, 18, 19, M:15, O:1, R:1, T:3, 5, 11, 13), *sàska* (L:9, 15, 17, T:14), *sąska* (R:1, T:7, 13, 17), *sáską* (B:9, E:3, 4, 9, 10, 13, F:10, G:2, K:3, 4, L:3, 5, 7, 13, 14, 16, M:1—6, 9, 10, 12, 14, 16, T:4, 18, 19, U:7), *sąską* (M:7, 13, 18, N:3, 4, T:1, 2, 6, 8—10, 12, 18, 19, U:1—7), *sąskǫ* (M:8, 17), *sàskǫ* (U:8), *sáskǫ* (F:10, L:5, 11), *sàską* (N:2), *sásko* (T:20), *szą́szką* (N:1); — *sás!* (E:8); — *kicsi sąską* (T:16),

csiko (C:1),

loacska (S:1),

gabóca (J:3), *kabócą* (I:1),

lękusztą (H:1),

cáp ~ *càp* (E:11),

cápp/sáska (R:2), *kąszás/sáska* (F:8), *kaszás/sáska* (B:10), *szöcske/sáską* (E:2), *szöcskę/kaszás* (B:3).

A 'szöcske' elnevezése tehát a kutatott területen: *szöcske, zücskó, kaszás, sáska, cáp, csikó, lovacska, kabóca, lekuszta.* Az egyetlen kutatóponton felbukkanó *lekuszta* román eredetű szó (RK.). Az eredetileg 'bakkecske' jelentésű *cáp,* hasonlóan a *csikó* meg a *lovacska* elnevezéshez névátvitel útján vált a 'szőcske' nevévé; mindegyik állat jellemző tulajdonsága, hogy ugrik. A felsorakoztatott elnevezések között egyébként nem húzható szóföldrajzi szempontból éles izoglossza, az elnevezések eléggé összefonódnak, mégis megállapítható, hogy a *szöcske* csakis a kutatott terület nyugati részein, főleg a szamosháti, az érmelléki, egy-egy adat erejéig a bánsági és bihari nyelvjárásban fordul elő, szórványosan váltakozva a *sáska* és a *kaszás* névvel. A *kaszás* a mezőségi nyelvjárás északi, északnyugati felében alkot összefüggő szóföldrajzi foltot, bár ezt is meg-megszakítja olykor a *sáska* felbukkanása. A Maros vonalától délre és délkeletre a mezőségi nyelvjárásterület délkeleti részén, s ettől keletre az egész székely nyelvjárásban mindenütt — Kalotaszeghez hasonlóan — a *sáska* hallható. A többi név igen szórványosan, egy-két kutatóponton bukkan fel csupán. Figyelmet érdemel a kicsinyítő képzőnek felfogott és elhagyott *-ka* szóvéghiányos *sás* szóalak.

4. A 'szitakötő' elnevezése nem minden kutatóponton ismert. Az adott válaszok egy részében is némi bizonytalanság volt tapasztalható, már abból kifolyólag is, hogy a szitakötők többfélék is lehetnek.

szit̨a köt̨ǫ̋ü̯ (A:2, B:1), *szita̯kötȍ* (F:10), *szita̯kötȍ* (F:10), *szitakötǫ̏* (U:1), *szitakötö* (F:1, 5, 11, K:1, L:9, T:14), *szitakötȍ* (F:3, 6, K:3, L:1, O:2), *szitakötǫ̈* (B:4, C:2, E:6, 8, F:8, K:2, L:5) *szitakǫ̈tȍ* (T:1, 19), *szitakǫ̈tö* (L:6, 10, 15), *szitakötőü̯* (A:3, B:3, 5, 8, D:1—5, E:5, 10, J:1, M:9, O:2, P:1), *szitakötőᵘ* (E:3, 9), *szita̯kötőᵘ* (T:10), *szitakötȍᵘ* (E:7, J:3), *szita̯kǫ̈tᵘȍ* (U:5, 6), *szitakötő* (I:1, O:1), *szìtakötő* (I:2), *szita̯kötȍ* (M:14), *szit̨akǫ̈tȍ* (M:16), *szita̯kötǫ̋* (M:3), *szita̯kǫ̈tǫ̋* (L:14), *szitakötȍ* (B:2), *szita̯kǫ̈tǫ̏* (T:8), *szita̯kǫ̈tǫ̈* (T:9), *szita̯kǫ̈tő* (M:13), *szitakötǫ̏* (E:7), *szitakötǫ̋* (G:2, I:1), *szitakǫ̈tȍ* (J:2, L:2), *szita̯kǫ̈tȍ* (N:4), *szitakǫ̈tǫ̋* (F:9, U:4), *szitakǫ̈tǫ̏* (G:1), *szita·-kœtȍ* (R:2), *szitakǫ̈tőü̯* (T:16), *szitakötöü̯* (T:17), *szitakötöᵘ* (E:2), *szitakötǫ̈ü̯* (D:6), *szita̯kötü̯ő* (T:12), *szitakötü̯ö* (U:7), *szitakötüȍ* (T:20), *szitakötȍü̯* (B:2), *szitakǫ̈tö* ~ *szitakœtö* (F:12),

zsandár (E:11),

csúszȍᵘőᵘrzöᵘ (B:6),

csúszóᵘpásztor (B:10),

tȕzlepityę (M:2),

ülęmi̯ȅr (M:17),

pa̯ploᵝa̯ (N:2),

kàrác (L:19),

ȍrdökszękȅⁱr (U:3),

ȧvijon (H:1),

pucavágó (L:7),

szëntëmërija lova̯ (N:3),

ha̯lá̯szpillangòᵘ (U:2),

szitáspillango̯ (R:1), *szitapillangò* (T:18),

vízipillango̯ᵘ (T:7), *vízipillancs* (T:6),

vízmérǫ̏ (T:4),

vizȍrzö ~ *vizi ȍrzö* (L:13),

vízilepke (M:12),

pínzőrző (F:7),

kigyoszoga ~ *kigyoszolga* (C:1),

kigyòlę̈gy (L:16),

kigyószẹm (M:1),

kígyópál (L:3),

kígyọpillangọ̀ (E:13), *kígyòpillangò* (M:15), *kígyópillangọ́* (E:12), *kíjópillangọ́!* (C:3),

hosszupillạngọ́ᵘ (T:8),

kígyópásztor (L:8), *kígyọ́pásztọr* (L:12), *kígyọpásztar* (L:4), *kígyọupásztor* (M:9), *kígyòᵘpásztọ̀r* (M:5), *kígyạọ́pásztᵘòr* (B:9), *kẹ̄gyóᵘpạ́sztor* (T:2), *kẹ̄gyọupásztor* (M:10),

kígyóőrző (L:18), *kégyòöörzö̀* (U:8), *kígyòőrzõ* (T:3), *kígyòᵘö̀ᵘrzö̀ᵘ* (M:4, 18), *kígyòöörzö̀ᵘ* (M:7),

— (A:1, E:1, 4, F:2, 4, 13, K:4, 5, L:17, M:6, 8, N:1, T:13).

A felsorakoztatott adatokból kitűnik, hogy az elnevezések között nagy súllyal szerepel a *szitakötő;* ehhez az elnevezés-típushoz tartozik a csekély megterheltségű *szitáspillangó*. Egy másik elnevezésmód a nevet a *kígyó* vagy az azonos jelentésű *csúszó* szóhoz köti, ezzel alkot összetételt: *kígyópillangó, kígyópásztor (csúszópásztor), kígyóőrző (csúszóőrző), kigyószolga, kígyólégy, kígyószem, kígyópál*. Ez a rovarféle nemcsak kígyót őrizhet, hanem mást is, ebből a szemléletből született a *vízőrző, pénzőrző* név, de a *zsandár* elnevezés szintén idetartozik. Helyenként pillangóként tartják számon, és valamilyen jelzővel különítik el a többitől. Ezt mutatja nemcsak a már említett *kígyópillangó, szitapillangó*, hanem a *hosszúpillangó, halászpillangó, vízipillangó, vízipillancs, vízilepke, tűzlepitye név*. Egyfajta humor nyilvánul meg azokban a nevekben, amelyek valamilyen közlekedési eszközre utalnak, mint *ördögszekér, paplova, szentemerija lova, ávijon* (< rom. *avion* 'repülőgép'). Az egy-egy esetben felbukkanó *kárác, ülemér* mibenléte magyarázatra szorul (lásd még MNyA. 644. térkép).

Szóföldrajzi szempontból az elnevezések nem különülnek el mereven. Megállapítható azonban, hogy a *szitakötő* inkább a kutatott terület nyugati felében és szórványosan egy-két más elnevezéssel váltakozva a Szilágyságban, Kalotaszegen, a Maros vonaláig a mezőségi nyelvjárásban is eléggé egységesen megtalálható. Ezt váltják fel a Marostól délkeletre, délre a *kígyóőrző* és hasonló elnevezések, s ezeket találjuk keleten a székely nyelvjárás északi részében, hogy aztán a székely nyelvjárás déli kutatópontjain a *szitakötő* megint átvegye a maga helyét.

5. A *katicabogár* a legismertebb bogarak egyike. Éppen ezért a rajzzal támogatott kérdezésekor (Mi az a kerek, piros hátú, fekete pöttyös bogárka, amellyel a gyerekek játszani szoktak?) az adatközlők a tévedés kizárásával könnyen felismerték.

Katicabogár: *katicabogár* (A:1—3, B:1—6, 8, D:1, 3—6, E:1, 3, 4, 8, 11, 12, F:3, 6, 7, 10, I:1, 2, J:1—3, L:3, 5, 8, 9, 11, 18, M:4, 9, 12, 15, O:1, 2, T:3, 11, 20), *katicabogár* (C:2, E:6, F:4, 5), *katicabogàr* (F:1, 11, L:1), *katicabogár* (R:1, T:7), *katicabogár (U:5), katicabogár* (L:2, 12, 15), *katicabagár* (F:9, G:1, L:10, 13, M:1, R:2), *katicabogár* (D:2, G:2, M:2, 3, 6, U:7), *katicabogár* (M:7, 17, 18, N:3, T:1, 6, 8, 9, 12, 19, U:1—4, 7), *katicabagár* (L:4, 19), *katicabogàr* (K:5), *katicabogār* (M:8), *katicabogár* (L:14); — *katicabogárka* (B:7, P:1), *katicabogárka* (T:17), *katicabogárka* (U:4, 6), *katibogár* (E:2, 5, K:3, L:13), *katibogár* (F:1), *katibagár* (K:4), — *katikabogár* (M:10), *katikabogár* (T:18),

katabogár (E:10, 12 K:3); — *katobagár* (L:16), *katòubogár* (E:9), *katòubogár* (B:10), *kataóbogár* (B:9),

katuska (O:2),

fűszkata (J:1),

máriska (N:4, U:5), *máriska* (M:16); *máriskabogár* (T:10), *máriskabogár* (T:4), *máriskobogár* (M:16), *máriskōbogár* (M:18), *máriskóubogár* (T:2), *máriskōubogár* (M:14), *máriskōubogár* (M:13),

istenbogár (U:8), *istenbogár* (T:20), *istenbogàr* (N:2),

büdözbogár (N:1),

boriskabogár (C:1),

epörkebogár: epörke (T:14),

buburuza (F:2, 6, 8), *buburiza* (F:12, 13),

pipirigò (K:2), *pippiriga* (E:7, K:1), *pipiriga* (E:7),

pëpëruza (C:3),

pëtikula (E:13),

mërijara (H:1),

mamaruca (L:6, 7, T:5), *mamaruccа* (L:17), *maruca* (T:5, 13), *marucabogár* (M:5).

Ezt a rovarfajtát a vizsgált területen nagy súllyal jelölik a személynév + bogár összetételű szavak. Ezek között is első helyen áll a *katicabogár*, mely valamennyi tájegységben, hol kizárólagosan, hol más elne-

vezés mellett, megtalálható. Néhol a kicsinyítés-becézés az utótagban is megnyilvánul: *katicabogárka*. Másutt a *Katalin* utónévnek a *Katica* alaktól eltérő becealakjával találkozunk: *kati-, katika-, kata-, katóbogár*. Egyetlen kutatóponton bukkan fel a becenév *-bogár* utótag nélkül: *katuska;* másutt utótagként: *fűzkata*. A személynév + bogár összetételű névtípusban azonban találunk más becenevet is, mégpedig a Máriának *Máriska, Máriskó*, egyetlen esetben a Borbálának a *Boriska* becealakját. A *máriskóbogár* összefüggő szóföldrajzi foltként jelentkezik az udvarhelyszéki nyelvjárásban. A többi név néhány, vagy csupán egyetlen kutatóponton felbukkanó magyar alakulás *(epörkebogár, büdösbogár, istenbogár)*, vagy pedig román átvétel: *buburuza, pĕpĕruza, mamaruca* (vö. RK.), továbbá *pĕticula* (< rom. petic 'folt'), *mĕrijāra* (a rom. *Maria* becealakja). (Lásd még MNyA. 649. térkép.)

6. Kevésbé ismert, illetőleg ismert, de „neve nincs" bogár a *bodobács*. Emiatt a felmutatott rajzra meg a kérdésre (Mi az a bogár, amely fekete-fehér színű, repülni nem tud, tavasszal a kerítés tövében sütkérezik?) egyfajta bizonytalanság volt tapasztalható a feleletben, vagy pedig éppen nem kaptunk választ.

Bodobács: *pirozsbogár* (A:2, 3, B:4, D:3, E:8, 9, J:1, K:1, M:15, O:1), *pirazsbogár* (F:11, 13), *pirozsbogár* (T:4), *pirazsbagár* (L:2), *pirazsbagár* (R:2), *piros, lapozsbogár* (R:1),

vörözsbogár (I:2), *vörözsbogár* (J:2), *verezsbogár* (L:5), *verezsbagár* (L:14),

katonabogàr (F:5), *katonabogár* (E:6),

katanabancsi (F:6),

szabòbogár (T:4), *szabuobogár* (T:12),

húsétibogár (L:11), *húsétibogár* (L:12), *husvĕtibogàr* (F:4), *hùsétibogár* (L:8),

isten bárannya (G:2), *istẹn bárannya* (N:3, T:4), *istẹn baránkája* (N:4, U:1, *isten bárankája* (M:2),

isten bogara (K:5), *istẹnbogár* (U:2),

isten ökre (T:7),

istem marhàja (L:17), *istem marhája* (E:11, L:15), *istem marhája* (L:13), *istem màrhája* (L:4), *istẹm màrhája* (L:19),

isten tehene (E:11, O:1, 2), *isten tehenę* (K:2), *istęn tęhęnę* (L:1), *istęn tehenyę* (F:12), *isten tehénkéję* (F:7), *istentehén* (E:7),

katicabogár! (T:17), *katicabogár* (D:2, M:5), *katubogár* (L:9),

káposztabogár (E:13), *kąposztąbogąr* (U:6),

paladzgbogàr (N:2), *paladzgbogąr* (T:10),

büdözsbogár (B:10),

cigámbogár (M:12),

szëntistąmbogár (U:8),

pusztąbǫgąr (N:1),

verőkőtö (F:10), *vęrőᵘkőtę* (T:8), *verökőtő* (L:3), *verökǫ̈tő* (L:7), *vęrǫ̈kőᵘtőᵘ* (M:18),

budubács (B:9, F:9),

csiribabou̯ (E:2),

táribabóu̯ (B:8),

nyuszika! (F:8),

palaską (T:2); — *pirospoloska* (B:6); — *fapoloska* (K:3); — *földipoloska* (C:1),

mamaruca (L:16),

bubucsibácsi (E:3),

— (A:1, B:1—3, 5, 7, C:2, 3, D:1, 2, 4, 5, E:1, 4, 5, 10, 12, F:1—3, G:1, I:1, J:3, H:1, K:4, L:18, M:1, 3, 4, 6—10, 13, 14, 16, 17, P:1, T:3, 5, 6, 9, 13, 16, 18—20, U:3—5, 7).

Ha a felsorakoztatott elnevezéseket bizonyos típusok szerint kívánjuk csoportosítani, megállapíthatjuk, hogy e nevekben dominálhat a bogár színe *(pirosbogár, veresbogár)*, csoportos előfordulásának ideje *(húsvétibogár)*, helye *(káposztabogár)*, a bogár illata *(büdösbogár, cigánbogár)*, a bogár alakja *(palackbogár)*, más bogárhoz való hasonlósága *(katicabogár, mamaruca, palaska, pirospoloska, fapoloska, földipoloska)*, vallásos mozzanatok *(isten báránya, isten bogara, isten ökre, isten marhája, isten tehene, szentistvánbogár)*. A gyakoribb *verőkőtő* elnevezés előtagja, a *verő-*, nyilvánvalóan arra utal, hogy ez a bogár kedveli a napos, a verőfényes helyet. A többi név alakulásmódja további vizsgálatot igényel. Az elnevezések egymást váltva fordulnak elő, nem alkotnak semmilyen elhatárolható izoglosszát.

MURÁDIN LÁSZLÓ

DIN TERMINOLOGIA DIALECTALĂ A INSECTELOR

(Rezumat)

Autorul se ocupă de termenii maghiari populari care denumesc noțiunile: „insectă", „muscă", „bondar", „libelulă", „buburuză", „vaca domnului" și trasează izoglosele acestor termeni în graiurile maghiare.

Acești termeni sînt prezentați în sistem, semnificația fiecăruia dintre ei fiind determinată de locul pe care îl ocupă în cadrul sistemului.

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XXXII. évf. 1988. 2. szám

ADATTÁR

IRODALOMTÖRTÉNET — 1987

Magyar irodalomtörténeti vonatkozású írások
válogatott bibliográfiája

Rövidítések

Dac. — Dacia Könyvkiadó. 1987.
H — A Hét, XVIII. (1987)
ISz — Igaz Szó, XXXV. (1987)
K — Korunk, XLVI. (1987)
Krit. — Kriterion Könyvkiadó. 1987.
NyIrK — Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, XXXI. (1987)
U — Utunk, XLII. (1987)

Általános rész

Lőrinczi László, *Közvetítő.* Írók, könyvek, emlékek. Krit. 300 l.
Páll Árpád, *Színházi világtájak.* Krit. 275 l.

*

Gálfy Zoltán, *A zsoltárok első magyar nyelvű fordítása. 1436—1439.* In: *Hűség és szolgálat.* Emlékkönyv D. Nagy Gyula püspöki szolgálatának 25 éves évfordulójára. (A kötetet összeállította dr. Gálfy Zoltán. Szerkesztette és gondozta Sipos Gábor és Vetési László.) A Kolozsvári Református Egyházkerület kiadása. 1987. 192—209.

*

Angi István, *Érték és ellenérték az esztétikum erőterében.* NyIrK 1., 53—58.
Balogh F. András, *Szempontok irodalomtörténeti monográfiák megítéléséhez.* K 7. (júl.), 539—541.
Beke György, *Az Utunk huszadik évkönyve.* Beszélgetés Létay Lajos főszerkesztővel. H 12. (márc. 19), 6.
Dávid Gyula, *Kriterion-könyvek félév küszöbén.* U 25. (jún. 19), 1—2.
Gábor Csilla, *A magyar irodalmi gondolkodás 17. századi kezdetei.* NyIrK 1., 3—10.
Gherman, Mihai-Alin—Mózes Huba, *Arte poetice. Renașterea.* NyIrK 1., 86—87.
Hajdu Győző, *Szerkesztőségi műhely.* ISz 10. (okt.), 289—293.
Jakabffy Tamás, *Kritikán innen és túl.* K 7. (júl.), 536—538.
Keszeg Vilmos, *Az esztétikai nevelés elvi-gyakorlati kérdései.* H 45. (nov. 5), 4.
Kovács János, *Új falu — új regény.* (Olvassuk együtt.) ISz 3. (márc.), 216—219.
Kozma Elza, *Egy irodalmi kör.* U 20. (máj. 15), 2.
Marosi Péter, *Képzeletbeli ásatások.* U 31. (júl. 31), 2—3.
Marosi Péter, *Regényes évtizedek írásmódjai.* U 52. (dec. 25), 4.
Nagy Pál, *Faluregényekre visszanézve.* U 6. (febr. 6), 1—2.
Szabó Zoltán, *Gondolatok Schmidt konstruktivista empirikus irodalomtudományáról.* NyIrK 1., 11—20.

*

Az Írószövetség díjai 1984-re. H 2. (jan. 8), 6.
Írószövetségi díjak 1984-re. U 2. (jan. 9), 2.
Díjazott szerzők, díjazott könyvek. H 3. (jan. 15), 5.

*

Irodalomtörténet — 1986. Magyar irodalomtörténeti vonatkozású írások válogatott bibliográfiája. Összeállította: Mózes Huba. NyIrK 2., 174—181.

Gyermekirodalom

Bálint Tibor, *A kicsinyek nagy megrendüléséről.* ISz 12. (dec.), 552—553.
Fodor Sándor, *Válasz az Igaz Szó kérdésére.* ISz 12. (dec.), 550—552.
Lászlóffy Aladár, *A hazai gyermekirodalomról.* ISz 12. (dec.), 549.
Markó Béla, *Hajdani olvasó véleménye.* ISz 12. (dec.), 546—548.
Szávai Géza, *Szépség és igazság.* ISz 12. (dec.), 553—557.

Fiatal prózaírók

Bajor Andor, *Zárt ajtók, nyitott ajtók.* ISz 6. (jún.), 635—637.
Balogh F. András, *Az Ajtók — háromszor.* ISz 6. (jún.), 642—643.
Borcsa János, *Ajtók? Féltégla!* U 12. (márc. 20), 2—3.
Gálfalvi György, *Téblábolók és továbblépők.* ISz 6. (jún.), 639—641.
Jakabffy Tamás, *Merre nyílnak az ajtók?* U 12. (márc. 20), 2.
Kovács János, *Innen és túl az Ajtókon.* ISz 6. (jún.), 632—635.
Marosi Péter, *Fura életképeken innen és túl.* U 12. (márc. 20), 3.
Nemess László, *Ajtók és vakablakok.* ISz 6. (jún.), 637—639.
Páll Szilárd, *A mélyrepülés elmaradt.* K 7. (júl.), 589—590.
Szőcs István, *Kollektív írói egyéniség?* U 12. (márc. 20), 3.

Irodalmi kapcsolatok

Bíró Anna-Mária, *Otilia öröksége.* Beszélgetés Livia Grămadă előadó tanárral. H 26. (jún. 25), 7, 10.
Dávid Gyula, *Eminescu jelenvalósága.* K 1. (jan.), 42—45.
Popa, Mircea, *Timotei Cipariu és a magyar irodalom.* U 39. (szept. 25), 2.

Személyi rész

Április Lajos

Almási István, *Április Lajos népdalélményei.* ISz 11. (nov.), 466—469.
Mózes Attila, *A poézis északi tájain.* U 46. (nov. 13), 4.
Vita Zsigmond, *Április Lajos ifjúságának városai.* U 46. (nov. 13), 4.
Vita Zsigmond, *Hazavágyó dalok költője.* H 46. (nov. 12), 6.

*

Április Lajos népdalgyűjteménye. Közzéteszi Almási István. NyIrK 2., 161—174.

Aranka György

Tófalvi Zoltán, *Aranka György „apró munkái".* H 36. (szept. 3), 8.

Arany János

Rohonyi Zoltán, *Az Arany-líra olvasatai.* In: Arany János, *Kisebb költemények.* (Válogatta és az utószót írta Rohonyi Zoltán.) Krit. 361—372.

*

Dánielisz Endre, *A költői szótárak használnáról.* K 9. (szept.), 744—745.
Rohonyi Zoltán, *„Mit is akarsz?... nézz az időre".* U 14. (ápr. 3), 2.

Asztalos István

Bálint Tibor, *Asztalos István zsebszínháza.* In: Asztalos István, *Hurcolkodás.* Novellák. (Válogatta és az előszót írta Bálint Tibor.) Krit. 5—16.

*

Gálfalvi Zsolt, *Üröm — Vád és panasz — Emberség.* H 45. (nov. 5), 5—6—7.
Gyímesi Éva, Cs., *Asztalos, avagy a szükség hatalma.* U 42. (okt. 16), 2.

Bajor Andor

Stanik István, *„A humor bizalom, az élet szeretete, simogatás".* Beszélgetés Bajor Andorral. H 40. (okt. 1), 5.
Szőcs István, *Hatvan év humorban.* U 40. (okt. 2), 2.

Balassi Bálint

Székely János, *Balassi nyelvi géniusza.* (Olvassuk együtt.) ISz 3. (márc.), 219—224.

Balázs Ferenc

Cseke Péter, *Tényirodalmunk úttörője.* U 21. (máj. 22), 2.

Bálint Tibor

Éltető József, *Miről szól Bálint Tibor?* ISz 7. (júl.), 71—73.
Gyímesi Éva, Cs., *Változatok az esendőségre.* U 22. (máj. 29), 2.
Kiss Zsuzsánna, *„Lyukas szívű" hősök, romos családi házak.* K 11. (nov.), 927—930.

Bartalis János

Markó Béla, *Bartalis János: De különben csend van.* (Olvassuk együtt.) ISz 1. (jan.), 69—73.

Beke György

Cseke Péter, *Megtervezett barangolások.* U 32. (aug. 7), 2.
Gálfalvi Zsolt, *A valóság ígézetében.* H 32. (aug. 6), 6.

Bogdán László

Bogdán László. (Egy nemzedék önmagáról.) (Mikó Ervin beszélgető-könyvéből.) U 24. (jún. 12), 2.

Bölöni Domokos

Pillich László, *Az ember két szárnya.* U 26. (jún. 26), 2.
Szávai Géza, *Bölöni Domokos novellái.* H 43. (okt. 22), 5—6.

Brassai Sámuel

Lászlóffy Aladár, *Egy öregember emlékére.* U 27. (júl. 3), 2.

Bretter György

Angi István, *Parmenidész igézetében.* K 11. (nov.), 880—888.
Rácz Győző, *Ikarosz élete és halála.* K 11. (nov.), 905—907.

Dávid Gyula

Mikó Ervin, *Dávid Gyula irodalomtörténész.* (Tükör előtt.) H 24. (jún. 11), 6—7.

Deák Ferenc

Marton Lili, *„A szerencse elémbe jött".* Beszélgetés Deák Ferenc grafikusművésszel. H 41. (okt. 8), 6—7.

Dehel Gábor

Hadházi László, *„... hogy tele legyen az osztály!"* Beszélgetés Dehel Gáborral. H 44. (okt. 29), 5.

Dsida Jenő

Gyimesi Éva, Cs., *A megtalált verőfény.* U 20. (máj. 15), 2.
Markó Béla, *Dsida Jenő: Hulló hajszálak elégiája.* ISz 2. (febr.), 163—168.
Szőcs István, *Valaki fölfele lépdel...* H 21. (máj. 21), 5.

Egyed Péter

Egy nemzedék önmagáról — Egyed Péter. Mikó Ervin beszélgető-könyvéből. U 37. (szept. 11), 2.

Farkas Árpád

Farkas Árpád, *Iskola a magasban.* (Az én iskolám.) ISz 3. (márc.), 210—211.

Ferenczes István

Éltető József, *Költő, virágos páncélban.* ISz 11. (nov.), 437—440.
Gálfalvi György, *Arcképek — Ferenczes István.* ISz 11. (nov.), 442—446.
Reinhart Erzsébet, *„Hétágú szivárvány az én nyilam ija".* ISz 1. (jan.), 80—82.

Fodor Sándor

Fodor Sándor, *Megtartó konokság.* (Az én iskolám.) ISz 3. (márc.), 207—210.

*

Bálint Tibor, *Egy ember, egy élet.* U 49. (dec. 4), 4.
Bende-Farkas Ágnes, *Józan félelem.* ISz 7. (júl.), 86—89.
Bogdán László, *Önarckép helyett.* H 7. (febr. 12), 5.
Kiss Zsuzsánna, *A Fekete-erdő és környéke.* K 12. (dec.), 1009—1013.
Mózes Attila, *A történelem szigetei.* U 17. (ápr. 24), 4.
Szőcs István, *Egy pohár víz.* H 48. (nov. 26), 6.

Franyó Zoltán

Anavi Ádám, *Franyó életei.* U 32. (aug. 7), 4.
Jánosházy György, *Nagyok szomszédságában.* ISz 7. (júl.), 47—50.
Kovács János, *Franyó Zoltán évszázada.* H 31. (júl. 30), 6.
Szekernyés János, *Thomas Mann, József Attila — és Franyó.* K 12. (dec.), 990—993.

Gáll Ernő

Kallós Miklós, *Egy könyv kihívása.* K 4. (ápr.), 303—306.
Kántor Lajos, *A világ kihívása.* U 5. (jan. 30), 3.
Lászlóffy Aladár, *A tudás tudósa.* U 15. (ápr. 10), 4.
Rostás Zoltán, *Az újragondolás erkölcse.* H 14. (ápr. 2), 10.

Gelléri Andor Endre

Bálint Tibor, *Egy önérzet rövid élete.* U 35. (aug. 28), 5.

Gellért Sándor

Nagy Pál, *Idők tornácának küszöbén.* ISz 2. (febr.), 170—172.

Gúzs Imre

Jakabffy Tamás, *Egyszerűség, tisztaság.* ISz 7. (júl.), 89—90.

Hajós József

Gyimesi Éva, Cs., *Hajós József: Böhm Károly filozófiája.* NyIrK 1., 85—86.

Holló Ernő

Indig Ottó, *Kalász-rengeteg egy kalásza.* U 26. (jún. 26), 2.

Horváth Imre

Horváth Imre, *A költő békéje.* Lejegyezte Kántor Lajos. K 4. (ápr.), 311—315.

•

Indig Ottó, *Csillagként reszket s ragyog csillagmódra.* U 42. (okt. 16), 2.
Tóth István, *Ki élni fegyvertelenül is mer.* H 42. (okt. 15), 5.

Horváth István

Kenéz Ferenc, *Amennyi nagy költő, az mind bogaras.* (Életének társa voltam.) U 2. (jan. 9), 3.

Jancsik Pál

Jakabffy Tamás, *Szárnyal-e az Álommadár?* U 25. (jún. 19), 2.

Jancsó Béla

Cseke Péter, *A modellteremtő magányossága.* U 39. (szept. 25), 2.

Janus Pannonius

Tóth István, *Janus Pannonius: Búcsú Váradtól.* (Olvassuk együtt.) ISz 10. (okt.), 359—364.

Jókai Mór

Dávid Gyula, *XIX. századi Prométeusz.* In: Jókai Mór, *Fekete gyémántok.* Regény. Az előszót írta és a függeléket összeállította Dávid Gyula. Dac. 5—20.

József Attila

Gálfalvi Zsolt, *A felnőtt költő.* H 48. (nov. 26), 6—7.
Jakabffy Tamás, *József Attila leltározott...* U 49. (dec. 4), 2.
Kovács János, *Legendák kapujában.* A romániai magyar sajtó József Attila haláláról. ISz 10. (okt.), 337—351.

Juhász Gyula

Diósszilágyi Ibolya, F., *Juhász Gyula nagyváradi tanári éveiről.* K 4. (ápr.), 352—356.
Mózes Huba—Vargha Jenő László, *A szinek vallomása.* Kísérlet a Lüscher-teszt irodalmi alkalmazására. K 9. (szept.), 704—707.
Szilágyi Júlia, *A költő, aki vidéki tanár volt.* U 18. (máj. 1), 3.

Kájoni János

Cosma, Viorel, *Háromszáz éves dallamok.* H 13. (márc. 26), 8.

Kányádi Sándor

Balla Zsófia, *Folyók, madarak igérete.* U 12. (márc. 20), 4.

Karácsony Benő

Bogdán László, *Egy hatvanéves regény köszöntése.* U 25. (jún. 19), 4.
Kiss Zsuzsánna, *Pjotruska-játék.* K 2. (febr.), 151—152.

Karinthy Frigyes

Bajor Andor, *Karinthy utóélete.* ISz 6. (jún.), 658—659.
Beke György, *Az „Utazás a koponyám körül" — ahogyan egy román idegsebész és műfordító látja.* Beszélgetés Gheorghe Mureşannal. H 45. (nov. 5), 5.
Lászlóffy Aladár, *A varázslíft utasa.* U 26. (jún. 26), 2.
Szász János, *Virág és gyökér.* H 26. (jún. 25), 6.

Kassák Lajos

Lászlóffy Aladár, *Napló az utolsó ars poeticáig.* U 16. (ápr. 17), 2.
Markó Béla, *Kassák Lajos: Séta a perifériákon.* (Olvassuk együtt.) ISz 5. (máj.), 563—567.

Kemény János

Nagy Pál, *Természetlíra — prózában.* U 42. (okt. 16), 4.

Kenéz Ferenc

Lászlóffy Aladár, *Az égen futó Jónás.* ISz 1. (jan.), 67—68.

Lászlóffy Aladár, *Tíz — tekenőben víz*, azaz öt kérdés Kenéz Ferenchez. ISz 7. (júl.), 28—30.
Mózes Attila, *A repülés íve*. ISz 7. (júl.), 23—28.
Pop, Ion, *Kenéz-versek románul*. U 3. (jan. 16), 2.
Szávai Géza, *Kenéz Firenzében*. ISz 7. (júl.), 30—31.
Szávai Géza, *Történet Kenéz Ferenc verseiből*. H 2. (jan. 8), 6.

Kiss Jenő

Indig Ottó, *Holdutazás*. U 22. (máj. 29), 2.
Jancsik Pál, *Megszerkesztett vers — megépített életmű*. K 9. (szept.), 715—716.
Jánosházy György, *Ámulatok költője*. U 37. (szept. 11), 4.
Nagy Pál, *Termékenyítő találkozások*. ISz 1. (jan.), 79—80.
Oarcăsu, Ion, *Ismerd meg szomszédodat*. U 12. (márc. 20), 4.
Tóth István, *Megsokszorozó emberség*. ISz 2. (febr.), 153—156.

Kosztolányi Dezső

Szőcs István, *Az Aranysárkány titka*. In: Kosztolányi Dezső, *Aranysárkány*. Regény. Az előszót írta és a függeléket összeállította Szőcs István. Dac. 5—22.

*

Bogdán László, *A rejtélyes hasonmás*. Az Esti Kornél románul. H 40. (okt. 1), 6.
Markó Béla, *Kosztolányi Dezső: Akarsz-e játszani?* (Olvassuk együtt.) ISz 7. (júl.), 82—85.

Kovács Albert

Szávai Géza, *„Nem érdekel az absztrakt szellemi torna"*. Beszélgetés Kovács Alberttel. H 46. (nov. 12), 5.

Kovács András Ferenc

Gyímesi Éva, Cs., *Kinek szoros, kinek tág*. U 44. (okt. 30), 2.

Kovács György

Nemess László, *Az ember arcai*. In: Kovács György, *Emberarcok*. Novellák. (Válogatta és az előszót írta Nemess László.) Krit. 5—15.

*

Nagy Pál, *„Tündérország" — közelnézetben*. U 50. (dec. 11), 4.

Kovács János

Gyímesi Éva, Cs., *Nemes szolgálat*. U 7. (febr. 13), 2.
Szász János, *A kritikus dilemmája*. ISz 11. (nov.), 457—458.

Kőrösi Csoma Sándor

Zágoni Jenő, *Kőrösi Csoma Sándor hagyatékára vonatkozó iratok Sepsiszentgyörgyön*. NyIrK 1., 63—70.

Krúdy Gyula

Kozma Dezső, *Rezeda Kázmér szép élete*. In: Krúdy Gyula, *Francia kastély*. Történetek, kisregények. Válogatta és a bevezetőt írta Kozma Dezső. Dac. 5—18.

*

Bogdán László, *Vendégünk: Krúdy*. H 20. (máj. 14), 7.

Lászlóffy Aladár

Lászlóffy Aladár, *Korok papírformája*. (Korunk-interjú.) Kérdezett Kántor Lajos. K 5. (máj.), 407—412.

*

Bálint Tibor, *Ali csatái és békekötései*. K 6. (jún.), 472—473.
Gálfalvi Zsolt, *A józanész költője*. H 21. (máj. 21), 5.
Gyímesi Éva, Cs., *Virágillatú versek*. U 13. (márc. 27), 2.
Kántor Lajos, *A költő egyenrangú társa*. ISz 7. (júl.), 73—75.
Kis Zsuzsánna, *Lászlóffy Aladár regényideje*. K 7. (júl.), 590—593.
Marosi Péter, *Elsüllyedt regények regénye*. U 47. (nov. 20), 2—3.
Mózes Attila, *Az ötvenéves Alexandriai Könyvtár*. U 21. (máj. 22), 2.
Pop, Ion, *„... megmondom, kik vagytok"*. U 21. (máj. 22), 2.
Szőcs István, *Ő beleképzel, mi állítunk*. H 16. (ápr. 16), 5.

Lengyel József, P.

Bogdán László, *„... ne hagyjuk magára az olvasót!"* H 36. (szept. 3), 7, 10.

Létay Lajos

Bálint Tibor, *A szélrózsa sziromlevelei*. U 9. (febr. 27), 2.

Gálfalvi Zsolt, *A költő naplója.* H 8. (febr. 19), 7.
Lászlóffy Aladár, *Lapjainktól napjainkig.* ISz 8. (aug.), 174—176.

Madách Imre

Kozma Dezső, *Az ember tragédiája.* (Olvassuk együtt.) ISz 3. (márc.), 224—227.
Popa, Mircea, *Az első román Madách-fordítás.* U 15. (ápr. 10), 2.

Magyari Lajos

Bogdán László, *„Meg tudtuk-e valósítani önmagunkat?!"* Beszélgetés Magyari Lajossal. H 44. (okt. 29), 7, 10.

Majtényi Erik

Fodor Sándor, *Sok könyv — egy kötetben.* U 3. (jan. 16), 2.

Mandics György — M. Veress Zsuzsanna

Borbély István, *Vasvilágok?* ISz 2. (febr.), 172—174.

Markó Béla

Markó Béla. (Egy nemzedék önmagáról.) (Mikó Ervin beszélgető-könyvéből.) U 26. (jún. 26), 4.

*

Borcsa János, *Költő, akit szólít a szonett.* U 28. (júl. 10), 2.
Gyímesi Éva, Cs., *A forma méltósága.* U 24. (jún. 12), 2.
Mózes Attila, *A forma üzenete.* ISz 10. (okt.), 352—354.
Szávai Géza, *Gyalogszonett.* H 30. (júl. 23), 9.
Tompa Gábor, *Írni és élni.* K 8. (aug.), 674—675.

Marton Lili

Molnos Lajos, *Mire jó egy varázstükör.* U 42. (okt. 16), 2.

Méhes György

Jakabffy Tamás, *A regényíró Méhes György hangjai.* U 5. (jan. 30), 4.

Mikes Kelemen

Rohonyi Zoltán, *Törökországi levelek.* U 6. (febr. 6), 4.

Molnár Szabolcs

Gaal György, *Berde Mária vallomása és vállalása.* U 16. (ápr. 17), 2.
Gálfalvi Zsolt, *Egy monográfia és vidéke.* H 41. (okt. 8), 6—7.
Kovács János, *Arckép — kinagyításokkal.* ISz 9. (szept.), 266—269.
Kozma Dezső, *Könyv — Berde Máriáról.* K 4. (ápr.), 351—352.

Móricz Zsigmond

Kántor Lajos, *Móricz Zsigmond napjai.* U 38. (szept. 18), 2.

Mózes Attila

Mózes Attila — önmagáról. (Mikó Ervin beszélgető-könyvéből.) U 9. (febr. 27), 2.
Pop, Ion, *Ha történés és szó egymásra talál...* U 42. (okt. 16), 2.

Nagy István

Mózes Attila, *Vallomás egy nemzedékről.* (Előszó.) In: Nagy István, *Kilincselők.* (Válogatta és az előszót írta Mózes Attila.) Krit. 5—16.

*

Balogh Edgár, *Nagy Istvánról — lélektanilag.* K 4. (ápr.), 343—344.
Gálfalvi Zsolt, *Irodalom és valóság.* H 18. (ápr. 30), 9.
Kántor Lajos, *Gyalogos novella.* (Olvassuk együtt.) ISz 3. (márc.), 236—239.
Marosi Péter, *Fénykép a falon.* U 15. (ápr. 10), 2.
Mózes Attila, *Vallomás egy nemzedékről.* U 44. (okt. 30), 2—3; 45. (nov. 6), 1—2.

Nagy László

Jakabffy Tamás, *Nagy László zenéje.* U 36. (szept. 4), 2.

Nemess László

Nemess László, *Szemben a szoborral.* (Az én iskolám.) ISz 3. (márc.), 211—213.

*

Marosi Péter, *Érzelmes utazás Bohémiában.* U 8. (febr. 20), 2.

Oláh Tibor

Oláh Tibor, *Naszódtól... a magyar Rebreanuig.* (Az én iskolám.) ISz 3. (márc.), 213—215.

Páll Árpád

Szőcs István, *Bolygó szerkesztő.* U 14. (ápr. 3), 4.

Páll Lajos

Gálfalvi György, *Arcképek — Páll Lajos.* ISz 9. (szept.), 250—256.

Palocsay Zsigmond

Bende-Farkas Ágnes, *Szalmavirág.* ISz 11. (nov.), 458—460.
Gyimesi Éva, Cs., *A nyelv Senkiföldjén.* U 19. (máj. 8), 2.
Kántor Lajos, *A Palocsay-vers léptéke.* K 10. (okt.), 853—855.
Szőcs István, *„Együttrezgés" — vagy „Tövispokol"?* U 31. (júl. 31), 2.

Panigay Róbert

Burján-Gál Emil, *Mesterségünk címere...* K 6. (jún.), 509—511.

Ráduly János

Cseke Péter, *Eredeti látásmód — népi epika.* U 41. (okt. 9), 1—2.

Salamon Ernő

Gálfalvi Zsolt, *Az emberiség csillagképe.* H 22. (máj. 28), 7.
Marosi Péter, *Megszemeltessék, elszűressen...* U 28. (júl. 10), 1—2.

Semlyén István

Herédi Gusztáv, *Búcsú Semlyén Istvántól.* K 6. (jún.), 491—492.

Sigmond István

Kántor Lajos, *Fátyoltánc B.-ben.* ISz 9. (szept.), 269—271.
Mózes Attila, *Ott és akkor. De hogyan?* U 33. (aug. 14), 2.

Sipos Bella

Beke György, *A gyermekolvasónak mindig szüksége lesz a mese esztétikai értékeire, etikai tanulságaira.* Beszélgetés Sipos Bellával. H 49. (dec. 3), 4.

Sütő András

Bogdán László, *Hajnali győzelmek.* H 25. (jún. 18), 5.
Jánosházy György, *Népiességtől — modernségig.* U 25. (jún. 19), 2.
Lászlóffy Aladár, *Az értékteremtés ösvényein.* ISz 7. (júl.), 52—54.

Sütő István

Mózes Attila, *Előszó.* In: Sütő István, *én, Dániel.* Versek. Krit. 5—8.

*

Bogdán László, *„...aki szólni tanult, az szóljon..."* Jegyzetek Sütő Istvánról. H 39. (szept. 24), 5.
Kisgyörgy Réka, *Dániel vallomásai.* K 12. (dec.), 1014—1015.
Mózes Attila, *„én, Dániel".* U 6. (febr. 6), 4.

Szabédi László

Gyimesi Éva, Cs., *Az indulatos elme.* U 23. (jún. 5), 3.
Székely János, *Szabédi László: Idegen tündér.* (Olvassuk együtt.) ISz 5. (máj.), 558—563.

Szabó Gyula

Marosi Péter, *Passioni rusticane.* U 17. (ápr. 24), 2.

Szabó T. Attila

Gálffy Mózes, *Munkáiban él.* ISz 5. (máj.), 570—572.
Gergely Piroska, B., *Szabó T. Attila 1906—1987.* NyIrK 1., 102—103.
Lászlóffy Aladár, *A láthatatlan szó látható testéről, a cserépről, papírról, pergamenről.* K 4. (ápr.), 340—342.

Szántó György

Jakabffy Tamás, *Az utak szélesek és vég nélküliek.* U 2. (jan. 9), 2.

Szász János

Fodor Sándor, *Az író hűsége.* U 29. (júl. 17), 3.
Gálfalvi Zsolt, *Az író címere.* H 29. (júl. 16), 7.

Szemlér Ferenc

Németi Rudolf, *Szemlér Ferenc: Kezdődő tél.* (Olvassuk együtt.) ISz 3. (márc.), 239—241.

Szilágyi Domokos

Markó Béla, *A felejthetetlen. Szilágyi Domokos.* U 23. (jún. 5), 2.

Szász János, *A közvetlen utókor gondjai.* ISz 5. (máj.), 546—548.

Szilágyi István

Marosi Péter, *Szilágyiék kóborlásai.* K 6. (jún.), 489—490.

Tamás Gáspár

Gálfalvi György, *Tékozló író.* ISz 6. (jún.), 661—662.

Tamás Mária

Fodor Sándor, *Búcsú.* U 41. (okt. 9), 4.
Méhes György, *Tamás Mari álmai.* ISz 11. (nov.), 472—473.

Tamási Áron

Izsák József, *Tamási Áron: Rendes feltámadás.* ISz 9. (szept.), 272—278.
Nagy Pál, *„Másként színház".* ISz 1. (jan.), 76—79.
Nagy Pál, *Ragyog egy csillag.* U 41. (okt. 9), 2.

Tessitori Nóra

Gaal György, *Tessitori Nóra és a dátumok.* H 19. (máj. 7), 7.
Kacsir Mária, *Vers-zene a dallamtalanságban.* H 8. (febr. 19), 6—7.
Szekernyés János, *A versmondás úttörője.* H 19. (máj. 7), 6.
Szőcs István, *„Találkozni a vers alatt..."* U 22. (máj. 29), 2.

Tolnai Lajos

Gaal György, *Tolnai Lajos utóélete.* U 7. (febr. 13), 2—3.

Kozma Dezső, *A szenvedély erejével.* H 6. (febr. 5), 6.

Tomcsa Sándor

Inczefi Tibor, *Tomcsa Sándor, a színpadi író.* In: Tomcsa Sándor, *Ezüstlakodalom.* Színművek, egyfelvonásosok, jelenetek. (Sajtó alá rendezte és az utószót írta Inczefi Tibor.) Kriterion, 335—344.

•

Balogh F. András, *A jelenetíró Tomcsa Sándor.* U 39. (szept. 25), 2.
Éltető József, *Régi és új dilemmák.* ISz 8. (aug.), 176—179.

Tompa László

Gálfalvi Zsolt, *Tudott-e Tompa László mosolyogni?* H 23. (jún. 4), 7.

Tóth István

Tófalvi Zoltán, *Magamról szólok.* Látogatóban Tóth Istvánnál. H 17. (ápr. 23), 11, 14.

Vajda János

Kozma Dezső, *Vajda János: Nádas tavon.* (Olvassuk együtt.) ISz 8. (aug.), 182—185.
Lászlóffy Aladár, *Költő a Montblanc örök havába fagyva.* U 5. (jan. 30), 4.

Vörösmarty Mihály

Lázok János, *Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde.* ISz 6. (jún.), 648—655.

Összeállította: MÓZES HUBA

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XXXII. évf. 1988. 2. szám

FEIURDENI HELYNEVEI

A címbeli község Cluj-Napocától északkeletre 16 km-re fekszik. A település neve először 1314-ben fordul elő: *villa Feyerd*. A falu nevének eredetéről Pesty Frigyes a következőket mondja: „Helységünknek eredeti neve Fejérd, és eztet onnan nyerte, hogy régi időben a fejér barátoknak volna benne kolostoruk". Kniezsa István a falu nevét a *Fejérd* pataknévtől származtatja, a pataknév pedig a *fejér* köznév *-d* képzős változata (vö. MR. 227).

A falu eredeti határához két település is tartozik. Az egyik *Cîmpeneşti (Telekfarka)*, a másik elkülönülő település *Făgădaiele Feiurdului*, a *Fogadók* szintén a XIX. század elején kis házcsoportból keletkezett. Ma *Pădureni* néven önálló falu.

Az 1958-ban befejezett gyűjtésem anyagát összevetettem és kiegészítettem Gergely Béla 1942-es kéziratban fennmaradt gyűjtésével. A történeti anyagot nagyrészt Szabó T. Attila bocsátotta rendelkezésemre, melyet kiegészítettem a helyi református egyházközség levéltárának adataival. A mai határneveket magyar és román változatok sorrendjében közlöm.

+ *Ábrahám völgye alján*, 1758: Az Abrahám völgye alján (sz). + *Abrahám völgye előtt*, 1657: Abram völgie élöt (k); 1694: Hideg volgy(ben) által ménne az Abram völgye felöl valo oldalt (k). + *Akasztódomb*, 1657: Az akaszto Dombnál (sz) ... az Barta Pál kerte felett; 1761: In Gyál lá akasztéj (sz). + *Akasztófánál*, 1758: A Borsai utnál vagy akasztofanal (sz); 1761: szubt akasztéj (sz), Lá Akasztéj (sz), linge Akasztéj. + *Allodiális erdő*, 1758: Allodialis Erdő ... A Nagy Erdön ... szélessége cir(citer) 36 öl, hoszszusága cir(citer) 300 ez nem Makkos erdő hanem elegyes veszső teremvén (in)kább benne. 1. *Almádi rittye — Rîtu lui Almadi* (k, a Völgyben, egy Almádi nevű birtokosé volt). + *Alsó-tér*, 1659: Az also Teren (sz) ... az arok mellett. 2. *Ambravőgy — Ambraveď* (1), 1694: Hideg volgybe(n) altal ménve az Ambra völgye felöl valo oldalt (k); 1694: az Ábráhám volgyje felöl ... egeszen az szakadásig (k); 1717: Az Abŕám Volgyb(en) (k); 1758: Az Ábrahám völgvib(en) (k); 1758: Az Abrahám völgyiben a veröfényen (sz); 1602: az Abrahám völgy beli nagyobb Szenafű; 1761: Lá Abrám völgy (sz), az Abrám Völgye nevezetű helljben (sz) ... alol az orszag utya ... szomszéd(ságában) az Termon (!) völgye alatt (sz); XIX. sz. eleje: Az Ambra völgybe (k); 1807: a' Sztupatura vagy Ambra völgy (k); 1817: az Ambra (vagy Ambra völgybe (sz); 1863: ritu gyuri ambro völgy (sz), Ombro velgy (k). 3. *Ambravőgyi híd — Podu d'in Ambraveď* (ma gázló a Dosz útján). 4. *Ambravőgyi kút ~ Mocuj kúttya — Fîntîna d'i la Ambraveď* (Mocuj ragadványnév). + *Ambravölgyi rét*, 1814: Ambravőgyi rét; 1863: ritu tyuri ambro völgy (sz), ritu Ombro velgy (k). 5. *Ambravőgy szája — Gura Ambraveď'ului* (l). 6. *Ambravőgy teteje — Vîrvu Ambraveď'ului* (l). + *Ambravölgy torka*, 1807: Ámbra völgy torka felett (sz). + *Andrej kútja*, 1761: Az Andre Kutja (sz); 1830: La funtina lui Andrej (sz). + *Apahida felé lejáró út*, 1754: Délről a' Völgyönn az Apahida felé le járo ut. + *Árok*, 1659: Az Also Teren ... az arok mellett (sz); 1777: nap Keletről az ... Ecclesia Erdeje, aholottis a Kováts Ferencz földe felöl esnék bizonyos határa a legalsobb vége Vermés uthely, mellyik megyen az árokba, igy föl a Juharfa hegyre. + *Bábánál*, 1830: A Bábánál (sz), A matskási Ut mellett a Babánál (sz); 1841: La Bábe (sz); 1842: Lá Bábe (sz). 7. *Báj Valér kertye — Grădina Bai Valer* (ke, sz, Fogadótól délre a Csinált út mellett). 8. *Balásfalvi — A Blažului* (sz a Salamvölgy s Tarnavölgy között). + *Barázda*, 1717: Az Barazda (sz); 1734: A Kőrtvély fánál a borozda alatt; 1817: a' Barázdán (k); 1830: La brazde resoruluj (l); 1841: La Brazde (e); 1863: Cserá brázda (k). + *Barázda alatt*, 1717: Az Barazda alatt az Kőrtvelyfa között; 1734: A Körtvély fánál a borozda alatt (sz); 1807: A Borozda alatt (sz); Sub brazda intre Per (sz); 1834: A Borozda alatt két út között (sz); 1817: A' Barázda alatt (sz). + *Barázda alja*, 1807: A Barázda allya (sz). + *Barázda felett*, 1717: Az Barazdan felett (sz); Az Barazdan felljül az Két Arok Között (k). 9. *Barázdák közt — Intre Brazd'e* (sz, l, a Fogadóknál). + *Bérc*, 1694: az Bertzen az Csepegei hatar szeljben (k); 1659: Az Bérczen az Colosvar uttya mellett (sz); 1694: Az Hideg völgyben ... az felső Szakadáson

fellyűl... az bercz az ország uttyáig (sz); 1713: A Kolosvári Határ Szélben a Berczen (sz); 1763: az Hatmán nevezetű Kut felet valo Bértzen (sz). + *Bérc tetején*, 1807: a' Bértz tetején (sz). + *Bérc útja*, 1723: a bércz uttya. 10. *Berek-mart*, ritkán *Brezni — D'asupra Răzorului* (sz, a magyar lakosság is legtöbbször a román alakot használja). 11. *Bereszurdok — Bereasurduc*, (sz); 1657: Az Berek szurdokban (sz); 1694: Berek szurdokb(an) (sz); 1694: Berek Szurdokban (sz); XVIII. sz. eleje: vulgo A Berek Szürdékban (e); 1717: Berek Szürdékban (e); 1761: A Berek szurdok (sz), La Bereszurdukului (sz), A Bereszurduk nevezetü helljen, In Bere szurdukuluj (sz), az Falu Felső végiben Bere Szurduk felé; 1758: Az Berek Szurdukban (sz); 1770: A Berek Szurdukban vagyon más föld... vicinussa Délről az Erdő, Északrol az Unitus pap földe, nap Keletből az Erdő és az él; 1797: a Berek Szurdékban (e); 1807: A Berek (Bere) Szurdukban az... Pap Földje mellett (sz); 1830: Bereszurduk (sz); 1841: In Bre Szurduk (e); 1863: bere Szurduk (sz, e, kevés l); 1868: Berek Szurduk (sz); 1870: Bereszurduki 13 vékás szántó. + *Bereszurduk feneke*, 1807: a' Bere szurduk fenekén (sz). 12. *Bikafű — Bicaſiiu* (k), XVIII. sz. eleje: Bika fű felől valo Szakadékban (e); 1717: a Soos reeben (e), melynek vagjon also vegin az kajanto pataka, felső határa... Bika Fű nevu Széna rethe; 1723: az bika fű; 1738: Bika széna fű, az Bika réti széliben; 1770: Vagyon ezen forduloba egy Szénafű a Nagy Erdő felett... vicinussai Északrol a Bikafűre valami erdővel edgyütt; 1797: a Sos rétb(en) (e), melynek vagjon also végén az kajanto pataka, felső határa pedig Bika fű (k). A történeti adatokból kitűnik, hogy a mai Bikafű nem lehet azonos a történeti forrásokban szereplő Bikafűvel. Az 1717-es és 1797-es adatok szerint ugyanis a Bikafű szomszédos a Sósréttel. + *Bikafűvön felül*, 1754: a' Nagy erdő felett a bika füvön feljül (k). + *Bikarét*, 1738: Bika széna fű az Bika réti széliben. + *Bodonkút*, 1694: Az Bodon Kuth (sz); 1713: Az Bodon Kutnál... Vicinusa egy felől... Sellyem Volgje éle (sz); 1723: az Bodon kut; XIX. sz. eleje: A Stugbenal (k); 1807: La Stibe vagy más képpen a' Bodon kutnál (k). 13. *Bogák küttya — Fintîna lui Boga ~ Fintîna Boga* (kút a Cserei-rétben, a Boga nevű családé volt). 14. *Borika* (kis település a Doszban, nevét egy Borika nevű itt lakó asszonyról kapta). + *Borsai bérc*, 1717: Az Borsai berczen (sz); 1734: a Borsai berczen (sz). + *Borsai erdő*, 1830: La Cser a Barsai Erdöben (k). 15. *Borsai hëgy — D'alu Borşi* (sz, a borsai határszélben egy magaslat), 1817: A' Borsai hegyen (sz). + *Borsai szőlőn túl*, 1657: Az Borsai szölön túl (sz). 16. *Borsai út — Drumu d'i la Borşa* (sz, út); 1657: Az szölö alat... az Borsai Utra megen végel; 1686: Az magiaros oldalon egi Nagi Nemes fold, az Borsa felé meno ut mellett; 1694: Az Borsai utra menó föld (sz); 1730: Az Borsa ut mellet (sz); 1758: A Szakadás alatt a Borsai utnál (sz); A Borsai utnal vagy akasztofanal (sz); A Borsai utnál a Falu végin (k); 1807: A Borsai utnál (sz), In face la Kale Borsi (sz); 1842: La Kale Borsi (sz); 1863: gále borsi (sz); (a Borsára vezető út s a mellette lévő szántók neve). + *Borsai úton alól*, XIX. sz. eleje: A' Borsai uton aloll. + *Borsai úton felül*, 1694: Az Borsai uton fellyül levő földek; 1694: Az Borsai uton felyül (sz), Az Borsai utra menó föld (sz); 1713: A Borsai uton felljel az Kereszt allyi oldalban (sz). 17. *Borsa úti patak ~ Miszti patakja — Pîrîu lui Mist'i* (a Miszti legelőjén átfolyó patak). 18. *Buna patakja — Părîu Buńi* (a Cigány-fertályon folyik keresztül), 1812: a Pareu kete Buna. + *Buna utca*, 1812: a Buna... uttzába (a Cigány-fertály nevének egyik változata). 19. *Bülgözdiné mellett ~ Koroján hîggya — Podu d'i la Birgezdoaie ~ Podu d'i la Coroian* (híd a Nagy utcai patakon, jobb oldalán Bülgözdiné lakott, bal partján a Coroian nevű család). + *Büdös-tó*, 1807: a' Bűdes Tonál (sz), a Bűdős Tonál (sz), La Bűdes To. 20. *Celinák — Ţălińe* (sz), XIX. sz. eleje: A' Czelinába (zabföld); 1863: Nyerges czeline (sz). 21. *Cigán-fertáj ~ Cigán-negyed*, néha *Bunâ — Buna* (A falu cigánylakta részének a neve. Jó vizű csorgó van itt, a magyarok *Csorgó* névvel illetik, míg a románok *Ciurgău la Buna*-nak nevezik. A kút román neve *Buna*-ra szűkült, s átterjedt a szomszédos cigányok által lakott részekre is.) 22. *Cigán temető — Temet'eu Ţigănesc* (a falu cigány lakosságának a temetője). + *Csána*, 1863: Ezen kivül átadatnak szepre erdök, úgy mint: Csána... (e). 23. *Csepegő — Cipcigău* (sz), (északos oldala erdő és legelő, vizenyős, „amikor beborul s látszik, hogy itt esik, akkor esős idő várható"), 1659: Csepegó felól az Csere közi (k); 1694: az Bertzen az Csepegei határ szelljben (sz); 1713: A Csepegő fele valo Határ Szélban (sz), A Csepegei Határ Szélben (k). + *Csepegő mellett*, 1686: Az Czepego mellett (sz). + *Csepegői csere alatt*, 1657: Az Czepegei Czere alat (sz). + Csepegői csere között, 1657:

Az Czepegei Czere közöt... vicinussa... feljül a Maczkási Ut (k). + *Csepegői út*, 1657: Az Czepegei Ut felen (sz), Az Czokásba(n) az Czepegei Ut felre megen hossaban. 24. *Csëre — Cer ~ La Cer* (e), 1694: az Csere felöl (sz); 1863: Csera (sz). + *Csere alatt*, 1657: Az Czere alatt (sz); 1830: La mera Csere alatt (k), Szub Cser a Barsai Erdöben (k). 25. *Csëre alatti kút ~ Csëre kúttya — Fintîna sup Cer* (kút a Csere-erdö szélén). + *Csere alja*, XIX. sz. eleje: A' nagy cser tetején a' Kajántói határral conterminálódo szénafü le egészen a Cser aljáig. + *Csere-barázda*, 1863: Csere barázda (k). 26. *Csëreji rît — Ritu d'i la Cer* (sz, l). + *Csere között*, 1659: Csepegó felöl az Csere közi (k); 1694: Az Csere közótt (k); 1817: a' Tsere között (k). + *Csere teteje*, 1807: a Csere tetején (k); 1842: Lá Vurvu Cseruluj (k). 27. *Csëruc — Ceruţ* (e, régen a Csere-erdö része). 28. *Csikós-kert — Mînzăriie* (k, a Wesselényi grófok csikóit nevelték itt). 29. *Csinált út — Drum d'i Ţară* (müút). 30. *Csókás — Ciocaş* (sz), 1657: Az Czokásba(n) az Czepegei Ut felre mégen hossaban (sz); Egy hold az Czokásra nyul végel az szölö alatt (sz); 1730: Az szölö alat az Csokasb(an) (sz), az Maczkasi utra menö az Csokásban (sz); 1743: A Csokásba (sz); 1758: A Csokásban (sz); 1761: Lá Csokás (sz), A Csokás nevezetü helljen (sz); 1802: A Tsokásban a Szölö felett (sz); 1807: La Csokás (sz); 1842: In Csokás (sz); 1863: Csokás (sz). + *Csokásbeli felsöföld*, 1830: A' Csokasbeli Felsö föld. A Zsuki Völgyén Gartz alatti Földön (sz). + *Csókás oldala*, 1807: A Csokás oldalában la Krutse. + *Csókás teteje*, 1807: A Csokos Tetején. 31. *Csonuj dombja — Dîmbu Cionului* (emelkedés). 32. *Csorgó — Ciurgău la Buna* (a falu délnyugati részén lévö kút neve). + *Csorgó*, 1717: Az Csorgonal (sz); 1713: A Csurgónál (sz); XIX. sz. eleje: A' Csorgonál; 1807: A Berek Szurdukban a Csorgonál. 33. *Csorgovás — Ciurgăuaş ~ Ciurgăuaş* (sz, l), 1802: A Hadmán kutt Bértzin belöl most hivatik Csorgoásnak; XIX. sz. eleje: A' Csurguvásnál; 1830: La Csorgoás (sz); 1842: Lá Csurgovás (sz); 1863: Csorgava (sz). 34. *Csorgovási kút — Fintîna d'i la Ciurgăoaş* (forrás és sz). 35. *Csorgovási út — Drumu d'i la Ciurgăoaş*. + *Csüket*, 1744: a' Kajántai Fejérdi és Matskási Határ szélben vulgo *Csüket* nevü nevezett helyben (k). 36. *Dánuj kúttya — Fintîna Danului* (kút a Nyergesben). + *Domb*, 1684: Az Dombon. 37. *Dosz — Dosu* (sz), 1758: A Telek vegin pe Dosz az Eszakban (sz); 1807: a' Doszba (sz); 1863: duszu (szátuluj) (sz). 38. *Dosz út — Drumu pă Dos* (a Doszon keresztül a Völgyi útig halad). 39. *Drăgan kúttya* vagy *Gliga kúttya — Fintîna Drăganului ~ Fintîna Glighi* (kút a községházával szemben). 40. *Duli higgya — Podu lui Duli* (híd a Fogadóknál). + *Eklézsia erdeje*, 1813: Az Ekkl(essia) Erdejének a' végib(en) egy Pojána nevü szénafü; 1892: az eklézsia erdejéböl. 41. *Élát — Drumu pă Mut'e*, XVIII. sz. eleje: Az él ut mellett egy Dombotska. (A Nyergesi út folytatása Telekfarkáig, a dombélen vezet végig). + *Eperjes-domb*, 1659: az eperjes dombon (sz); 1686: az épéries dombon egi Nemés fold; 1758, 1761: Az Eperjes dombon (sz); 1802: Az Eperjes dombnál (sz); 1807: Az Eperjes Domban (sz, k). + *Eperjes-tetö*, 1759: Az Eperjestetön (sz). + *Eperjes-völgy*, 1758: Az Eperjes Völgyben (sz). 42. *Erdeji patak — Părîu d'ingă Pădure* (erdö felöl a Bunapatakba ömlik). + *Erdö*, 1770: A Berek Szurdukba vagyon más föld... vicinussa Delröl az Erdö, Eszakról az Unitus pap földe, nap keletböl az Erdö is az él; 1870: Erdö nagy része magyaros, de van benne épületnek való fa is. 43. *Erdö-ájja — Pă su Pădure* (utca), XIX. sz. eleje: A falu felett es az erdö alatt (k); 1812: az Erdö alatt (sessio); 1863: Szup podura (k) (az erdö ma már nincs az utca szomszédságában). 44. *Erdö felett — D'asupra Păduri ~ Pusta* (valamikor nagy erdö volt itt, most sz és l), 1713: Az Erdö felöl az ut mellett (sz); 1807: Gye szupra Padure (k); 1813: Az Erdö felett (k); 1842: Gyéá Szupra Paduri (k); 1868: Erdö felett Komor (k); 1870: Az erdö felett egy kaszáló. 45. *Erdö-közt — Între Păduí* (szélesebb ösvény, a Nagyerdön át vezet). 46. *Erdönek — La Pădure* (az erdönek vezetö utca, majd út). + *Észkin*, 1761: a Selling nevezetü helljen alol az eszkin (sz). + *Észak felöl*, 1657: Az Eszak felöl (sz); 1758: Az Telek vegin pe Dosz az Eszakban (sz), Az Hátmán kut alatt az Eszakban (sz); 1754: az Észak n. Falu közönséges ökör nyomása. + *Falubol kimenö patak*, 1713: A Falun alol a' Térben a' Válaszi utra menö ut mellett... vicin(usa) egj felö az megirt ut, más felöl... ã Falubol kimenö Patak; 1770: ...vagyon a falun alol egy kaszalo kert... vicinussa nap nyugatrol az Unitus pap... kaszalo füve, Eszakrol a falubol le járo patak. + *Falun alól lévö határ*, 1694: Az falun alol lévö határban; 1713: A Falun alol a' Térben a' Válaszi utra menö ut mellett... A Falun alol egj nagj darab Vizes Rét (sz); 1758: A Falun alol a térben (sz); 1761: az Falun alol az horgos ároknál (ke); 1863:

duszu (!) szátuluj. + *Falun alól való rét*, 1761: Az Falun alol az Rétben; 1813: A' falun alol valo rét (k); 1830: La Ritu szatuluj (k); 1863: ritu linge szát (k). + *Falun felül lévő határ*, 1694, 1694*: Falu felyül levő határban; 1686: az maczkasi felol valo fordulo: az falun feliul az felso terem (sz); 1713: A Téren a' Falun fellyül (sz), Borsa felöl valo forduloban: Az Teren az Falun felyül (sz), a Falun fellyűl a téren (sz); 1754: a' Falun feljül a' Vendég fogado mellett lejövő patak mellett (sz); 1758: A Falun fellyül valo Térben (sz), A Falun fellyűl a Fogado oldalb(an) (sz), A Kis Erdö a Falun fellyül a Szombath Völgyiben szélessége 36 öl hoszszusága 300 öl; 1761: Az Falun fejül az Omlásban (sz), A Falun fejjel a Térben (sz), In Sesz de Szát in sus (sz), A Falun fejjel a Sás Revnél (sz). + *Falu közepén*, 1758: Falu közepin (sessio); 1761: az Falu közepiben a nagy utzában (telek). + *Falu útja*, 1770: az Ecclának a megnevezett házhelyet, vicinussa a nap kelet felöl a Kolosvára járo közönséges Falu uttya, Délről a Temető helly, nap nyugatrol a papunk tindussa. + *Falu végin*, 1758: A Borsai utnál a Falu végin (k); 1761: az Falu Alsó végiben ... az Nyerges Patakra, az Falu Felsö végiben Bere Szurdok felé; 1770: Északról a falu végén vagyon ezeken kivül a Felső Falu végin, Keletről a közönséges ut, nap nyugatrol pedig Teleki László Uram fogadoja. + *Fintina cea Mare*, 1807: La funtine csej mare la face (sz). + *Farkas völgy*, 1743: A Farkas Völgjben (sz). 47. *Fejérbarátok temploma.* — *Beserica Băraților Albi* (ke, a református templom déli részén, kis terület). Pestynél (XXII, 208) olvassuk: „a' régi időben a fejér barátoknak lett volna benne (a községben) kolostoruk". A néphit szerint a fehér barátoknak volt itten templomuk, s amikor jöttek a tatárok rájuk gyüjtották a templomot, amely a barátokkal együtt elpusztult. A középkorban itt nagy templom lehetett, erről még ma is meglévő gótikus faragott kövek tanuskodnak, s az alapjának a helye ma is megfigyelhető. 48. *Fejér-kút* ~ *Tatár kúttya* ~ *Német-kút* — *Fintina N'amțului* (sz, k); 1817: a' Német kuttyánál (sz); 1830: La funtina nyamtzului (sz); 1863: Funtina nyámczului (sz, k), (első nevét a sós lerakodásától nyerhette, míg a Német-kút elnevezést a körülötte lévő *Németkalap* helynév előtagjától. + *Fejér-szakadás alatt*, 1734: Az omlás alatt a Fejer szakadás alatt /egy tövises/ (sz), (a *Szakadás* vagy annak egy része lehetett). 49. *Fejérdi patak* ~ *Réti patak* ~ *Riti patak* — *Pârîu Fiiurdului* (a Buna-patak és a Nagypatak egyesülése után kapja e nevet), 1713: Fejérdi Patak gátja /vicinussa Kis Hidegvölgy torkának/. + *Feljáróban*, 1657: a feljároban (sz). 50. *Fellegvár* (tréfás neve annak a helynek, ahol a kisbíró lakott, mivel ez a hely „épp olyan magas, mint a Fellegvár"). + *Felső-keresztút*, 1738: az felsö Kereszt ut. + *Felső-szakadáson felül*, 1694: felső szakadáson fellyül (k); 1694*: Az Hideg völgyben ... az felsó Szakadáson fellyúl ... az bercz az ország uttyáig (k). + *Felső-tér*, 1686: az falun feliul az felso teren (sz). + *Felső-tós*, 1738: az Felső Tós (e). 51. *Feneketlen kút* — *Fintina fără d'e Fund* (kút a Sósrétben; a szájhagyomány szerint ide süllyesztették a Sósrétben elpusztult falu harangját, posványos hely, négy megközelíthetetlen forrással). 52. *Fogadók* — *Făgădăur'*, régebben *Făgădaual'e Fiiurdului*, ma már falu *Pădureń* névvel; 1754: a' Falun feljül a' Vendég fogado mellett lejövő patak mellett (sz); 1758: A Fogado felé a térben (sz); 1770: Északról a falu végén vagyon ezeken kivül a Felső Falu végin, keletről a közönséges út nap nyugatrol pedig Teleki Lászlo Uram fogadoja; 1817: A' L.B. Sz. Kereszti Ur eő Nsga Fogadoján felyül (sz) a' Kő fogado melett (sz); (település a falutól nyugatra a Csinált út mellett, régen itt fogadók voltak, majd házcsoportok). 53. *Friguri* — *Frigur'* (sz, északos, hideg, árnyékos hely). + *Fűzfáknál*, 1807: A Kis Doszba a Fűtz fáknál (sz), La Retyitz (sz); XIX. sz. eleje: A' Fűzfáknál (sz). + *Fűzeses barázda*, 1700: ... a legkülsöbb ország uttyán valo füzesses barázda egy darabig ezen alol ugyan nap nyugatrol a legg külsöbb vagy harmadik ország uttya. + *Garc*, 1830: A Zsuk Völgyér Gartz alatti földön (sz), A Zsuki Völgyi Gartz alatt (sz). + *Gémsás alatt*, 1657: Az Gém Sas alatt (sz). + *Gémsás teteje*, 1657: Az Gém Sas Tetein. + *Gémsás útja*, 1723: Az Gémsas utyánál. 54. *Gérás* ~ *Gyérás* — *Loc Sărături os* (l, oldalából eső után sós víz folydogál). 55. *Gergejné-rit* — *Ritu Gergoaiei* (k, 1848 előtt élt itt Gergely uraság, két hold kertje most a kollektív központja). + *Goronyis*, 1841: La Goronyis (e) ... Keletről a Kolosvárra járo ut ... szomszédságában; 1863: Ezen kivül átadatnak, nyoltcz darab szepre erdők, ugy mint ... Koronyis Thuri rész ... 56. *Gogaji út* ~ *Goga ucca* — *Drumu Oana Goghi* (utca). 57. *Gokán higgya* — *Podu lui Gocan*. 58. *Gokán kúttya* — *Fintina lui Gocan* (a kútat a mellette lakó Gocan család bírja). + *Groapa*, 1807: In Grope (sz); 1830: In gura Zsuki Völgyuluj a Gödrön fel jaro (sz). 59. *Gubó kúttya* ~ *Gubău kúttya* — *Fintina Gubăului* (kút a Fogadóknál, nevét a mellette lakó család

gúnynevéről vette). + *Gyalogösvénynél*, 1761: Az Gyalog ősvénynél (k), a Ref. Ekklézsia erdőjének szomszédságában. 60. *Gyulaji út — Calea Zuli* (út, sz), 1807: La Kale Suli (sz); 1761: A Gyulai utnál nevezetű helyen (sz); 1830: La Kale Gyuli (sz); 1863: gáli a Zsuli (sz), poro Keteuli. 61. *Gyuri dombja — Dîmbu lui D'uri* (kicsi e és l, egy Gyuri nevű határpásztortól kapta a nevét, aki innen figyelte a határt). + *Hágó alatt*, 1842: Szupt Hágeo (sz). + *Halas-kút*, 1657: A Füzesi Tó mellett... halus kut felöl ... vic(inusa) alol az To, feljül az Ut; 1713: egy Satés rét a halas kuton felyül (k). + *Halmoknál*, 1807: az Halmoknál lévő fertállyban (sz). 62. *Halom — Glimeia* (régen gyü és szö., a Dosz út meletti emelkedés neve) + *Halom között*, 1657: Az Halom közöt (sz); 1754: a' Halmok között (sz); 1770: Benn a Telek nevezetű helyben vagyon egy darab Szántoföld a halmok között... vicinussa Eszakrol a Telek bérczin lejáro ut, Délrol a possessorok veggel re járo földeik. + *Haraszt alatt*, 1756: Az Haraszt alatt... vicinusa... feljöl az Haraszt (sz).63. *Harasztos ~ Harakszon — Haracson* (e, inkább a Harakszon alakot használják), 1657: Az Haraszt alatt... vicinussa... feljül az Haraszt (sz). + *Harmadik vagy legkülsöbb Országútja*, 1770: legkülsöbb ország uttyán kivül vala füzesses barázda egy darabig ezen alol ugyan nap nyugatrol a legg külsöbb vagy harmadik orszag uttya. 64. *Hármán-kút ~ Ármán-kút ~ Hagymán-kút — Harmancut ~ Armancut* (sz), 1717: Hormánkút (sz), In Territorio vulgo Hotmánkút vocata (sz); XIX. sz. eleje: A' Hármán kútnál; 1807: La Hatmán Kut (sz), La Hatmán (sz); 1864: Határunkban pedig van égy Hádmánkút nevű határrész Szánto és Kaszá(lo) földekkel vegyes, a közepében vagyan égy igen nevezetes forrás... A helynév előtagja valószinűleg sokkal régebbi *Hermann* német keresztnévből származik, ugyanis 1462-ben volt a faluban Hertman ucca. A *Hátmán-* és *Hagymán-* alakok az értelmetlennek tetsző név népi etimológizálása. 1657: Az Hotmány kut; 1713: Hatmán kutnál (sz); 1761: Pe Gyálu Hertmán Kutuluj (sz), Máj in sosz delá Hertmán Kut (sz); 1830: A Hátmán kuton felyűl (sz), A Hádmán Kutnál (sz), Lá Hátmán kut in Gyál (sz); 1863: Hagymánkut (sz), Hogymán kut (e); 1817: Hakmán kut oldala. 66. *Hármánkúti kút — Fîntîna d'i la Armancut* (kút az Ármánkút területén). + *Hármánkút bérce*, 1761: az Hatmán nevezetű Kut felet valo Bértzen (sz); 1802: Hadmán kutt Bértzin belöl most hivatik Csorgovának (sz); 1807: a' Hatmán kut alat (sz); + *Hármánkút felett*, 1657: Az Hotmany kut felet (sz); 1758: A Hátmán kut felett (sz). + *Hármánkút mögött*, 1758: A Hátmán kut megett (sz); + *Hármánkút teteje*, 1758: A Hátmán kut tetőn (sz); 1761: Pe Gyálu Hertmán Kutuluj (sz); 1807: Az Hartman Kut Tetejen (sz). 67. *Harmat-völgy — Harmatved'* (k, sz), 1695: Az Harmad völgjben (k); 1713: Az harmad völgy felé (sz), (völgy a Telek felé való fordulóban). 68. *Határút — Drumu Hotarului* (a fejérdi határ északi szélén hosszan vezető Hosszúmacskás, Kolozsgyula, Kolozsborsa, Válaszút s Alsózsuk felé a határt képező út). + *Hermann ucca*, 1462: in Platae eiusdem Feÿerd Herthman wcza appellata. + *Híd árka*, 1807: a' Hid árkaban (k), (a Híd patakjának az árka lehetett). 69. *Hidegvőgy — Hidegved'* (sz, l), 1694: hidegh völgÿ széna fű allták(an) (sz), Hideg volgyb(en) altal menve az Abram völgye felöl valo oldalt (k); 1694*: Az Hideg völgyben... az Abráhám volgje felöl... egeszen az szakadásig (k), Az Hideg völgyben... az felsó Szakadáson fellyúl... az bércz az ország uttyáig (k); 1695: Az Hideg völgy (k); XIX. sz. eleje: A' Hideg völgyi Praedium (k); 1814: Hideg völgy (sz, k); 1863: Hideg velgy (sz, k), hideg völgy (l), (a Völgy egyik keleti huzatos mellékvölgye). 70. *Hidegvőgyi kút — Fîntîna d'in Hidegved'*. + *Hidegvölgyi ret*, 1830: A Hideg völgyi Ret. 71. *Hidegvőgy szája — Gura Hidegved'ului* (l). 72. *Hidegvőgy teteje — Vîrvu Hidegved'ului* (l). + *Hidegvölgy torka*, XIX. sz. eleje: a' Hideg völgy torkába; 1817: az Hideg Völgy torkába (k); 1830: a Hideg Völgy Torka (k). 73. *Híd pataka — Părîu Podului*, 1713: A Hidre jövő Pataknak a Fejib(en) (k); 1758: A hid Patakban (k), 1807: La Paro poduluj (k), (amint kiér az erdőből a *Koliba patakja* nevet kapja). 74. *Hoda kúttya — Fîntîna lui Hoda* (kút a volt ref. iskolával szemben, Hoda nevű ember lakott itt). + *Hoffman-kút*, 1817: az Hofman kutnál (sz). + *Hoffman-kút alatt*, 1817: az Also Forduloban: Az Hofman kut alatt (sz). 75. *Homán kúttya — Fîntîna d'i la Homan* (kút a Telek utcában, Homan nevű ember lakik itt). 76. *Hosszú-út — Drumu Lung* (a Csinált útba vezet). 77: *Hudár kúttya — Fîntîna d'i la Hudariu* (kút, Maier Todor lakott itt, akinek Hudár volt a ragadványneve). 78. *Idela kúttya — Fîntîna d'i la Idela* (kút a Nagy utcában). 80. *Irodaji út ~ Ferenc József ucca ~ Főucca ~ Kösségi út*, gúnyosan *Tyukszar ucca — D'ingă Cănţălăriie ~ La Sfat ~ Uliţa Sfatului ~ La Primăriie* (fő utca, itt van a községháza). 81. *Iskolahej — Locu Şcoli ~ Locu Işcoli* (sz, a református iskola földje volt). 82. *Iskola-*

heji-kút — Fîntîna Şcoli (kút helye). + *Juharfa-hegy*, 1770: Vermes uthely, mellyik megyen az árokba, igy föl Juharfa hegyre (v. helyre) es ezen ki a régi gyalog ósveny a határa. 83. *Kajántói határ* (sz, k, l), 1758: A Kaján Toi határ szelib(en) (k). + *Kajántó pataka*, 1717: a Soos reben (e) melynek vagjon also vegin az kajanto pataka felsö határa... Bika Fü nevu Széna rethe; 1761: az Káljántoi Patak mellett (k); 1797: a Sos rétben (e), melynek vagjon also végén az kajánto pataka felsö határa pedig Bika fü n. Széna rét. (A Réti-patak régebbi neve lehetett). + *Kajántó pataka mellett*, 1761: az Káljántoi Patak mellett (k). 84. *Kecskevár — K'işcăoara* (l, sz), 1657: Az Keczkevárban (sz); 1659: Az Ketske várb(an) (sz); 1713: Kecskevárban (sz); 1730: Az Kecske varb(an) (sz); 1758: Ketske Vár nevezetü hellyen (sz); 1761: A Ketske Várban (sz), La Ketske vár (sz); 1802: A Ketske várban; 1807: La Ketskevárá, La Ketske vára, a' Kétske varaban, a' Ketske várban a' Suki volgy felöl; 1813: A' Ketskevári Föld; 1817: a' Ketske várba ez is jobb része haszonvehetetlen a' sülyedésnek miá (sz); 1842: In Ketskevárá (sz); 1868: Kecskevár; 1870: Kecskevár nevü szakadása szántó = 40 vékás. 85. *Kecskevár az Idelájé ~ Idelájé — Locu lui Idela* (l, Löb Ödön földje volt, az Idela gúnynevet viselte). + *Kecskeváron felyül való verőfényoldal*, 1754: a' Ketske Váron fellyül valo Verőfény oldalban (sz). = *Kecskevár előtt*, 1657: Az Kecske vár Elöt az füzes tö mellet... vic(inussa) alol a To (sz). 86. *Kecskevár feneke — Fundu K'işcăoari* (l). 87. *Kecskevári csúp — Ciupu K'işcăoari* (l, a Kecskevár legmagasabb pontja). 88. *Kecskevári kút — Fîntîna d'in K'işcăoara* (sós vizü kút a Kecskevárban). 89. *Kecskevári láb — Labu K'işcăoari* (sz), 1761: Az verőfény nevezetü Fordul(óban): A Keskovari Lábban (sz). 90. *Kecskevári rit — Rîtu K'işcăoari* (k, a Réti-patak jobb partján). + *Kecskevár oldala*, 1770: vagyon a' Kétske vár oldalán innen egy darab szánto föld; XIX. sz. eleje: A' Kecskevár oldalából. 91. *Kecskevár szája — Gura K'işcăoari* (sz, l), 1830: La Gura Ketskevari (sz); 1863: gurá Kecskevári (k) (szakadékos rész). + *Kecskevár teteje*, 1761: Lá vurvü Ketskevári (k); 1807: A' Ketskevár tetején (sz), in vurvu Kiskavari (sz); 1817: a' Ketske Vár torkában (k). + *Kecskevár torkán felül*, 1807: A Ketskevár Torkán fellyül (sz). + *Kenderes-rét*, 1761: La Ritu Kinipilor (sz), In Sesz Kinipisty (sz). + *Kerek-erdő*, 1841: La Kerek Erdő (e). + *Keresztnél — La Cruce*, 1807: A Csonkás oldalában la Krutse, La Krutse in Kale Matskasuluj (sz). + *Keresztágy*, 1657: Az Kereszt agyban. + *Keresztalji oldal*, 1713: A Borsai uton felljel az Kereszt allyi oldalban (sz). + *Keresztalj-fő*, 1713: Kereszt all (!) Főben (sz). + *Keresztút*, 1738: az Kereszt ut. 92. *Kertek megett ~ Kertek alatt — După Grăd'in ~ D'in sus d'e Grăd'ină* (sz), 1758: A Matskási utra rugob(an) a kert alatt (sz), A Kert alatt a térben (sz). 93. *Két-árok-köz — Intre Părale ~ Intre Părauă* (sz), 1659: Az ket árok között (sz); 1717: Az Barazdan fellyül az két Arok között; (a falu keleti vége, itt volt az 1700 körül épitett kastély). + *Két patak között*, 1723: az Két patak között. + *Két szakadás között*, 1694: két szakadás közott (k). + *Két út között*, 1734: A Két út között, Két út között (sz), A Borozda alatt a két ût (!) között; 1730: Az ket ut között az körtövelly fak közöt (sz). + *Kisberek közepe*, 1659: Az Kis berek közep(i)ben (sz). + *Kis dosz*, 1807: A Kis Doszba a Fütz fáknál (sz); 1817: a' Kis Doszba (sz). 94. *Kiserdő ~ Csóka — Cioara* (e), 1758: A Kis Erdő a Falun fellyül a Szombath Völgyiben; 1863: podura csel mnyik (k). 95. *Kiserdő ajja — Su Păduria Mnică* (sz), 1863: Szupt poduri csel mnyik, (k). 96. *Kiserdőn fejül — D'asupra Păduri Mnică* (l). + *Kis-halaskút*, 1657: Az kis halas kutnál... vic(inusa) alol az to farka. + *Kis-Hidegvölgy*, 1713: A Küs hideg Völgj (sz); 1723: a Kis Hideg völgy. + *Kis-láb*, 1807: A Kis Lábban. + *Kisselling völgye*, 1659: Kis Selling volgyeb(en) az to mellett (sz). + *Kis-szélesvölgy*, 1830: Kis Széles Völgyben (sz). 97. *Kisvőgy — Kižved'* (sz), 1657: az Kis völgiből az Czokásra által nyul végel (sz), Az kis völgyben (sz), Az Kis völgiben az kertek közöt (sz); 1686: Az kis uolgib(en) a... templomon feliulj (sz); 1713: Borsa felől a kis völgyben (sz); 1717: Az kis Volgyben (sz); 1730: Az Kis Völgyben az Macskas utra menöb(en) (sz); 1734: Kis Völgjben (sz); 1756: Kis Völgy n.h.-ben (sz); 1758: A Kis Völgyb(en) (sz); 1761: A Kis völgy nevezetü helljen (sz), A Kis völgyben (sz); 1807: In Kis völgy (sz), In face Kis volgyiluj (sz), A Kis Völgybe (sz), A Kis völgyben (sz); 1817: A' Kis Völgybe el sülyedezett szakadozott egy 10 vékás; 1842: In Kis Völgy (sz); 1863: Kis velgy (sz). + *Kisvölgy-alj*, XIX. sz. eleje: A kis völgy alyba. + *Kisvölgyi hegy*, 1761: A Küs völgyi hegyen (sz). 98. *Kisvőgyi út — Drumu pă K'žved'* (utca, ke, a Völgyi utca folytatása). + *Kisvölgy-tető*, XIX. sz. eleje: A' Kis völgy tetön; 1807: A Kis

völgy Tetején; 1758: A Kis Wölgy tetejin (sz). 99. *Kivala halmaji — Glimeiile lui K'ivala* (a volt tulajdonosa Löb Jakab „Kivala" gúnynévből). 100. *Koliba patakja ~ Hurubák patakja — Părîu Hurubilor* (sz); (a Híd patakának folytatása a falu felé. A néphit szerint a bujdusó kurucok kalyibáiról kapta a nevét; mások szerint az 1674-es tatár betörés után jóideig itt éltek kalyibákban a megmenekült emberek); 1807: La Paro Hurubilor (sz); 1842: Lá parou hurubilor (k); 1863: poro hurube (k). 101. *Kollégyijom — La Coled'om* (l), a Kecskevárban, (a református egyházé volt). 102. *Kollégyijom rittye — Rîtu Coled'omului* (k). 103. *Kollektiv gazdaság ~ Kollektiv — Gospodăriia Colectivă* (a termelőszövetkezet központi épületei). + *Kolozsvári határdomb*, 1713: A Kolozsväri határ domb. 104). *Kolozsvári ösvény — Drumu Clujului*, 1813: Vagyon egy darab Erdö a' Lápos Kuton 's Kolozsvárra járo gyalog ösvennyen felyül. + *Kolozsvári patak mellett*, 1761: Linge Parou Klusuluj (sz); 1807: Kolosvári Patak mellett (sz), Lá Paro Klusuluj (sz); 1842: Lá Parou Klusuluj (sz), Lá Perou Klusuluj (sz). + *Kolozsvári szénafű*, 1657: A Város földe szélin ... vicinussa... más felöl Colosvári széna fü; 1758: A Telek fokán vicinit(atibus) a' Meridie a Kolosvári Széna fű (sz), a Sos hellynél vicinit(atibus) a' Meridie a Kolosvári Széna fű (sz). 105. *Kolozsvári út* vagy *Csinált út — Calea Clužului* (utca), 1723: Kolosvári ut; 1770 körül: vicinussa nap kelet felöl a Kolosvára járo közönséges Falu uttya, Delröl a Temető helly, nap nyugatrol a papunk tindussa; XIX. sz. eleje: A' Kis erdő felett a' Kolosvári ut felöll (k), Kálá Klusuluj n. uttzában; 1830: A Kolosvari Utnal (sz); 1841: La Kále Klusuluj (e), La Goronyis (e) ... Keleträl a Kolosvárra járo ut; 1877: az Astyilán Vonujnaka által adatott Sellér Ház mely vagyon Jakab Ferencz és Kováts János közt a Kolozsvári ut mellett (két körtvélyfa). + *Kolozsvári út mellett*, 1659: Az Bérczen az Colosvári uttya mellett (sz); XVIII. sz. eleje: Az Kolosvári ut mellett (e); 1807: A Kolozsvári ut mellett (sz); 1841: La Kalé Klusuluj pe Kaszte (e). + *Komor*, 1863: Komora (kó; 1863: Erdő felett Komor (k), Komorj (k). 106. *Kovács Ádám higgya — Podu d'ingă Adam* (híd, jelenleg a közelében Kovács Ádám fia lakik). 107. *Kovács Ádám mellett* (ke, házak a híd mellett). 108. *Kőbánya — Pt'etriș* (ma is bányásznak itt követ). + *Kőfogadó*, 1817: a' Kőfogadó mellett (sz). 109. *Körtekút — Fintînă la Păr* (betonkeretű bővizű forrás a Fogadóknál). 110. *Körtekút — Fintina d'i la Păr* (kút az állami iskolával szemben, öreg körtefa alatt). 1684: Az Körte kut felöl valo soron, Az Körti kut oldalon; 1863: Funtina peruluj (l). 111. *Körtéjeskút ~ Körtés-kút — Fintina Perilor* (kút a Nyergesben), 1863: Nyerges funtina perulor (sz); 1863: Funtina peruluj. + *Körtvélyes közt*, 1802: Az Körtvéllyes közt (sz); 1830: Intre Péér (sz). + *Körtvélyfa között*, 1717: Az Barazda alatt az Körtvelyfa között (sz); 1730: Az ket utt kőzött az Körtövelly fak kőzöt (sz); 1734: A Körtvély fánál a borozda alatt (sz); 1807: Sub brazda intre Per (sz). + *Körtvélyfánál*, 1734: A Kőrtvély fánál a borozda alatt (sz); 1830: La Per (sz); 1841: Lá Pér (sz); 1842: La Pérj (sz). + *Körtvélykút-oldal*, 1694: Az kórtvellykutt oldalon; 1654: Az körtvélj kut oldalon (sz); 1694*: Kórtvelly kut oldalon (sz); 1713: A Körtövelykutt oldalb(an) (sz). 112. *Kövecses — Pt'etriș* (sz, régen kőbánya volt itt). + *Közép-csere*, 1657: Az Közép Czerében (k); 1713: A Kőzépső Cseréb(en) (k). + *Középúton túl*, 1807: a' Kozep uton tul (sz). + *Közös-erdő*, 1758: A Kőzős Erdő a Sos révb(en)... ez igen hitván erdő ennek szélessége 16 öl hoszszusága 300 öl. 113. *Kösségháza ~ Szfat — Sfat ~ Primăriie*. 114. *Kösség rittye — Rîtu Satului* (a község tulajdonát képező 4 hold rét a Völgyben). + *Lajtor*, 1863: Ezen kivül átadatnak nyolcz darab szepre erdők, ugy mint... Lajtor Thuri rész. + *Lápos-kút*, 1754: a' lapos kuton (e); 1770: Vagyon az Ecclának Erdeje is, a possessorok Erdeinek szélső végibe, egy Lapiás kut nevezetű helysegben. Északrol a megnevezett Lapuus kut ennek kozepiböly egy nagy arokba valami patak (határolja az eccl. erdőjét); 1813: Vagyon egy darab Erdö a' Lápos Kuton s a' Kolozsvárra járo gyalog ösvenyen felyül. + *Lejáró-út*, 1770: ... vagyon a horgas árokon alol egy szánto föld... Vicinussa Délröl a lejáro ut. 115. *Lépcsők — Trept'e* (l, itt lépcsőzetesen emelkedő gyalogút volt). + *Livadă*, 1807: La Livade (sz). + *Locskút felett*, 1657: Az locz kut felet (sz). + *Lyukas-domb*, 1657: Az liukos Dombnál (sz), az Lyukos Dombnál... vicinussa feljül az Orszagh Uttya; 1713: Lyukas dombnál (sz). + *Macskási határ felől való forduló*, 1686: az maczkasi felol valo fordulo: az falun feliul az felso teren (sz); 1734: a Matskási határ felöl valo Fordulob(an). + *Macskási bérc*, 1734: a Matskási bérczen (sz). + *Macskási hegytető*, 1807: A Matskási Hegy tetön (sz). + *Macskási rész*, 1863: Macskási rész (e). 116. *Macskási út — Drumu Macica-*

şului (út, sz), 1657: Az Czepegei Czere Között ... vicinussa ... feljül az Maczkási Ut; 1713: Az Macskási Utra veggel (sz); 1730: Az Kis Völgyben az Macskas utra menöb(en) (sz), az Maczkasi utra menő az Csokásban (sz); 1758: A Matskási utra rugob(an) a kert alatt (sz), A Matskási utra menöben (sz); 1807: La Kale Mátskasuluj, La Krutse in Kale Matskasuluj (sz); 1830: A matskasi Ut mellett a Babánál (sz); 1842: Lá Matskasuluj (sz). 117. *Magyar negyed ~ Magyar ucca — Fărtaiu Unguresc* (a falu magyarok által lakott területe, régebbi neve a *Magyar fertály* volt). 118. *Magyarós — Mäd'eruş* (k, sz), 1758: A Magyarosban (sz); 1761: A Mogyoroson alol valo fertáljban a Telek nevezetű helljben (sz, k); 1817: a' Mogyorosban (sz); 1842: La Magyarus (sz); 1863, 1868: Magyaros (sz); 1870: A magyarosba egy 10 vékás szántó. + *Magyarósi csúp*, 1761: Az Termán (!) völgye felet az Mogyorosi Csupnál (sz). 119. *Magyarós kószt — Intre Mäd'eruş* (k., két hegyes élben végződő sáncalakú emelkedés közötti kaszáló a Magyarósban). + *Magyarós-tető*, 1868: Magyaros tető. 120. *Magyar temető — Temet'eu Unguresc* (a ref. templom mögött), 1770: Délről a Temetöhelly. 121. *Magyar templom — Beserica Unguriască* (ref. templom). + *Malomnál*, 1830, 1842: La Mare (sz). + *Malmon-alól*, XIX. sz. eleje: A malmon allol az úgy nevezett sántzal körül keritett Pántya réttye (k). + *Malom mögött*, 1863: doszu mori (sz). + *Malomnál való kis rét*, 1807: Az Malomnál valo kis Rét (k); 1863: ritu mori; 1870: Malom rétje (k). + *Malom-völgy*, 1868: Malom völgy (szomszédja) a patak (k). + *Második fordulo*, 1807: második vagy Telek n.h. felöl valo forduloban. A Telek felé eső forduló másik neve. 122. *Medvető — Täu Ursului*, 1807: A Medve To n.h.-ben (sz), La Medve To, La To Urszuluj (sz); XIX. sz. eleje: Az úgy nevezett medve Tonál (kevés vizű, sásos tó a Telekben). + *Medvetön alól*, XIX. sz. eleje: A Medve Tonn aloll. 123. *Morgói csúp —Ciupu d'i la Morgău* (l, magaslat a kolozsvári határszélben). 124. *Nádnál — Fintina d'i la Trest'i* (kb. $^3/_4$ hold nagyságú nádas helyen lévő kút körüli terület a Nyergesben). + *Nagy Ábrahám völgye*, 1713: Nagj Abram völgjb(en) (k), A nagy Abrhám völgyb(en) (k). + *Nagybarázda alja*, 1807: Határ osztálly ezen hellység Határában volt egy néhány Esztendökkel ki véve a Suki völgy tetejétöl a' Nagy Borozda allyáig valo hellyet. + *Nagybarázda felett*, 1713: Nagy Boroszda felet egy pallag nem szantyák csak kaszályak — egy Satés rét a halas kuton felyül (k). + *Nagybarázda-tető*, 1657: Az Nagy Barázda tetön (sz). + *Nagycser teteje*, XIX. sz. eleje: A' nagy cser tetején a' Kajántoi határral conterminálodo széna fű le egészen a Cser aljáig (k). 125. *Nagydosz — Dosu cel Mare* (sz), 1807: A nagy Doszba (sz); XIX. sz. eleje: A' nagy doszba; 1817: a' Nagy Doszba (sz); A nagy Doszba (sz); 1842: Nagy Dosz (régebb k, ma sz). + *Nagydosz szája*, 1807: a Nagy Dosz szájjánál. + *Nagydosz teteje*, XIX. sz. eleje: a' Nagy dosz tetején. + *Nagyél*, 1770: vagyon a Kétske vár oldalán innen egy darab szánto Föld ... vicinusa ... napnyugatrol pedig a Borsai határrol lejáro nagy él. 126. *Nagyerdő — Păduria cea mare* (e), 1758: Allodiális Erdö ... A Nagy Erdön ... szélessége cir(citer) 36 öl, hoszszusága cir(citer) 300, ez nem Makkos erdő hanem elegyes veszszö teremtvén (in)kább benne; 1761: (az Falu Also végiben ... az Nyerges Pataka) a nagy Erdöben (e); 1770: Vagyon ezen forduloban egy Szena fü a nagy Erdő felett; 1892: Pádure csei máré; a Kiserdötől nyugatra eső erdő. + *Nagyerdő felett*, 1713: Nagj erdö felet (k), Nagy erdő felet (sz); 1723: a Nagy Erdö felett valo széna fü; 1754: a' Nagy Erdö felett a bika füvön fejül (k); 1758: A Nagy Erdö felett a gyalog ösvennél (k); 1761: A Nagy Erdö felett (k); 1807: A Nagy Erdö felett lévő Rét; XIX. sz. eleje: a' nagy erdők felett (k); 1830: A nagy Erdö felett (k); 1841: A Nagy Erdö felett a hegyen (sz). 127. *Nagyerdőn fejül — D'asupra Păduri cei Mari (l).* + *Nagyészak*, 1807: a' Nagy Eszkan vagy Észkan (sz), (a Nagydosz régebbi neve volt). 128. *Natykert — T'ertu ~ T'ert'* (gyü és szö volt, ma sz., k, l, a Halom is ide tartozik). + *Nagyláb*, 1770: a horkasarkon alol egy szánto föld ... vicinussa Délről a lejáro ut. Ejszakrol L.B Daniel Polixenia Láb Földe; 1807: La La-Ba (!) csel mare (sz). + *Nagysánc mellett*, 1807: a' Nagy Sántz mellett, a' Nyerges torkában (sz). 129. *Nagy ucca — Ulița cea Mare* (a falu egyik legnagyobb utcája). 1717: vulgo Nagj Ucza; 1761: az Falu közepiben a nagy utzában (telek); 1812: a Nagy utczába, ulitzá tsea mare. 130. *Nagyuccaji patak — D'i pă Ciocaș* (a Csókásból eredő a Nagy utcán átfolyó patak). 131. *Németkalap ~ Fejérkalap — Clopu N'amțului ~ Șapca N'amțului* (k a Telekben. A néphit szerint, amikor a németek itt háborúztak, egy német tábornok itt felejtette a kalapját. A helynév eredetileg oly területet jelölt, amelynek háromszög formája volt s amely hasonlított a XVIII. sz-i német kalaphoz). 132.

Nyerges — N'ergeş (sz, k), 1713: Az Nyergesb(en) (sz); XIX. sz. eleje: A Nyerges n.h.-ben; 1853: a Nyerges (sz, k); 1892: A Nyerges nevű dűlőben; (a Völgynek a faluhoz eső jobboldali nagy mellékvölgye). + *Nyerges bérce*, 1657: Az Nyerges Bérczin (sz); 1659: Az Nyerges berczin (sz). + *Nyerges bércén belül*, 1657: Az Nyerges Bérczen belöl (sz). + *Nyerges-celina*, 1863: Nyerges czeline (sz). + *Nyerges éle*, 1863: Mutyá Nyergesuluj (sz), Mutyán nyergesuluj (k). 133. *Nyerges felett — D'asupra N'ergeşului* (sz), 1771: a nyerges felett valo Communae Terrenum; 1807, 1817: A' Nyerges felett (sz); 1863: Szupra nyergesuluj (sz); (a Nyergest a Telektől elválasztó hegygerinc). 134. *Nyergesi patak — Părîu N'ergeşului*, 1761: az Falu Also végiben... az Nyerges pataka. 135. *Nyergesi rit — Ritu N'ergeşului* (k). 136. *Nyergesi út — Drumu N'ergeşului* (sz, a Nyergesre vezető út, a Telekfarki út folytatása). 137. *Nyerges kurmaturája — Curmătura N'ergeşului* (sz, a Nyerges egyik baloldali mellékvölgye dombjainak a teteje). 138. *Nyerges szája — Gura N'ergeşului* (k, sz). 139. *Nyerges szájából való kút — Fintina d'in Gura N'ergeşului*, 1863: Nyerges funtina perulor (sz), Kutány nyerges (k). + *Nyerges-tető*, 1758: Telekb(en) az Uraság Nagy lábján kivül a Nyerges tetőig egy darab szánto föld (sz). + *Nyerges torka*, 1758: A Nyerges torkáb(an) (k); 1761: A nyerges Torkában (k); 1807: a' Nagy Sántz mellett a' Nyerges torkában (sz), a Nyerges Torkanal (sz); XIX. sz. eleje: A' nyerges torkaba (k); 1841: A Nyerges Torkabeli iszapos rész (sz). 140. *Oana Gogi kúttya — Fintina Goghi* (mellette lakik a Goga család). 141. *Román temető — Temet'eu Românesc* (kettő van, egyik a Magyar temető megett, a másik a Celinák mellett). + *Omlás*, 1657, 1713: Az Omlásban; 1761: Az Falun fejjül az Omlásban (sz); 1830 körül: Az omlások felső részen (sz), az omláson (sz). + *Omlás alatt*, 1734: Az omlás alatt a Fejer szakadás alatt; 1834: Az omlás alatt a Fejer szakadás alatt egj tövisses (sz). + *Omlás-ágy*, 1657: Az omlás Agion (sz). + *Országút*, 1657: Orszagh Uttya, az lyukos dombnál... vicinussa feljül az Orszagh Uttya; 1761: az Abrám völgye... alol az ország utya (sz). + *Ótelek*, 1831: az Ó Telek. + *Ökörtilalmas*, 1813: az ökör tilalmas; 1770: A Termán völgy nevezetü helyben vagyon egy kaszalo... vicinussa... Delröl a Termán völgy éle Eszakrol az Ökör Tilalmas. + *Ökörtónál*, 1717: Az Ökör Tonal (sz). 141a. *Pandur heje mellett — Podu d'i la Locu Pandurului* (Lengyel György, „Pandur" 1914 előtt pandur, azaz útkaparó volt, s a Miszti helyéből örökölt 8 holdat). 142. *Pánytya rittye — Ritu Pañt'i*, XIX. sz. eleje: A malmon aloll az úgy nevezett sántzal körül keritett Pántya réttye (k); 1863): ritu pantyi (k). 143. *Pap dombja — Dimbu Popi* (papilakás van a dombon). 144. *Pap erdeje — Păduria Popt'i ~ Păduria Ecleziei Româneşt'* (gör. kat. egyház erdeje volt). + *Pap erdeje mellett* 1717: Az Pap erdelye mellett (k). 145. *Papi rit — Ritu Popi ~ Ritu Popt'i* (a ref. pap kaszálója volt). 146. *Pap kúttya — Fintina Papt'i* (kút a Csinált út mellett, a román papé volt.). 147. *Pap lába — Lábu Popi* (sz, a Fogadók papja használta). + *Patak*, 1761: Szombat völgyiről le járo Pata k; 1684: a' Patakon, Tul a' Patakon; 1713: ã Falubol kimenö Patak; 1816: a' Patak (Réti patakot jelölhette). + *Patak szelin*. 1657: Az Patak szelin (sz). 148. *Patak úttya ~ Patak ucca — Uliţa Părîului*. + *Părîu către Buna*, 1812: a Pareu kete Buna n.h.-ben (sessio). 149. *Pintya felé — Drumu d'i la Armancut* (a Hármánkútnál lakó Pintea Petru házához vezető út, s azt szegélyező sz). 150. *Pintya higgya — Podu Pint'i*. 151. *Pintya patakja ~ Homán patakja ~ Szegelet patakja — Părîu Pint'i* (Hármánkúti kútból ered, Pintya földjén átfolyva a Szegelet utcáján folyik a Buna patakjába). 152. *Podás — Podaş* (sz); XIX. sz. eleje: A' Podáson; 1842: Pe Podás Szub Rezor (sz), La Podás (sz); 1863: podas (sz). 153. *Prilazse — Priloaže* (sz), 1842: In Priluzse (k). 154. *Pojána — Poiana ~ Poiana pă su Pădure* (k, sz, sor ház), 1813: Az Ekkl(esia) Erdejének a végib(en) egy Pojána nevü szénafü... a Fogadóknál a Koliba patak mellett. 155. *Prilog — Prilog ~ Priloaže* (sz). + *Poszeszorok földje*, 1770: Vagyon a Telek bérczin más Szánto föld... vicinussa Eszakrol a Telek bérczin le járo ut, Delröl a possessorok veggel rea járo földeik. + *Poszeszorok erdeje*, 1770: Vagyon az Ecclének Erdeje is, a possessorok Erdeinek szélső végibe, egy Lapuás kut nevezetü helységben. + *Puszta-szőlő*, 1758: A Puszta Szöllőnél (sz). + *Ráchiţi*, 1842: Lá Retyitz (sz.) 156. *Rit — Rît* (k), 1659: Az reten a to alatt (k); 1754: a' Horgas árkon lévő Rétbenn (k); 1761: A Falun alol a Rétbenn (k); 1830: La Sztupetura Rit (k), La Ritu szatuluj (k); 1863: ritu linge szát (k), (A Völgy egyik kaszálójának a neve). 157. *Riti patak — Părîu Ritului* (a Nagyutcai patak és a Koliba patakja összefolyásából keletkező patak, amely a völgy kaszálói között folyik végig). 158. *Román egyház erdeje — Păduria Cleţi* (kis e. a Fogadóktól dél-

keletre). 159. *Román iskola — Şcoala Românească* (ép). 160. *Román pap rittye — Ritu Popt'i Rumâneşt'* (k). 161. *Román templom — Beserica Rumânească* (az első világháború után épült templom). 162. *Salamvőgy*, néha *Salavőgy*, ritkábban *Szanavőgy — Şalamved'* (sz, kevés k), 1657: Az Selingh völgy fűben (sz), Az Selingh völgyben (sz); 1723; 1723: Selling völgyin és Termán völgyin levő szénafű; 1761: Gyelá Sellyem völgy din sosz (sz), a Seling nevezetű helljen alol az észkin (sz); 1807: La Salám völgy (k), a' Salan, Selin, Sellyin volgyiben (k), A' Salin völgyiben (sz), a' Selin völgyiben (sz), a' Szelin völgyiben (sz), La Salam völgye (sz); 1842: In Sálán Völgy (sz, k); 1863: Szolám-völgy (sz), Solom velgy (k). 163. *Salamvőgy felett ~ Salahegy-tető — D'asupra Şalamved'ului* (sz), 1807: Gye szupre Salam völgyi (sz), Pe szupre Sala völgy (sz), A' Salam völgye felett (sz); 1754: a' Telek bércénn a' Seleny (!) Völgy felett (sz); 1842: Gye á Szupra Völgyuluj (sz). 164. *Salamvőgy kurmaturája — Curmătura Şalamved'ului* (sz). 165. *Salamvőgy patakja — Pâriu Şalamved'ului*. 166. *Salamvőgy szája — Gura Şalamved'ului* (k), 1830: In Gura Salam vögyuluj (k). + *Sáskás-völgy*, 1657: Az Sáskás völgyiben (sz); 1686: Sáskás volgib(en); 1734: A Saskás Völgjben, egj darab gjepes (sz) a Soskás Völgyibe (sz). + *Sellingvölgy fara*, 1657: Az Seling völgy faron (sz). + *Sellingvölgy torka*. 1657; az Selingh völgy torokban (sz); 1830: Selyem Völgybéli Torokban Rét. + *Sellingvölgye között*, 1659: Az Selling völgye között (sz), Az Selling völgje kószt (sz). + *Sellyemvölgy alatt* (Sellingvölgy alatt), 1761: Gyelá Selljem völgy din sosz (sz). + *Sellyemvölgy éle* (Sellingvölgy éle), 1713: A Bodon Kutnál... Vicin(usa) egy felöl... Sellyem volgje éle (sz). + *Sófi András kútjánál*, 1758: Sofi András kuttyánál (sz). + *Sós*, 1758: A Sos hellynél vicinitatibus a' Meridie a Kolosvári Széna fű (sz); 1761: La Szereture (sz); 1817: a' Sosba elsűllyedezett egy 5 vékás (sz); 1830: La Szeretur (sz), La zereture (sz); 1807: a' Sosba la Szaratur (sz), La Szarature (sz). 167. *Sóskút ~ Sósforrás — Fintina Morători*, XIX. sz. eleje: A Sos kutnál... sos vizű kút neve a Telekben. + *Sóspatak*, 1770: a Kétske vár oldalán innen egy darab szánto Föld... vicinussa délről a Szabo István fiainak a földe, napkeletről a Kétske vár oldalán lejáro Sos patak... napnyugatrol pedig a Borsai határol le járo nagy él. 168. *Sósrit — Ritu Sărătos* (k), XVIII. sz. eleje: vulgo A Sos Rében (e); 1713: Sos Rev nevű Helyb(en) (e); 1717: Az Sos rev (sz), a Soos reeben (e); 1758: A Sos révben (sz), A Közös Erdő a Sos révb(en); 1761: A Falun fejjel a Sás Revnél (sz); 1717: A Soos reeben (e), melynek vagjon also vegin az Kajanto pataka, felső határa... Bika Fű nevu Szena rethe; 1749: vulgo Sós ré n. tilalmas erdeje; 1797: a Sos rétb(en) (e), melynek vagjon also végén az Kajanto pataka, felső határa pedig Bika fű n. széna rét. (A szájhagyomány szerint e helyen település volt, a Dosz út mellett mutatnak egy körülsáncolt helyet, amely állítólag a templom helye volt). + *Szabad-völgy*. 1761: a Szabad völgyben (e). 169. *Szakadás — Ruptui* (sz, l), 1694*: Az Hideg völgyben... az Abráhám volgje felöl... egészen az szakadásig (k); 1758: A Szakadás alatt a Borsai utnál (sz); 1807: La Ruptura (sz); 1830: La Stupetura Rit (k). + *Szakadék*, XVIII. sz. eleje: a Bikfű felől caló a Szakadékban (e). + *Szakasz-berek*, 1657: Az Szakasz Berek mellet (sz). 170. *Szélesvölgy ~ Szilesvőgy — Seležved'* (l, sz), 1659: Az Szeles volgyb(en) (k); 1686: Az Selyes volgib(en); 1713: Szelyes volgjb(en) (k), a Szélyes völgyb(en); 1717: Az Telek farkban az széles völgj (k); 1722: a Szeles völgy előtt valo rét; 1723: a Széles völgy; 1758: A Széles Völgyben (sz, k); 1761: Lá Szilos völgy (sz), A Széles völgye nevezetű Rétben (k); 1765: a Széles völgy n.h.-ben (k); 1807: A Széles völgyiben (sz); 1830: A széles Völgy (sz), Szelis völgy (k), Lá Széles Völgy (sz, k); 1863: Széles velgy cselnyik. + *Szélesvölgy rétje*, 1807: a' Szeles völgy Rettyiben (k). 171. *Szélesvőgy szája — Gura Seležved'ului* (l). 172. *Szélesvőgy teteje — D'asupra Seležved'ului* (l, sz). 173. *Szélesvőgyi kút — Fintina d'in Seležved'*. 174. *Szilágyi malma ~ Malom — Moara lui Silad'i* (malom a Térben, volt tulajdonosa egy Szilágyi nevű ember). + *Szombatvölgy*, XVIII. sz. eleje: A Szombat Völgyben (e); 1717: az Szombath völgjben... az Falu felet (e); 1761: Szombat volgyiről le járo Patak; 1758: A Kis Erdő a Falun fellyűl a Szombath Vőlgyiben; 1761: a Falu Szombat völgye felől valo utzában (sessio deserta); 1797: az Szombath völgyb(en) mely is az falu felett (e); 1807: A Szombat völgyiben (k, sz). + *Szombatvölgye felől való utca*, 1761: a Falu Szombat völgye felöl valo utzában (sessio deserta) ... napkeletről a Szombat völgyről lejáró patak. + *Szombatvölgyről lejáró patak*, 1761: Szombat volgyiről le járo Patak. + *Szombatvölgyi erdő*, 1713: A Szombat Erdeje ã melyben hasonlo veszszők Teremnek... Szombat erdöb(en) egj

darab erdö mely is többire tövis cseplesz gaz erdö. 175. *Szoros ~ Szoros ucca — Surus* (rendes nagyságú utca). + *Szökésvölgy*, 1863: *Szökés velgy* (k). 176. *Szőlő — Ziile* (sz), 1716: Lá Vie (sz); 1842: Lá Sie (sz); (a Gyulai út egy része, Teleki-féle gyümölcsös és belsőség volt itt, az 1700-as években szőlős volt, ma kertek s 4 ház). + *Szőlő alatt*, 1657: Egy hold az Czokásra nyul végel a szőlő alatt, ... a szölö alat ... az Borsai Utra megen végel (sz); 1694: Szőlő alatt valo föld; 1694*: Az Szóló alatt (sz); 1713: A Szöllő alat (sz); 1730: Az Szőlő alat az Csokasb(an) (sz). + *Szőlő felett*. 1802: A Tsokásban a Szőlő felett: (a Csókásnak a Gyulai út fele eső részeó. 177. *Szunya higgya — Podu d'i la Suńa* (híd a Magyer negyedben, Szunya nevű család lakik itt). + *Szurduk-erdő*, 1713: A Szurduk nevü Erdöb(en) Teremnek Magjaro gjertyán, Csere és egjeb elegjes Kertelni való veszszók. + *Sztinánál*, XIX. sz. eleje: A' Stinánál; 1842: Lá Isztine (sz). + *Sztupatura*, XIX. sz. eleje: a Stupeturánál; 1807: a' Stupetura vagy Ambra völgy (k); 1830: La Stuptura Rit (k); 1842: Lá Asztupeture (sz). 178. *Tanítóhej — Locu Dascălilor* (sz, a ref. tanító használta). 179. *Tanítóhej kúttya — La Cadă* (régebb hordó volt a kútban kivájt fatörzs helyett). 180. *Tarnavőgy — Tarnaved'* (sz), 1761: Lá Torma völgy ... a Terma völgve felet ... Telek nevezetű helljen, alol az Terme utya ... szomszéd (sága) (s); 1813: A' Tarna völgyb(en) (k); 1816: a' Tornya völgyb(en); 1817: a' Tarna völgybe (k); 1830: Tarna völgy (sz); 1842: In Tarná Völgy (sz, k); 1863: Torno völgy ... doszutoná (!) völgyuluj (sz); 1868: Tarnavölgy (k); 1870: Tarnavölgyi kaszálo. (A Völgy egyik jobboldali mellékvölgyének a neve. A szájhagyomány a völgy nevét onnan származtatja, hogy itt 1848-ban egy Tarna nevű kapitány esett el. Ugyancsak él az a hagyomány, hogy valamikor a falu a Tarnavölgy torkában volt, ahol most nádas, vizenyős terület van. A falu a tatárjáráskor pusztult el, tűz hamvasztotta el és lakói akkor települtek át a falu mai helyére). 181. *Tarnavőgy dossza — Dosu Tarnaved'ului* (sz, a Tarnavölgy északi oldala), 1865: Torno völgy, doszutoná völgyuluj (sz). 182. *Tarnavőgy felett — D'asupra Tarnaved'ului* (sz), 1761: Az Termán vőlgve felet (sz) ... az Terman vőlgye alat (sz); 1807: a Torna völgy felett (sz); XIX. sz. eleje: A' Tarnavolgy felett; 1817: a' Tarna völgy felett (sz); 1842: Gveá Szuprá Tarnávölgyuluj (sz). 183. *Tarnavőgyi kút — Fintina d'in Tarnaved'*, 1830: A Tarna Völgyi Kutnál (k); 1863: Funtina tornavölgyuluj (sz). 184. *Tarnavőgyi patak — Părîu d'i pă Tarnaved'*. 185. *Tarnavőgy kurmaturája — Curmătura Tarnaved'ului* (sz). 186. *Tarnavőgy szája — Gura Tarnaved'ului* (sz). + *Tarnavölgy torka*, XIX. sz. eleje: Tarnavölgy torkába (k), + *Tatártó*, 1694: Tatar To mellett valo ugar föld (sz); 1717: Tatártő (sz); 1723: Tatár to; 1768: Tatar to elleneben valo eszak; 1807: a' Tatár Tonál. + *Tatártó gátja*, 1713: A Tatár Tō gattyán alol egi darab Széna Rét; 1723: az Tatár to gáttya. 187. *Tehéntó — Tău Vacilor* (sz), 1717: az Tehen Tonal (sz). Az Tehen Thonal az oldalb(an) (sz); 1758: A Tehen Tonál (sz), 1761: Lá Teu vátsilor (sz) ... Lá tou vátsilor (sz); 1817: a' Tehenek Toján fellyül (sz). La To Vatsilor la gvál, La Tov vatsilor (sz); 1817: a' Tehen Tonál el süllyedezett (sz); 1830: La Tou Vatsilor; 1842: Lat (!) Teu Vatsilor (sz); 1863: to vátsilor. + *Tehéntón felül*, 1758: A Tehén Ton fellyűl (sz); 1761: Gvélá Tou Vatsilor heldin szusz (sz); 1807: a' Tehenek Toján fellyül (sz). + *Tehéntó oldala*, 1717: Az Tehen thonal az Oldalb(an) (sz); 1807: A Tehén to oldalában (sz); 1817: Tehen to oldalba ennek nagy része el sülyedezett (sz); 1863: Kosztá tó valesilor (sz). + *Tekintő*, 1749: a' Tekintön; (jó kilátás nyílik a városra). 188. *Telek — T'eleac* (sz), 1657: Az Telek a város földe széliben (sz); 1699: az Telekben (sz); 1713: A Telekben ... Széna Rét, Telenevű hely fele valo Fordulob(an); 1717: in Telek (sz); 1758: A Telekb(en) az Uraság nagy lábján kivül a' Nyerges tetőig egy darab szántó föld (sz); 1761: A Mogyoroson alol valo fertáljban a Telek nevezetű hellyben (sz. k), a Terma vőlgye felett ... Telek nevezetű helljen, alol a Terme (!) utya (sz); 1770: Benn a Telek nevezetű helyben vagyon egy darab szántoföld a halmok között; XIX. sz. eleje: A' Telekbe lévö Sántzos rét (k); 1863 körül: gyelaka (sz), Tyelaku (k), Tyilaka (k); 1868: Telek (sz); 1870: A Telekbe egy 16 vékás szántó. 189. *Telek az Izrajelé — Locu lui Izraiil ~ Locu lui Izdraiil* (sz, k, l, szakadásos része a Teleknek, Izrael nevű emberé volt). + *Telek bérce*, 1657, 1713: Az Telek Bérczin (sz); 1754: a' Telek bérczénn a' Seleny (!) Völgy felett (sz); 1770: Vagyon a Telek bérczin más Szántó föld; 1802: A Telek Bértzén (sz). + *Telek bércén belül*, 1657: Az Telek Bérczin belöl (sz.) + *Telek bércin lejáró út*, 1770: Vagyon a Telek bérczin más Szánto föld ... vicinussa Északrol a Telek bérczin le járo ut. + *Telekbérc oldala*, 1657: Az Tek (!) Bércz oldalon (sz). 190. *Telekfarka — Coada T'elea-*

cului ~ Cimpeneşt' (település). 1657: Az Telek farkon (sz); 1659: Az Telek farkon az hat alatt (k); 1713: A Telek fele valo Fordulóban ... A Telek farknak Tereb(en) (sz); 1717: Az Telek farkban az széles völgj (k); 1758: Kolosvár felé Telek fordulóban; 1761: In Koada Telekuluj (sz); 1807: a' Telek Farkán (sz); 1817: a' Telek farkon (sz, ke); 1830: Telek Farkánál (sz); 1847: az ugy nevezett telekfarkánál lévő praedialis telek osztassék három egyenlő részre. + *Telekfarkán felül*, 1842: A Telek farkán felyül (sz). 191. *Telekfarki patak — Părîu Telecanîlor* (Telekfarkán átfolyó patak). + *Telekfarki rét*, 1831 körül: Teleki Farki rét. 192. *Telekfarki út — Drumu Telecanîlor* (a Nyergesi út folytatása). 1754: a Telek farkára járo ut. + *Telek fenék*, 1657: Az Telekben fenekben az határ szeliben (sz); 1713: Telek Fenékb(en) (k); 1802: a Telek Fenekben (sz). + *Telek-forduló*, 1758: Kolosvár felé Telek fordulóban. + *Telekfő ~ Telekfű*, 1717: In Territorio vulgo Telekfő vocato (sz); 1657: Az Telek fűben (sz). + *Telekoldal*, 1713: Telek oldalb(an) (sz); 1717, 1723: Telek oldal (sz). + *Telek-rét*, 1807: A Telek Rét (k); 1830: La ritü Tvelakului (sz). + *Telek rétje mellett*, 1807: a Telek Réttye mellett (sz). 193. *Telek úttya ~ Szegelet ~ Telek ucca — Cotu* (a Telekre vezető út elején lévő, szögalakú utca), 1758: sessio ... szomjédja ... a Telek uttya; 1770: Eszakrol a falu végén vagyon ezeken kivül a Felső Falu végin, Keletről a közönséges ut napnyugatrol pedig Teleki László Uram fogadoja; 1812: Ulitza Tyelekuluj. + *Telekvölgy*, 1807: a' Telek Völgyin (sz). + *Temetőhely*, 1770: Délről a Temető helly. 194. *Temetői kút ~ Temető-kút — Fintina d'i la Temet'eu* (a ref. temetőnél lévő kút). + *Templom előtt*, 1689: Az Templom előtt. 195. *Tér ~ Falu tere — Şăs ~ Şăsu Satului* (utca, sz, k), 1694: teren lévő kis borso földek; 1654: az Falu végen az Térben (sz); 1694*: Az teren levő borsoföldek az falu felől (sz) ... Az terben való hoszszu föld(ne)k az utt mellett valo fele (sz); 1713: A Falun alol a' Térben a Válaszi utra menő ut mellett ... Vicin(usa) egy felől az megirt ut, más felől ... ã Falubol kimenő Patak ... A Téren ã Falun feilyűl (sz) ... Borsa felöl valo forduloban: Az Teren az Falun feljöl (sz), A Falun felyül a téren (sz); 1758: A Falun fellyűl valo Térben (sz) ... A Tér felé fogado uttya felé (sz), a Kert alatt a térben (sz), In Sesz de Szát in szusz (sz); 1830: A térbe (sz); 1802: A Falun féllyul a Térben (sz); 1807: In Sesz; XIX. sz. eleje: A' Tér végiben ... A falu felső véginél a' térbe ... a' falu aloll lévő térbe (k); 1836: Szesza (!) Szátului. (Mikor a *Tér — Şes* elnevezés átterjedt a Térrel határos utcára, a földet megkülönböztetésül újabban *Falu tere — Şesu Satului* névvel jelölik). + *Tér felett*, 1730: Az Teren fellyül (sz). + *Tér fejében*, 1842: In Kapu Sészuluj (sz). + *Tér széliben*, 1830: A Terszelben (sz). + *Tér szélin felül az oldalban*, 1830: A Tér szelin felyül az oldalba (k). + *Tér végében levő oldal*, 1657: Az Ter végében valo oldalon (sz). + *Termánhegy felett*, 1758: A Tármán Völgy felett (sz), A Tárnán hegy felett (sz); 1802: A' Ter man Hegy felett (sz). *Termán kútja*, 1723: a Termán kutya. + *Termányi szénafű alatt*, 1758: A Termanyi Széna Fü alatt (sz). + *Termányvölgyi szénafű*, 1758: A Tármány völgyi Szénafűn (sz). + *Termányvölgy alatt*, 1761: az Termon (!) völgye alat (sz) ... A Tormán völgye alat (k). + *Termányvölgy*, 1723: Selling völgyin és Termán völgyin levő széna fü; 1713: A Termány-völgyéb(en) (sz); 1761: a Terma (!) völgye felet ... Telek nevezetü helljen, alol az Terme (!) utya ... (sz), A Termény völgye nevezetű helljen (k); 1759: a' Termán völgyében (k); 1770: A Termán völgy; 1807: Térman (!) vagy Termán volgyiben (sz) ... a Tármán Völgybe (k). + *Termánvölgy felett*, 1758: A Tármany: Tármány Völgy felett (sz), A Termány Völgyön fellyűl (sz); 1761: Az Termán völgye felet a Mogyorosi Csupnál. + *Termányvölgy torka*, 1657: Az Tármány völgyi torokban (k); 1713: A Termán Völgj Torkáb(an); 1723: az Termán völgy torkab(an) le menő patak fojása; 1807: a' Termány: Tármány Völgy torkában a' Füzfák felett (k). + *Terme útja*, 1761: a Terma (!) völgye felett ... Telek nevezetű helljen, alol a Terme utya (sz). + *Thuri-rész*, 1863: Ezen kivül átadnak nyolcz darab szepre (!) erdők, ugy mint: ... Thuri rész ... Koronyis (!) Thuri rész ... Lajtor Thuri rész. + *Thuri réte*, 1863: ritu tyuri ambro völgy (sz). + *Tó*, 1659: Kis Selling volgyeb(en) az to mellett (sz) ... Az reten a to alatt (k); 1713: A ton alol (sz); 1716: Ton; 1830: In fatza Touluj. 196. *Tódela* (< Tó ódala) — *Faţa Tăului* (sz). + *Tó előtt*, 1830: In fatza Touluj. + *Tó farka*, 1657: A kis halas kutnál ... vic(inusa) alol az to farka (k); 1659: Az to farka kóz (!) (k). 197. *Tóknál ~ Tavaknál — Pă Tăuri* (gödrös legelő, piciny tavacskák). + *Tormavölgyi bérc*, 1717: (in) Telek in loco vulgo Torma Völgyi Bercz vocato (sz). + *Tölgyes ~ Tőgyes*, 1738: a Tőgyes töviben vagy széliben (e); (a Tölgyes ma a kajántói határban van). + *Túl a patakon*, 1684:

Tul a' Patakon. + *Tulsó utca*, 1684: Az Tulso Uczab(an). + *Tyej*, 1864: La Tyéj a fel járo utan innen (e). + *Ţigla Borşi*, 1807: La Czigla Borsi. + *Unitus pap kaszálófüve*, 1770: vagyon a falu alol egy kaszáló kert... vicinussa nap nyugatrol az Unitus pap ... kaszáló füve. ... A Termán völgy nevezetű helyben ... Az resze nap nyugatrol az Unitus pap kaszaloja, Délrő a Termán völgye éle Északrol az Ökör Tilalmas. + *Unitus pap földe*, 1770: A Berek Szurdukban vagyon más föld ... vicinussa Delről az Erdő Északrol az Unitus pap földe, nap Keletről az Erdő is az él. Északrol a falubol le jaro patak, Delről a L. Báro Veselényi Ur részére földek kivekkel ki jegyezve ugy napkeletről is az Uraság födei. + *Uraság nagy lábja*, 1758: A Telekb(en) az Uraság nagy lábján kivül a' Nyerges tetőig egy darab szánto föld (sz). 198. *Urszuj higgya — Podu Ursului ~ Podu d'i la Ursui* (hid, mellette lakott Ursui). + *Válaszút*, 1657: Az Válos Uton altal megen égy hold (sz). 199. *Válaszúti út — Cal'ea Valasutului ~ Cal'ea Uălasutului* (k), 1713: A Falun alol a' Térben Válaszi utra menő ut mellett; 1758: A Vállaszuti utnál (sz)... A Vállaszuti ut mellett (sz); 1761: Lá Kále válaszutuluj (sz); 1807: A Valo szuti utnal (sz) ... La Kale Valaszutului; 1863: gále (!) valaszutuluj (sz). + *Válaszúti úton innen*, 1841: La Kále Válaszutuluj Gyin Kátse (sz). + *Valea Valosutului*, 1807: La vale Valaszutuluj (sz). + *Valkai tó*, 1657: Az Volkai Továban Harmad részes Püspök Uram. 200. *Vargájék kúttya — Fintîna Inocanului* (kút a Telek utcában, a román név az itt lakó Varga család inaktelki eredetére utal). + *Város földje*, 1657: Az Város földe szélin ... vicinussa... másfelől Colosvári széna fü... Az Telek az város feölde széliben (sz). + *Városi kaszálófű*, 1713: Az Varos kaszalo fű szelye fele egy pallag szanto föld (k). 201. *Vájberger rittye ~ Vejberger réttye — Rîtu lui Vaiberger* (k, egy Weisberger nevű ember bérelte az Almádi-féle birtokot, gérás rét). + *Vendégfogadónál lejövő patak*, 1754: a' Falun feljül a' Vendég fogado mellett lejövő patak. + *Verőfény-forduló*, 1645: A Hideg volgjb(en) az verőfény oldalb(an) (k); 1754: a' Ketske Váron fellyűl valo Verő fény oldalbann (sz); 1758: Az Abrahám völgyiben a verőfényen (sz); 1802: Borsa felől valo verő feny forduloba; 1807: Az Felső vagy Verőfény felöl valo Forduloban; 1813: Az elsö Fordulób(an), mely verőfénynek neveztetik; 1816: a' Veröfény fordulob(an). + *Vermes út*, 1770: Vagyon az Ecclának Erdeje is a possessorok Erdeinek szélső végibe, egy Lapúás kert nevezetű helységben, Vicinussa nap keletről a kolosvari Rta ecclesia Erdeje, aholottis a Kováts Ferentz földe felől esnék bizonyos határa a legalsobb vége Vermés uthely, mellyik megyen az árokba, igy föl a Juharfa (hegyre) melyre és ezen ki a régi gyalog ósvény a határa a régi Füzfa üszökre ezen fellyül egy virágos régi vermes uton megyen ki. + *Verő széle*, 1657: Az Verö szélen (sz). 202. *Veselényi rit — Rîtu lui Veşeleñi* (k, a Wesselényi családé volt, ma Szabó Ádám háza, kertje s a kollektiv-gazdaság központi épülete van e helyen). + *Wesselényi része*, 1770: Ben a Telek nevezetü helyben vagyon egy darab Szántoföld a halmok között... napkeletrő, délről a L. Baro Veselenyi István jo 9 rész földei; Vagyon ezen forduloba /Telek forduló/ egy Szena fű a nagy Erdő felett... vicinussai nap keletről Baro Veselenyi Farkas ur része... Északrol a Bikafüve... Délről a kolosvári R. Eccla részire valo Erdő... + *Vakonák*, 1657: Az Vakonakban (sz). + *Vizes-rét*, 1713: A Falun alol egy nagj darab Vizes Rét (sz). + *Vakoncsok*, 1717: az Vakoncsok n. h-ben (sz). 203. *Vonyig dombja — Dîmbu Voñivului* (sz, a Vonyik-szakadék melletti domb). 204. *Vonyik-szakadék — Rîpa Voñicului* (Vonic ragadványnévből). 205. *Vőgy — Val(i)a* (k), 1754: Délről a' Völgyönn az Apahida felé le járó ut... (Apahída fele vonuló nagy völgy, a Réti patak két oldalán). 206. *Vőgyi híd — Podu d'i pă Vale*. 207. *Vőgyi patak — Părîu d'i pă Vale* (időszakos patak). 208. *Vőgyi ucca — Drumu Ved'ului* (a falu legészakibb utcája). 209. *Vőgyi út — Drumu d'i la Vale* (a Völgyön, a Réti patak bal oldalán haladó út). + *Zsidó-erdő*, 1863: Ezen kivül átadatnak nyolcz darab szepre erdők, ugy mint... Zsidó erdő. 210. *Zsidó temető — Temet'eu Ţidovesc*. + *Zsuki szénafű*, 1686: Az Suki Sena fu Séljben. + *Zsuki út*, 1893: Káli Zsuki. 211. *Zsuki vőgy ~ Zsükü vőgy — Zik'ived' ~ Ţit'ived'* (sz, l, az alsózsuki határra rúg ki), 1657: Az Suki völgyben (sz); 1659: Az Suki Volgyiben (sz); 1694: Suki völgy széna fűben; 1694*: Az Suki vőlgjben (k); 1695: Az Suki vőlgjb(en) (k); 1807: a' Ketske várban a' Suki volgy felöl (sz); 1830: A Zsuki Völgyén Gortz alatti Földön (sz) ... A Zsuki Völgyi Gartz alatt (sz) ... A Zsuki Völgy tetőn; 1863: Zsuki velgy (k). + *Zsuki völgyi garc alatt*, 1830: A Zsuki Völgyén Gortz alatti Földön (sz), A Zsuki Völgyi Gartz alatt (sz). 212. *Zsuki vőgy szája ~ Zsüküvőgy szája — Gura Ţik'ived'ului* (sz). 1863: gura Zsuki velgy (k);

1830: La Gura Zsuki Vögyuluj (sz, k) ... In gura Zsuki Vőlgyűluj a Gődrön fel jaro (sz). + *Zsukivölgy vége*, 1830: A Zsuki Völgy vegében (sz). 213. *Zsukivőgy teteje — D'asupra Žik'ived'ului*, 1807: Határ osztálly ezen hellység Határába volt egy nehany Esztendőkkel ki veve a Suki vőlgy tetejétől fogva a' Nagy Borozda allyáig valo hellyet; 1830: A Zsuki Völgy tetön. 214. *Zsuzsi dombja — Dimbu lui Žuži* (sz, a hely a Lickei család birtoka volt, a Lickei György özvegyen maradt feleségét hivták Zsuzsinak). 215. *Tér ucca*. 216. *Harakszoni kút — Fintina d'in Haracson*.

JANITSEK JENŐ

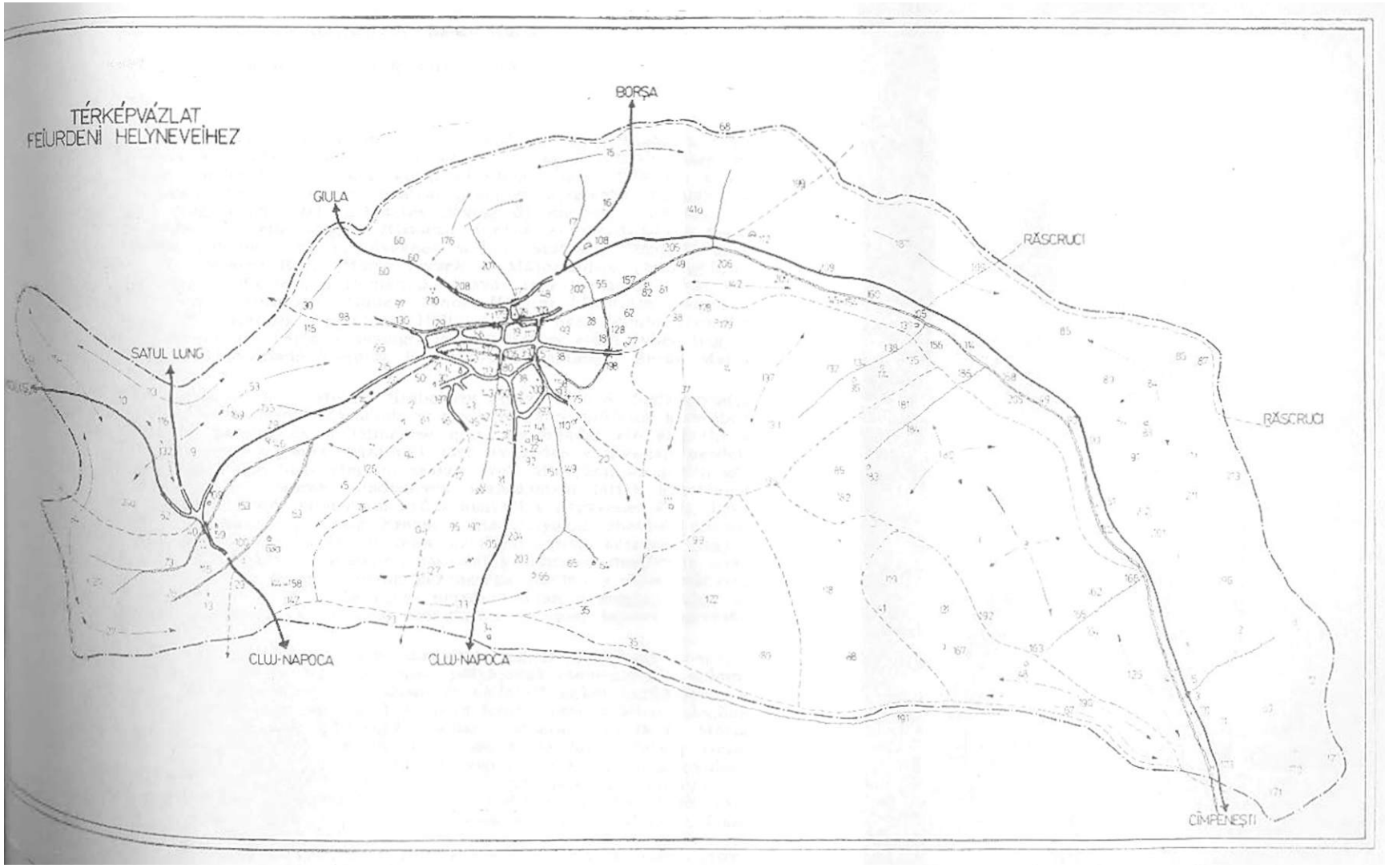
TÉRKÉPVÁZLAT
FEÏURDENÏ HELYNEVEÏHEZ
BORȘA
GIULA
RĂSCRUCI
SATUL LUNG
RĂSCRUCI
CLUJ-NAPOCA
CLUJ-NAPOCA
CÎMPENEȘTI

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XXXII. évf. 1988. 2. szám

SZEMLE

MOLNÁR SZABOLCS, Berde Mária

Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1986. 320 l.

A fővárosi egyetem magyar irodalom szakos előadója, Molnár Szabolcs, címbeli monográfiájának közreadása előtt több kötetnyi antológiát állított össze, és több szerzői kötetet gondozott. Antológiái közül 1973-ban, illetve 1976-ban a fővárosi egyetem sokszorosította a régebbi magyar irodalom kétkötetes, valamint a felvilágosodás kori magyar költészet egykötetes szöveggyűjteményét, s 1981-ben az Albatrosz Könyvkiadó jelentette meg a *Históriás énekek és széphistóriák* című válogatást. A szerzői kötetek közül (amelyekhez Molnár Szabolcs többnyire elő-, illetve utószót is írt) elsőként Berde Mária *Versek — Műfordítások* című gyűjteménye látott napvilágot, 1970-ben, a Romániai Magyar Írók sorozatban; ezt követte 1978-ban, a Téka sorozatban, Haller János *Hármas históriája*, valamint 1980-ban, a Magyar Klasszikusok sorozatban, Heltai Gáspár *Száz fabula, Krónika és egyéb írások* című könyve; végül a monográfia megjelenése előtti évben hagyta el a sajtót, a Dacia Könyvkiadó Tanulók Könyvtára sorozatában, Berde Mária *Tüzes kemence* című regénye.

A fentiekből is kitűnik, hogy Molnár Szabolcsot hosszú időn át foglalkoztatta Berde Mária életútja, illetve Berde Máriának az egyes irodalmi műfajok keretében nyújtott teljesítménye. Mindennek a felmérése nem kis feladat elé állította a monográfia szerzőjét. Berde ugyanis századunk első évtizedének derekán kezdett publikálni, pályája tehát több történelmi korszakon ívelt át. Írásai az önálló kötetek mellett antológiák és időszaki kiadványok sokaságában láttak napvilágot — az 1909-ben közreadott *Közös úton* című gyűjteménytől a negyvenes évek derekán indított Dolgozó Nő című folyóiratig. Ezeket a kiadványokat lehetőség szerint mind fel kellett lapozni, de számba kellett venni az írónő gazdag kéziratos hagyatékát, valamint a Berde Máriával foglalkozó, napjainkig elszórtan megjelent szakirodalmat is. Nos, éppen az átnézett anyag gazdagsága folytán a monográfiairó tulajdonképpeni feladata — a pályakép egyes mozzanatainak a megrajzolása, az írói-költői alkotások értelmező és értékelő bemutatása — sem lehetett kevésbé idő- és munkaigényes.

Molnár Szabolcs az írói monográfiák klasszikus módszerét követve nagyjából időrendben számol be Berde Mária életének, pályájának eseményeiről, kidomborítva a Zord Idő szerkesztésében, a „Vallani és vállalni" ankét indításában, a Helikon, majd később az Erdélyi Magyar Írói Rend tömörülésének létrehozásában játszott szerepét. A szerző a többi közt egyértelműen tisztázza, hogy Berde Mária és az Erdélyi Szépmíves Céh kiadói politikájával elégedetlen társa, Tabéry Géza, a Helikonból nem szándékozott kilépni, a Helikon viszont az EMÍR megalakulása után gyakorlatilag kizártnak tekintette Berdét és Tabéryt, akik az évenkénti találkozókra többé nem kaptak meghívót. S többnyire az időrendiség elve érvényesül a monográfia gerincét alkotó elemző részletek, fejezetek egymásutánjában is, mégpedig annyira természetesen, hogy csaknem zavaróan hat az alkalmi eltérés: *A szent szégyen* és a *Tüzes kemence* című regények tematikai alapon való együtttárgyalása.

A verseket elemző Molnár Szabolcs olyan finomságokra hívja fel a figyelmet, mint a *Rigmus* című 1938-as költemény ritmikai eszközökkel (is) megvalósított sajátos intonációja: „A tavasz, melyben növekedtem: / hideg volt. / A ház, ahova menekedtem: / rideg volt..." (113). A prózai művek elemzője viszont olyan jellemző jegyek megragadásáig jut el, amilyen például Berde szecessziós regényírói stílusának síkszerűsége, felületisége.

A monográfia szerzőjének következtetéseivel általában egyetérthetünk. Igen meggondolkoztatónak találom ellenben *A hajnal emberei*nek kiadatlan harmadik

kötetével kapcsolatos megjegyzését, amely mintha a művészi megvalósítás és az eszmeiség közötti diszkrepancia lehetőségét tételezné: „... Egyre inkább fogyó testi erővel dolgozott a regény befejező részén. Nem volt már ideje végleges formára csiszolni, így művészi megformálás szempontjából néhány fejezet alatta marad a megjelent kötetek szinvonalának. De eszmeileg nem..." (250).

Szemére vethetnők Molnár Szabolcsnak, hogy a monográfia összefoglaló fejezetének megírásával valamilyen okból adósunk maradt. Nem tesszük, mert e fejezet hiányában is kellő bizonyossággal állíthatjuk: a szerzőnek a monográfiában megfogalmazott észrevételei még nagyon sokáig mérvadóak lesznek Berde Mária pályájának és művészetének megítélésében.

MÓZES HUBA

JÓZSEF HAJÓS, **Timotei Cipariu şi filosofia**

Editura Academiei Republicii Socialiste România. Bucureşti, 1987. 232 l.

Érdekes könyvet olvashat az, aki Hajós József új munkáját veszi kezébe. Nem kizárólag filozófusoknak szól a mű — ezt megérthetjük már a tömör szerzői előszóból is, amely úgy határozza meg a könyv tartalmát, mint „egy filozófiával foglalkozó bibliofil" munkáját „a filozófusok jelenlétéről" a román kultúra „egyik legnagyobb könyvkedvelőjének gondolkodásában és könyvtárában".

A mű felépítésén is érzik, hogy mélyen átgondolt, belső logikáját rég megalapozta a Cipariu-anyaggal való foglalkozás. Az említett előszón túl a következő fejezetek sorakoznak a könyvben:

I. Filozófiai eszmék Cipariu művében
   1. A kérdés rövid története
   2. A „W. T. Krug nyomán" készült filozófiai tankönyv
   3. Társadalmi-politikai eszmék

II. A Timotei Cipariu-könyvtár „filozófiai részlege"

III. Zárótételek

IV. Filozófiai könyvek a „Cipariu-állományból" (válogatott és jegyzetekkel ellátott bibliográfia).

Az első fejezet oroszlánrészét Timotei Cipariu „W. T. Krug nyomán" készült filozófiai tankönyvének sokoldalú elemzése teszi ki. Megtudjuk, miért mellőzték általában a kutatók T. Cipariu e kétkötetes munkáját: 1. a közepesnek, felszínesnek elkönyvelt Krug lebecsülése miatt, 2. a fordítás (és redukció) lebecsülése miatt, 3. a román szöveg szókészleti és helyesírási okokból fakadó olvasási nehézségei miatt. De ugyanakkor megtudjuk Hajós József eszmefuttatásaiból, hogy habár Krug kétségtelenül jelentősebb gondolkodó, mint Cipariu, szerepe a német filozófia történetében kisebb, mint Cipariué a román filozófiáéban, mert míg Krug másodrangú Schelling, Herbart és Hegel mellett, Cipariu éppen krugiánus tankönyve által ajándékozza meg a román kultúrát az első román nyelven nyomtatott filozófiai rendszerrel. Sőt, a két kultúrkörnyezet különbözősége miatt, Krug kétkötetes Handbuch-jának történelmileg relatíve nagyobb a fajsúlya Cipariu fordításában, mint eredetiben.

Cipariu nemcsak fordította, hanem adalékokkal is ellátta — szintén Krug műveiből — a filozófiai tankönyvet. Ezeknek mennyiségét a tankönyv 1/9-ére becsüli Hajós József. Maga a fordítás is igen nehéz munka volt akkor, a román tudományos szakszókincs egészen kezdeti stádiumában — ezt Hajós József többször is nagyon helyesen hangsúlyozza —, de Timotei Cipariu ezen túl kompilációs munkát is végzett (kompilációt a szó legjobb értelmében), az alapszöveget más művekből szerencsésen kiszemelt és kiemelt elemekkel gazdagítva.

Hajós József kötete a Társadalmi-politikai eszmék című alfejezet keretében időrendi sorrendbe állított Cipariu-szövegekkel illusztrálja a szerző nyitottságát a haladó gondolatok irányába, hogy utána áttérjen a Cipariu-hagyaték egyik legértékesebb részének, a monumentális könyvtár „filozófiai részlegének" értékelésére (II. fejezet) szerzők, nyelvek, filozófiai irányzatok-területek, nyomtatási helyek és régiség szerint. A Cipariu-könyvtár nagy gazdagságát méltatja akkor, amikor összehasonlítja hazánkbéli más nagy könyvállományokkal, kiemelve a Felek alatti város viszonylatában a legalább száz filozófiai unikumot. Egész sor témát villant fel, ajánl lehetséges kutatási tárgyként a Cipariu-könyvtár filozófiai részlege alapján — mintegy összhangban T. Cipariu könyvtáralapítási főcéljával.

A Zárótételek címet viselő harmadik fejezet olyan, mint egy sűrített, velős ritornell. A dolgozat főbb következtetéseire tér vissza, és gazdagon pazarolt ötleteit most igába hajtva, 11 tétel formájában tárja elénk. Az egész könyv — 10 oldalba koncentrálva.

Az utolsó (a IV.) fejezet a könyv terjedelme felénél pár oldalnyival nagyobb térfoglalatú. Ez nagyon is érthető, hiszen egy rövid használati utasítás mellett a bibliográfiai részt tartalmazza, 520 (valójában 533) tétellel, betűrendben, gazdagon ellátva jegyzetekkel, amelyeknek nagy értékét és óriási munkaigényességét a bibliográfia lapozása, használata közben fogjuk fel igazán. Megtaláljuk a — Cipariu könyveiről átírt — fontosabb kéziratos bejegyzéseket, több esetben adatokat a szerzőről, vagy pár szavas ismertetést a szóban forgó munkáról, fontosabb fordítók, kommentátorok esetén ezekről is a legszükségesebbet. Nagyszerű az ötlet (és kivitelezése): megállapítani, hol (melyik városban) lehet még megtalálni ugyanazokat a műveket (pontos példányszámmal), esetleg más kiadásban (kimutatva a kiadás sorszámát).

Rengeteg időt, fáradságot takarít meg ez a nagyszerű munkaeszköz azoknak, akiknek mindezt különböző lexikonokból, bibliográfiai anyagokból kellene összekeresniük. De talán éppen ezen a munkatakarékos vonalon jó és szép lett volna megemlékezni arról a hat évi kemény, megfeszített munkáról, amivel az Akadémiai Könyvtár pár dolgozója a Cipariu-anyagot összeszedte, szelektálta, katalogizálta, leltározta, megszámozta, katalógusát összeállította, hogy imígy közvagyonná válva a kutatók célját szolgálhassa.

Sajnálatos módon számos sajtóhiba tarkítja a dolgozatot, ezeket egyáltalán nincs szándékunkban szóba hozni. Viszont szóvá teszünk mást. A kéziratos bejegyzés a 12. tételnél nem „C. Grypsii", hanem C. Gryphii. És ugyanott (plusz még két tételben) a szerző AMMONIOS HERMIAS miért szerepel mint „AMMONIOS HERMIAE" (AMMONIOS — görög nominativus, HERMIAE — latin genitivus)? Egy másik következetlenség: a 3. tételben feltüntetett „AINEIAS GAZAIOS" a 4. tételben miért „AINEIAS din Gaza", mikor egy és ugyanazon szerzőről van szó, és amikor Hajós József elejétől kezdve felhívta figyelmünket arra, hogy a görög és latin szerzőket eredeti névformájuk alatt tünteti majd fel dolgozatában? Az 1. tételnél pedig a könyvtári bejegyzésszám hibás: „B. 4967" helyett B. 4964 a helyes. És talán még a kolligátum-adligátum problémát lenne hasznos tisztázni, mert Hajós József ismételten hibáztatja, szerinte kolligátumok esetében, a külön szám alatti bejegyzés hiányát, holott adligátumokról van szó, tehát nem véletlenül egymás mellé került opuszokról, hanem ugyanazon kiadónál, előre megtervezett módon, legtöbbször azonos szerzőtől ugyanott és ugyanakkor kiadott munkákról (lásd az 1—2. vagy a 125—6. tételt).

Mindez persze mit sem von le a Hajós-mű értékéből. A szerző nagy tudása és információinak gazdagsága magaslatairól megengedhet magának hellyel-közzel egy-egy ironikusabb hangvételű megjegyzést, ami — talán — még élvezetesebbé teszi az olvasást. Gazdag lapalji jegyzeteit szinte kötelez elolvasni, sokszor nem lehet másképp megérteni a folytatást (lásd a 26. lapon az 51. jegyzetet). Talán egy kissit fárasztó az anyagban található sok zárójel, de idővel meg lehet szokni.

Summa summarum, filozófusoknak, a filozófia, valamint Cipariu és a Cipariu-könyvtár iránt érdeklődőknek, bibliofiloknak, kultúrembereknek érdekes, értékes, élvezetes és hasznos olvasmány Hajós József műve.

MAGDALENA TAMPA

ION COTEANU—MARIUS SALA, **Etimologia şi limba română. Principii—Probleme**

Editura Academiei Republicii Socialiste România. Bucureşti, 1987. 160 l.

A XIX. század első felében megindult tudományos alapvetésű etimológiai kutatásoknak — az etimológiatörténet tanúsága szerint — csaknem minden fejlett nyelvben nagyon jelentős eredményei vannak. A részletkutatások összegezéseként olyan sok új etimológiai szótár jelent meg az utolsó fél évszázadban, hogy számon tartani sem könnyű őket. Vannak nemzetek (pl. németek, angolok, franciák, olaszok, oroszok), amelyek valósággal dúskálhatnak a többkötetes nagyszótártól az etimológiai kisszótárig terjedő hatalmas választékban. (Minderről részletesebben l. Kiss Lajos, *Az etimológiai kutatások újabb fejlődése külföldön*. 1976. 27—47.) A román etimológiai kutatások terén, amint az Ion Coteanu és Marius Sala *Etimologia şi limba română* (Az etimológia és a román nyelv) című könyvéből is kitűnik, még mindig elég sok a tennivaló. Bizonyára ennek a felismerésnek a jegyében íródott ez a munka, amely az előszóban kifejtett szerzői szándék szerint tulajdonképpen bevezetés az etimológiába.

Az olvasmányosan megírt, fontos és érdekes könyv hat fejezetből áll, és két részre tagolódik. Az 1—5. fejezetet magában foglaló első részt (13—93) Ion Coteanu, a másodikat (94—155) pedig Marius Sala írta.

Az első fejezet (*Ce este etimologia?* 13—4) az etimológia meghatározását és mibenlétét, valamint a különböző szavak lehetséges hangalakjainak és jelentéseinek a kérdését tárgyalja. A szerző a második fejezetben (*Gruparea cuvintelor*, 15—21) a szócsoportokat vizsgálja az etimológus szemével. A harmadik fejezet (*Etimonul*, 22—50) az etimon keresésével az etimológiai kutatások sűrűjébe vezeti be az olvasót. A román, illetve újlatin nyelvi példákkal teletűzdelt két alfejezet közül az egyik (*În căutarea formelor* — A hangalak nyomában) a hangtörvények érvényesülését (hangváltozások, hangmegfelelések), a másik (*În căutarea înţelesurilor* — A jelentés nyomában) pedig a jelentés fejlődésének, változásának kérdéskörét szemlélteti mintaszerűen. Ezzel kapcsolatban mégis hangsúlyozni szeretném a szótörténeti vizsgálódások meg a kronológia fontosságát. Ha ugyanis alaposan feltárjuk a szó történetét mind az átadó, mind az átvevő nyelvben, akkor megkímélhetjük magunkat az elfogadható, de fölösleges magyarázatoktól. Erre példaként említhetem az adatok közé besorolt magyar eredetű *marfă* szót, amelynek etimonja, az 1358-ból adatolt *marha* (l. TESz.), a kölcsönzés idején használatos volt *áru* (1533) és *szarvasmarha* (1587) jelentésben is, s éppen ezért a *marfă* 'áru' jelentése aligha szorul különös magyarázatra (46—7).

A szerző a negyedik fejezetben (*Acţiunea şi consecinţele metaforei*, 51—65) a metaforának a jelentésváltozásokban játszott szerepével foglalkozik. Ezt most természetesen nem a stilisztika, hanem az etimológia szempontjából vizsgálja, és arra mutat rá, hogy rendkívül sok buktatót rejt magában, és könnyen hamis útra lehet tévedni. Ennek elkerülése végett — amint írja — mindig nagyon körültekintően kell eljárni, és fontos szem előtt tartani a vizsgált szó eredeti meg átvitt jelentését egyaránt. Ilyen vonatkozásban a szerző nagyon tanulságosnak tartja a *frişcă* eredetének a megfejtését. A DAc. szerint — olvashatjuk a továbbiakban — ehhez a hangalakhoz hat jelentés kapcsolódik: 1. *smîntînă de lapte nefiert, bătută* *'tejszínhab'*; 2. vergea, nuia *'vessző'*; 3. codobatură *'barázdabillegető'*; 4. fată tînără, sprintenă şi zburdalnică *'fruska, virgonc kislány'*; 5. nume dat de ciobani la câini *'a kutyák megnevezése a juhászok szóhasználatában'*; 6. bobîrnac, tiflă *'fricska'*. A *frişcă* 'barázdabillegető' jelentésben csak a Bánságban, 'fricska' jelentésben pedig csak Erdélyben használatos. A harmadik és negyedik jelentés közös jegye — olvashatjuk — a fürgeség, az elevenség; a második és hatodik jelentés is összekapcsolható metaforás alapon. Szükség esetén az ötödik és harmadik jelentés között is lehetne találni kapcsolatot. Ilyenformán csak az első jelentés maradna elszigetelten, ámbár metaforás alapon ez is összekapcsolható a harmadik jelentéssel (64). A *frişcă* etimológiájával kapcsolatos fejtegetés még két bekezdésen át folytatódik, és azzal a javaslattal zárul, hogy a fenti hangalakhoz kapcsolódó hat

jelentést két homonim szó alá kell besorolni: *frişcă*[1] bobîrnac, tiflă 'fricska' (< magyar *fricska*) és *frişcă*[2] a többi öt jelentéssel, etimológia nélkül. Magam a fentiek ellenére is úgy vélem, hogy a *frişcă* felsorolt hat jelentését nem két, hanem legalább négy azonos alakú szó alá kell besorolni: *frişcă*[1] 1. tejszínhab; 2. *biz* a savón élő juhászkutyák tréfás megnevezése; *frişcă*[2] 1. barázdabillegető; 2. fruska, virgonc kislány; *frişcă*[3] fricska (< magyar *fricska*); *frişcă*[4] vessző. A *frişcă*[2] alá besorolt két jelentés összefüggése azonban kérdéses, ha valóban úgy van, hogy az első jelentés csak a Bánságban ismeretes, a második pedig nem korlátozódik szűkebb területre.

Az első részt lezáró ötödik fejezetben (*Etimologie directă şi etimologie indirectă, etimologie multiplă şi etimologie populară*, 66—93) a közvetlen, a közvetett meg a többszörös átvétel és a népetimológia kérdéskörének tárgyalása olvasható. E részdiszciplína elméletét és módszerét — éppúgy, mint az előző fejezetekben — itt is gazdag példaanyag szemlélteti. A szerző részletesen tárgyalja a közvetett átvételt és a rekonstrukciót. Amint írja, nagyon kísért az etimonok rekonstrukciója, azaz a nem adatolt, a csillagos alakok alkotása. Ez olykor fölösleges, mivel a vizsgált szó eredete (pl. *a mura* 'besavanyít') feltételezett alakok kreálása nélkül is megállapítható. De amikor ez szükséges, akkor bizonyára elégtételt jelent a kutató számára az, ha a feltételezett alak később valamilyen forrásból előkerül. Jó példa erre az *a cunoaşte* '(meg)ismer' etimonja a **connescere*, amelyre I. Fischer bukkant rá Plautus egyik kéziratában (71—2).

A könyv első része — amint láttuk — az etimológiai vizsgálódások általános kérdéseit mutatja be, bőséges példaanyag, más kutatók korábbi, valamint a szerző új szófejtéseinek a felhasználásával. A második rész egyetlen terjedelmes fejezete (*Straturi etimologice*, 94—155) a román szókészlet különböző eredetbeli rétegeinek problémáit foglalja össze. A szerző elöljáróban kifejti, hogy tárgyalni fogja azokat a szavakat, amelyeknek eredeztetésére több föltevés is született, és biztos ismérvek alapján igyekszik dönteni a legelfogadhatóbb etimológia javára. Ennek kapcsán idézi Alexandru Graurt, aki szerint „egyetlen nyelvésznek sem áll jogában vakon elfogadni a korábbi hipotéziseket, és nem mentesülhet attól sem, hogy ha nem is dolgoz ki új etimológiákat, legalább a másoktól kidolgozottakról nyilatkozzék" (94). Amint írja, a román szavak helyes etimológiájának a megállapításában módszertani alapelv a belső származtatás elsődlegességének az elve. Ez azt jelenti, hogy mielőtt valamely román szó eredetét szókölcsönzéssel magyaráznók, meg kell vizsgálnunk a latinból való származtatás, valamint a belső fejlődés (képzés, összetétel) útján való kialakulás lehetőségeit. A fenti alapelv mellett még néhány, az etimológiai vizsgálódásokban általános érvényű ismérvet (pl. hangalak, jelentés, szóföldrajzi kritériumok) is figyelembe kell venni. Lényegében az itt kifejtettek alapján nyolc alfejezetben tárgyalja a román nyelv latin (95—111), ősi (112—8), szláv (118—32), magyar (132—9), görög (139—42), török (142—7), francia (147—50) és német (150—3) eredetű szavait. A szerző — a szómutató (*Indice de cuvinte*, 157—60) tanúsága szerint — mintegy félezer román szó eredeztetésének a bemutatásával világítja meg az etimológiai vizsgálódások legfontosabb kérdéseit. Minden alfejezet néhány olyan megállapítást tartalmaz, amely támpontul szolgálhat a román etimológusok számára. Ilyen például a szóföldrajzi kritérium, amely olykor önmagában is perdöntő lehet valamely román szó magyar, német, valamint szláv eredetének a szempontjából. Abból a tényből, hogy a dél-dunai nyelvjárásokban egyetlen magyar eredetű szó sem található, jelentős etimológiai következtetés vonható le: „az a szó, amelyik a dél-dunai nyelvjárásokban is él, nem lehet magyar eredetű" (133). Ez az ismérv döntő jelentőségű a román szavak német eredetének a megállapításában is. Igaz, a továbbiakban arra is figyelmeztet, hogy a szóföldrajzi kritériumot mégsem szabad kizárólagosnak tekinteni, mert például egy sor olyan magyar eredetű szó van, amely az erdélyi román nyelvjárásokból a havasi pásztorok révén terjedt el azokban a nyelvjárásokban, amelyeket nem ért közvetlen magyar hatás. A fejezet ismertetését zárva nem hallgathatom el azt, hogy a magyar eredetű szavak vizsgálata során tárgyalt példaanyagot nem találom eléggé jellemzőnek a magyar nyelvi hatás bemutatására. A szavak száma még félszázra sem tehető, s azok részben csak a nyelvjárásokban használatosak, részben pedig nem magyar eredetűek. Amint a szerző írja, példái között sok az olyan szó, amelyet eddig általában magyar eredetűnek tekintettek, most pedig Bakos meg Király Ferenc a magyar nyelv román jövevényszavai közé sorolja őket (139). Így

— őszintén bevallom — roppant nehéz képet alkotni a román nyelvet ért magyar hatásról. Ez egyébként a szerzőtől bemutatott más nyelvi hatások esetében sem könnyű.

Befejezésül azt szeretném hangsúlyozni, hogy tulajdonképpen ez az első olyan munka a román szakirodalomban, amely az etimológia elveinek és kérdéseinek a bemutatására vállalkozott. Megjelenése ezért is volt nagy esemény a román nyelvtudomány számára. További sorsát illetően pedig úgy gondolom, hogy hasznos segédeszköze lesz a román etimológusoknak, és meghatározó szerepe lesz a kutatásokban is. S talán az sem kétséges, hogy a könyv, az érdeklődés középpontjában álló témája, valamint olvasmányos stílusa, előadásmódja révén, könnyen megtalálja az utat azokhoz az olvasókhoz is, akik csupán kedvtelésből foglalkoznak a szófejtés kérdéseivel.

SZÁSZ LŐRINC

Text şi textualitate. Semiotică şi poetică 3.

Universitatea din Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie. 1987. 317 l.

A szemiotika az utóbbi évtizedekben szerveződött önálló tudománnyá. Maga az elnevezés „jelek tudománya" értelemben 1962 óta használatos egyértelműen. A jeltudományt mindig társadalomtudománynak tartották művelői, s így a jelfolyamatokat társadalmi folyamatokként vizsgálják. Másik fontos vonás a szemiotika tudományközi jellege. A szemiotikai kutatásokban a kezdetektől egymás mellé kerültek a művészeti tudományok, a nyelvészet és irodalomtudomány, a kommunikációelmélet és a szociológia, a néprajz és a pszichológia.

Ma a szemiotika biztosítja a nyelvészeti vizsgálatokban is a legátfogóbb szempontot.

A hazai szemiotikai kutatások terén is jelentős eredmények születtek. Az egyetemi központokban egymás után alakultak szemiotikai körök, 1976-ban pedig *Stilisztikai, poétikai, szemiotikai szimpozion* indult, amely több egyetemi központ kutatóit is egybefogta. 1978-, 1982- és 1986-ban sor került a II., III. és a IV. szimpozionra is. Emellett figyelemre méltó a *Semiotică şi poetică* című kötetek megjelenése. A kötetek anyagát a Szemiotikai kör, illetőleg a *Stilisztikai, poétikai, szemiotikai szimpozion* előadásaiból Carmen Vlad egyetemi adjunktus válogatta és szerkesztette. Az első kötet *Contribuţii la studiul dialogului* címmel 1984-ben, a második pedig *Textul şi coerenţa* címmel 1985-ben jelent meg.

A most közzétett és itt ismertetésre kerülő harmadik kötet, a *Text şi textualitate* (A szöveg és a szöveg minősége), a IV. Stilisztikai, poétikai, szemiotikai szimpozion előadásainak nagy részét tartalmazza.

A kötet két nagy fejezetre oszlik. Az elsőbe az elméleti poétika és szemiotika, a másodikba pedig az alkalmazott poétika és szemiotika kérdéskörével foglalkozó tanulmányok kerültek.

Az elméleti poétika és szemiotika kérdéseivel tizenkét tanulmány foglalkozik. Ezek közül kiemelnék néhányat. Alexandru Boboc az irodalmi művek világa és a „lehetséges világok" viszonyát elemzi. Az író közléseit, szerinte, nemcsak olyan helyzetekre vonatkoztatja, amelyek a közlés időpontjában ténylegesek, hanem olyanokra is, amelyek a közlés időpontjában csak lehetőségek, például mint feltételezések, mint akart tényállások, mint emlékek vagy remélt helyzetek. Elsősorban Frege és Hintikka világelméletét fejleszti tovább. Solomon Marcus a lírai és az elbeszélő szövegeket egy általánosabb viselkedéselméletbe helyezi. Elena Dragoş és Angi István a szemiotika tudományközi, interdiszciplináris jellegére alapozva az irodalmi és a zenei nyelv sokrétű összehasonlítását végzi el. Az eredmények ösztönzőek. Szabó Zoltán tanulmánya a legátfogóbb jellegű. A szövegnyelvészetnek a stílustörténeti kutatásokban hasznosítható szempontjait veszi számba. A szövegnyelvészet, szerinte, nemcsak a stílustörténet jobb elméleti megalapozásához nyújt segítséget, hanem olyan produktív módszereket kínál, amelyek gazdagíthatják, sőt javíthatják a stílustörténeti kutatásokat, s így, szerintem, a

stílustörténet módszertani megújulását is elősegíthetik. J. Nagy Mária azzal a szakirodalomban immár eléggé elterjedt nézettel száll szembe, amely szerint az irodalmi elemzésekben a stilisztikának csak másodrendű szerepe van. A szerző igen meggyőzően, éppen a szövegnyelvészet vizsgálati módszereire hivatkozva, fejti ki azt a nézetét, miszerint az irodalmi művet mint komplex struktúrát gazdag belső összefüggések szintéziseként kell elemeznünk, s a stilisztikai elemzésnek semmiképpen sem szabad a stiláris értékű nyelvi elemek vizsgálatára szorítkoznia.

A kötet második nagy fejezetében konkrét szövegelemzéseket olvashatunk, mégpedig a három műnemhez tartozó irodalmi szövegeknek megfelelően három fejezetbe csoportosítva.

Az első fejezetben a lírai műnemhez tartozó irodalmi szövegek elemzéseit találjuk, szám szerint nyolcat. Ezek közül kiemelkedik Felicia Şerbannak az *Énekek éneke* 1688-ban megjelent román nyelvű fordításának komplex és sok újat hozó, alapos jelentésmagyarázata. Szerinte a szó szerinti fordításokban az egyes szómagyarázatoknak mindig abból kell kiindulniuk, hogy a langue szintjén a szavaknak általában megvan a célnyelvben a megfelelője, de a parole szintjén a szóhasználatot mindig a sajátos közléshelyzet határozza meg. Ebből az elvből indítva a román nyelvű fordításnak olyan érdemeit veszi számba, amelyekre a kutatók eddig nem figyeltek fel. Mély, lélektani átéltséggel és tudományos alapossággal megírt verselemzés a Georgeta Antonescué. A szerző Gheorghe Asachi *Dafne* című szonettjét komplex szövegvizsgálatnak veti alá. Szövegpragmatikai, elsősorban alkotáslélektani, szövegszemantikai és szövegszerkezeti kérdésekkel egyaránt foglalkozik. Érdekes és egyben izgalmas Rodica Marian kísérlete is arra, hogy Eminescu *Luceafărul* című költeményének lehetséges világait föltérképezze.

Narratív szöveget hat szerző elemez. Ezek közül Carmen Vlad, Kis Emese és Victoria Moldovan tanulmányát emelném ki. Carmen Vlad az első személy referenciális (valóságra vonatkozó) szerepét veszi számba az elbeszélő szövegekben. A narratív szövegstratégiák sokrétűségét figyelembe véve körültekintő, alapos elemzéssel tárja föl az első személy jelentését és funkcióit. A tanulmány külön érdeme, hogy elméleti munkahipotézis és ezt igazoló konkrét elemzés egységére épít. Kis Emese D. R. Popescu egyik regényének szöveglogikai elemzésére vállalkozik. Ennek a vizsgálati módszernek megvan az az előnye, hogy a regénynek olyan újabb összefüggéseit mutatja be, amelyekre a szakemberek eddig nem figyeltek föl. Igen tanulságos Victoria Moldovan tanulmánya is, amelyben Sadoveanu archetípusait igyekszik föltárni.

Végül a harmadik fejezetben a dráma műnemhez tartozó szövegek elemzései találhatók. Összesen négy szerző tollából olvashatunk ilyen jellegű elemzést. A legérdekesebbnek Mircea Em. Morariu tanulmányát tartom. A szerző egy mindmáig eléggé elhanyagolt témáról, a színházi gesztusnyelvről értekezik igen meggyőzően.

Valamennyi elemzésből világosan látható, hogy ma már ahhoz a műelemzéshez, amely az egészből a részbe besugárzó többletet akarja feltárni, és így eljutni a részletekből összeálló teljesebb egészhez, igazán csak a szöveggel mint sajátos törvényszerűségek szerint működő nyelvi egységgel is számoló módszer tud segítséget nyújtani. Sőt, ennek a szövegvizsgálatnak is a legátfogóbb szemiotikai alapvetésűnek kell lennie.

KABÁN ANNAMÁRIA

Studii de onomastică

Vol. I (1976); vol. II (1981); vol. III (1982); vol. IV (1987).

Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie — Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară. Academia Republicii Socialiste România, Filiala Cluj-Napoca

Immár hagyománnyá vált, hogy a Nyelvtudományi és Irodalomtörténeti Intézet meg a Filológiai Kar, illetőleg az Akadémiai Fiók közös szervezésében három éves időközönként, Intézetünk égisze alatt, a névtudományi kutatócsoport országos szimpoziont rendez, ahol névtanosaink hosszabb-rövidebb előadások keretében be-

mutatják kutatásaik eredményeit. Így került sor 1966 és 1987 között nyolc szimpozionra, és 1975-ben a negyediken merült fel, hogy üdvös lenne az elhangzott előadásokat legalábbis litografálva megjelentetni. Ennek eredményeként láttak napvilágot a címben jelzett kötetek általában Ioan Pătruţ, Gabriel Vasiliu, Ioan Roşianu, Eugen Pavel, Sabin Vlad, Augustin Pop, illetőleg Dumitru Loşonţi gondozásában.

Az 1976-ban kiadott I. kötet 19 előadást tartalmaz, mely előadásokat a szerkesztők három (a névtan általános kérdései, személynevek, helynevek) fejezetcím alá csoportosították. Ezekben az előadásokban a szerzők vizsgálat alá veszik többek között a jelentésmező tagolását a földrajzi nevekben (C. Săteanu és M. Homorodean), a román névtudomány terminológiáját (G. Vasiliu), a csúfnév/ragadványnév megkülönböztetésének lehetőségét jelentéstani alapon (Kis Emese), továbbá sor kerül a szláv—román kapcsolatok vizsgálatára a személynevekben (Ioan Pătruţ), a román—ukrán kölcsönhatásra a helynevekben (Janitsek Jenő). Egy magyar tárgyú előadást is találunk e kötetben arról, hogy hogyan illeszkednek be a ragadványnevek a személynevek alaktani rendszerébe (B. Gergely Piroska). A megfelelő fejezetcímek alatt egy-egy településen végzett személynév-, illetőleg helynévgyűjtés adattára is olvasható.

A II. kötet ezúttal a szerzők betűrendjében sorakoztatja fel a 18 tanulmányt. E kötetben több közlemény is módszertani kérdésekkel foglalkozik. Ilyen például a személynévgyűjtés módszeréről írott (Al. Cristureanu), továbbá itt látnak napvilágot a *Dicţionarul toponimic al Transilvaniei* (Erdély helyneveinek szótára) című tervmunka összeállításának elvi és módszertani kérdései (D. Loşonţi, I. Roşianu). Néhány nyelvtörténeti vizsgálatra is fel kell hívnunk a figyelmet. Az oklevelekben található helynevek problematikájával I. Pătruţ, a régi erdélyi román személynevekkel I. Rusu foglalkozik. Más nyelvű névtani kérdések is helyet kapnak a kötetben, így a magyar (Benedek Piroska), a vingai bolgár (V. Simionese), az orosz (I. T. Stan) személynevek vizsgálata.

A III. kötet 31 közleményében a névtan, a névvizsgálat más diszciplínákkal való összefüggései és a névmagyarázatok dominálnak. Az előadások szót ejtenek a név és nyelvjárás (Al. Cristureanu, Gheorghe Moldoveanu), helynév és régészet (Vasile Ioniţă), név, történelem és földrajz (Ioan Pătruţ), név és társadalomtudomány (Mihai Petre), név és folklór (Ştefan Vişovan) összefüggéseiről. Külön ki kell emelnünk Victor Iancu előadását a hivatalos névváltoztatásokról. A szerző megállapítja, hogy Erdély, a Bánság, a Körösvidék és Máramaros területén az utóbbi öt évtizedben a hatóságok több mint négyezer település nevét cserélték fel, változtatták meg. A szerző, miután néhány pontban felsorakoztatja e változtatások okait (de nem mindegyiket!), úgy véli, néhány változtatás szükséges és érthető volt, jó részük azonban feleslegesnek és később a tájékozódásban megtévesztőnek bizonyult. A szerző felhívja a figyelmet, hogy bármely településnév megváltoztatásakor elengedhetetlenül szükséges kikérni a nyelvészek, történészek, földrajzszakosok, és hozzátenném, a névtanosok tanácsait, véleményét. Egy tájnév (Moldova) eredetével két szerző is foglalkozik (Dragoş Moldovanu és Ion Popescu-Sireteanu). Az egyik szerző a szász eredetet cáfolja, a másik egy feltételezett román szótő származékának tartja.

Az 1987-es évszámot viselő IV. kötet, viszatér az I. kötet gyakorlatához, az előadásokat — általános kérdések, a névtan történetéből, személynevek, helynevek, irodalmi névadás — alcím alá csoportosítja. Az előadások, ennek következtében a közlemények száma is 46-ra növekedett. Ştefan Pascu akadémikus előadásában újból hangot kapnak a helynevek történelmi tanulságai, Ioan Pătruţ a román névtan feladatait vázolja, Gabriel Vasiliu a XIX. század második feléből, erdélyi román sajtó névtani jellegű cikkeit veszi vizsgálat alá. A kötet ez alkalommal seregnyi személynévi és helynévi gyűjtést közöl és rendszerez.

A kötetek mindegyike a román névtudomány fellendüléséről tanúskodik. Legtöbb vitatható kérdés egy-egy helynév eredete körében található. Az adatokkal támogatott, módszeresen tárgyalt etimológiák mellett naiv, tudománytalan feltevésekkel, szakszerűtlen előadásokkal is találkozhatunk. Sajnos, a kötetek nem közlik a szimpozionok kapcsán kialakult viták anyagát, melyek, az amatőrködéssel szemben, éppen a tudományos színvonalat vannak hivatva biztosítani.

GABRIEL VASILIU

GEOFFREY N. LEECH AND MICHAEL H. SHORT, **Style in fiction:**

A linguistic introduction to English fictional prose.

London and New York: Longman, 1981 [reprinted 1986]. XIII + 402

E két szerzős könyv témája időszerű és jelentős is: a próza stílusa. Fő célja annak bizonyítása, hogy egy szépírói szöveg nyelvének a vizsgálata nagy mértékben hozzásegíthet az író művészi 'teljesítményének' teljesebb megértéséhez és értékeléséhez (1). Egy ilyen vizsgálat szükségessége már csak azért is egészen nyilvánvaló lehet, mert mindezidáig (pontosabban könyvük megírásáig, a hetvenes évek végéig) a próza stílusát érintő elfogadható elmélet nem alakult ki.

A könyv tagolódása a következő. Az Előszót Randolph Quirk írta. Ezt a Bevezetés című fejezet követi. Tíz fejezete két nagy részben foglal helyet: I. Megközelítések és módszerek, II. A stílus sajátosságai. A kötet két függelék értékű fejezettel zárul: Szövegrészletek és Témák a további tanulmányozáshoz és olvasáshoz. Már itt előljáróban meg kell jegyeznünk, hogy a függelék első fejezete (szövegrészletek), de ugyanúgy a többi fejezet is sok gyakorlati jellegű szövegelemzést foglal magában. A könyvnek már a puszta beosztása, tartalma is jól jelzi kettős, elméleti és gyakorlati jellegét. Valóban a kötet egyrészt nagyon hasznos egyetemi tankönyv, másrészt pedig idevágó elméleti kérdések új és eredeti, szaktudományi érdekű és értékű tárgyalását is nyújtja. Ismertetésünkben természetszerűleg elsősorban az elméleti kérdésekre összpontosítunk.

A két szerzőt leginkább érdeklő és egyben kiindulópontként szolgáló kérdés a szépirodalom interdiszciplináris tanulmányozása. Szemléletük végső forrása a közelmúltban Angliában kialakult 'új (vagy irodalmi) stilisztika', amelynek célja az esztétikai funkció és a nyelvi tények közötti kapcsolat tanulmányozása. Nézetük két, az előbbivel összefüggő (ugyancsak angliai) tendencia eredménye. Az egyik a sajátos, erőteljesen pragmatikai (ezen belül elsődlegesen szociológiai) jellegű szövegnyelvészet, a másik pedig a mindenekelőtt Roger Fowlertől kifejlesztett stilisztikai vizsgálat (l. pl. tőle *Style and Structure in literature*).

A két szerző legnagyobb érdeme elsősorban abban áll, hogy sikerült kidolgozniok egy elméletet, a próza tanulmányozásához szükséges modellt. Ez az elmélet alapjában véve elfogadható. És mint egy életerős nyelvészeti iskola új hajtása sokak számára frissítő, újító hatású is lehet. Az elmélet főbb tézisei közül néhány, mint látni fogjuk, vitatható értékű. Elsődleges célunk azonban nem ezek taglalása, hanem lényegének a bemutatása.

Elméletük kiindulópontja az, hogy a prózát (amit az angol terminológiában általában fikciónak neveznek) a nem fikciós prózához, mindenekelőtt a tiszta dokumentumregényhez viszonyítva utánzott, quasi valóságnak fogják fel (mock reality, 125). És úgy vélik, hogy analogikus kapcsolat van a fikció világának a szintje és a nyelv szintje között, és nagy súlyt fektetnek ez utóbbi szint stilisztikai vonatkozásaira, hisz — mint állítják — nyomon lehet követni a fikciós szint ábrázolásában lehetséges válogatások és a nyelvi szinten adott stilisztikai válogatások közötti analógiát. E két szinten a válogatás három egymásnak megfelelő funkcióját különítik el. A fikció ábrázolásának funkciói a következők: (1) konkrét vagy elvont, szubjektív vagy objektív leírás, (2) elrendezés (az információk közlésének a sorrendje), (3) a nézőpont (point of view), a fikció világának a valósághoz való közelítése úgy, ahogy ezt a közlés részvevői látják, értelmezik (e nézőpontot a szerzők metaforikusan 'reflektornak' is nevezik). A stilisztikai válogatásnak az előbbinek megfelelő funkciói abból adódnak, hogy a nyelvet mint megismerési kódrendszert hogyan használják fel kommunikációs célokra. Itt a következő három funkciót különítik el: (1) fogalmi, szemantikai, (2) szövegbeli, írásos, (3) személyek közötti, szintaktikai.

Ebben az elméleti összefüggésrendszerben mutatja be Leech és Short, hogy hogyan kell szemlélni és tanulmányozni a próza stílusát. Szerintem a legérdekesebbek a második résznek azok a fejezetei, amelyek a próza stílusának a tárgyalásában leginkább a lényegre utalnak. Itt először azzal foglalkoznak, hogy a fikció világát hogyan kell a nyelven át megragadni. Aztán azt vizsgálják meg, hogy a fikció hogyan jut kifejezésre a nyelv segítségével lineárisan, szöveg formájában,

és számba veszik azokat az elveket, amelyek a lineáris és kohéziós szöveg alkotását meghatározzák. Végül azokat a módozatokat tárgyalják, ahogyan a nyelv a fikciót a maga társadalmi összefüggéseiben jelzi, amibe olyan jelenségek is beletartoznak, mint amilyen a szerző és a szereplők stílusa vagy a közlésformák, többek között a szabad indirekt stílus.

Ennyiből is kiderül, hogy a fentebb körvonalazott elmélet a próza stílusának mély megértését és a tanulmányozásához szükséges módszertani kérdések megoldását segíti elő. És legalább ennyire fontos az is, hogy elmélet-alkotásuk kielégíti az általános tudományelmélet igényes szempontjait. E tekintetben elsősorban arra szeretnék utalni, illetőleg állításomat azzal szeretném bizonyítani, hogy a szerzők az elméletet alkotó fogalmakat pontosan meghatározzák, és ehhez következetesen ragaszkodnak, (2) a meghatározásoknak megvan a kívánt, a megkövetelt operatív jellege, és hogy tekintettel vannak (3) a magyarázási, értelmezési lehetőségekre, valamint (4) a gyakorlatra, a prózaszövegek elemzésének formális kérdéseire is, (5) megvan a vizsgálati szféra kibővítésének, sőt általánosításának a lehetősége (azaz nem prózaszövegekre, hanem más, esetleg mindenfajta szövegre való alkalmazása). Igaz, el kell ismernünk, magyarázási, értelmezési alkalmassága a leíráshoz viszonyítva távolról sem tekinthető kielégítőnek. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy az elmélet fejleszthető, és így az értelmezési alkalmasság szintén javítható, a szerintünk még hiányzó (alább tárgyalandó) elemzési elvekkel. Ezzel rátérhetünk az elemzések megvitatására.

A próza stíluseszközeinek a vizsgálatát az elmúlt másfél évszázad prózairodalmából vett szövegek elemzésével világítják meg. Ezek az elemzések kétségkívül hasznosak. Mindez azonban nem elégséges a prózaművek mélyebb megértéséhez. Úgy vélem ugyanis, hogy a szóban forgó stíluseszközök vizsgálatát egy-egy regény vagy elbeszélés globális elemzésének az előbbinél sokkal átfogóbb, tágabb keretébe kell beleilleszteni. Egy ilyen, globálisnak nevezhető elemzés az egész megragadásával kezdődik, és innen halad a részletek felé. Csakis így kerülhetjük el a vizsgálatok nem kívánt elszigetelő, atomisztikus jellegét, amely minden elképzelhető stilisztikai elemzés legnagyobb hibája.

Ez az igény többek között a szövegnyelvészet jól ismert elveiből is következik, például abból, hogy a szöveg egységes egész és megszerkesztett, strukturált összetettség. Kimondottan irodalmi szempontból azért is jelentős felfogás ez, mert csakis az irodalmi alkotás egészére összpontosítva ragadhatjuk meg a legproduktívabb módon a mű jelentését és tényleges értékét. Ahogy könyvük sok-sok megfogalmazásából is kiderül, a két szerző egyrészt a szövegnyelvészet elkötelezett híve, másrészt pedig elsődleges érdekük az esztétikai értékek felfedése. És ha így van, akkor nyilvánvaló, hogy a globalitás igénye egészen természetes szempont kellene hogy legyen. Éppen ezért a globális elemzés hiánya nagyon is meglep.

Mindezzel összefüggésben a szövegkohézió néhány vonatkozását szintén szóvá kell tennünk. Leech és Short véleménye szerint a kohézió nem mindig lényeges minősége az irodalmi mű stílusának, mert — mint ahogy egy hasonlattal jelzik – az épület szerkezeti váza is csak ritkán tekinthető az épület legérdekesebb részének (245). Ez mintha arról árulkodna, hogy a szerzők számára nem valami sokatmondó szövegminőség a kohézió. Ha azonban számolnának a globális elemzéssel, feltehetőleg más véleményük lenne a kohézióról. Érdekes azonban, hogy korábban az egyik szerző, Leech kedvezőbben vélekedett róla: a kohézió a nyelvi leírásnak olyan dimenziója, amelynek különös jelentősége van a szépirodalmi szövegek vizsgálatában (This Bread I Break: *Language and interpretation*. In: *Linguistics and literary style*. Ed. Donald Freeman. New York, 1970, 120).

Leech és Short könyve jelentős munka. Jelentős már csak azért is, mert egy olyan törekvésből nőtt ki, amely számol a nyelvtudomány legújabb fejleményeivel. És e törekvés eredménye, a próza stílusának egy produktív elmélete, kétségkívül nagy érték. Figyelemre méltó azért is, mert csírájában benne rejlik a fentebb említett globális elemzés kifejlesztésének a lehetősége. Mindezeken túlmenően a kitekintés, a távlat meggyőzően taglalt változatossága, az elméleti kérdések átfogó, sok szempontra tekintettel levő tárgyalása szintén nagy erénye a könyvnek. Mindez amellett szól, hogy nélkülözhetetlen szakkönyv mindazok számára, akik a próza stiláris kérdései iránt érdeklődnek.

SZABÓ ZOLTÁN

BALÁZS JÁNOS, **Hermész nyomában. A magyar nyelvbölcselet alapkérdései.** Magvető Könyvkiadó. Bp., 1987. 718 l.

Azok számára, akik eddigi tudományos pályáját valamelyest is ismerik, bizonyára nem meglepő, hogy a szerző újabb szintézissel jelentkezik, hiszen eddigi munkáinak javarésze is az összefoglalás igényével íródott. Hogy most ezt mégis hangsúlyoznunk kell, annak külön okai vannak. Rendkívül tág már maga a téma, az alcímben jelzett „*A magyar nyelvbölcselet alapkérdései*", és ha még a kutatás időbeli kereteit is tekintetbe vesszük, amely az ókori görög nyelvbölcselettől szinte napjainkig terjed, a legnagyobb elismeréssel adózhatunk a vállalkozásnak. Jelen esetben a szintézist az is nehezítette, hogy a magyar nyelvbölcseleti eszmék explicit kifejtésére a távoli múltban egészen ritkán került sor, a közelebbi múltban sem túlságosan gyakran, mint ahogy a modern magyar nyelvtudomány sem bővelkedik teoretikus szövegekben. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a nyelvvel való foglalkozás bármely formája mögött (oklevélírás, fordítás, szójegyzék- és szótárírás, nyelvtanírás stb.) implicit formában ne állt volna valamilyen, rendszerint a korszellemmel szorosan összefüggő nyelvelméleti meggondolás. De éppen emiatt a kutatónak többnyire nincs más lehetősége, mint a nyelvvel való foglalkozás gyakorlatából következtetni a mögötte álló nyelvbölcseleti eszmékre. Balázs János ebben is mesternek bizonyul, bizonyos értelemben saját életművének szintézisét is megteremtve: a klasszika-filológusét, a magyar filológusét, a magyar nyelvtörténészét, az egyetemes és a magyar nyelvtudomány történészéét. Sok szerzőre kell hivatkoznia az ókori auktoroktól napjainkig, de végig abban a szerencsés helyzetben van, hogy minden szakmai hivalkodás nélkül gyakran hivatkozhatik saját magára, saját korábbi tanulmányaira, értekezéseire.

A recenzensnek nincs könnyű dolga, ha elvi meggondolásból és a terjedelmi korlátok miatt is eltekint a tartalmi ismertetéstől, amely amúgy is csak jelzésszerű lehetne. Ám annyit talán ilyen esetben mindenképpen el kell mondani, hogy a kötet tárgyalásmódja kronologikus, tehát az alcímet bátran lehet így érteni: *A magyar nyelvbölcselet története a kezdetektől a XIX. század végéig.* A kezdet pedig nem lehet más, mint *Hermész*, azaz a görög mitológia és a görög nyelvbölcselet, amely a római grammatika és retorika közvetítésével a középkori és az újkori európai nyelvelméletnek is forrása. Ez és a szerzőnek e tárgykörben végzett korábbi kiterjedt kutatásai indokolják, hogy az első fejezet helyet kapott a könyvben (*Az ókori szellemi alapok feltárása*).

Talán nem minden olvasó számára volt eddig ennyire evidens, hogy a nyelvelméletnek is megvan a maga mitológiája, megvannak a maga mitológiai gyökerei. Éppen ezt emeli ki a címbeli *Hermész*, ez a görög istenség, aki a szó mestere, minden rétor és szofista ősképe, a szónokok, sőt a nyelvészek mintaképe. Nem elszigetelt görög jelenség, hiszen — amint Balázs Jánostól megtudjuk — a hellenisztikus korban az egyiptomi Thoth istennel azonosították, az írás feltalálójával, a rómaiaknál ő lesz Mercurius (itt a nyelvnek és a beszédnek is a szimbóluma), az Újszövetségben pedig Pál apostolként jelenik meg, „mert ő vala a beszédben elöljáró", de bizonyos értelemben Hermész tekinthető Krisztus görög mitológiai előképének is.

Ami a sajátosan magyar nyelvbölcseletet illeti: a négy nagy történeti és szellemi korszakon belül (középkor, humanizmus és reformáció, barokk és felvilágosodás, XIX. század) szerzőnk elsősorban arra a folyamatra figyel, amelynek során a magyar nyelv a szóbeliség és az írásbeliség első rögzített nyomaitól fokozatosan önállósul, egyenlő rangot vív ki magának a három szent nyelvvel (a göröggel, a latinnal és a héberrel), majd új szellemi és társadalmi funkciókat vállal magára azzal, hogy irodalmi, nemzeti változatát is kifejleszti. A nyelvvel együtt a grammatika és a nyelvelmélet is önállósult, önelvűvé vált. A kezdeti problémák még elsősorban a tolmácsoláshoz, a fordításhoz kapcsolódnak. Korai latin nyelvű okleveleinkből is ki lehet mutatni a szóbeli tolmácsolás nyomait, korai szövegemlékeink, még ha nem kimondottan fordítások is, latin szövegszerkezeti sémákat követnek: az egyházi szónoklatok liturgikus sémákat, az oklevél- és a levélírás az általános európai gyakorlatot. A bibliai hermeneutika és a bibliafordítás olyan

fontos nyelvelméleti kérdéseket vetett föl, mint a jelentés rétegződése, szerkezete, a szó szerinti és az értelem szerinti tolmácsolás stb.

A korai nyelvtanírás is kezdetben mint latin grammatikákhoz fűzött magyarázat vagy csupán mint anyanyelvi példa jelentkezik, aztán mint a latin modellhez szigorúan ragaszkodó magyar nyelvtan, amely csak nagy erőfeszítések árán válik igazán önállóvá. Köztudott, hogy ebben a tevékenységben fontos szerepet vállaltak az erdélyi művelődéstörténet jeles alakjai is. Közülük Balázs János részletesen elemzi Geleji Katona István, Apáczai Csere János, Gyarmathi Sámuel, Benkő József és Brassai Sámuel ide vonatkozó munkásságát. Benkő József azért került itt szóba, mert egy, a legutóbbi időkig kéziratban maradt tanulmányában már a XVIII. század végén cáfolta a magyar és a török nyelv rokonságát. Brassai Sámuel pedig szintaktikai felfogásával nem csupán az önelvű magyar nyelvleírás felé tesz jelentős lépéseket, de azzal, hogy fölismeri a mondat igeközpontúságát, a legmodernebb grammatikai teóriák előfutárává is válik.

A szerzőnek nagyon jó érzéke van ahhoz, hogy változó alakjukban, szövegezésükben is nyomon tudja követni az egyes nyelvelméleti kérdéseket (pl. a nyelv eredete, a nyelvi mozgás iránya, univerzalitás és individualitás stb.), világosan lássa folyamatosságukat az ókortól napjainkig. Jellemző erre például az a mód, ahogyan a nyelv és a gondolkodás, a belső és a külső beszéd viszonyának korai megítélését taglalja, ahogyan a beszédaktus vagy az előfeltevések elméletének korai jelentkezését kimutatja Prótagorásznál, illetőleg Arisztotelésznél stb. De nem csupán nyelvelméleti kérdésekről van kitűnő áttekintése a szerzőnek, hanem olyan szélesebb szellemi mozgásokról is, mint a hit, a vallásosság áramlatai. Rendkívül tanulságos például a XII—XV. századi misztika nyelvbölcseletéről szóló alfejezet. A misztika egyik pozitív hatása az volt, hogy közvetlenül ehhez a szellemi áramlathoz kapcsolódik kódexirodalmunk magyar nyelvűsége, és így közvetve a protestantizmus nemzeti nyelvű irodalmának is előkészítője. De ugyanakkor bizonyos értelemben visszafele is összekötő kapocs: a pogány sámánhittel és a pogány ösköltészettel. A samanisztikus hiedelemvilágnak és a misztika eszmevilágának egyaránt lényeges eleme a lélek eksztatikus állapota. Az eksztázisra vonatkozó terminológia (*rűttetés* 'révület') még nyelvileg is kapcsolatot teremt e két eszmevilág között.

Az talán az eddigiekből is kitűnt, hogy a magyar művelődéstörténet, eszmetörténet iránt érdeklődő olvasóközönségen kívül mely szakterületek kutatóihoz szól Balázs János könyve. A szakmabelieknek azért is ajánljuk, mert a feltűnő hiányok jelzésével a szerző egyben részmunkák vállalására is ösztönöz.

PÉNTEK JÁNOS

I. P. Cluj — Municipiul Cluj-Napoca, Cd. nr. 525/1988